

DEBRECENI EGYETEM
AGRÁRTUDOMÁNYI CENTRUM
AGRÁRGAZDASÁGI ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI KAR
VIDÉKFEJLESZTÉSI ÉS TÁJHASZNOSÍTÁSI TANSZÉK

**INTERDISZCIPLINÁRIS TÁRSADALOM- ÉS AGRÁRTUDOMÁNYOK
DOKTORI ISKOLA**

Doktori iskola vezető: **Dr. Szabó Gábor**, a közgazdaságtudomány doktora

Doktori (Ph.D.) értekezés

**A VIDÉK NÉPESSÉGMEGTARTÓ- ÉS NÉPESSÉGELTARTÓ
KÉPESSÉGÉNEK EGYES ELEMEI A PÜSPÖKLADÁNYI
KISTÉRSÉGBEN**

Készítette:

Tikász Ildikó Edit

Témavezető:

Dr. Petó Károly
egyetemi docens
a mezőgazdasági tudomány kandidátusa

DEBRECEN
2007

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	1
1. TÉMAFELVETÉS	3
1.1. A KUTATÁS TERÜLETI LEHATÁROLÁSA.....	3
1.2. A KUTATÁS CÉLKITŰZÉSEI	4
2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS	7
2.1. ELMÉLETI MEGALAPOZÁS	7
2.1.1. A vidék fogalmi lehatárolása	7
2.1.2. A vidékfejlesztés fogalma	12
2.1.3. A vidékfejlesztés és a területfejlesztés kapcsolata	15
2.2. GYAKORLATI KITEKINTÉS	20
2.2.1. Vidékfejlesztés az Európai Unióban	20
2.2.2. Vidékfejlesztés Magyarországon.....	27
2.2.3. Falujfejlesztés a rendszerváltás előtt és után.....	40
2.3. NÉPESSÉGMEGTARTÓ- ÉS NÉPESSÉGELTARTÓ KÉPESSÉG	49
2.3.1. Migrációs folyamatok Magyarországon 1945-től napjainkig.....	49
2.3.2. A népességmegtartó- és népességeltartó képesség fogalmi lehatárolása.....	51
2.3.3. A népességmegtartó- és népességeltartó képességgel kapcsolatos vizsgálatok.....	54
2.3.4. A népességmegtartó- és népességeltartó képességgel kapcsolatos vizsgálati eredmények, megállapítások	57
2.3.5. A népességmegtartó képesség rendszere.....	62
3. A VIZSGÁLATOK ANYAGA ÉS MÓDSZERE	65
4. VIZSGÁLATI EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK	71
4.1. HATÓTÉNYEZŐK („DRIVERS”)	76
4.1.1. Gazdasági tényezők.....	76
4.1.2. Szociális-társadalmi tényezők.....	87
4.1.3. Ökológiai-környezeti tényezők.....	89
4.2. TERHELÉS („PRESSURE”)	90
4.2.1. Gazdasági tényezők.....	91
4.2.2. Szociális-társadalmi tényezők.....	109
4.2.3. Ökológiai-környezeti tényezők.....	111
4.3. ÁLLAPOT („STATE”)	112
4.3.1. Népességmegtartó képesség.....	112
4.3.2. Népességeltartó képesség (a mezőgazdaság jövedelemtermelő képessége).....	117
4.4. HATÁS („IMPACT”)	125
4.5. VÁLASZ („RESPONSE”)	137
4.6. A VIZSGÁLATI EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK ÖSSZEGZÉSE	141
5. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK	144
6. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	146
ÖSSZEFOGLALÁS	147
SUMMARY	149
IRODALOM	152
TÁBLÁZATJEGYZÉK	158
ÁBRAJEGYZÉK	160
MELLÉKLETEK	161

BEVEZETÉS

Hazánkban az 1990-es évek elején bekövetkezett politikai átalakulás – rendszerváltás – számottevő változást hozott a gazdasági és társadalmi életben egyaránt. Ez a fordulat tulajdonképpen az előző rendszer anomáliái következtében, már az 1980-as években megindult – elsősorban a mezőgazdaságban markánsan jelentkező, de az ipari termelésben is észlelhető – negatív irányú folyamatokat erősítette és gyorsította fel. A gazdaságban bekövetkezett szerkezeti átalakulás, a külpiacok elvesztése, a belpiacokon végbement események, mint az ipari üzemek bezárása és a privatizációs folyamatok rányomták bélyegüket a társadalomra is. A múlt rendszerben oly büszkén hirdetett teljes körű foglalkoztatás nem létezett többé, a munkanélküliség egyre nagyobb méreteket öltött.

Mindezek a folyamatok együttesen a társadalom átrendeződését indították el, melynek egyik fő ismertetője **a települések lakónépesség-számának változása**, amit a természetes szaporodás mellett a migráció is nagymértékben befolyásol. A rendszerváltásig jellemző ipari övezetek felé történő társadalmi elmozdulás a 90-es években megállt, és a **vándorlás egy új „fajtája”** – a munkájukat elvesztők városokból falvakba, a falvakból még szegényebb falvakba való áramlása – figyelhető meg. A falvak, települések átalakulása még ma sem fejeződött be, melynek – a lakónépesség változása szempontjából – három fő iránya az elmaradott falvak elnéptelenedése, a fejlődő települések népességnövekedése, valamint egyes szegényebb falvak népességnövekedése a roma lakosság és a szegény rétegek betelepülése következtében.

Ezek a folyamatok **a vidék szerepére, a vidékfejlesztés fontosságára** hívják fel a figyelmet, mely mellett, hogy kisebb-nagyobb mértékben az elmúlt században is jelen volt – bár a múlt rendszerben leginkább az iparilag, mezőgazdaságilag prosperáló vidéki települések fejlesztésére fordítottak figyelmet –, igazán fontossá az Európai Unió csatlakozásunkat követően vált. Az Európai Unióban a rurális területek felértékelődtek, elmaradottságuk, fejlettségbeli különbségeik csökkentésére, **fenntartható fejlődésük segítésére**, a vidéken élők életfeltételeinek és elfogadható jövedelmének biztosítására kiemelt figyelmet fordítanak, melyet a vidékfejlesztési politikában és a Közös Agrárpolitikában (KAP) egyaránt érvényre juttatnak. Az Unió pénzügyi források igénybevételéhez 2004-es csatlakozásunkkal hazánk is jogosultságot szerzett, melyhez a vidékfejlesztés területén térségi és nemzeti programozást követően (Nemzeti Fejlesztési Terv Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Programja, Nemzeti Vidékfejlesztési Terv, valamint 2007-től az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv) elsősorban pályázati úton lehetséges hozzáférni.

Hazánk területének 98%-a vidéki jellegű az EU (150 fő/km²) kritérium alapján. Ahhoz, hogy az EU-s támogatási források ténylegesen az arra rászoruló, vagyis a legelmaradottabb területek fejlesztésére irányuljanak, a települések közötti különbségek csökkenjenek, ne pedig még jobban növekedjenek, szükséges a **prioritások megállapítása**, a vidéki települések **fejlettség szerinti sorrendjének meghatározása**. Felmerül tehát a **mérhetőség igénye** az

összehasonlítás és a rangsorolás miatt. Ennek egyik lehetősége, vagy célterülete a vidéki térségek **népességmegtartó és népességeltartó képességének** vizsgálata.

A kutatások korábban és ma is sokkal inkább a versenyképesség vizsgálatára irányultak, kevésbé jellemzőek a vidék népességmegtartó- és népességeltartó képességének elemzésével érdemben foglalkozó tanulmányok. Maga a kifejezés is igen „új keletű”, hiszen a probléma – belföldi migráció, a mezőgazdaság jövedelemtermelésben betöltött szerepének csökkenése – kialakulásával párhuzamosan született, pontosabban akkor, amikor igény jelentkezett a probléma orvoslására (1980-as évek), vagyis a falvak népességmegtartó erejének, valamint a mezőgazdaság eltartó képességének fokozására. A kifejezés használata ettől kezdve, mondhatni népszerűvé vált az e területen kutatók körében. Azonban **a fogalom pontos definiálása, mértékének számszerűsítése (mérce) mai napig nem történt meg.** Nem állítható, hogy próbálkozások nem történtek, de igazán komplex fogalmi lehatárolással és méréssel nem találkoztam a szakirodalmi források áttanulmányozása során.

A számszerűsítésre e disszertáció keretei nem elegendők a téma újszerűsége és komplexitása miatt. **A dolgozat célja ezért a népességmegtartó- és eltartó képességgel kapcsolatos kutatások megalapozása, olyan – nemzetközi, és területegységenkénti összehasonlításra is alkalmas – indikátorkészlet összeállításával és rendszerbe foglalásával, mely segítségével és továbbfejlesztésével a számszerűsítés a jövőben elvégezhető.** Jelenleg ugyanis még nincsenek általánosan használt mérőszámok, indikátorok ilyen jellegű vizsgálatok kivitelezéséhez. A környezeti állapot értékelésére az Európai Unió, OECD mintára már megalkotta mutatókészletét, a vidékfejlesztésben is lehet már találkozni települési, vagy térségi fejlettséget mérő mutatórendszerekkel, de egységes, letisztult, könnyen alkalmazható modellek még nem születtek.

A Püspökladányi kistérséget 13 település – 3 város, 3 nagyközség és 7 község – alkotja, melyek településszerkezet tekintetében magukban hordozzák az alföldi jellegzetességeket, mint a ritka szövetű településhálózatot, mely alacsony településsűrűségű hálózatot eredményez (MATOLCSI, 1984). A kistérség továbbá hazánk legelmaradottabb, legelzártabb területei közé sorolható (NAGY, 1999), a **64/2004 (IV. 15.) Korm. rendelet a területfejlesztés kedvezményezett térségeinek jegyzékéről** a 48 területfejlesztési szempontból leghátrányosabb kistérségek közé sorolta (FVM, 2004b).

A kutatás célterületének megválasztását elsősorban az előzőekben ismertetett tények befolyásolták. Egy olyan kistérségről van szó, amely egyrészt halmozottan hátrányos helyzetű, másrészt a települések számából adódóan a kutatás szempontjából egy viszonylag jól kezelhető terület, mely földrajzi helyzetét tekintve mind az Alföld, mind Hajdú-Bihar megye sajátosságait magában hordozza.

1.2. A kutatás célkitűzései

A kutatásom hipotéziseit az alábbi pontokban lehet összefoglalni:

1. Adott település népességmegtartó képessége és fejlettségi színvonala közt összefüggés van.
2. A népességmegtartó képességet jól reprezentálja adott település/kistérség/régió népességszám változása.
3. A lakosság helyben tartásának elsődleges feltétele a munkahely lehetőségek, valamint elfogadható jövedelmi viszonyok biztosítása.
4. A gazdaságok által előállított SFH¹ alkalmas a jövedelem mérésére, az abból előállított méretkategóriák (EUME²) alapján pedig a gazdasági eltartó képességre következtethetünk.
5. A vizsgált kistérségben a mezőgazdasági termelésnek nagyobb szerepe van a jövedelmek kiegészítésében és az életszínvonal emelésében, mint a foglalkoztatásban.

A kutatás első részében a témához kapcsolódó **szakirodalom tanulmányozására, szintetizálására és értékelésére** kívánom helyezni a hangsúlyt. A népességmegtartó és népességeltartó képesség megfelelő értelmezéséhez, a települések közötti fejlettségbeli különbségek kialakulásának megértéséhez és a célkitűzések meghatározásához egyrészt elengedhetetlen a vidékfejlesztéssel kapcsolatos ismeretanyagok bemutatása. Ezen belül is a vidék és vidékfejlesztés fogalmi lehatárolásával, a vidékfejlesztés és területfejlesztés

---

¹ **Standard Fedezeti Hozzájárulás (SFH):** elsődlegesen a mezőgazdasági termelőtevékenységek egységnyi méretére (1 ha, 1 állat) vonatkozóan meghatározott normatív (átlagos időjárás és üzemi feltételekre vonatkoztatott) fedezeti hozzájárulás. (A fedezeti hozzájárulás a termelőtevékenység termelési értékének és a kapcsolódó változó költségeknek a különbözete). A termelőtevékenységek fajlagos SFH-értékét a tevékenységek adott üzemben található méretével megszorozva, majd a szorzatokat összegezve, a gazdaság összes SFH értékét kapjuk. Ez az érték a gazdaságok tartós jövedelemtermelő kapacitását fejezi ki a termelőeszköz-ellátottság, a termelési szerkezet és a termőhelyi adottságok függvényében. Ennélfogva a gazdaság ökonómiai méretének meghatározására is felhasználható (KESZTHELYI, 2006).

² **Európai méretegység (EUME):** az üzem összes SFH-értékének minden egyes 1200 eurónyi összege (306 Eft), értéke az inflációval összefüggésben időnként módosulhat (VARGA, 2006).

kapcsolatával, valamint az Európai Unió és hazai vidékfejlesztési politika bemutatásával foglalkozom.

Egy adott térség, település adottságait, népességmegtartó és népességeltartó képességének kialakulását, a lakosság mozgását, számának változását nagymértékben befolyásolják a történelmi és politikai folyamatok, ezért szükségesnek tartom azok tanulmányozását, a fejlesztésekre koncentrálva, egészen a II. világháború végétől (1945) kezdődően, a rendszerváltást követő időszakkal bezárulva. Ez időintervallum kistérségi fejlesztéssel kapcsolatos döntések okaira csak a megyei és országos fejlesztések és politikai döntések ismeretében kaphatunk teljes értékű választ, ezért azok bemutatását sem lehet elhanyagolni. Ugyancsak ezek a folyamatok indukálták a népességmegtartó képesség fogalmának kialakulását és az azzal kapcsolatos kutatások beindulását.

Ezt követően a szűkebb témában (azaz a népességmegtartó és népességeltartó képességgel kapcsolatos) fellelhető – meglehetősen szegényes – szakirodalom áttekintése következik. Első lépésként bemutatom a főbb migrációs folyamatokat 1945-től napjainkig, mint a probléma kiváltó okát, majd végigtekintem, hogy ki és milyen megközelítésben próbálta definiálni a kifejezést. Végül rendszerezem és értékelem a témával kapcsolatos kutatásokat, vizsgálatokat és az azokból származó megállapításokat. Mivel komplex, minden területre kiterjedő definícióval nem találkoztam, ezért kutatásom **egyik célja a népességmegtartó és népességeltartó képesség fogalmi lehatárolásának teljesebbé tétele.**

A korábbi elemzések láttatják, hogy a kutatók szerte a világban és hazánkban is foglalkoznak olyan mutatók (indikátorok) kiválasztásával, megalkotásával, mely egyaránt szolgálja a döntéshozók és a nyilvánosság tájékoztatását, a gazdasági-politikai-környezeti célok megvalósításának nyomon követését, valamint a különféle szintű jelentésekben foglaltak egyértelműségét, számon-kérhetőségét. Mivel az indikátorok megalkotása általában egy-egy meghatározott célra irányult, így számos mutatókészlet áll rendelkezésre problémák, folyamatok és állapotok értékeléséhez. Ez a széttagoltság sokszor nehezíti az átláthatóságot. Fontos lenne, hogy a gazdasági, társadalmi és ökológiai-környezeti trendek bemutatása, valamint az előrejelzések, célok kidolgozása hasonló elveken és ehhez rendelt mutatókészleteken alapuljon. **Ezért további célom, kutatási témámban, olyan tény- és vélemény típusú³ mutatókból álló indikátorkészlet összeállítása, és rendszerbe foglalása, mely az említetteken túl alkalmas nemzetközi, időszakonkénti és területegységenkénti (település, kistérség, megye, stb.) összehasonlításra egyaránt.**

Szintén célom a kialakított és rendszerbe foglalt mutatók gyakorlati alkalmazhatóságának vizsgálata a kijelölt mintaterületen (Püspökladányi Statisztikai Kistérség) kutatásom második részében. A népességmegtartó képességgel kapcsolatos

---

³ Tény típusú mutatóként a különböző statisztikai forrásokból származó, valamint a mérhető mutatókat, míg vélemény típusú mutatóként a szubjektív megítélésen alapuló indikátorokat kezelem.

elemzések inkább szociológiai jellegűek, míg a népességeltartó képesség vizsgálata ökonómiai. Megjegyzem, hogy ez utóbbi kifejezést én adott település/kistérség gazdasági eltartó képességével azonosítom, és a gazdasági ágak közül jelenleg csak a mezőgazdaság ez irányú vizsgálatát tűztem ki célul. Ennek oka egyrészt, hogy a dolgozat keretei szűkre szabottak, másrészt ily módon illeszthető be kutatásom a Inderdiszciplináris Társadalom- és Agrártudományok Doktori Iskola „Élelmiszer-gazdasági vállalkozások és a vidékfejlesztés ökonómiája” című Ph.D programjába.

2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

2.1. Elméleti megalapozás

2.1.1. A vidék fogalmi lehatárolása

A vidék lehatárolása számos vitát eredményezett már a kutatók körében, hiszen maga a „vidék” kifejezésről mindenkinek más jut az eszébe, melynek oka véleményem szerint a vidéki területek sokszínűségében és komplexitásában rejlik. Ebben a fejezetben egy áttekintést nyújtok a többféle megközelítésmódról mintegy megalapozásaként a kutatásomnak.

A vidék nem egyértelműen és időtállóan meghatározható fogalom, ezért definiálni nagyon nehéz feladat, lehatárolására szinte lehetetlen megfelelő mutatókat találni (KOVÁCS, 2003). Éppen ezért alakult ki **kétféle megközelítésmód a definiálás szükségességét illetően**. Az egyik felfogás szerint a vidéki területek lehatárolása **objektív mutatók** segítségével lehetséges, míg a másik megközelítés **megkérdőjelezi a definiálás szükségességét** (RYE, J. F. 2006). Ez utóbbiak egyik képviselője NEWBY (1980), aki a következőképpen támasztja alá meggyőződését: „...a vidéknek nincs szociológiai jelentése [...] tehát a vidékre vonatkozóan semmilyen szociológiai definíció el nem fogadható”. FEHÉR (1998a) is hasonlóan vélekedik, amikor azt állítja: „... a vidék általános, inkább csak verbálisan megközelíthető fogalom. Kétségesnek tartjuk, hogy a különböző szakmák képviselőinek többsége által elfogadható módon meghatározható, lehatárolható-e egyáltalán.”

CLOKE és PARK (1985) szerint három különböző perspektíva létezik a „vidék” megfogalmazására. Az első, ún. „negatív megfogalmazás” szerint a vidék „minden, ami nem város”. Az értelmezés második formája, pozitív szemléletmódot követve kísérli meg a vidék jellemzőit részletezni. A meghatározás harmadik típusa pedig a vidék érzékelésén alapul, azaz az emberek többségének mi jut eszébe a vidékről, a faluról.

A vidék jellemzőit az alábbi három megközelítés alapján fogalmazták meg:

- jellemző a mezőgazdasági és erdészeti célú, extenzív földhasználat, és nagy a kihasználatlan földterületek aránya;
- kistelepülések alkotják, ahol szoros kapcsolat van az épületek és azokat körülölelő vidéki táj között, valamint amiről a lakosok maguk is úgy tartják, hogy vidéki;
- olyan életforma alakult ki, melynek alapja a vidéki táj részeként való lét és az ebből adódó környezetet tisztelő magatartásmód.

Mindezek alapján **a vidék tájelemek komplex mozaikja**, működésének feltétele pedig ezen elemek interakciója, változása és konfliktusának kibontakozása. Mindenképpen dinamikus rendszerről van szó, hiszen folyamatosan változik, fejlődik. Végül pedig a vidék működő környezetként és nem a városi lakosok menekülésének célpontjaként értelmezendő.

2.1.1.1. A vidék fogalmi sajátosságai az Európai Unióban

Az Európai Unióban a „rurális térségeket” sokáig egyszerűen a városi (urbánus) térségek ellentétéként határozták meg. Ebben a szellemben készült az Európa Tanács által elfogadott a **Vidéki Területek Európai Alapokmánya (1996)** is, melynek értelmében a vidéki térség az ország belsejében vagy partvidékén lévő kisvárosokat és falvakat foglal magában, ahol a terület legnagyobb részét a következő célokra használják:

- mezőgazdaság, erdészet, akvakultúra és halászat
- a vidéki lakosok gazdasági, kulturális tevékenysége (kézművesség, ipar, szolgáltatások stb.)
- nem városi üdülő, rekreációs vagy természetvédelmi területek
- egyéb célok, mint például a vidéken élők lakóhelye (COUNCIL OF EUROPE, 1996).

Az alapokmányt előkészítő Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Bizottság jelentése szerint Európa vidéki területei az összes terület 85%-át teszik ki és a lakosság több mint fele él vidéken (SARUDI, 2003).

Az alapokmányban meghatározzák továbbá a vidéki területek három funkcióját az alábbiak szerint:

- *Gazdasági funkció* (a 4. cikkely szerint): mezőgazdasági termelés folytatásának biztosítása; az ipar és az energiatermelés megújuló nyersanyagokkal történő ellátása; a mezőgazdasági, kézműipari, ipari, kereskedelmi és szolgáltatást végző kis- és közepes cégek működési feltételeinek, valamint a rekreáció és a turizmus bázisának a biztosítása; a mezőgazdálkodás és a biotechnológia alapjait jelentő genetikai források megőrzése.
- *Ökológiai funkció* (az 5. cikkely szerint): a föld, a víz és a levegő körültekintő és fenntartható használata.
- *Társadalmi- és kulturális funkció* (a 6. cikkely szerint): minden vidéki területnek be kell tölteni a saját társadalmi-kulturális szerepét (FEHÉR, 2005; COUNCIL OF EUROPE, 1996).

A tagállamok kidolgozták a saját vidék fogalmukat, melyek általában társadalmi-gazdasági kritériumon alapulnak (mezőgazdasági modell, népsűrűségi adatok, népességcsökkenés), meglehetősen változatosak, és általánosan nem alkalmazhatóak. **EU szinten tehát nincs egységes lehatárolás.**

Az EU-ban kétféle módszert – az egyiket az OECD, a másikat az EUROSTAT dolgozta ki – alkalmaznak az EU vidéki térségeiben mutatkozó különbözőségek leírására. *Települési szinten* (NUTS 5) az OECD a vidéki térségeket olyan közösségekkel azonosítja, ahol **a népsűrűség kevesebb, mint 150 fő/km².**

Regionális szinten (NUTS 3) a ruralitás mértékének megfelelően, az OECD nagyobb funkcionális vagy adminisztratív egységeket különböztet meg attól függően, hogy **a régió népességének milyen aránya él vidéki közösségekben.** Ennek megfelelően a régiók három csoportba sorolhatók:

- *alapvetően vidéki régiók:* a lakosság több mint 50%-a vidéki közösségekben él;

- *jellemzően vidéki régiók*: a lakosság 15-50%-a él vidéki közösségekben;
- *városi régiók*: a lakosság kevesebb, mint 15%-a él vidéki közösségekben.

Az EUROSTAT megközelítése az **urbanizáltság mértékén** alapul:

- *Sűrűn lakott térségek*: szomszédos városok csoportjai, amelyek mindegyikének népsűrűsége meghaladja az 500 fő/km²-t, az összlakosság pedig nem kevesebb, 50 000-nél.
- *Köztes területek*: városok és falvak csoportjai, amelyek mindegyikének népsűrűsége meghaladja a 100 fő/km²-t, az összlakosság nem kevesebb 50 000-nél, vagy pedig a terület csatlakozik egy sűrűn lakott térséghez.
- *Ritkán lakott térségek*: városok és falvak csoportjai, amelyek sem sűrűn lakottként, sem köztes területként nem határozhatók meg (SITUATION AND OUTLOOK, 1997; GAZDA-TÁRS HÍRLEVÉL, 2002).

EU-s támogatásban azonban nem az egész rurális térség, hanem csak a **szerkezetátalakításra szoruló** részesülhetnek. A támogatandó rurális térségeknek az EU strukturális politikájában egyértelmű kritériumai vannak. Ezek az egyes fejlesztési időszakokban módosulnak, de a 2000-2007. évi fejlesztési periódusban az alábbiak:

- A népsűrűség kisebb, mint 100 fő/km², vagy a mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya nagyobb, mint az EU-átlag kétszerese.
- A munkanélküliség nagyobb, mint az EU-átlag, vagy a lakosság 1985 óta csökken (KOVÁCS, 2003).

A fentebb elhangzottakat összefoglalva, MADARÁSZ (2000) úgy véli, hogy bármennyire vitatható is a **népsűrűségi mutató** használhatósága a különböző térségek „vidékiségének” leírására, úgy tűnik, hogy valamennyi alternatív módszerrel szemben rendelkezik egy fontos előnnyel: mégpedig, hogy **egyetlen számjeggyel meghatározható**, számszerűsített, objektív módon összehasonlítható olyan mérőeszköz, ami ténylegesen az érintett térség vidéki, vagy városias jellegére utal több-kevesebb pontossággal.

A vidékfejlesztés szempontjából legfontosabb három mutatót tehát az alábbiak jelentik:

1. A vidékiség mértékét jelző népsűrűségi mutató.
2. A fejlettséget jelző egy főre eső GDP, aminek alapján például a Kohéziós Alapok pénzforrásaihoz való hozzáférés lehetősége is meghatározásra kerül.
3. Az előzőknél ritkábban, de alkalmazott meghatározó – a városoktól mért távolság.

2.1.1.2. A vidék meghatározása Magyarországon

A **vidék fogalma** legkézenfekvőbben a **centrum és periféria viszonyrendszer mentén értelmezhető**. Ebben a kontextusban a vidéket a centrumhoz viszonyított életminőségbeni elmaradottság és az önmeghatározó-képesség hiánya jellemzi, a vidék bizonyos területi, közigazgatási és funkcionális centrumok vonzáskörzetét jelenti (SARUDI, 2003; GLATZ, 2005).

Magyarországon a köznapi szóhasználatban leggyakrabban azt értik vidék alatt, ami „**nem város**” (FEHÉR-DORGAI, 1998; CSATÁRI, 2004). SZAKÁL (1999) szerint a vidéki térség maga is egy rendkívül bonyolult, sokoldalú, **multifunkcionális erőforrásrendszer**, melyből az következik, hogy az erre épülő mezőgazdasági és nem mezőgazdasági tevékenységek, valamint a nem gazdasági tevékenységek között is **nagyfokú integráltság jellemző**. Ez az, ami alapvetően megkülönbözteti a vidéki térségeket a városi térségektől.

Elmondható, hogy a vidéki területek fejlesztéséről – a rendszerváltozás után – készült két legkorábbi hazai szabályzó dokumentum (A TERÜLETFEJLESZTÉSRŐL ÉS TERÜLETRENDEZÉSRŐL SZÓLÓ 1996. ÉVI XXI. TÖRVÉNY, ORSZÁGOS TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ (1998)) nagy hiányossága az, hogy **a vidéket mint fogalmat nem definiálja** (OTH, 1996; OTK, 1998; BAINÉ SZABÓ, 2003). Ezen kívül azonban számos törekvés történt a vidéki területek meghatározására.

Az OECD számára és ajánlásai alapján összeállított „Vidékfejlesztés Magyarországon” című országtanulmány a KSH kistérségi besorolás szerint úgy találta, hogy az ország területének **97,7 százaléka vidéki jellegű**, a népesség 75,4 százaléka vidéki kistérségekben él. A 138 statisztikai kistérségből 1 városi, 94 alapvetően vidéki, 43 jellemzően vidéki. Több mint 50 kistérségben egyetlen település sem akadt, melynek népsűrűsége elérte a 150 fő/km² határértéket (FEHÉR-DORGAI, 1998).

CSATÁRI (2000) ezért a **népsűrűségi határt 120 fő/km²-re csökkentette** új kísérlet téve a magyar kistérségek urbanitási/ruralitási index alapján történő besorolására. E szerint hazánkban 8 erőteljesen városias és 49 közelítően városias kistérség határozható meg. Ezekhez viszonyítva a jellemzően vidéki kistérségek száma 92. Ezek között 32 olyan kistérség fordul elő, amelyek népességéből senki nem él a definícióban szereplő, s valóban nagyobb népességkoncentrációt képező népsűrűségű városban. Ezeket a térségeket definiálta erőteljesen vidékinek.

Az Európa Tanács és az OECD vonatkozó ajánlásait is figyelembe véve egy 1997-ben rendezett tudományos fórumon javaslat született és egyetértés alakult ki az alábbiakban:

- azt a települést tekintjük **vidékinek**, amely városi státusszal nem rendelkezik, vagy rendelkezik ugyan városi státusszal, de lakónépessége 10 ezer főnél kevesebb;
- **vidéki jellegűnek** pedig az olyan térséget (kistérséget), ahol a vidéki településeken élő lakónépesség aránya több, mint 15% (DORGAI, 1997a).

Megfontolandónak tartom fentiekhez figyelembe venni BÁNLAKY (1987) megállapítását, aki a települési szerkezetben elfoglalt hely dimenziója alapján alá- és fölérendeltségi viszonyok jelentőségét hangsúlyozza a településhálózatban. Állítása szerint a vidéki településeknek – ellentétben a városokkal – általában **másik településre, körzetre vonatkozóan érvényes szerepkörük nincs**, tehát azokkal szembeni fölérendeltségük nincsen.

KOVÁCS (1998), FEHÉR (1998a), valamint DORGAI (1998c), a vidék definiálásával kapcsolatos vitájának konzekvenciája, hogy a vidék lehatárolásakor nem hagyható ki a **hármas**

funkció – gazdasági, társadalmi, ökológiai-környezeti – kihangsúlyozása és figyelembevétele, az indikátorok e három funkció szerinti megosztása. Erre kívánja felhívni a figyelmet LACZKÓ (1999) is amikor kifejti, hogy a vidék fogalmát nem lehet függetleníteni a vidékpolitika, azon belül a vidékfejlesztés, mint önállóulni akaró tudományterület céljának, tartalmának, struktúrájának feltáró, elemző és rendszerező munkájától, a létező jelenségek és összefüggések társadalmi, gazdasági, ökológiai-környezeti beágyazottságától. Indokolja ezt azzal, hogy a vidék arculatát, fejlesztésének lehetőségeit e három tényező együttesen alakítja, a tér és idő függvényében különböző kombinációban formálja.

FEHÉR (1998a) szerint a vidéki területek lehatárolásához, illetve a területek jellemzésére javasolt mutatók megítélésénél célszerű lenne visszatérni az OECD mutatórendszeréhez (*I. táblázat*). Úgy véli, külön kellene választani és külön rendszerben kezelni a „**vidéki területek lehatárolási alapmutatóit**” és a „**beavatkozási területek célmutatóit**”.

1. táblázat: Az OECD által javasolt alapmutatók a vidéki térségek feltételeinek és változásának a leírására

Néesség, népmozgás	Társadalmi jólét, jogegyenlőség
Népsűrűség	Jövedelmek
Néességváltozás	Lakáskörülmények
Néesség-összetétel	Oktatás
Háztartások	Egészségügy
Közösségek	Létebiztonság
Gazdasági szerkezet és teljesítmény	Környezetgazdálkodás, fenntarthatóság
Munkaerő	Domborzat, éghajlat
Foglalkoztatás	Földhasználati változások
Nemzetgazdasági ágazatok megoszlása	Termőhely és élővilág
Termelékenység	Talaj- és vízviszonyok
Beruházások	Levegőtisztaság

Forrás: OECD Rural Data Service (1998) in: FEHÉR (1998a)

DORGAI (1998c) véleménye megegyezik Fehér A. megítélésével, miszerint megfelelő mutatókat kell alkalmaznunk egyrészt a területi egységek (régió, megye, kistérség) jellemzésére, helyzetük bemutatására, másrészt a kistérségek, különösen pedig a vidéki jellegű kistérségek tipizálására, harmadrészt a támogatandó területek térbeni lehatárolására.

SARUDI (2003) könyvében a vidék jellemzőit a következők szerint határozza meg:

- az alacsony népsűrűség és ellátási szint,
- a mező-, rét-, legelő-, gyepek-, erdő- és vízterületek magas aránya az urbanizált területekhez képest,
- alacsony jövedelemtermelő- és érdekérvényesítő képesség,
- az összfoglalkoztatottakon belül a mező- és erdőgazdasági foglalkoztatottság magas szintje,
- az életmód és a természeti környezet szoros összefüggése, valamint
- az üdülési, pihenési funkciók megjelenése.

A 2005-ös Országos Területfejlesztési Konceptió pedig már új területi szempontok bevezetésével – elsősorban a vidékfejlesztési források szükségességének szem előtt tartásával – határolja le a vidéki térségeket (OTK, 2005).

Összességében elmondható, hogy nem lehet olyan vidék definíciót találni, amely minden ország jellemzőit együttesen magában foglalná, de jól felismerhető, hogy **a definíció a társadalmi, gazdasági, ökológiai változásokkal együtt fejlődik.**

Az EU-ban kísérleteznek azzal, hogy Közösségi szinten egységes megfogalmazást alakítsanak ki, de ez még mostanáig nem született meg. Ennek legfőbb oka, hogy minden ország más és más jellemvonásokkal bír, és megfelelő adaptáció nélkül nem lehet átvenni az OECD vagy az EUROSTAT vidék megfogalmazását. Megállapítható továbbá, hogy az EU-s meghatározások – annak ellenére, hogy a Vidéki Térségek Európai Alapokmánya kiemeli a vidéki területek három funkcióját – zömmel a társadalmi (azon belül is demográfiai), kisebb mértékben a gazdasági jellegű kritériumokat fogalmazzák meg, az ökológiai-környezeti funkció rendre kimaradt az értékelésekből, holott – ahogy korábban már kitértem rá – e három tényező együttesen alakítja a vidék arculatát.

Magyarországon is hasonló a helyzet, mint az EU-ban. A hasonlóság arra vonatkozik, hogy az EU által javasolt megfogalmazást mi is csak megfelelő változtatásokkal, adaptálás útján tudjuk átvenni. Én magam is azon a véleményen vagyok, hogy **nem lehet időtálló megfogalmazást találni, lehetőséget kell adni a definíció folyamatos változására.**

2.1.2. A vidékfejlesztés fogalma

Az utóbbi két évtizedben a vidékfejlesztés egyre nagyobb hangsúlyt kapott az Európai Unióban, és a csatlakozási előkészületekkel együtt hazánkban is. Fontosnak tartom fogalmi lehatárolását, mintegy kiindulásaként és vezérfonalaként kutatásomnak, hiszen **„az EU-ban a vidékfejlesztés valamennyi jövőképek fő célkitűzése a rurális térségek népességmegtartó erejének fokozása”** (KOVÁCS, 2003). Azaz egyfajta válasz azokra a problémákra, melyek a vidékgazdaság súlyának visszaszorulásával felszínre kerültek és melyeket elsősorban a mezőgazdaság melletti alternatív foglalkoztatási lehetőségek hiánya és a vidékről való elvándorlás jelentenek (SARUDI, 2003, MAÁ CZ, 2002).

AZ ORSZÁGOS TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ (2005) megfogalmazása szerint a vidékfejlesztés a vidékies térségek társadalmi, gazdasági és környezeti folyamatainak értékelése alapján a helyi adottságokat érvényesítő, az adott térségben élő emberek részvételével formálódó programok és beruházások meghatározása és megvalósítása. Olyan **komplex tevékenység**, melynek célja a vidéken élő lakosság életfeltételeinek, életminőségének és jövedelemviszonyainak biztosítása és javítása, ezáltal a vidéki társadalom fennmaradásának, előrehaladásának segítése, harmóniában a vidéki környezet, a természeti táj és kultúrtáj

adottságaival, megőrizve annak nem pótolható erőforrásait, megteremtve a vidéki térségek fenntartható fejlődését a vidék adottságainak, sajátosságainak megfelelően. Tehát a vidékfejlesztés mindig térségekre, embercsoportokra, a természeti- és épített környezet együttesére vonatkozik. (KULCSÁR, 1998; KULCSÁR-KOZÁRI, 1998; BORSOS-NÁBRÁDI, 2005; NAGY-PETŐ, 1996; GLATZ, 2005; OTK, 2005). CSETE-LÁNG (2005) alapján pedig a vidékfejlesztés a vidékpolitika „operatív” megvalósítója, a feladatok lokális láncolata.

MAGYAR (2003) – Elands, B – Wiersum, F. (2001) alapján – négy megközelítési módban mutatja be a vidékfejlesztést – melyet nehéz egyetlen definícióval megragadni:

1. *Agrár-ruralista megközelítés* alapján a gazdálkodók a vidék legfontosabb szereplői és a mezőgazdaság pedig a vidéki térségek gazdasági, ökológiai-környezeti és szociális környezetének aktív formálója.
2. *A szuburbán megközelítés* a vidék természetközelségét állítja szembe a városok mesterséges, zsúfolt közegével. E megközelítés alapján a mezőgazdaság nem kap kiemelt szerepet a vidék többi gazdasági szereplői között.
3. *Felzárkóztató, komplex gazdaságfejlesztő megközelítés* alapján a vidékfejlesztés legfontosabb feladata az elmaradottság mérséklése, innovatív gazdasági tevékenységek támogatása és a felzárkózást segítő infrastruktúra fejlesztése, valamennyi ágazatot átfogó, komplex fejlesztés keretében.
4. *Endogén fejlesztés megközelítés* a térség saját kapacitásának legmegfelelőbb kihasználását helyezi előtérbe, amely garantálja a hosszú távú, fenntartható fejlődést, mivel a vidéki térségek egyik legnagyobb problémája, hogy a helyben meglévő erőforrásokat nem megfelelően hasznosítják.

Fentiekből következik, hogy a vidékfejlesztés komplex tevékenység, mely komplexitást számos kutató és vidékfejlesztéssel kapcsolatos dokumentum kihangsúlyozza, **célja pedig, hogy a vidéki térségek a társadalomban betöltött gazdasági, ökológiai és szociális funkciók ellátására tartósan képesek legyenek** (FVM, 1997).

E komplexitást valamint a vidékfejlesztés multiszektorális voltát, ebből következően pedig az integrált megközelítés fontosságát támasztja alá a CORK-I DEKLARÁCIÓ (1996) melyben az EU vidékfejlesztési politikájának alapelveit fogalmazták meg. A SITUATION AND OUTLOOK (1997) mindezen túl, a mezőgazdaság multifunkcionálissá válásából kiindulva rámutat a vidéki térségek multifunkcionális jellegére, melynek szerepe, hogy hozzájáruljon az egész társadalom gazdasági, környezeti és társadalmi funkcióinak ellátásában.

MAÁ CZ (2002) a vidékfejlesztés gazdasági és társadalmi sajátosságait emeli ki, amikor annak indokoltságát latolgatja. Ez alapján a vidéki területek két meghatározó jellemzőjeként a fogyasztók-termelők városokhoz viszonyított nagyobb földrajzi elszórtságát – mely a tranzakciós költségek növeléséhez járul hozzá – valamint a társadalmi megítélés szempontjából értékes közjavak széles skáláját nevezi meg. A vidékfejlesztés, mint kormányzati beavatkozás

szükségességét ezeken a területeken a piaci erők nem megfelelő működése indokolja, vagyis hiányoznak a hosszú távú fejlesztést megalapozó szociális-gazdasági feltételek. Hasonlóan vélekedik PETŐ és NAGY (1999), amikor az integrált vidékfejlesztés céljainak megvalósítását alapvetően a gazdasági és társadalmi feltételek javításában látja, azon belül is kiemelve az emberi tényezőt. BORSOS és NÁBRÁDI (2005) konkrétan a társadalmi különbségekből eredő problémákat hangsúlyozzák, mint megoldandó feladatot, mely a gazdagság-szegénység közötti szakadék mélyüléséből fakad. Ugyancsak az életszínvonal, az életminőség javítását helyezi a középpontba Magyarország Vidékfejlesztési Programja (MVP, 1997), melynek biztosítása nem önmagában az agrárfejlesztésen vagy infrastruktúra-fejlesztésen keresztül valósítható meg, hanem a rurális térségek ökológiai, társadalmi-kulturális, gazdasági funkciójának megteremtésével.

Fentiekkel szemben BUDAY-SÁNTHA (2001) a vidékfejlesztést, az életminőség javítását a gazdasági teljesítmények növelésében látja. Tehát, a gazdasági és szociális eredetű probléma megoldását a gazdasági tényező – elsősorban a foglalkoztatási és jövedelmi helyzet – erősítésében látja, mely maga után vonja a szociális tényező, azaz az életszínvonal fejlődését. Nem tudok ezzel a nézettel egyetérteni, ugyanis a gazdasági tényező javulásával az életszínvonal kétségtelenül javul – habár lehet, hogy csupán egy adott társadalmi körben –, viszont a társadalmi kohézió, az identitástudat, a hagyományőrzés, a képzési színvonal, egy adott társadalmon belül kialakult életszínvonalbeli különbségek, véleményem szerint, nem csak a gazdaság fejlettségének függvényei. Ezen kívül lehet bármennyire is fejlett a gazdaság, ha a környezeti funkciót, annak fenntartását nem vesszük figyelembe – esetleg a gazdasági fejlődés a környezet károsodását vonja maga után – az életminőség és az élhetőség feltételei nemhogy javulnak, inkább tovább romlanak.

A vidékfejlesztés tág térbeli kiterjedéséből következik, hogy magában foglalja a tanyák, falvak és kisvárosok fejlesztését, beleértve a vidéki térségekben folytatott gazdasági tevékenységek versenyképességének, a foglalkoztatási és kereseti viszonyok javítását, az alapvető társadalmi szolgáltatások megőrzését, a települési (lakossági) és termelő infrastruktúrát, az élő és épített környezet értékeinek megóvását, a környezeti károk mérséklését és helyrehozatalát, valamint a vidéki közösségek fejlesztését is (DORGAI, 1998a; CSÁKI-ELEK, 1997). A vidékfejlesztési programok tehát **az adottságoknak megfelelő integráltságban** tartalmazhatnak mezőgazdasági, környezetvédelmi, oktatási, közösségfejlesztési, vállalkozásfejlesztési és egyéb elképzeléseket (KULCSÁR, 1998) mégpedig a vidéki jólét növelése, a vidéki növekedés ösztönzése, a városba történő elvándorlás lassítása és a vidéki szegénység csökkentése érdekében (CSÁKI-ELEK, 1997).

A kutatók vidékfejlesztésről alkotott nézeteit vizsgálva arra a következtetésre jutottam, hogy **a vidéki térségekben kialakult problémákat kiváltó okok alapvetően gazdasági és társadalmi tényezőkre vezethetők vissza.** A két tényező véleményem szerint egyforma

fontossággal kezelendő, mivel összefüggésben vannak egymással és kölcsönösen hatnak egymásra. A kialakult probléma kezelésével, azaz a vidékfejlesztés feladataival kapcsolatban egyértelműen **komplex, integrált, multifunkcionális tevékenységekre, mind a gazdasági, a társadalmi és az ökológiai-környezeti tényezők együttes figyelembevételére hívják fel a figyelmet.**

2.1.3. A vidékfejlesztés és a területfejlesztés kapcsolata

Ebben a fejezetben a területi fejlődés főbb jellemzőivel, területfejlesztés fogalmával, valamint a területfejlesztés és vidékfejlesztés kapcsolatával foglalkozom. A területfejlesztés hazai kialakulásának körülményeit és fejlődésének főbb jellemzőit egy későbbi fejezetben tárgyalom.

A területi fejlődés legfontosabb jellemzője, hogy **térben egyenlőtlenül megy végbe.** Ennek oka, hogy a fejlődési tényezők térbeli eloszlása egyenlőtlen, a lényegi funkciók a társadalmilag elfogadható, illetve szükséges mértéken alul vagy felül vannak jelen, ami a működőképességet veszélyezteti. Ennek következtében egy terület vagy település csak részben képes ellátni funkcióját és létrejönnek fejlett, valamint elmaradott területek. Az előnyök a fejlődésre alkalmas területeken halmozódnak, míg a hátrányok az elmaradott területeken korlátozzák a fejlődés lehetőségeit. Ha változnak a társadalmi-gazdasági viszonyok, akkor a területi egyenlőtlenségek is változhatnak, hol a kiegyenlítődé, hol pedig a differenciálódás válik hangsúlyossá, ezáltal a régi egyenlőtlenségek mérséklődhetnek, és újak keletkezhetnek. A területi különbségek tehát tartósan fennmaradnak, lényegében nem kiegyenlítésről, hanem **lassú, időben kitolódó regionális közelítésről lehet csupán szó** a nemzetgazdaságok területi egységei között. Ez az egyenlőtlen területi fejlődés indokolja azt, hogy a területi jelenségek keletkezését és változását átfogóan és egymással összefüggésben magyarázzuk és egyben azt is jelenti, hogy a területi fejlettségi különbségek megszüntetése nem tűzhető ki célként, sokkal inkább a különbségek mérséklése. Másrészt a területiség sajátossága maga a különbség, vagy pontosabban a másság fennmaradása, és megtartása. Nem lehet azonos szintre hozni egy domináns ipari térséget egy turisztikai régióval. (LACZKÓ, 1986; BÉRES, 1993; RECHNITZER, 1998).

Az egyenlőtlen területi fejlődés mellett a társadalmi egyenlőtlenségek kialakulása elkerülhetetlen, és az elmaradottság akár olyan méreteket is ölthet, amellyel a centrum fejlődését is veszélyeztetheti. Az ilyen periférikus területeken **társadalmi feszültségek alakulnak ki, melyek kiválthatják a hátrányos helyzetű régiókból a lakosság elvándorlását,** a fejlettebb térségek, városok megszállását, melynek következtében a fejlettebb térségekben is romlani fog a helyzet, mind a foglalkoztatás területén, mind társadalmilag, szociálisan (BÉRES – SÜLI-ZAKAR, 1993).

Igaz, hogy a területi egyenlőtlenségek a gazdasági, társadalmi és egyéb viszonyok következtében alakulnak ki, mégis **elsősorban a politika** – területfejlesztési, településfejlesztési – **alkalmas ezen folyamatok befolyásolására** a társadalmi feszültségek kezelésével, a lemaradó térségek fejlődésének segítségével. A területi hátrányok mérséklése tehát csak a társadalom és a gazdaság egészében végbemenő fejlődési lehetőségek kiaknázása révén lehetséges (BÉRES, 1993).

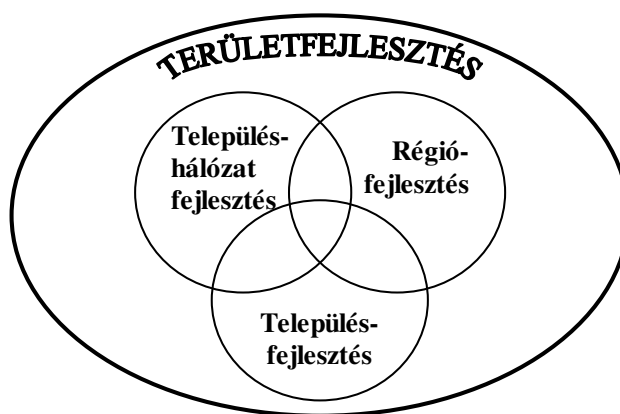
A TERÜLETFEJLESZTÉSRŐL ÉS TERÜLETRENDEZÉSRŐL SZÓLÓ 1996. ÉVI XXI. TÖRVÉNY alapján a területfejlesztés „az országra, valamint térségeire kiterjedő társadalmi, gazdasági és környezeti területi folyamatok figyelése, értékelése, a szükséges tervszerű beavatkozási irányok meghatározása, rövid, közép- és hosszú távú átfogó fejlesztési célok, koncepciók és intézkedések meghatározása, összehangolása és megvalósítása a fejlesztési programok keretében, érvényesítése az egyéb ágazati döntésekben”. Szűkebb értelemben a területfejlesztés – az ORSZÁGOS TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ (2005) megfogalmazása szerint – „azon fejlesztési beavatkozások és kapcsolódó tevékenységei köre, melyek kifejezetten (elsődlegesen) területi célkitűzéseket szolgálnak, amelyekkel a közösségi szféra tudatosan hat a különböző tevékenységek, jelenségek térbeli megoszlására, ill. működésére, vagy egy adott területegység (régió, megye, kistérség) több szakterületet átfogó, integrált fejlesztését valósítják meg” (OTH, 1996; OTK, 2005).

A területfejlesztésnek kétféle megközelítésmódja ismert. Az egyik a „felülről-lefelé” (top-down) irányuló, centralizált irányítási modell, ahol a finanszírozás is központi költségvetési forrásokból történik. A másik az „alulról-felfelé” (bottom-up) építkező, decentralizált modell, mely mind a döntéshozásra, mind a finanszírozásra érvényes, és ahol a területfejlesztés alapját az egyéni döntéshozók alkotják (SARUDI, 2003).

A terület- és településfejlesztés célja a társadalmi-gazdasági fejlődés térbeli feltételeinek biztosítása. Hatására az életkörülmények javulása mellett a gazdaság egészében pozitív változási folyamatok mennek végbe (BÉRES-SÜLI-ZAKAR, 1993).

A területfejlesztési politika alakítása, illetve a célok elérését szolgáló végrehajtás figyelembeveendő alapelvek az OTK (2005) szerint a következők: *szubszidiaritás és decentralizáció; térségi és táji szemlélet; rendszerszemlélet, programozás, integrált fejlesztés; hatékonyság és koncentráció; fenntarthatóság, biztonság; nyilvánosság, partnerség; átláthatóság, valamint monitoring és értékelés elve.*

FARAGÓ (1987) azt a politikát és megvalósító mechanizmust nevezi területfejlesztésnek, „amely a társadalom térbeni létének a befolyásolásával kíván hozzájárulni a társadalmi újratemelés (termelés – elosztás, csere, fogyasztás) hatékonyságának a növeléséhez”. Ebből következik, hogy **a területfejlesztést összefoglaló kategóriaként értelmezi, mely magában foglalja a régió-, a településhálózat- és a településfejlesztést (2. ábra).**

2. ábra: A területfejlesztés részrendszerei

Forrás: FARAGÓ, 1987.

FARAGÓ (1987) úgy véli, hogy a területfejlesztés fogalmával kapcsolatosan általánosan elterjedt az a téves szemlélet, hogy **kisajátítják a makroszint számára**, azaz nagyobb területi egységekre vonatkozóan, vagy több területet érintően használják, a településfejlesztéstől való megkülönböztetés érdekében. **A településfejlesztést a területfejlesztés részeként kell tekinteni**, melynek magyarázata, hogy egy település fejlesztése maga után vonja egy nagyobb terület (régió) megváltoztatását is, hiszen ha a tér egy adott pontját megváltoztatjuk, akkor annak a pontnak a körzetének a struktúrája is közvetlenül megváltozik.

Hasonlóan, LACKÓ (1987) úgy ismerteti a területi fejlődést, mely magában foglalja mindazokat a változásokat, melyek egy ország egészére, különböző részeire és településeire jellemzőek, továbbá tartalmazza a természeti erőforrások, a népesség, a termelés, az infrastrukturális hálózatok és ellátó intézmények – azaz, a gazdasági, társadalmi, ökológiai-környezeti tényezők – területi eloszlási és változási viszonyait és a közöttük meglévő kapcsolatot. A területi fejlődés tehát, magában foglalja mind az urbanizáció, mind pedig a településfejlődés fogalmát, annál is inkább, mivel **a településfejlődés a területi fejlődés megjelenési formája, a település pedig nem egyéb, mint az egyenlőtlen területi fejlődés egyik kézzelfogható eredménye**. A települések fejlődésének sajátosságait csak a területi fejlődés általános törvényszerűségei alapján lehet megérteni, magyarázni. A területfejlesztés-településfejlesztés viszonyával kapcsolatosan két uralkodó szemléletmódot ismertet:

- Az egyik közelítésmód szerint a területi fejlődés társadalmi-gazdasági szempontokkal azonosítható, míg a településfejlődés alapvetően műszaki jellegű.
- A másik felfogás a településfejlődést alárendeli a területi fejlődésnek, annak részeként tekinti. A szerző osztja ezt a véleményt, azzal a kiegészítéssel, hogy **a területi fejlődést különböző szinteken, de mindig komplexen** (valamennyi tényező figyelembevételével) **kell értelmezni** (LACKÓ, 1987; LACKÓ, 1982).

Az előbbiekkel egyetemben BÉRES és SÜLI-ZAKAR (1993) is a regionális fejlesztést, valamint a településfejlesztést a területfejlesztésnek rendeli alá, hangsúlyozva, hogy ez az alárendeltségi viszony nem juthat érvényre az intézményrendszer feladat-megosztási területeiben. Helytelen lenne a munkamegosztást úgy értelmezni, hogy a településfejlesztés az önkormányzatok dolga, a többi feladat pedig a kormányra hárul. A településfejlesztésben is jelentkeznek kormányzati feladatok, valamint a nagytérségi kapcsolatok, a településhálózat fejlődésében az önkormányzatok is érdekeltek.

A vidékfejlesztés-területfejlesztés viszonyával kapcsolatosan KULCSÁR (1998), valamint KULCSÁR ÉS KOZÁRI (1998) az alábbi három megközelítést mutatja be:

1. *A vidékfejlesztés a területfejlesztésnek alárendelt tevékenység*: mely nézet elsősorban a makro-regionális fejlesztés szakemberei körében terjedt el. Ebben a körben az a szemléletmód uralkodik, hogy a „**vidékfejlesztési program: a vidéki területekre kidolgozott területfejlesztési program**”. Ezt a szemléletmódot véltem felfedezni a 2005-ös OTK-ban, ahol is a vidékfejlesztést a területfejlesztési politika hat alapvető pillére egyikeként sorolták be. Ugyancsak ebbe a csoportba sorolnám FARAGÓ (1987), LACKÓ (1986, 1987), BÉRES és SÜLI-ZAKAR (1993) álláspontját, igaz a meghatározásaikban konkrétan a vidékfejlesztés még nem szerepel, de a gondolatmenetük alapján úgy hiszem, hogy a vidékfejlesztést a településfejlesztéshez hasonlóan a területfejlesztés alárendelt tevékenységeként tüntetnék fel.

Szintén ezt a közelítésmódot vallja BUDAY-SÁNTHA (2001), aki abból indul ki, hogy egy társadalom rendelkezésére álló tér, terület kisebb egységeiben, a tájakban, a természeti adottságoktól, az adott térség gazdasági és szociális fejlettségétől, állapotától függően eltérő fejlesztési irányok (urbánus, ipari, mezőgazdasági, turisztikai) kapnak nagyobb hangsúlyt. Úgy fogalmaz, hogy az ország egésze valaha „vidék”-nek számított, viszont a fejlődéssel, az egyéb funkciók erősödésével a vidéki térségek aránya egyre csökken. Ebben az értelemben tekinti a vidékfejlesztést a területfejlesztés egy sajátos területének, egyik – az agrártérségekre jellemző – irányának. KOVÁCS (2003), csatlakozva e nézet képviselőihez, azt a magyarázatot adja, hogy a hazai körülmények között a vidék problémáit nem lehet elszakítani az adott területi egység (régió, megye) fejlesztési kérdéseitől. A területfejlesztésen belül azért van szükség vidékfejlesztésre is, mert egyébként a területfejlesztést célzó támogatások nem jutnának el a legrászorultabb településekig és szereplőkig. Nagyon sarkosnak találom ezt a megállapítást, véleményem szerint a vidékfejlesztés területfejlesztés mellé rendelése, nem jelenti azt, hogy a területfejlesztési feladatokból kivonjuk a vidékfejlesztési feladatokat, vagy a vidék problémáit az adott területi egység fejlesztési kérdéseitől függetlenül kezeljük. Hiszen a mellérendeléssel nem szakítjuk el a két politikát egymástól, hanem egyrészt azok azonos súlyára hívjuk fel a figyelmet, másrészt azt kívánjuk érvényre juttatni, hogy a két

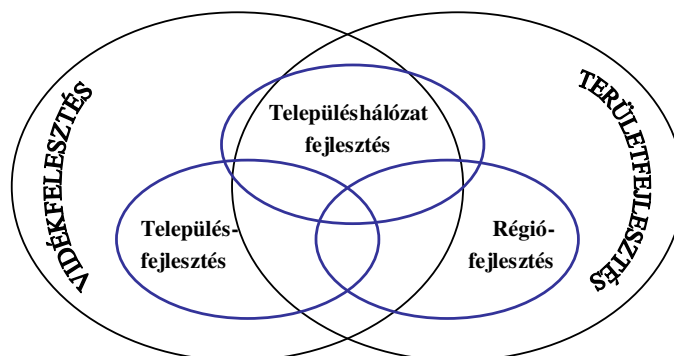
politikának vannak sajátos funkciói. A két halmaz metszéspontja pedig egyértelműen a két politika együttműködésének, közös feladatainak fontosságát jelzi.

2. *A vidékfejlesztés és a területfejlesztés között nincs értelmezhető viszony.* Ez az álláspont visszaszorulóban van, hiszen a két fogalom között valamilyen kapcsolat mindenképpen létezik, melynek jelentősége igen nagy.
3. *A vidékfejlesztés és területfejlesztés között sajátos mellérendelt viszony van:* mely szemléletmódot a szerző, illetve szerzőpáros is osztja. A kapcsolat úgy jellemezhető, hogy a területfejlesztés a regionális szintű nagyberuházások, infrastrukturális fejlesztések megvalósulását jelenti, régiókon belül és régiók közötti összehangolt koncepciók alapján, biztosítván ezzel a vidékfejlesztés „fizikai” hátterét, elsősorban a gazdasági, gazdaságföldrajzi, műszaki és pénzügyi tényezőkre koncentrálni. A vidékfejlesztés pedig az emberi erőforrásokra, a helyi közösségekre és a helyi társadalom gazdasági-társadalmi szereplőire, az ökológiai tényezőkre és a kultúrtájra koncentrálni. Részletesen foglalkozik a kérdéssel FEHÉR (1998b), úgy tartja, hogy a két fogalom viszonya nem jellemezhető a „rész-egész” relációval, mert a kettő nem egyenlő egymással. A vidékfejlesztési politika kapcsolatrendszerét szemléltető ábrájában ezt az álláspontját érvényre juttatja.

Függetlenül attól, hogy melyik álláspont képviselőiről van szó, azt lehet megállapítani, hogy mindannyian arra kívánják felhívni a figyelmet, hogy **a területfejlesztést, településfejlesztést és a vidékfejlesztést nem külön-külön, hanem együttesen kell vizsgálni, tervezni.**

Véleményem szerint a területfejlesztés-vidékfejlesztés kapcsolatának meghatározásakor elsődlegesen abból kell kiindulni, hogy egyrészt a területfejlesztés nem makroszinten kezelendő, másrészt pedig, a településfejlesztés maga után vonja a térség fejlődését. E két megállapítás egyértelművé teszi, hogy **van kapcsolat a vidékfejlesztés és területfejlesztés között.** Amennyiben az utóbbi meghatározást vizsgáljuk önmagában a vidékfejlesztés oldaláról, akkor arra a következtetésre lehet jutni, hogy a vidék fejlődése maga után vonja adott térség fejlődését, és ilyen alapon a településfejlesztéshez hasonlóan a vidékfejlesztést is a területfejlesztés részeként kellene tekinteni. Annak eldöntésére, hogy a két fogalom alá- vagy mellérendelt kapcsolatban áll egymással, úgy gondolom, hogy **a két politika alapelvei összehasonlítása magyarázatul szolgálhat.** Ha, ugyanis, a vidékfejlesztés a területfejlesztés alárendeltje, akkor annak alapelveinek kivétel nélkül meg kellene jelenniük a területfejlesztési politika alapelveiben. Erről azonban nincs szó. Átfedések vannak – ami szintén a két politika közötti kapcsolat létezését és annak fontosságát támasztja alá – úgymint szubszidiaritás, fenntarthatóság, programozás és integrált megközelítés, azonban a vidékfejlesztési politikának olyan további speciális alapelvei is megjelennek (a vidék előtérbe helyezése, diverzifikáció, egyszerűsítés és racionalizálás, az irányítás és vezetés kapacitásának növelése), melyekkel a

területfejlesztési politika alapelvei között nem találkozunk és ez fordítva is igaz. Fentiek alapján a vidékfejlesztés-területfejlesztés kapcsolatát a 3. ábra alapján szemléltetném.

3. ábra: A vidékfejlesztés és területfejlesztés kapcsolata, részrendszerei

Forrás: FARAGÓ, 1987 alapján saját ábrázolás

2.2. Gyakorlati kitekintés

2.2.1. Vidékfejlesztés az Európai Unióban

Az Európai Unió vidékfejlesztésének feldolgozása során több szerző munkájára támaszkodtam (DORGAI, 1997b; SÜLI-ZAKAR-KOZMA, 1998; KOVÁCS, 2000; BUDAY-SÁNTHA, 2001; FÜLÖP-SZENTIRMAY, 2001; BAINÉ SZABÓ, 2003; FORGÁCS, 2003; KOVÁCS, 2003; SARUDI, 2003; FEHÉR, 2005; KATONÁNÉ KOVÁCS, 2006). A szakirodalmak alapján először ismertetem a vidékfejlesztés EU politikákba való integrálódásának folyamatát, majd betekintést nyújtok a vidékfejlesztés jelenlegi (2000-2006) finanszírozási rendszerébe, végül pedig bemutatom a 2007-2013-as költségvetési időszakra várható változásokat.

A vidékfejlesztés az Európai Unióban, kettős természete lévén, **a struktúrapolitikához és az agrárpolitikához egyaránt kötődik.**

Az EU Közös Agrárpolitikájának (KAP) jellemzője az újabb és újabb kihívásoknak való megfelelés miatti folyamatos fejlődés, melyet a KAP reformjai révén követhetünk nyomon. A vidékfejlesztés a Közös Agrárpolitikában valamilyen formában mindig jelen volt, kezdetben azáltal, hogy a mezőgazdaságban foglalkoztatottak számára megteremtette a megfelelő életszínvonalat, egyben hozzájárult a vidéki lakosság helyben tartásához, a vidék megőrzéséhez, később a strukturális politikán keresztül a mezőgazdaság szerkezeti problémáival foglalkozva. **Igazán hangsúlyozottá azonban csak a második KAP reform – az ún. AGENDA 2000 – bevezetése után vált,** amikor – a vidékfejlesztés egyre növekvő szerepét tükrözvén – **az agrárpolitika második pillérévé emelték és egyben egységes rendeletbe foglalták (1257/1999 EK rendelet) a vidékfejlesztési intézkedéseket.** A két pillér közül továbbra is a piacpolitika kapta a nagyobb szerepet a támogatások 80%-ával és a kizárólagos uniós finanszírozással. A vidékfejlesztés ezzel szemben nemzeti társfinanszírozást igényel.

A strukturális politikában a vidékfejlesztés 1987-ben az Egységes Európai Okmány aláírásával és hatályba lépésével jelent meg, konkrétan azáltal, hogy beillesztette a Római Szerződésbe a „gazdasági és szociális kohézió” szükségességét. A Strukturális Alapok első reformjára 1988-ban került sor, melynek lényege, hogy az erőforrásokat a legsúlyosabb szerkezeti problémákra összpontosítsák. A reform további részeként költségvetési időszakokat határoztak meg, amelyekben előre kijelölték a fejlesztési célkitűzéseket, az azokhoz rendelt támogatások összegét és felhasználásuk módját.

1991-ben a Bizottság az ún. „Közös agrárpolitika fejlődése és jövője” c. dokumentumban már kiemelten hangsúlyozta, hogy **a rurális fejlődés nem csupán a mezőgazdasági szektortól függ**, azaz a vidéki lakosság helyben tartásához, a vidéki életminőség és jövedelmi színvonal fejlődéséhez más gazdasági tevékenységeket is ösztönözni kell.

A Strukturális Alapok második reformja 1993-ban lépett érvénybe. Ennek három legfontosabb eredménye, hogy jelentősen megemelték a Strukturális Alapoknak juttatott összeget, a legelmaradottabb országok támogatására létrehozták a Kohéziós Alapot, valamint meghatározták a támogatások odaítélése során figyelembeveendő alapelveket, melyek: a koncentráció, programközpontúság, partnerség, addicionalitás és szubszidiaritás.

A vidék gondjaira a figyelmet azonban először **az Európa Tanács 1996-ban elfogadott „Vidéki Területek Európai Alapokmánya”**⁴ c. dokumentum irányította rá, amelyben a vidék fejlődésének komplex jellege került megfogalmazásra, vagyis a gazdasági, társadalmi, ökológiai-környezeti szempontok egységes kezelésének szükségessége. A dokumentum továbbá kimondja, hogy az ágazati hatékonyság helyett a területi hatékonyság növelését kell előtérbe helyezni.

A **vidékfejlesztés céljainak meghatározására** és az azok eléréséhez szükséges tevékenységek, akciók kijelölésére 1996-ban került sor a Bizottság által Cork-ban megrendezett Európai Vidékfejlesztési Konferencián, melynek írásos dokumentuma a „**Cork-i deklaráció**”. E dokumentum hangsúlyozta első ízben, hogy a vidékfejlesztési politikának a közös agrárpolitika integráns részévé kell válnia. Tíz pontban fogalmazta meg azokat az alapelveket, amelyek mentén a vidékpolitikát alakítani szükséges. Ezek: a vidék előtérbe helyezése, integrált megközelítés, diverzifikáció, fenntarthatóság, szubszidiaritás, egyszerűsítés, programozás, finanszírozás, irányítás, valamint az értékelés és kutatás.

2.2.1.1. A vidékfejlesztés finanszírozása

A **Strukturális Alapok** nyújtotta támogatásokat és a hozzájárulás feltételeit az Európai Tanács 1260/1999. sz. rendelete szabályozza. Ezeknek a támogatások célja a gazdasági és társadalmi kohézió erősítése, mely érdekében a Közösség a különböző régiók fejlettségi szintje

---

⁴ European Charter for Rural Areas

közötti eltérés és a legkedvezőtlenebb helyzetű régiók vagy szigetek – a vidéki térségeket is beleértve – lemaradottságának csökkentésére törekszik.

A Strukturális Alapok a 2000-2006 közötti időszakban – az AGENDA 2000 koncentrációs, egyszerűsítési és decentralizációs céljainak megfelelően – a következő három célkitűzés megvalósításához járul hozzá a korábbi hét helyett:

1. *Célkitűzés* - a fejlődésben lemaradt régiók fejlesztésének és strukturális alkalmazkodásának elősegítése:

Ide tartoznak azok a NUTS II. szintjének megfelelő régiók, melyekben a vásárlóerő-paritáson mért, az utolsó három évre vonatkozó, 1999. március 26-án rendelkezésre álló közösségi adatok szerinti egy főre eső GDP nem éri el a közösségi átlag 75%-át. Szintén kiterjed a célkitűzés a legkülső régiókra (a francia tengerentúli megyékre, az Azori-szigetekre, a Kanári-szigetekre és Madeirára), amelyek egyike sem éri el a 75%-os küszöbértéket, valamint Ausztria, Finnország és Svédország gyéren lakott régióira. Magyarország is ebbe a célkitűzésbe került a csatlakozás után.

2. *Célkitűzés* - a strukturális nehézségekkel küzdő térségek gazdasági és társadalmi szerkezetváltásának támogatása:

Ebbe a célkitűzésbe tartoznak azok a strukturális problémákkal küzdő régiók, amelyek társadalmi-gazdasági átalakítása támogatandó, és amelyek népessége vagy területe elég nagy – de együttvéve nem haladhatja meg a Közösség össznépségének 18%-át. Ide tartoznak különösen az ipari és szolgáltatási ágazatokban társadalmi-gazdasági változásban lévő térségek, a hanyatló vidéki térségek, a nehézségekkel küzdő városi térségek és a halászattól függő, válságban lévő térségek.

3. *Célkitűzés* - az oktatási, képzési és foglalkoztatási politikák és rendszerek kiigazításának és korszerűsítésének támogatása:

A célkitűzés keretében támogatásra jogosult térségek az 1. célkitűzés hatókörén kívül eső térségek (OJ, 1999b).

A célkitűzések finanszírozásának pénzügyi eszközei:

Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA): alapvető feladata a gazdasági és társadalmi kohézió elősegítése a fő regionális egyenlőtlenségek kiküszöbölésével és a régiók fejlesztésében és átalakításában való részvétellel. Ezért az ERFA hozzájárul a fenntartható fejlődés elősegítéséhez és a tartós munkahelyek teremtéséhez is (OJ, 1999c).

Európai Szociális Alap (ESZA): a munkanélküliség megelőzésére és a munkanélküliség elleni küzdelemre irányuló intézkedéseket támogatja, valamint a humán erőforrások és a munkaerőpiacba történő társadalmi beilleszkedés fejlesztésére irányuló intézkedéseket annak érdekében, hogy elősegítsék a foglalkoztatás magas szintjét, a férfiak és nők közötti egyenlőséget, a fenntartható fejlődést, valamint a társadalmi és gazdasági kohéziót (OJ, 1999d).

Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap (EMOGA) Orientációs Részlege:
Az EMOGA az Európai Közösségek általános költségvetésének részét képezi. Az Orientációs részleg finanszírozza azokat a vidékfejlesztési intézkedéseket, melyek nem tartoznak a Garanciarészleg finanszírozási körébe. Ilyenek:

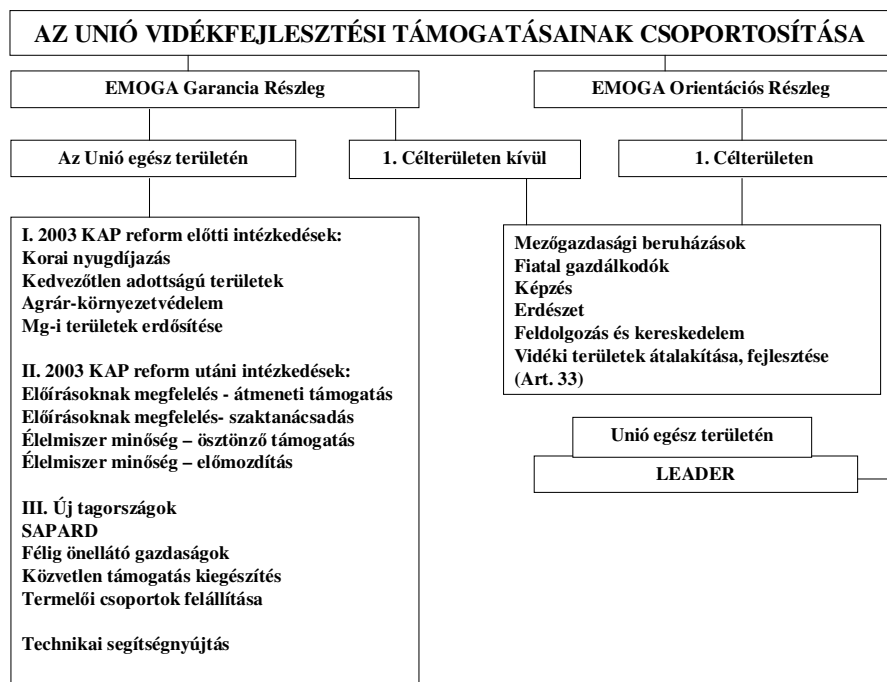
- a fejlődésben lemaradt régiókat érintő vidékfejlesztési intézkedések kiadásait
- a vidékfejlesztési közösségi kezdeményezéshez kapcsolódó kiadások (OJ, 1999a)

Halászati Orientációs Pénzügyi Eszköz (HOPE): a halászati erőforrások és azok kiaknázása közötti fenntartható egyensúly megteremtését, a halászati szektor gazdaságainak versenyképességének és fejlődésének elősegítését, a halászati termékek piaci kínálatának és feldolgozottsági szintjének emelését, valamint a halásztól függő területek revitalizációját támogatja (OJ, 1999e).

Az egyes alapok a következők szerint járulnak hozzá a három célkitűzés megvalósításához:

1. célkitűzés: ERFA, ESZA, EMOGA Orientációs Részlege és HOPE
2. célkitűzés: ERFA és ESZA
3. célkitűzés: ESZA.

Az *Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap (EMOGA)* két részre tagolódik. A Garancia rész – mely döntően a piaci beavatkozások (közvetlen kifizetések) forrása – teszi ki a 92-95%-át, míg a vidékfejlesztés ún. strukturális, ill. kísérő intézkedéseit finanszírozó Orientációs rész a maradék 5-8%-ot. Az EMOGA Orientációs részlegéből az 1. Célterületen a vidékfejlesztés kerül támogatásra, kivéve a kedvezőtlen adottságú területek kompenzációs kifizetéseit, valamint a három kísérő intézkedést, melyek az EMOGA Garancia részlegéből kerülnek kifizetésre. Ezen kívül a LEADER+ közösségi kezdeményezést is ez előbbi részleg finanszírozza. A Garancia rész nem tartozik a strukturális alapok közé, ide azok a vidékfejlesztési intézkedések – horizontális intézkedések – tartoznak, melyek a közös agrárpolitikához közel állnak és amelyeket az unió teljes területén egységesen alkalmaznak. Ezek teszik ki az EMOGA Garancia részlegéből támogatott vidékfejlesztés 52%-át, míg a maradék 48%-ot az 1. Célterületen kívüli területek kapják (4. ábra).

4. ábra: Az EU vidékfejlesztési támogatásai

Forrás: COM (2004), Katonáné Kovács, 2006

A *Kohéziós Alapot* (1164/94/EK Rendelet) a gazdasági és társadalmi kohézió erősítésére, a különböző régiók fejlettségi szintjei közötti egyenlőtlenségek és a legkedvezőtlenebb helyzetű régiók lemaradásának csökkentésére hozták létre (OJ, 1994).

A Strukturális Alapok mintegy 5%-át *közösségi kezdeményezésekre* fordítják, azon egyedi elbánást kívánó regionális fejlesztési problémák megoldására, amelyek az egész Közösség számára fontosak lehetnek. Ezeket a programokat az EU kezdeményezi, viszont a végrehajtás a tagállamokra hárul, Közösségi támogatás mellett. Ide tartozik a határokon átvívelő országok és régiók közötti együttműködést segítő INTERREG, a városok és hanyatló városi körzetek gazdasági és szociális megújítására irányuló URABAN, a munkaerő-piaci esélyegyenlőtlenségek és diszkrimináció felszámolását hivatott EQUAL, valamint helyi vidékfejlesztési programok kidolgozását ösztönző LEADER+.

2.2.1.2. Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap (2007-2013)

Az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatást az Európai Unió Tanácsa 1698/2005/EK rendelete szabályozza. Ez az új rendelet és az ebben előírt támogatási rendszer a **fennálló rendszer helyébe lép és ezért hatályon kívül helyezi az 1257/1999/EK rendeletet 2007. január 01.-vel**. Kivételt képeznek egyes, a hátrányos helyzetű térségekre vonatkozó rendelkezések, melyeket később – 2010. január 01.-vel – kell hatályon kívül helyezni (OJ, 2005b).

Az új vidékfejlesztési politika létrehozásának két fő motivációja volt:

- A KAP 2003-as reformjának elfogadása, melynek kulcsgondolata **a támogatás és a termelés közötti kapcsolat szétválasztásáról szolt**. Emellett a KAP finanszírozásának reformja 2007-ig egy olyan egységes keret bevezetését irányozta elő, amely két pilléren nyugszik. Egyrészt, valamennyi meglévő szabály egyetlen rendeletbe történő foglalása, másrészt olyan új alapok létrehozása, amelyek a lehetőségekhez mérten ugyanazokat a szabályokat alkalmazzák: az Európai Mezőgazdasági Garancia Alap (EMGA) és az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap (EMVA).
- A Bizottság ezen kívül **erősíteni kívánja az EU vidékfejlesztési politikáját is, valamint egyszerűsíteni annak végrehajtását**. Ennek megfelelően az új alapokra helyezett vidékfejlesztési politika jellemzői:
  - o az eddigi két finanszírozási forrás, öt programozási rendszer és a három különböző irányítási és ellenőrzési rendszer helyett egyetlen finanszírozási és programozási eszköz megteremtése (EMVA)
  - o a közösségi prioritásokra fokozottabban kiélezett stratégia
  - o az ellenőrzés és értékelés megerősítése, jobb tájékoztató visszajelzés, illetve a számlaelszámolás keretében a vidékfejlesztés valamennyi kérdésére kiterjesztett ellenőrzési rendszer (INTERNET 1, 2005)

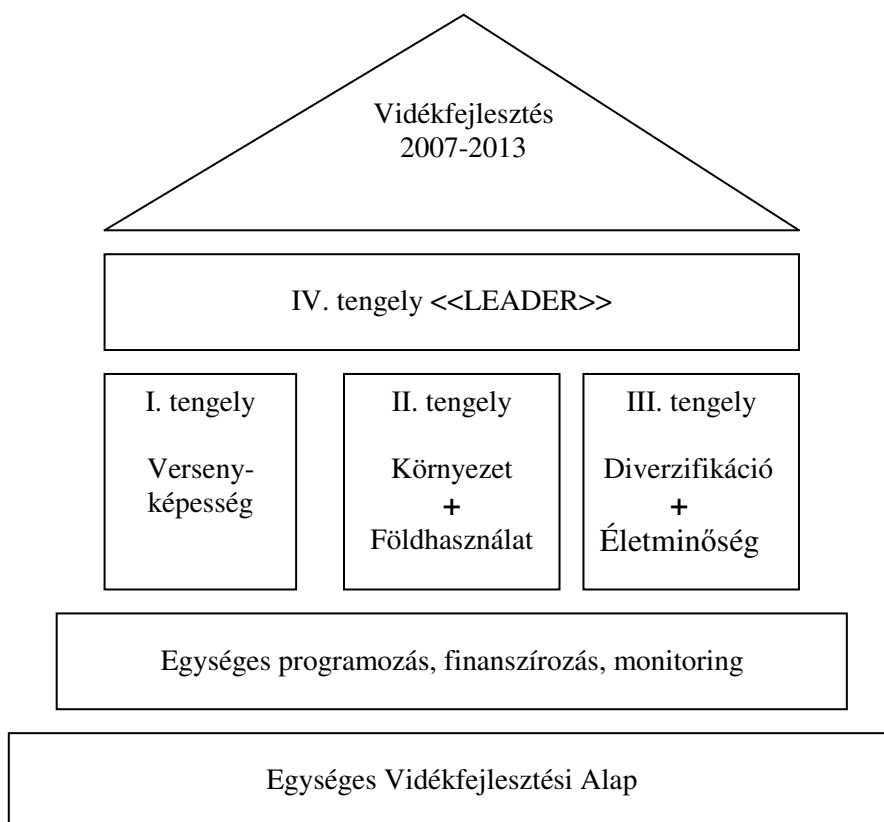
A jövőbeli vidékfejlesztési politika három fő területre koncentrál: élelmiszergazdaság, környezet, valamint a szélesebb értelemben vett vidéki gazdaság és vidéki népesség, mely alapján az EMVA célkitűzései a vidékfejlesztés támogatására a következők:

- a mezőgazdaság és az erdészet versenyképességének javítása a szerkezetátalakítás, a fejlesztés és az innováció területén
- a környezet és a vidék minőségének javítása a termőföld-hasznosítás támogatása révén
- az életminőség javítása a vidéki területeken és a gazdasági tevékenység diverzifikálásának ösztönzése.

A támogatások odaítélésének feltétele, a közösségi stratégiai iránymutatások elfogadását követően **nemzeti stratégiai terv** benyújtása, melynek végrehajtása **vidékfejlesztési programokon** keresztül történik. Adott tagállam benyújthat egy, a tagállam egész területére vonatkoztatott programot, vagy több regionális programot.

Az Európai Unió Tanács négy tengelyben határozta meg az EMVA támogatási prioritásait az alábbiak szerint:

1. *Tengely*: A mezőgazdasági és erdészeti ágazat versenyképességének javítása
2. *Tengely*: A környezet és vidék fejlesztése
3. *Tengely*: A vidéki élet minősége és a vidéki gazdaság diverzifikálása
4. *Tengely*: LEADER (5. ábra).

5. ábra: A vidékfejlesztés tengelyei (2007-2013)

Forrás: MAÁ CZ-KÓ NYA, 2004

Az állami részvétel minimális mértékét az 1. és 3. tengely esetében 10%-ban, a 2. tengely esetében 25%-ban, míg a 4. tengely esetében 5%-ban határozza meg a rendelet. A 4. tengelynél a Cseh Köztársaság, Észtország, Ciprus, Lettország, Litvánia, Magyarország, Málta, Lengyelország, Szlovénia és Szlovákia tekintetében a pénzügyi hozzájárulás úgy is érvényesíthető, hogy átlagban az EMVA teljes hozzájárulásának minimum 2,5%-át a 4. tengelyre kell fordítani (OJ, 2005b).

A 2007-2013-as időszakra vonatkozóan, pénzügyi szempontból a Bizottság azt a javaslatot tette, hogy 88,75 milliárd eurót szánjanak erre a politikára. Ehhez az összeghez még hozzáadódik a moduláció minden évben – az összes célkitűzés esetében – mintegy 8 milliárd euróval ugyanarra az időszakra.

Ezt a pénzügyi javaslatot az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2004. július 01.-i saját kezdeményezésű véleményében a kitűzött célokhoz képest szerénynek ítélte meg. Az Európai Bizottság elismerte, hogy míg az EU lakosságának 50%-a él vidéki övezetekben, addig az EMVA-nak odaítélt költségvetés a regionális politikának juttatott kiadások 28%-ának és a KAP 1. pillérének kiadásai 32,5%-ának felel meg. **Ezért nem megengedhető, hogy a vidéki övezetek esetén az EMVA legyen az egyedüli finanszírozó eszköz**, ugyanis ez a vidéki övezetek „elgettősodását” eredményezné. **Szükséges lenne erősíteni e politika komplementaritását a regionális politikával és a humán erőforrások fejlesztésének politikájával** (OJ, 2005a).

2.2.2. Vidékfejlesztés Magyarországon

2.2.2.1. Mezőgazdaság-vidékgazdaság-vidékfejlesztés

Magyarországon a mezőgazdaság és erdőgazdaság a nemzetgazdaság egyik meghatározó ágazata volt a rendszerváltás előtti időszakban. Mára szerepe nagymértékben lecsökkent, de jelentősége még mindig alapvető fontosságú és nem csak gazdasági területen, hanem társadalmi, szociológiai és politikai értelemben is. (KAPRONCZAI, 2003). Nemzetgazdasági szerepe mellett nem elhanyagolandó és talán túl is mutat azon a **vidékgazdaságban betöltött szerepe**, hiszen napjainkban és középtávon is **meghatározó térhasználati mód** a vidéki területek nagyobb részén és a vidéki települések döntő hányadában. A mezőgazdaság helyzetét annak vidékgazdaságban betöltött szerepe alapján mutatom be, mely elemzéshez alapul használtam FEHÉR és DORGAI (1998) megállapításait, akik a vidékgazdaságon belül a mezőgazdaság szerepét hét pontban emelték ki:

1. A mező- és erdőgazdaság az – Európai Unió országaihoz hasonlóan – a legjelentősebb területhasznosító. Összességében az ország 9,3 millió hektár területének 83%-át hasznosítja, ami a vidéki területekre vonatkozóan 90%-ot jelent, mely jellemzően magyar sajátosság. Az összterület mintegy 63%-a mezőgazdasági művelés alatt áll, ennek is nagyobb hányada szántóként hasznosul (77%). Ez Európában egyedülálló, ROMÁNY (2003) szerint a magyar föld hungarikum lehetne. A mezőgazdasági területeken kívül fontos még megemlíteni az erdő 19%-os, valamint a gyepterületek 11%-os arányát. A művelési ágak változását vizsgálva 1990-2004 között megállapítható, hogy minden ágban területi csökkenés következett be. A mezőgazdasági terület mintegy 10%-os csökkenése főként a szántó- (5%), kert- (70%) és gyephasznosítás (11%) térvésztéséből adódik⁵. A mezőgazdasági területek csökkenésével párhuzamosan a művelés alól kivett területek növekedése figyelhető meg (47%). A földterületi adottságainkhoz olyan kedvező termelési tényezők párosulnak, mint domborzat, klíma, talajminőség, termelési hagyományok, melyek mással nem pótolható erőforrást jelentenek (KAPRONCZAI, 2003; DORGAI, 2000a, KSH, 2006a).

2. táblázat: A földhasználat alakulása gazdálkodási formák szerint (%) (2005)

Megnevezés	Gazdasági szervezet	Egyéni gazdálkodók	Egyéb	Összesen
Mezőgazdasági terület	37,7	57,5	4,8	100,0
Termőterület	45,6	50,4	4,0	100,0

Forrás: KSH, 2006b

⁵ Az adatok időbeni összehasonlíthatóságát a számbavétel többszöri változtatása miatt körültekintően kell kezelni (a kerteket 1992-től művelés alól kivett területként tartották nyilván, majd 1995-től folyamatosan a tényleges hasznosításuk szerinti művelési ághoz kerültek) (KAPRONCZAI, 2003).

A rendszerváltást követően a „kárptótlásnak nevezett földárverések” új földtulajdon és földhasználati viszonyokat teremtettek Magyarországon. **Mind a földtulajdont, mind a használatot tekintve a magántulajdon, valamint annak társulási formái váltak uralkodóvá a magyar agráriumban** (ROMÁNY, 2002). A földhasználat jelenlegi alakulását, az egyéni gazdálkodók dominanciáját kiválóan szemlélteti az 2. táblázat. A bemutatott adatok alapján megállapítható, különösen a mezőgazdasági területek (57,5%), de a termőterületek (50,4%) esetében is az egyéni gazdálkodók földhasználata az uralkodó.

2. A mező- és erdőgazdaság – az Európai Unió országainak többségétől eltérően – a magyar vidéken még ma is jelentős foglalkoztató. A vadgazdálkodással, halászattal valamint az élelmiszeripari ágazattal együttesen a foglalkoztatottak 8,9%-a számára biztosít ma is munkahelyet (KSH, 2006a). Ha viszont a mező- és erdőgazdaságban foglalkoztatottak számának alakulását vizsgáljuk az összfoglalkoztatáson belül, azt tapasztaljuk, hogy az 1990. évi 15%-ról 2004-re 5%-ra (194 ezer fő) esett arányuk. Meg kell jegyezni, hogy ez utóbbi a lakossági munkaerő-felmérés adata (magánháztartásokra terjed ki), azokkal a gazdasági szervezetekben munkát vállalókkal és egyéni gazdaságokban munkát végzőkkel számol, akiknek a **fő jövedelemszerző tevékenysége** a mezőgazdasági tevékenység. Az EU-ban és hazánkban is, a mezőgazdasági gazdasági szervezetek és egyéni gazdálkodók munkaidő-ráfordításban jelentkező különbségek szükségessé tették az **éves munkaerőegység (ÉME)** fogalmának bevezetését. Ez a néhány órás munkavégzés teljes munkaidős munkavégzésre (évi 1800 óra) átszámítását teszi lehetővé, összehasonlíthatóvá téve a gazdasági szervezetekben és az egyéni gazdaságokban végzett munka nagyságát, valamint lehetővé téve a fizetett-nem fizetett munkavégzés elkülönítését. Ez alapján 2005-ben **512 ezer dolgozó** éves munkájának megfelelő munkamennyiséggel hozták létre az év folyamán megtermelt mezőgazdasági terméket (a lakossági statisztika 2,6-szerese)! A fizetett munka pedig az összes munkaerő ráfordítás egynegyedét sem (23%) tette ki (KSH, 1991b; KSH, 2002; KSH, 2006a; KSH 2006b).

Az agrárágazatban foglalkoztatottak egyik legfőbb jellemzője azok kedvezőtlen korösszetétele, a középkorú és az idősödő korosztályokhoz tartozik a mezőgazdasági munkaerő 59%-a. Iskolai végzettség tekintetében pozitív változásnak tudható be, hogy a foglalkoztatottak közel 60%-a rendelkezik középfokú végzettséggel. Viszont negatívumként említendő, hogy még mindig magas az alacsony végzettségű munkaerő aránya (a foglalkoztatottak egyharmadát teszi ki) (KAPRONCZAI, 2003).

3. A magyar mező- és erdőgazdaság – az Európai Unió országaitól eltérően – viszonylag jelentős mértékben járul hozzá a GDP-hez. 1990-ben a GDP-termelésben 12,5%-ot tett ki a részaránya, 2004-ben ez az arány már csak 3,3%-os volt. Itt azonban figyelembe kell venni azt a tény is, hogy a nagyüzemek alaptevékenységen kívüli tevékenységei 1991-1992-ben

nagyrészt önállósultak, „kikerültek” az ágazatból, valamint a statisztikai osztályozásban is változtatások történtek. A mezőgazdaság GDP-hez való hozzájárulása arányainak csökkenése továbbá betudható annak is, hogy a nemzetgazdaság más szektorai ez idő alatt jelentősen bővítették termelésüket. Amennyiben a tágabban értelmezett agrárgazdaság – az „agribusiness” – részesedését vizsgáljuk, azaz a mezőgazdaság mellett figyelembe vesszük az élelmiszeripar és egyéb kapcsolódó iparágak részesedését, akkor 12-15%-os részarányt állapíthatunk meg a GDP-termelésben (KAPRONCZAI, 2003; KSH, 2006b). E teljesítmény is jellemzően a vidékre koncentrálódik.

4. A mező- és erdőgazdaság a feldolgozóipar alapanyag szállítója, s jelentős exportőr. A feldolgozóipar tekintetében az integráció hiányosságai gyengítették az agrártermelők piaci alkalmazkodását, versenyképességét és ezáltal jövedelmezőségüket. Ez csökkentette a vidék gazdasági potenciálját, mely társadalmi feszültségeket, esetlegesen regionális válságot okozott.

Az agrár-külkereskedelem fontosságát jelzi, hogy az agrártermelés a 1990-es években is Magyarország egyik legjelentősebb devizaszerző ágazata volt, annak ellenére, hogy részaránya a teljes külkereskedelmen belül csökkenő. Míg 1991-ben 25%-ot meghaladó volt az ágazat nemzetgazdasági exportban képviselt aránya, addig 2005-ben már csak 6,1%-ot tett ki. Az import kisebb arányban részesedik a nemzetgazdaság behozatalából (1990-ben 9%), és részesedése ugyancsak csökkenő (2005-ben 4%). A mezőgazdasági és élelmiszeripari export értéke 2005-ben 3 772,2 millió USD, az import pedig 2 592,3 millió USD volt. Fontos itt megjegyezni, hogy **hazánkban az élelmiszer-gazdaság maradt az egyetlen termelő ágazat, mely tartósan és folyamatosan pozitív külkereskedelmi egyenleget képes előállítani**, igaz, az EU-csatlakozásunkkal ez az egyenleg sajnos folyamatosan romlik.

A külkereskedelem földrajzi irányára jellemző, hogy mind az exportunkban, mind az importunkban az Európai Unió jelentős helyet foglal el. Ez azt jelenti, hogy 2005-ben a teljes élelmiszerexport több, mint 69%-a irányult ebbe az országcsoportba, és innen származott az import 89%-a is (BUDAY-SÁNTHA, 2001; KAPRONCZAI, 2003; KSH, 2006b).

5. A mező- és erdőgazdaság egyben felvevő piacot is jelent a vidéki gazdaság más ágazatai, szektorai számára. Az ipari eredetű inputok és a különböző szolgáltatások iránti kereslet azonban lecsökkent, a beruházások és ráfordítások volumenének drasztikus visszaesése következtében.

Az ágazat részesedése az összes beruházásból 1990-ben 4,3% volt, 2001-re pedig lecsökkent 2,9%-ra. Ennek okai egyrészt a tulajdoni átrendeződésben keresendő, mellyel párhuzamosan a gépi vonóerő kapacitás 1991-2000 között összességében alig változott, bár a mezőgazdasági területhez mért ellátottság 20%-kal javult. Másik ok az állatférőhelyek kihasználatlanságára, az állatállomány gyors és drasztikus csökkenésére vezethető vissza, mely aligha tett szükségessé újabb építkezéseket, legfeljebb a meglévők korszerűsítését, melynek

azonban nincs nyoma a felmérésekben. Állatférőhelyek alig épültek, a meglévők kihasználtsága is rendkívül alacsony volt. Az eszközök életkora szintén hozzájárul a beruházások részarányának csökkenéséhez. Az állattartási épületek átlagos életkora 2000-ben 25-30 év volt, míg a fontosabb gépek mindegyik csoportjának 10 év feletti (a traktoroké 15 év) volt az átlagos életkora ugyanebben az időszakban. Mindkét esetben az egyéni gazdálkodók rendelkeznek öregebb, elavultabb eszközzel, épülettel. Megállapítható továbbá, hogy a kilencvenes évek mindegyikében kevesebbet ruháztak be az évi elhasználódásnál. Az évtized egészében mintegy 100 milliárd forint az elmaradt pótlások összege (HALMAI, 2004). 2005-ben azonban már ellenkező tendenciát lehet megállapítani, az ágazat részesedése az összes beruházásból 4,6%-ra nőtt, köszönve elsősorban a támogatási rendszernek, mely jelentős gépberuházást tett lehetővé (KSH, 2006b).

Fentiekből következik, hogy azokon a területeken, ahol az agrárgazdaság szerepe jelentős, csak a mező- és erdőgazdálkodás fejlesztésén keresztül alapozható meg a vidékfejlesztés is (FEHÉR-DORGAI, 1998).

6. A mező- és erdőgazdaság a megújuló erőforrások előállítója, részben hasznosítója, speciális környezetgazdasági szolgáltató szektor. A biomassza, mint energiaforrás egyre inkább felértékelődik a jelenlegi energiarendszer káros környezeti hatásai következtében. A mező- és erdőgazdaság hazánkban melléktermékei és energetikai célú főtermékei révén, káros környezeti hatások nélkül képes arra, hogy 3-4 millió tonna olaj egyenértékének megfelelő energiát termeljen. Ezáltal és a vidék ökológiai funkciójához kapcsolódva, hozzájárul a természeti környezet megőrzéséhez, a fenntartható fejlődés megalapozásához (FEHÉR-DORGAI, 1998; BUDAY-SÁNTA, 2001).

7. A mező- és erdőgazdaság korlátozott körben és időben, szűkebb területeken képes meghatározott szociális funkciók betöltésére is. Ide sorolandók a szociális földprogramok (mint aktív szociálpolitikai eszköz), az erdőtelepítésekre és elhagyott gyepek és parlagterületek kulturállapotának helyreállítására irányuló közmunkák is. Nem hagyható továbbá figyelmen kívül, BUDAY-SÁNTA (2004) megállapítása sem, hogy „az agrártársadalom jelenti a vidéki társadalom meghatározó elemét, termelési kultúrája és arra épülő szokásai, ünnepei (arató fesztivál, szüreti bál, disznóölés) adják ennek a társadalomnak a jellegét, „ízét”, „színét”, amelyre a korszerű elemek (mint borturizmus, vidéki vendégfogadás) is már ráépülhetnek”.

A vidékfejlesztés-mezőgazdaság kapcsolatának vizsgálatakor tehát abból kell kiindulni, hogy **a mezőgazdaság a vidék gazdaságának mindig is integrált része volt és az is marad.** A vidéki gazdaságban azonban van számos, mezőgazdaságon kívüli tevékenység is, melyből kiemelendő az élelmiszer- és mezőgazdasági alapanyag-feldolgozó ipar, valamint a turizmus (FORGÁCS, 2003; FEHÉR 1998b). Manapság a vidékgazdaságot tekintve a nagyobb települések

többségében csökkenőben van az agrárgazdaság szerepe más nemzetgazdasági ágakkal szemben. A kistelepülések esetében az agrárgazdaság szerepe változatlanul nagy, viszont annak gazdasági ereje egyre inkább csökkenőben van. További nehézséget jelent ezeknek a területeknek, hogy nem jelentenek vonzerőt más gazdasági ágaknak (DORGAI, 1998b).

Következésképp megállapítható, hogy a **vidékfejlesztés a mezőgazdaság szerepvállalása nélkül nem lehet sikeres**, viszont **az agrárpolitika és vidékpolitika közé nem lehet egyenlőségjelet tenni**. Ez egyrészt abból adódik, hogy a vidékfejlesztés a hagyományos agrárpolitikánál szélesebb eszköztárral rendelkezik, amit a környezetpolitikai és szociális politikai elemek jelentenek, valamint céljai sem kizárólag az agrárgazdasághoz kötődnek. Ennél fogva nem támaszkodhat csupán a mezőgazdaságra és agrárpolitikára, hanem a gazdasági tevékenységek és a különböző szektorális politikák széles skáláját kell igénybe vennie. Ugyanígy az agrárpolitika sem azonos a vidékfejlesztéssel, hiszen a mezőgazdaság nemzetgazdaságban és foglalkoztatásban betöltött szerepének csökkenésétől függetlenül a szektor továbbra is fontos forrása marad a jövedelmeknek és foglalkoztatásnak, és alapvetően alakítja a tájképet.

Azt sem szabad elfelejteni, hogy **az agrárpolitika szektorális politika, a vidékfejlesztés viszont területi politika**, tehát a vidéki gazdaság, mint egész fejlesztésére irányul. A vidékfejlesztési politika lényegi támogatást és hosszú távú garanciát nyújthat egy hatékony mezőgazdasági szektor kialakulásához és működéséhez. A vidékfejlesztés mezőgazdasági vonatkozásai ebből következően az agrárpolitikai eszköztár egyik elemét képezik (FORGÁCS, 2003; MAÁ CZ, 2002; KULCSÁR, 1998; CSATÁRI, 1999; CSÁKI, 1998; JÁVOR, 2003).

2.2.2.2. *A vidék helyzete Magyarországon*

Magyarországon csaknem 4 millió ember él vidéki térségekben – az ország lakosságának 38%-a –, ebből is 3 millióan falvakban. Mintegy 1700 olyan település van, ahol a népességszám 1000 fő alatti, 200 ezren élnek tanyán, és legalább 980 települést fenyeget elöregedés (FONT, 2001; MOHÁCSI, 2004). Falvaink, tájaink képe, kulturáltsága, az életszínvonal alakulása, elsősorban azok gazdasági aktivitásán múlik, valamint a faluig elérő gazdasági potenciálon. Ezek alapján a területi különbségek tovább növekedtek. A munkanélküliségi mutató értéke a vidéki térségekben másfélszerese az országos átlagnak (7,8%, szemben az 5,3%-os középértékkel). **A legrosszabb a helyzet azokban a térségekben, ahol tipikusan mezőgazdaságra rendezkedett be a népesség, itt, ha lehet még nagyobb a munkanélküliség, alacsonyabbak a keresetek, szegényesebb a fogyasztás színvonala és összetétele is, mint másutt.** A periférikus fekvés – mely az úthálózat rossz minőségével van összefüggésben – még tovább súlyosbítja a helyzetet. Foglalkoztatottságot tekintve a vidék leszakadása kiemelkedő léptékű, mely részben politikai cselekvések eredménye (pl. gyorsan, és

átgondolatlanul számolták fel a mezőgazdasági üzemstruktúrát) (BALCSÓK, 2004; UDOVECZ, 1996; MÁRTON, 1997; NAGY, 1991).

A falvak többségében ezen kívül aránytalanul alacsony a beruházás. A külföldi tőke 80%-a Budapestre és környékére irányult, így a fejlett térségekhez képest a külföldi tőke egy főre jutó értéke az ország többi részében annak csupán egytizede. A tőkehiányt azonban fontosságban megelőznek más hiányosságok: egy-egy térség fizikai megközelíthetősége, az infrastruktúra gyengesége, a vállalkozásokhoz szükséges információk, ismeretek, készségek és szolgáltatások alacsony színvonala, a gazdasági kooperációra való hajlam nem kielégítő szintje (UDOVECZ, 1996; NAGY, 1991).

Falvaink jellemzői közé tartozik még, hogy korösszetételében mindig is jelentősebb volt az idősebbek aránya, mint a városi népességé. Ennek két oka van. Az egyik ok, hogy a fiatalok közül sokan elvándorolnak és a maradók pedig lényegesen kevesebb gyermeket vállalnak, mint korábban szüleik. A másik tényező, hogy a kilencvenes években kismértékben növekedett az időskorúak várható élettartama, ezáltal arányuk is az össznépességen belül (FEKETE, 2005).

Végül újra visszakanyarodunk oda, ahonnan kiindultunk, azaz, hogy **a vidék sorsa, a falu helyzete, jövője szorosan összefügg a mezőgazdaság változásaival, a helyi lakosság jövedelemszerzési forrásainak, formáinak alakulásával.** A falu fejlődése tehát elképzelhetetlen a mezőgazdasági termelés körülményeinek javítása, a föld ésszerű művelése, a terület egyéb adottságainak hasznosítása, azaz a falugazdaság kialakítása nélkül (WALLENDUMS, 1998).

2.2.2.3. A vidékfejlesztés feladatai Magyarországon

A vidékfejlesztés feladatait sokan papírra vetették hazánkban, ebből kívánok áttekintést nyújtani ebben a fejezetben, kiegészítve egyes külföldi tapasztalatokat bemutató szerzők írásaival, mely tapasztalatok áttemelése véleményem szerint szintén fontos forrásai lehetnek a hazai vidékfejlesztés sikerességének.

A feladatok meghatározása előtt fel kell hívnom a figyelmet arra, hogy amellett, hogy a vidékfejlesztés állami felelősség, **csakis az érintett népesség aktív részvételével, alulról induló kezdeményezések útján valósítható meg.** Ehhez szükséges a helyi erőforrások tudatos feltárása, rendszerré formálása, a helyi társadalom cselekvőkészségének ösztönzése, melyhez **elkerülhetetlen a szemléletformálás.** A fejlődés alapja a gazdasági, társadalmi és kulturális közösség egymásra épülése. Elsődleges cél tehát a humán erő fejlesztés, a képzés és közösségfejlesztés, a szakmai és munkakultúra fejlesztés, a párbeszéd és nem a kioktatás, a helyi identitás-, hagyomány- és értékörzés. Az egyes vidékeket nem uniformizálni kell, hanem valódi arcukhoz igazítva szükséges az erőtartalekokat mozgásba lendíteni (FONT, 2001;

WALLENDUMS, 1998). Azaz **a fejlesztési programokat már azok tervezésekor az adottságokhoz kell igazítani.**

Feladataink a vidékfejlesztésben – a vidéki területek hármaskör szerinti megközelítésben – a következők:

Gazdasági szférát érintő feladatok:

- Pótlólagos források bevonása adott térségek konkrét fejlesztési elképzeléseinek finanszírozására (EU-források!).
- A magyar támogatási rendszer orientáltságának befolyásolása, különösen a vállalkozási készségek és az infrastruktúra fejlesztése.
- A magángazdák és a vidéki vállalkozók számára alkalmas vidéki pénzügyi rendszer megteremtése.
- Kiegyensúlyozott és versenyképes vidéki gazdaság fejlődésének elősegítése, beleértve mind a mezőgazdaságot, mind az egyéb gazdasági tevékenységeket.
- A falusi ellátó-szolgáltató kulcstelepülések tudatos fejlesztése.
- A lokális gazdaság- és társadalomfejlesztés intézményrendszerének kiépítése.
- A vidék eltartó-képességének stabilizálását szolgáló mező- és erdőgazdálkodási feladatok.
- Az agrár-struktúraváltás elősegítése.
- Az agrárstruktúra helyi fejlesztési irányjaival összehangolt birtokrendezés, külterület szabályozás, a termelési infrastruktúra kiépítése.
- Területi különbségek csökkentése.
- Munkahelyteremtés támogatása a vizsgált térségek adottságainak figyelembevételével. A tartós munkanélküliek önfoglalkoztatásának segítése.
- Javítani kell az önkormányzatok működési feltételeit, melyekre a munkahelyteremtésben, a munkanélküliek segélyezésében, a munkanélküliség kezelésében óriási szerep hárul
- A vidék elérhetőségének javítása.
- Infrastruktúra fejlesztése helyi közösségi és magánberuházások segítségével.
- A mezőgazdaságból részben kiszorult népesség alternatív foglalkoztatására a falusi-tanyai és agrár-turizmus, a helyi kézmű- és háziipari tevékenységek újraélesztése (UDOVECZ, 1996; CSÁKI-ELEK, 1997; FEHÉR, 1998b; CSATÁRI, 1999; DORGAI, 2000b; FONT, 2001; BALCSÓK, 2004).

Társadalmi szférát érintő feladatok:

- Humán-erőforrás, társadalmi tőke fejlesztésén keresztül a helyi munkaerőbázis verseny- és alkalmazkodóképességének, vállalkozói készségeinek növelése.
- Hatékony képzési és átképzési rendszer kialakítása, a munkaerőpiac keresleti és kínálati oldala közti további távolodás megállítása.

- A már munkanélkülivé vált emberek személyes aktivitásának növelése, a személyre szabott elhelyezés támogatása.
- A vidéki (térségenkénti) vertikális és horizontális együttműködés, a szövetkezés, közösségépítés, érdekérvényesítés különböző formáinak meghonosítása. Ide tartozik a civil szervezetek támogatása, ezáltal az emberi kapcsolatok erősítése, melynek egyik fontos tényezője az egyház, közösségépítő, párbeszédgerjesztő szerepe által (BÖGRE, 2000), a községek hagyományos határain átnyúló, a politikai pártok, egyesületek, az „eredeti néesség” és újonnan érkezők, öregek és fiatalok közötti különbségeken túlmutató együttműködések, párbeszédkörök helyi csoportok támogatása, népfőiskolák – már működők és újak alapításának támogatása.
- Az információs rendszer, a szaktanácsadás, vidéki egészségügyi, oktatási és más helyhatósági szolgáltatások rehabilitációja, javítása. Vidéki szociális biztonsági háló megtervezése, alapvető társadalmi szolgáltatások megőrzése, kiemelten a szegényeket szolgáló szolgáltatásokra, egyéb szolgáltatások javítása.
- Komplex megközelítésű vidékfejlesztési oktatási programok szakértői, szellemi műhelyek vidékfejlesztési kutatásainak, projektmenedzsmentjének támogatása.
- Esélyegyenlőséget megteremtő speciális rétegprogramok támogatása.
- A tanyasi néesség szolgáltatási, ellátási, biztonsági helyzetének javítása.
- Az agrárvallalkozók és a fiatalok vidéken tartása, vidéki kötődésük, perspektivikus jövőjének elősegítése, számukra speciális programok kidolgozása.
- Szemlélet- és tudatformálás, figyelemfelkeltés, tévhitek eloszlatása, a rosszul értelmezett tételek megvilágítása, a vidék érdekérvényesítő képességének erősítése.
- A helyhez kötődő hagyományok tiszteletének erősítése.
- A vidéki értékek (természeti, kulturális, közösségi) megőrzése, azokra való építkezés.
- A vezetők valóban a közösség érdekeit képviseljék, nem a saját vagy más frakciójét.
- Különös figyelmet kell fordítani a nőkre, akik sok esetben a család kulcsfontosságú tagjai gazdasági aktivitásuk és szocializációs folyamatban betöltött szerepük miatt (UDOVECZ, 1996; BORBOLY, 1997; CSÁKI-ELEK, 1997; FEHÉR, 1998b; KULCSÁR, 1998; BOND, 1998; DORGAI, 2000b; FONT, 2001; BALCSÓK, 2004; GLATZ, 2005; KATONÁNÉ KOVÁCS, 2006).

Ökológiai-természeti funkciót érintő feladatok:

- A falvak, kisvárosok külső megjelenésének, szolgáltatási rendszerének, gazdálkodási funkcióinak együttes megújítása, táji, települési, építészeti értékvédelem.
- Az érzékeny természeti területek megóvása, mezőgazdasági profiljának átalakítása, az agrár-környezetvédelmi szempontok érvényesítése, környezeti károk mérséklése.
- A mezőgazdasági hulladék és melléktermékek, egyéb természetes alapanyagok nem élelmiszer célú hasznosítása, fenntartható, ésszerű térhasználatot biztosító mező- és erdőgazdálkodás, öko-és/vagy biotermesztés.

- Megújuló energiára alapozó fejlesztések támogatása.
- Okszerű tájhasznosítás, földhasználat.
- A sokszínű magyar tanya és gazdálkodási rendjének megőrzése (CSÁKI-ELEK, 1997; FEHÉR, 1998b; CSATÁRI, 1999; FONT, 2001; GLATZ, 2005).

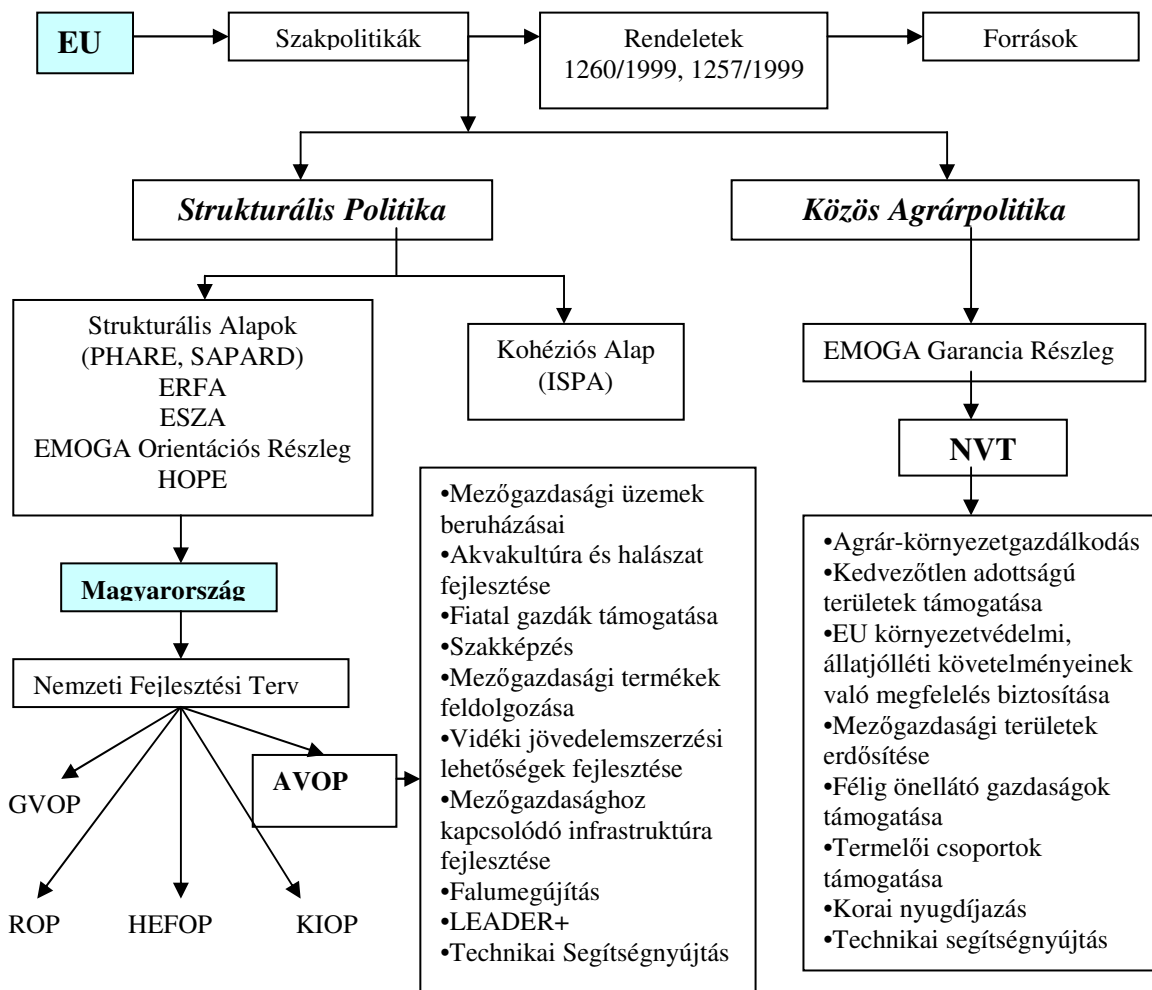
Ezek a feladatok mind-mind nagyon fontosak és kellően átfogóak, mégis néhány gondolattal kiegészíteném. Úgy vélem, hogy ahhoz, hogy a megfelelő támogatások a megfelelő településhez/kistérséghez jussanak el még számos teendő, és tanulnivaló van. A településeknek meg kell tanulni felállítani egy prioritási sorrendet a feladataik között és ahhoz igazítani a pályázati lehetőségeket. Ehhez az szükséges, hogy **regionális szinten koordinálják az adottságokhoz illeszkedő pályázati lehetőségeket és irányítsák a kistérségek felé, amelyek ezt követően felelőssé válnak a települések közötti szétosztásban**. Ezáltal megvalósulhatna, hogy tényleg az kapja a támogatást, akinek a leginkább szüksége van rá. A kistérségek és a régió felelős vezetőinek szerepkörét ennek hatékony megvalósítása érdekében meg kell erősíteni, a kistérségek és régiók közötti kapcsolatot pedig intenzifikálni szükséges. Fel kell készíteni a településeket arra, hogy képesek legyenek fejlődni, képesek legyenek hozzáférni a külső pénzügyi forrásokhoz. Ehhez természetesen a kisebb községeknek segítségre van szükségük, amely feladat a szaktanácsadásra hárul, valamint sok esetben más településekkel való együttműködésre, mellyel esélyeiket növelhetik. Sajnos, hazánkban ez utóbbi – az együttműködés – valósul meg a legnehezebben. Egy másik dolog, amire nagyobb hangsúlyt fektetnék, az **aktív szociálpolitikai eszközök** (mint Szociális földprogram, Közmunkaprogram). Ezek helyes alkalmazása – és itt kihangsúlyoznám a „helyes” szót – véleményem szerint nagyobb esélyt biztosít a munkanélkülieknek újból foglalkoztatottakká válni, emellett a két állapot közötti időszak hasznosan telhet el, csökkentve a haszontalanság érzése következtében a depresszió kialakulását, mely számos esetben alkoholizmusban, esetleg öngyilkosságban végződik. Kiemelném továbbá a **párbeszéd** fontosságát, mely elengedhetetlen a szemléletformálás és az információáramlás szempontjából is, de jelentős szerepe van az emberek lakóhelyhez való kötődése erősödésében is.

2.2.2.4. A vidékfejlesztés támogatása

Magyarország jelenlegi (2004-2006-os időszak), vidékfejlesztési intézkedéseinek támogatásának két fő forrása az **Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap Orientációs, illetve Garancia részlege**⁶. Az Orientációs részleg a Strukturális Alapok csoportjához tartozik, míg a Garancia részleg a Közös Agrárpolitika (KAP) kísérő intézkedéseinek pénzügyi eszköze. Ezen támogatási eszközök igénybevételének feltétele fejlesztési (terv)dokumentumok elkészítése minden tervezési periódusban és azoknak az EU

⁶ Lásd korábban, a Vidékfejlesztés az Európai Unióban résznél

Bizottság általi jóváhagyása. Magyarország egy ilyen tervezési periódus (2000-2006) közepén csatlakozott az EU-hoz, így az elkészített tervek csupán a 2004-2006 éveket ölelik fel.

6. ábra: Európai Unió források és kapcsolódó tervdokumentumai (2004-2006)

Forrás: VÁTI, 2003

Az Orientációs részleg által finanszírozott tervdokumentum a **Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT)**, illetve annak egyik **Operatív Programja, az Agrár-és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP)**. A Garancia részleg igénybevételéhez szükséges tervdokumentum pedig a **Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT)** (6. ábra). Az EU vidékfejlesztési források elérésének további feltétele a **pályázatok** és a **társfinanszírozás** (JÁVOR, 2003, MOHÁCSI, 2004). A továbbiakban e két fő tervdokumentum ismertetésére térek ki.

2.2.2.4.1. A Nemzeti Fejlesztési Terv Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Programja

Az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP) bemutatása előtt összefoglalom a Nemzeti Fejlesztési Tervre (NFT) vonatkozó legfontosabb információkat.

Hazánk NFT-je egyfelől **stratégiai dokumentum**, tartalmazza hazánk középtávú konkrét fejlesztési céljait, prioritásait, azok megvalósításához szükséges legfontosabb programokat, a

programok ütemezését és a végrehajtás intézményrendszerét. Ugyanakkor **tárgyalási dokumentum is**, amely rögzíti, hogy az EU és Magyarország 2004-2006 között mely fejlesztési területekre milyen összegeket kíván fordítani a Strukturális és Kohéziós Alapokból. Ezáltal a Közösségi Támogatási Keret (KTK) alapjaként funkcionál. Az NFT-ben összefoglalt célokat szektorális és regionális operatív programok (OP), azokon belül pedig a prioritások és intézkedések tartalmazzák. A Kormány döntése alapján 5 operatív program kialakítására került sor az NFT középtávú céljai alapján, melyek mindegyike tartalmazza az ún. programkiegészítő-dokumentumokat is az egyes intézkedések részletes leírásával. Ez az öt operatív program a következő:

1. *Gazdasági Versenyképesség Operatív Program (GVOP)*
2. *Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP)*
3. *Humán erőforrás-fejlesztés Operatív Program (HEFOP)*
4. *Környezetvédelem és Infrastruktúra Operatív Program (KIOP)*
5. *Regionális Operatív Program (ROP)* (SARUDI, 2003; KOVÁCS, 2003).

Az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP) a mezőgazdaság és a vidéki térségek helyzetének elemzését, a célokat és fejlesztési irányokat meghatározó stratégiát, valamint az intézkedések céljának és rövid tartalmának összefoglalását tartalmazza. Specifikus céljait, a mezőgazdasági termelés és élelmiszer-feldolgozás versenyképességének javítása, valamint a vidék felzárkóztatásának elősegítése 2 prioritáson és 9 intézkedésen keresztül kívánja megvalósítani (FVM, 2006b).

Hazánkban a vidékfejlesztés súlyának alulméretezése az AVOP-ban is jól tükröződik, véli JÁVOR (2003), **indokolatlanul kicsi a vidékfejlesztésre fordítandó forrás**. Az AVOP első javaslata ugyanis 10% alatti vidékfejlesztési részesedést tartalmazott, mely a végleges (30.) változatra – az EU Bizottságának felszólítására – 26,5%-ra tornázta fel magát. A források zömét, 71%-ot az agrárfejlesztések támogatására tervezték. A maradék 2,5% a technikai segítségnyújtás finanszírozásához szükséges.

3. táblázat: AVOP források megoszlása 2004-2006

2004	24,5 milliárd Ft	EU támogatás:	18,4 milliárd Ft
		Nemzeti finanszírozás:	6,1 milliárd Ft
2005	35,0 milliárd Ft	EU támogatás:	26,3 milliárd Ft
		Nemzeti finanszírozás:	8,7 milliárd Ft
2006	45,4 milliárd Ft	EU támogatás:	34,1 milliárd Ft
		Nemzeti finanszírozás:	11,3 milliárd Ft
Összesen	105,0 milliárd Ft	EU támogatás:	78,8 milliárd Ft
		Nemzeti finanszírozás:	26,2 milliárd Ft

Forrás: FVM, 2006a

Az AVOP a Nemzeti Fejlesztési Terv forrásainak 31%-a felett rendelkezett a 3 év alatt, így az egyik legnagyobb operatív program volt ebben az időszakban. A 3. táblázat alapján

látható, hogy összesen 105 milliárd Ft forrással rendelkezett a program a 3 éves tervezési periódus alatt. A források elosztása az egyes években nem egyenletesen, hanem növekvő ütemben oszlott meg. Az EU támogatást minden évben nemzeti finanszírozással kellett kiegészíteni, melynek aránya 75:25%. Az AVOP pályázati kiírásaira 2006 végéig lehet pályázatokat benyújtani, melyek kifizetése a következő tervidőszakra, azaz 2007-re is átnyúlnak (GRASSELLI, 2006a).

A teljes magyar NFT-be 2006. június 15-ig több, mint 35 000 pályázatot küldtek be, melynek 20%-a az AVOP-ra érkezett be. Összességében több mint 1 400 milliárd Ft-ot igényeltek. Az Irányító Hatóságok 15 885 pályázatot bíráltak el pozitívan (ennek 23%-a AVOP-os pályázat), ami mintegy 667 milliárd Ft kifizetést jelent. 2006. június közepéig csaknem 12 000 pályázóval kötöttek szerződést, ennek több mint felét fizették ki ugyanebben az időszakban (4. táblázat). A többi pályázat kifizetése 2008 végéig esedékes (GRASSELLI, 2006a).

4. táblázat: Az NFT-re és AVOP-ra beérkezett és elnyert pályázatok (2005)

OP	Típus	Beérkezett	Döntés-előkészítés elkezdődött		Irányító Hatóság támogatott	
		db	db	millió Ft	db	millió Ft
AVOP	pályázat	6 776	6 399	168 879	3 705	102 224
AVOP	technikai segítségny.	94	93	2 128	88	2 020
Összesen NFT		35 314	33 429	1 488 379	15 885	667 613
OP	Típus	Leszerződött projekt	Szerződéssel lekötött támogatás	Kifizetett pályázatok/ projektek száma	Kifizetett támogatás mértéke	
		db	millió Ft	db	millió Ft	
AVOP	pályázat	3 495	93 784	2 396	38 898	
AVOP	technikai segítségny	87	2 012	67	1 233	
Összesen NFT		11 997	579 796	7 235	207 449	

Forrás: OTH, 2006

2.2.2.4.2. Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT)

Az NVT egységes keretbe fogja az EMOGA Garanciarészlegről finanszírozott vidékfejlesztési intézkedések hazai végrehajtásának rendszerét. Kijelöli a vidéki térségek fenntartható fejlődését szolgáló célokat, prioritásokat, valamint tartalmazza az egyes intézkedések céljait, az intézkedések keretében támogatható tevékenységeket, a támogatás igénybevételének feltételeit, és végrehajtásának részletes szabályait is. Finanszírozását tekintve ez az intézkedéscsoport sajátos, „vegyes rendszert” képvisel: többnyire pályázatos úton, öt évre szóló szerződéssel elnyerhető, de jellegüket tekintve normatív támogatások (FVM, 2004c, MOHÁCSI, 2004).

Az NVT általános célja a jövedelemszint emelése, új munkahelyek megőrzése a vidéki területeken, valamint a mezőgazdaság környezetbarát fejlesztésének, a földhasználat

racionalizálásának biztosítása, a tájgondozás kialakításának elősegítése. Célkitűzéseinek megvalósításának az eszközei az alábbi intézkedések:

1. Agrár-környezetgazdálkodás
2. Kedvezőtlen adottságú területek támogatása
3. Az Európai Unió környezetvédelmi, állatjóléti- és higiéniai előírásainak való megfelelés elősegítése
4. Mezőgazdasági területek erdősítése
5. Korai nyugdíj
6. Szerkezetátalakítás alatt álló félig önellátó gazdálkodás támogatása
7. Termelői csoportok létrehozásának és működtetésének támogatása (FVM, 2004c).

Az intézkedések közül az agrár-környezetgazdálkodás a legjelentősebb. Azon túl, hogy a források 41%-át lekötik, mintegy 700 ezer ha területet és 16 ezer gazdát érintenek majd (FEHÉR, 2005).

A program a három év alatt összesen 730 millió euróval rendelkezett, azaz mintegy 182,5 milliárd forinttal⁷. Az EU-s forrásokat az AVOP-hoz hasonlóan ennél a programnál is ki kellett egészíteni nemzeti forrással, melynek aránya jelen esetben 80:20%. Az egyes évek forrásallokációja szintén az AVOP-hoz hasonlóan nem egyenletes, hanem évenként növekvő ütemben történt.

A Magyar Vidékfejlesztési Hivatal (MVH) az NVT keretében 2005. november elejéig összesen 39,4 milliárd Ft támogatást fizetett ki. Az agrár-környezetgazdálkodási támogatásokra érkezett be a legtöbb pályázat (32 685 db, 74 milliárd Ft-ot meghaladó támogatási igénnyel). Az igénylések 1,96 millió hektárt fedtek le, ill. több mint 62 ezer állatot érintettek. A befogadott kérelmek száma 24 160, a kifizetés összesen csaknem 35 milliárd Ft volt ugyanebben az időszakban. A kedvezőtlen adottságú területek támogatására 793 kérelmet nyújtottak be 2005-ben, melyből 113 igénylést elutasított az MVH, így mintegy 1,5 milliárd Ft értékben történt kifizetés. A mezőgazdasági területek erdősítésére 2,6 milliárd Ft-ot utaltak ki (AKI, 2005).

5. táblázat: NVT 2006-ban teljesített kifizetések (áprilisig)

Prioritás	Teljesített kifizetések (2006 áprilisig)	
	db	millió Ft
Agrár-környezetgazdálkodás	3 770	6 871
Kedvezőtlen adottságú területek	506	475
EU környezetvédelmi, állatjóléti, higiéniai követelményei	284	143
Mezőgazdasági területek erdősítése	50	44
Szerkezetátalakítás előtt álló, félig önellátó gazdaságok	976	123
Termelői csoport létrehozása	288	2 104
Technikai segítségnyújtás	70	1 520
Összesen	5 944	9 176

Forrás: MVH, 2006

A 2006-os év során beérkezett pályázatokat április hónapig az 5. táblázat szemlélteti. Idén is az agrár-környezetgazdálkodási támogatásokra érkezett be a legtöbb pályázat, a teljesített kifizetések csaknem 7 milliárd Ft-ra tehetőek. Szintén nagy számban nyújtottak be pályázatot a félig önellátó gazdaságok támogatására (123 millió Ft kifizetés), valamint a kedvezőtlen adottságú területek támogatására (475 millió Ft kifizetés). Termelői csoportok létrehozására több mint 2 milliárd Ft támogatást fizetett ki az MVH ez alatt az időszak alatt.

2.2.2.4.3. Új Magyar Vidékfejlesztési Stratégiai Terv (2007-2013)

Az Új Magyar Vidékfejlesztési Stratégiai Terv (ÚMVST) a következő költségvetési periódus (2007-2013) tervdokumentuma, mely az EMVA⁸ finanszírozási forrásainak igénybeviteléhez szükséges. Az EMVA egyszerűsítési céljainak megfelelően ezt az egyetlen vidékfejlesztési tervet kell benyújtani a vidékfejlesztési források lehívására. Az ÚMVST stratégiai céljai egyrészt továbbviszik az AVOP és NVT célkitűzéseit, másrészt összhangban állnak az EU vidékfejlesztési prioritásaival, melyeket az EU Tanácsa által kidolgozott vidékfejlesztési Stratégiai Iránymutatás tartalmaz. Ezek a következők:

- Fenntartható és versenyképes agrár- és élelmiszergazdaság megteremtése
- A mezőgazdaság és erdészet környezetbarát fejlesztése a terület agro-ökológiai adottságaihoz igazodó földhasználat térnyerésével, a természeti-táji erőforrások védelme, állapotuk javítása
- A vidéki lakosság életminőségének, jövedelmi és foglalkoztatottsági helyzetének javítása
- Az integrált szemléletű helyi vidékfejlesztési stratégiák megvalósításán és széleskörű partnerség működtetésén keresztül a belső erőforrások fenntartható és innovatív hasznosításának, a vidéki életminőség helyi megoldásokon alapuló javításának elősegítése (FVM, 2006c).

2.2.3. Falufejlesztés a rendszerváltás előtt és után

2.2.3.1. Fejlesztések globális megközelítése

Az 1996. évi XXI. törvény a Területfejlesztésről és területrendezésről az első területfejlesztési – vidékfejlesztési – törvénye Magyarországnak. Ez azonban nem jelenti azt, hogy korábban nem létezett területfejlesztés hazánkban, hiszen **már az 5 éves tervek is foglalkoztak konkrétan területfejlesztéssel** – sőt, vidékfejlesztéssel, csak ez a kifejezés hazánkban sokáig nem volt ennyire divatos, mint ma – mi több, **a tervidőszakot megelőzően is voltak olyan intézkedések, melyek a területfejlesztést szolgálták.** Az ilyen irányú, célú

---

⁷ 1 euró=250 forint átlagáron számolva

⁸ Lásd Vidékfejlesztés az Európai Unióban fejezet

fejlesztésekkel kapcsolatban adok egy rövid összefoglalást ebben a fejezetben, egészen 1945-ig visszanyúlva. Témám szempontjából fontosnak tartom ezt a visszatekintést, mivel adott térség népességmegtartó- és gazdaságának népességeltartó képessége is nagyban függ azoktól a folyamatoktól, amelyek a múltban alakították annak fejlődését.

A második világháborút követően a településhálózat fejlődését, az ország átfogó társadalmi-gazdasági változásai s központi döntések, célok irányították – **az ország településhálózata homogenizálása érdekében, valamint a helyi tényezők, sajátosságok, tradíciók elfedése céljából**. Az a felfogás érvényesült, mind a terület- mind a településfejlesztésben, hogy a fejlődés egy centrifugális diffúziós folyamat, tehát a központok megerősítése kisugárzó és továbbfejlesztő hatással lesz a perifériákra. Végző soron a városfejlesztést tekintették állami feladatnak, a falvak esetében „magánügynek” tartották. Sőt a **hagyományos falusi életforma megszűnését tervezték**, hiszen a nagyüzemi mezőgazdaság új települési rendet kívánt meg. A vidéki területek elmaradottságát Magyarországon két ágazati politika keretében próbálta csökkenteni a kormányzat. A **területi politikában** a vidéki ipartelepítések – mint feltételezett gazdasági húzóágazat – ösztönzésén keresztül, míg az **agrárszektorban foglalkoztatottak számára** különböző beavatkozási eszközök alkalmazásával igyekeztek az iparihoz hasonló jövedelemszintet és életszínvonalat teremteni. Mind az iparban és a mezőgazdaságban, mind pedig a területfejlesztésben a mennyiségi célok voltak a mértékadóak a korszerű és hatékony fejlesztésekkel szemben (CSITE, 1997; BELUSZKY, 1986; BELUSZKY, 1987; ENYEDI, 1985; ENYEDI, 1980; RECHNITZER, 1998).

A háború utáni első, véleményem szerint meghatározó területfejlesztési intézkedés – függetlenül annak negatív hatásaitól – az **1945-ös földreform** volt, a nincstelen falusi szegénység földhöz juttatása célzattal, melyhez azonban nem párosult a szükséges szaktudás, tőke és szervezeti felkészülés. Egyrészt megszüntette a nagybirtokot, mint elavult gazdasági formát – ahol a földtulajdonosok egy százalékának a kezében volt a termőföld fele -, másrészt átmeneti megoldásnak tűnt, ugyanis az új gazdaságok százezrei nem voltak életképesek (SZAKÁCS, 1996; HARCSA, 1996; ROMÁNY, 2002). **Összességében módosította a társadalom évszázados szerkezetét, új agrárstruktúrát adva az országnak, megváltoztatta a falu helyzetét, az agrárjavak előállításának rendjét, az agrárnépesség egész életét**. Hatására a kis- és középparaszti réteg, valamint az általuk birtokolt földterület a reform előttinek a kétszeresére emelkedett, míg a földnélküli agrárkeresők aránya az összes mezőgazdasági keresőn belül 36%-ról 13%-ra csökkent (ROMÁNY, 2002).

A földreform mellett olyan – zömében infrastrukturális – fejlesztések is megvalósultak, melyek **célja a háború utáni állapotok** – amely a falusi-tanyasi lakosságot hatványozottan érintette – **rendezése, az elmaradottság csökkentése**. Ennek első jelei a lakásépítésekben – az otthonok méretei az országos átlag fölé emelkedtek –, tartós fogyasztási javak beszerzésében

mutatkoztak. A XX. századra ennél fogva, mint a falvak átalakulásának évszázadára is tekinthetünk (ROMÁNY, 1996a; ROMÁNY, 1996b).

A következő, fejlesztési szempontból lényeges lépés **1947-ben a tervgazdálkodás bevezetése az első három éves tervvel**. A rendszerváltásig összesen hét ötéves terv született, ezek tartalmazták a fejlesztésekre vonatkozó feladatokat, és a negyedik ötéves tervtől már konkrétan területfejlesztési intézkedéseket. Több irodalmi forrás (HEGEDŰS, 1956; OZSVALD, 1962; BREZNAI, 1971; BAGOTA-GARAM, 1976; CSÁKY 1979; A MAGYAR NÉPGAZDASÁG HATODIK ÖTÉVES TERVE, 1980; MATOLCSI 1982; KŐSZEGFALVI, 1985; BECSEI, 1985; ENYEDI 1985; BOROS, 1986; KŐSZEGFALVI, 1986; BELUSZKY, 1986; SZIGETI, 1986; BELUSZKY, 1987; VALÉR 1987; ENYEDI, 1991; SÜLI-ZAKAR, 1993; NÉMETI 1996; ROMÁNY 1996b; CSITE, 1997; RECHNITZER, 1998; SÜLI-ZAKAR-KOZMA, 1998; BÓDI 1999; ROMÁNY, 1999a; GLATZ, 2002; ROMÁNY 2002; SÜLI-ZAKAR 2003; CSATÁRI, 2004) áttanulmányozása alapján az elmúlt 50 év legfontosabb jellemzőit kívánom röviden bemutatni a következőkben.

Az időszak kezdetén – az *első hároméves*, valamint az *első ötéves terv* ideje alatt – a fejlesztést a gyors ütemű, többnyire átgondolatlan iparosítás – elsősorban nehézipari telepek létrehozása – jelentette. Ezekben az években kezdett kialakulni a **munkahely-lakóhely közötti tömeges ingázás valamint elvándorlás a hagyományos agrártérségekből a főváros és ipari centrumok felé**.

Az 1956-os forradalom utáni *második hároméves terv* (1958-1960) legmeghatározóbb intézkedése a mezőgazdaság szocialista átszervezése, vagyis a kollektivizálás. Ennek következtében **létrejött a mezőgazdasági nagyüzemek hálózata**, amely során sok tízezer ember hagyta el az ágazatot, ezzel együtt pedig lakóhelyét. **Felismerték továbbá, hogy a népesség életszínvonalának emelése, életkörülményeinek javítása, az arányosabb területi fejlődés, a migráció csökkentése csak a vidéki területek iparosítása útján valósítható meg**.

A *második ötéves tervben* (1961-1965) kezdték kifejezésre juttatni a falufejlesztés gondolatát, bár a konkrét tervekkel csak említés szintjén lehet találkozni a dokumentumban. Ez törekvés egyébként végighúzódik valamennyi további tervidőszakon, jellemzően infrastrukturális fejlesztéseket takarva. Majd, a *negyedik ötéves tervben* már külön fejezetben is megjelenik az egyes országrészek elmaradottsága csökkentésére vonatkozó cselekvési igény. A területi különbségek mérséklésére az elmaradott területek gazdaságszerkezeti átalakítása által a lakosság életkörülményeinek javítását tűzték ki célul, ugyancsak iparosítással.

Az *ötödik ötéves tervben* (1976-1980) már „területfejlesztés” címszó alatt találkozhatunk az elmaradott területek fejlesztési törekvéseivel, és újdonságként a gazdasági, társadalmi és politikai törekvések mellett megjelennek az **ökológiai-környezeti tényezők, mely által ebben az időszakban a területfejlesztés/vidékfejlesztés komplex szemlélete megvalósul**. Az időszak jellemző vonása **a mezőgazdaság egyre növekvő szerepe, valamint a komplex élelmiszergazdaság kialakulása, ezáltal a községek differenciált fejlődése**. A mezőgazdasági

termelés gyors fejlődésében fontos funkciója volt **a melléküzemági tevékenységeknek, a háztáji és a kisegítő gazdaságoknak**. Ez a fejlődés jelentősen hozzájárult az érintett térségek települései fejlődéséhez (a mezőgazdasági nagyüzemek szerepvállalásával), a népesség elvándorlásának megszűnéséhez. Ugyanakkor, a kedvezőtlen termőhelyi adottságokkal rendelkező térségekben ez a folyamat nem érvényesült, azok elmaradottsága tovább növekedett.

A hatodik ötéves tervben (1981-1985) elsőszéget élvez a fejlesztés – új ipartelepítés már nem jellemző ekkor. **A településhálózat fejlesztése kapcsán hangsúlyozzák a városokban és községekben élő lakosság életkörülményeinek egymáshoz való közeledésének fontosságát, a községek népességmegtartó képességének erősödése szempontjából**. A tervidőszakban cél a népesség városokba vándorlásának mérséklése. A községek vonzóbbá tétele érdekében az alapellátás és infrastruktúra azon elemeit kell fejleszteni, melyek hozzájárulnak a népességmegtartó képesség fokozásához. Itt azonban meg kell jegyezni, hogy ezek a községek a városkörnyéki és agglomerációs községek, az iparral és egyes középfojú intézményekkel rendelkező nagyközségek, a jól működő mezőgazdasági nagyüzemek székhelyközségei és az üdülőtérületek falvai voltak. Ezekben nőtt a népesség száma. Az **aprófalvak népességszámának csökkenése nem mérséklődött**. Vagyis a falvakat továbbra sem vették számba, hiszen **az uralkodó kommunista ideológia a várost a faluval, az ipart az agráriummal, a munkást a paraszttal szemben mindig előnyben részesítette**, a falura pedig mindig úgy tekintett, mint felszámolandóra, átmenetre.

Ahogy az ötéves tervek alapján is megállapítható, **a második világháborút követő négy évtized urbanizációs folyamatainak a motorja a szocialista iparosítás volt**. A településfejlődés homogenizálása érdekében hirdették meg Budapest gazdasági túlsúlyának csökkentését, a vidék iparosítását. **E politikának egyértelmű károsultjai a mezőgazdasági jellegű térségek**, hiszen a fejlesztési források az iparosodott területek felé irányultak. Ennek eredménye a gazdaságilag elmaradott térségek jelentős kiterjedése, az életkörülmények alacsony színvonala.

A rendszerváltást követően a területi politikában **átmeneti időszak** következett be, az ágazati politikák túlzott érvényesülése ugyanis elfedte a területi beavatkozások fontosságát. Rövid idő alatt azonban bebizonyosodott, hogy **a problémák komplex és helyi-térségi szintű beavatkozást kívánnak meg**, így közel hat éves előkészítő munka után megszületett a területi politika alapelveit meghatározó, decentralizált döntési rendszer alapján működő **törvény a területfejlesztésről és területrendezésről (1996. évi XXI. tv.)**, valamint az országgyűlési határozat az **Országos Területfejlesztési Konceptióról (35/1998. (III. 25) Ogy. Hat.)**.

A következő meghatározó esemény 1998-ban, hogy **Magyarország megkezdte a csatlakozási tárgyalásokat az Európai Unióval**. Ez azt jelentette, hogy jogosulttá váltunk az ún. **előcsatlakozási alapok** forrásaira, melyet az 1999-es Berliini csúcson, az AGENDA 2000

című dokumentumban felvetett 2 új előcsatlakozási alap – az ISPA és a SAPARD – elfogadása tett teljessé. E két előcsatlakozási alap egészíti ki a PHARE által nyújtott támogatásokat. Míg a PHARE program célja a sikeres integrációhoz szükséges feltételek megteremtésének támogatása, addig az ISPA környezetvédelmi és infrastrukturális beruházásokhoz nyújt finanszírozást. A SAPARD pedig hazánk vidéki térségeinek EU forrásokból való támogatásának első mérföldköve. A csatlakozási tárgyalások lezárására 2002. december 16-án került sor. Ezt követően 2003. április 16-án Athénban aláírták a *Csatlakozási Szerződést*, melyet valamennyi tagállamnak ratifikálnia kellett. A csatlakozási folyamatot az új tagállamok 2004. május 1-ei csatlakozása zárt le.

2.2.3.2. Hajdú-Bihar megyei fejlesztések

A Hajdú-Bihar megyére vonatkozó, rendszerváltást megelőző fejlesztési intézkedésekkel kapcsolatosan öt szerző munkájára tudtam támaszkodni (ÓNOSI, 1983; BARANYI, 1983; TIMÁR, 1983; TÓTH, 1986; SÜLI-ZAKAR, 1993).

Hajdú-Bihar megye szocialista iparosítását és mezőgazdasági átszervezését több tényező befolyásolta, ezek:

- A megye 1945-ös felszabadulás előtti ipari elmaradottsága (a vidéki városok és nagyközségek gazdasági szerkezete lényegében ipari bázis nélkül alakult ki)
- Az ipari struktúrán belül a gépipar hiánya
- Az ipar debreceni területi koncentrálttsága
- Debrecen kulturális-oktatási, művészeti, irodalmi szerepének súlya, ami a megyén kívülre is hatást gyakorolt
- A megye zömében nagyközséges településszerkezete
- A természeti adottságok (csapadékszegénység és a megnyíló öntözési lehetőségek)
- A mezőgazdasági termelés dominanciája, belső szerkezete, termelési, állattenyésztési hagyományai
- A debreceni ipari munkásság hagyományai, kapcsolatai az agrárszegénység mozgalmával
- Az agrárszocialista mozgalom történelmi hagyatékai a térségben.

Fentiek alapján nem is csoda, hogy **az első hároméves terv kidolgozása során nem sok esélyt láttak Hajdú-Bihar megye iparfejlesztésének az országos célkitűzésekhez való illesztésében**. Azonban a megye politikai vezetése felismerte az iparosítás szükségességét – mely a többi településre is jelentős hatást tud gyakorolni – s ezáltal komoly erőfeszítéseket tettek elsősorban Debrecen iparosítása érdekében. A hároméves tervhez kapcsolódó megyei koncepció középpontjában ennél fogva kettős cél állt: **a mezőgazdaság és az ipar fejlesztése**.

Kezdetben a megye iparszerkezete csak kismértékben változott meg, 1950-1954 között azonban minden addiginál dinamikusabb ipari fejlődés bontakozott ki, melyből Debrecen

jelentős mértékben részesült. A mezőgazdaság kollektivizálása azonban nehezen haladt előre. A falvakban a legsúlyosabb probléma, hogy a szövetkezetek tagsága nem érezte, és nem vallotta magáénak a szövetkezeteket. Nem voltak tulajdonosai a bevitt és a felajánlott földterületnek, a szövetkezetnek pedig nem voltak munkásai.

Az 1960-as évek elejére a beavatkozások következményeként **változott az ipar súlya, helye, szerepe a megyében**, azaz míg 1953-ban az élelmiszeripar volt vezető helyen, addig 1963-ra a nehézipar javára billent a mérleg nyelve. A mezőgazdaságban 1962-re befejeződött az egyéni gazdaságok kollektív gazdaságokba történő átszervezése. A kisárutermelő parasztság nagyobbik része termelőszövetkezeti taggá, másik jelentős hányada ipari- és egyéb, nem mezőgazdasági munkássá vagy éppen értelmiségi-szellemi foglalkozásúvá vált. Arányuk az 1949. évi 55%-ról 1962-re 5%-ra csökkent.

Megyéink gazdasági fejlődése a 60-as évek végétől – mikorra kialakult és megerősödött az ipar – felgyorsult. Változó intenzitással, de összességében dinamikusan fejlődött a mezőgazdaság is. A nagyarányú gazdasági növekedést azonban nem követte az életszínvonal, az ellátottság hasonló ütemű javulása, mivel a termelő és lakossági infrastruktúra alárendelt szerepe érvényesült megyénkben is.

A hetvenes évek végén, nyolcvanas évek elején a térség iparában sajátos szint képviseltek **a termelőszövetkezetek ipari melléküzemágai**. Ezek létrehozása célja a gazdaságos agrártermelés érdekében leszűkített termékszerkezet kialakítása következtében kialakuló foglalkoztatási gondok enyhítése. Sok helyen hozzájárultak a települések demográfiai és gazdasági fejlődéséhez. **A VI. ötéves tervben megfogalmazódott ugyan a községek népességmegtartó-erejének fokozására való törekvés, ezen kívül azonban sokkal több nem történt.** Az infrastrukturális elmaradottság 1985-re olyan egyre nagyobb méreteket öltött, melyet fokoztak egyes területek foglalkoztatási problémái, a közműháló nyílása, a belterületi utak kiépítetlensége, az alacsony kórháziágy-ellátottság.

A **rendszer váltást követően**, a 90-es évek elején Hajdú-Bihar megye gazdasági visszaesésében külső és belső körülmények egyaránt szerepet játszottak. A korszerűtlen termelési struktúrákból eredő problémák mellett a megyét súlyosan érintette a KGST piacok összeomlása, az importverseny erősödése a belföldi piacon. **A mezőgazdasági termelés fejlődése gyakorlatilag már a 80-as évek elején megtört**, az ágazat 10 év alatt nem tudott lényeges előrelépést felmutatni. Ennek legfőbb oka, hogy a termelőszövetkezetek egy része tartós működésképtelenség állapotába került és már a 80-as években megkezdődött a vagyon felélésének folyamata. További nehézségként jelentkezett a rendszer váltással az értékesítési lehetőségek beszűkülése, a lakossági fogyasztás mérséklődése, valamint az 1990-1993 évek súlyos aszályproblémái. Összességében 1989-1993 között a gazdasági recesszió hatására **mintegy kétharmados létszámleépülés ment végbe az ágazatban**. A strukturális átalakulás

következtében pedig megnőtt az egyéni vállalkozók tevékenysége. Mind a növénytermesztés, mind az állattenyésztés termelési volumene lecsökkent.

A területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény elfogadását követően Hajdú-Bihar megye közgyűlése is állást foglalt a megye hosszú távú területfejlesztési koncepciója elkészítéséről. Ehhez első lépésként megalakult a **Hajdú-Bihar Megyei Területfejlesztési Tanács**, amely e munkával a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatási Központját bízta meg. A Hajdú-Bihar Megyei Területfejlesztési Tanács és a Megyei Közgyűlés 1997. november 21-én elfogadta a megyei területfejlesztési koncepciót.

2.2.3.3. Fejlesztések a Püspökladányi kistérségben

A Püspökladányi kistérség fejlesztésével kapcsolatos irodalmak száma korlátozott volt. Az 1990-es évek előtti események bemutatásához elsősorban MATOLCSI LAJOS – korábbi Püspökladányi tanácselnök – írásait tudtam felhasználni (MATOLCSI, 1973; MATOLCSI, 1982; MATOLCSI, 1986) , mivel az ötéves fejlesztési tervek közül csupán az 1950-es évekre vonatkozóan volt fellelhető dokumentáció a Debreceni Levéltárban (a XXIII 5/b 1.,1950; HAJDÚ-BIHAR MEGYEI TANÁCS TERVJAVASLATA, 1956). Ezért ez időszak fejlesztéseit elsősorban Püspökladány vonatkozásában tudom bemutatni (NYIRKOS, 1973; PAPP, 1973; DÓCZI, 1986; VÁSÁRI G.-NÉ, 1986; BAKÓ, 1999; BÁRSONY, 2004; SÜLI-ZAKAR, 2004; SÁRRÉTI TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI ÉS TERÜLETFEJLESZTÉSI ÖNKORMÁNYZATI TÁRSULÁS, 2004).

Az első ötéves tervidőszak előirányzott fejlesztéseit tekintve **alátámasztást nyer az a korábban már bemutatott nézet, hogy a kistelepülések, ill. ipari centrummal nem rendelkező települések fejlesztését elhanyagolták.** Ipari üzem a térségben ekkoriban Püspökladányra és Kabára települt. Püspökladányba inkább a kisebb ipari létesítmények, mint gépállomás, gombüzem, fa-fém és építőipari ktsz. Kabára élelmiszeripari üzem, a cukorgyár. **A térség egészére egyébként a mezőgazdaság dominanciája jellemző.** A beruházási előirányzatok nagy többsége felújítás jellegű – még a háború okozta károk maradványainak az eltüntetésére irányulók, valamint közintézmények rekonstrukciója, bővítése. A tervek másik csoportja pedig az infrastruktúra fejlesztésére vonatkoznak, mint közvilágítás fejlesztése, artézi kutak létesítése (ivóvíz ellátás bővítése), járdajavítás.

A második hároméves terv tervjavaslatában külön találjuk a fejlesztési és beruházási javaslatokat. Szembetűnő, hogy infrastrukturális fejlesztések alig szerepelnek a tervben, viszont az előző tervhez képest több településre vonatkozóan számoltak támogatással. A **fejlesztések** a térség 5 települését érintik: Püspökladány, Földes, Nádudvar, Sárrétudvari, Biharnagybajom. Elsősorban intézményi felújítások, bővítések (szülőotthon, bölcsőde, szociális otthon). A **beruházások** 6 települést érintettek. Püspökladányon ipari jellegű beruházásnak számít a téglagyári présszín, valamint a jéggyár építése. Földesen sütőüzem bővítését és szénraktár

építését irányozták elő. Biharnagybajomban a gázellátás kiépítése, Nádudvaron útépités, Nagyrábén nevelői lakás építése, Tetétlenen pedig kultúrotthon létesítése szerepelt a tervben.

Az 1956 utáni kollektivizálás a térségben is hatással volt a népességmozgásra. Mivel csak Püspökladány rendelkezett egyedül vonzerővel ebben a körzetben, népessége folyamatosan növekedett. Egy ideig Kaba és Nádudvar is hasonló tendenciákat mutatott, azonban lakosságuk növekedése ennek ellenére megtorpant.

Püspökladány a IV. ötéves terv idején vált alkalmassá az ipar fogadására. Ekkor telepítették a gépállomás területére a Budapesti Kéziszerszámgyár gyáregységét. A terv egyik fő célkitűzése a lakossági szolgáltatások mennyiségi és színvonalbeli javítása volt, valamint a fürdőfejlesztés. A termelőszövetkezeti részvétel a fejlesztések megvalósításában itt is megfigyelhető. 1970-ben indult az „**Egy üzem-egy iskola**” mozgalom, amelynek keretében üzemi hozzájárulással óvodai férőhelyeket bővítettek, javították az óvodák és iskolák felszereltségét, épületeit. Szintén üzemi közreműködéssel 1973-ban mini-sporttelep, ifjúsági park és a 42-es út mentén – a fürdő területére – kemping épült társadalmi munkában. A közművelődési feladatok megvalósítását pedig a TSZ-ek, KTSZ, ÁFÉSZ finanszírozta (rendezvények, szakkörök létesítése, művészeti együttesek fenntartása). Ugyanekkor kezdtek terület- és tereprendezésbe széleskörű összefogással, melynek eredményeként a település belterületének rendezése megtörtént. Ezt követően pedig 1975-ben megépült a könyvtárat is magában foglaló művelődési központ.

A 80-as évek elején új irányelveket megfogalmazó terület- és településfejlesztési politika a térségben is éreztette hatását, legalábbis papíron. Az MSZMP területi szerveinek dokumentumai – Pártértekezleték megyei, járási, nagyközségi anyaga (1980) is ezt a szemléletmódot tükrözi: „A tanács gondoskodik a terület és településfejlesztésről, szervezi a lakosság szükségleteinek kielégítését, különösen művelődésügyi, egészségügyi, szociális, lakás-kommunális, kereskedelmi ellátást és egyéb szolgáltatásokat”. **Az új szemléletmód mellett a centralizált fejlesztési politika egyértelműen kifejezésre jut a nyilatkozatban.**

A VII. ötéves terv a település fejlesztése alakulásánál meghatározóként a demográfiai folyamatokat vette figyelembe, elsősorban a munkaerőforrás oldaláról. A belső munkaerőmozgást is figyelembe véve tartották szükségesnek további munkahelyek teremtését, különösen a nők foglalkoztatási esélyeinek növelésével.

A rendszerváltást követően a mezőgazdaság prosperitása megszakadt, a privatizációval a termelőszövetkezetek megszűntek vagy átalakultak. A piacaink elvesztése, és a gazdasági szerkezetváltás hatására **a térség kisebb ipari üzei a csőd szélére jutottak, megszűntek a melléküzemágak.** A Kabai Cukorgyár Rt. és a nádudvari Lizin Üzem külföldi tulajdonba került. **A térség elmaradottsága, hátrányos helyzete tovább fokozódott** Budapesthez és a Dunántúlhoz viszonyítva. A korábbi egyértelműen negatív elvándorlási tendencia ekkor

azonban megtorpant, a városi munkahelyek megszűnésével sokan tértek haza falujukba, szülőföldjükre, többségük munkanélküli vagy kényszervállalkozó lett. Ettől a folyamattól eltekintve azonban **a térség évtizedek óta népességvesztő terület**. A települések nem tudnak önerőből munkahelyeket teremteni, a fejlesztések továbbra is váratnak magukra. Az egyik legjellemzőbb társadalmi változása az időszaknak a „**inaktivizáció**” volt, melynek során ugrásszerűen megnőtt az inaktívok száma.

A terület- és településfejlesztés, valamint a kommunális szolgáltatások területén való önkormányzati együttműködés eredményessé tétele érdekében **1993-ban, a megyében az elsők között, megalakult az alulról szervezett Sárréti Településfejlesztési és Területfejlesztési Önkormányzati Társulás**, mely 1996-tól ugyanezen a néven egyesületként működik, 2004-től pedig Sárréti Többcélú Kistérségi Társulásként. Lényegében, az 1971-ben megalakult Püspökladányi járás szerveződött kistérségi társulássá (Hajdúszovát kivételével). A 13 települést magában foglaló Társulás térségfejlesztési koncepciója kiterjedt a közlekedés fejlesztésére, a foglalkoztatási problémák megoldására, a mezőgazdasági termelés fokozására a szociális nehézségek enyhítésére és a környezetvédelemre. Ennek a közös munkának az eredménye a térség valamennyi településének gázellátása, a telefonhálózat fejlesztése, Sárrétudvar és Biharnagybajom közös szeméttelpe, a Sárréti Szociális Szolgáltató Központ létrejötte.

Véleményem szerint az elmúlt 60 év alatt, a bemutatottak alapján, **a terület- és településfejlődés folyamatos alakulásának, megújulásának lehetünk tanúi**. Igaz, hogy ez az alakulás nem mindig a megfelelő irányban haladt. Tény, hogy a II. világháborút követően szinte a semmiből kellett rövid idő alatt újjáépíteni az országot és nekünk a nehezebb út jutott Oroszország szövetségeseinként. Valamilyen megoldást azonban választani kellett, az embereknek először is élelmet kellett biztosítani, majd megélhetési lehetőséget (munkát és megfelelő életkörülményeket). Sajnálatos, hogy mindezt **nem az adottságainkhoz igazodva, hagyományaink megőrzése mellett, a kistelepülések elhanyagolása kárán valósítottuk meg**. Példaként említeném itt a vizsgált, Püspökladányi kistérséget. Egyik legfontosabb természeti kincse a termálvíz (szinte valamennyi településen megtalálható), melynek számos hasznosítási módja lehetséges, a gyógyturizmuson és wellness-turizmuson kívül is (pl. hőenergia, zöldség-, virágtermesztés). A másik nagy adottság, a Hortobágy, melynek egy része belenyúlik a kistérség területébe. Ezekre irányuló fejlesztésekkel azonban nem találkozunk a rendszerváltás előtt, pedig igencsak befolyásolta volna a térség fejlődését ezen adottságok kiaknázása. Kabán a cukorgyár létesítése pedig egyoldalú termelésre kényszerítette a gazdálkodókat, szintén korlátozva az adottságok jobb kihasználását, a változatosabb termelési szerkezet kialakítását. Mindezekon túl pedig **a szocialista ideológia az uniformizálásra**

törekedett a településkép kialakításakor is. Tipizált, sablonszerű építészeti megoldásokkal, melynek sokszor a műemlékek látták kárát. Nem alakultak ki egyedi, jellegzetes faluképek a korábbi hagyományokra épülően. Nem is csoda, hogy az ilyen, sokszor zavaró faluképpel rendelkező, a hagyományait megtagadni kényszerülő községek nem tudtak a népességre kellő megtartóerőt gyakorolni. Még sajnálatosabb, hogy a rendszerváltással szinte egyik napról a másikra kellett az embereknek az új körülményekhez igazodni, ami természetesen óriási áldozatokat követelt meg. Mindez a mai napig rányomja a bélyegét vidéki térségeinkre. Lehet azon gondolkodni, hogy mi lett volna, ha nem így történnek az események, de ma már nem tudunk a történelmen változtatni. Most viszont, az Európai Unió tagállamaként, itt a lehetőség a változásra, mégis ez a folyamat nagyon nehezen akar beindulni, pedig – ellentétben a rendszerváltással – volt időnk felkészülni. Úgy gondolom, hogy **az emberek gondolkodásmódján kellene sürgősen változtatni.** Az a baj, hogy az emberek többsége – főleg a vidékiek – még mindig azt várják, hogy valaki megmondja helyettük, hogy mit tegyenek (ez történt a múlt rendszerben). Ezt tapasztaltam az általam vizsgált kistérségben is. A termelők azt szeretnék, ha megmondanák nekik központilag, hogy mit termeljenek, és emellett biztosítsák számukra a garantált felvásárlást. Ez a korszak elmúlt – 16 éve. Most mindenkinek magának kell eldönteni, hogy mit termeljen, mit fejlesszen és a következményekért vállalni a felelősséget. Ehhez persze új ötletek kellene. Ezért rendkívül fontosnak tartom a szaktanácsadók munkáját, és a vidékfejlesztési politika feladatát, valamint koordináló szervezetek létrehozását.

2.3. Népeségmegtartó- és népeségeltartó képesség

2.3.1. Migrációs folyamatok Magyarországon 1945-től napjainkig

A népeségmegtartó- és népeségeltartó képességgel kapcsolatos kutatások bemutatása és értékelése előtt áttekintem hazánk migrációs folyamatait kiváltó és befolyásoló legfontosabb tényezőket az előző fejezethez hasonlóan, ugyancsak 1945-ig visszatekintve.

Az **1945-ös földreform** nem váltott ki nagy vándorlási hullámot, elsősorban azok hagyták el lakhelyüket, akiknek kastélyát, udvarházát is igénybe vették a földosztás során. Az **1950-es évek elején** a szocialista iparosítás hatására, amikor csupán néhány kijelölt nagyvárosba telepítettek ipari üzemeket, és a mezőgazdaság fejlesztése is háttérbe került, kezdett kialakulni az elvándorlás a hagyományos agrártérségekből a főváros és ipari centrumok felé. Ezt követően az **1956-os forradalom** váltott ki politikai eredetű elvándorlást, mely elsősorban az országon kívülre irányult. Ekkor alig 3 hónap alatt mintegy 200 ezer ember hagyta el az országot. **Majd 1957-ben lezárultak a határok, a kivándorlás minimálisra szűkült, a térségek közötti népvándorlás vette kezdetét** (KÖSZEGFALVI, 1985; ROMÁNY, 1999b).

Az 1950-es évek végén, **az 1960-as évek elején** a mezőgazdaság nagyüzemi átszervezése, a tulajdonformák megtámadása okozott újabb migrációs hullámot. Nagyobb részben a mezőgazdaságból is kivált az elvándorló (az iparban, szolgáltatásban vállalt munkát), kisebb részben lakóhelyet változtatott csak, foglalkozást nem – azaz az aprófalvakból, tanyákról új agrárközpontokba költöztek. A kollektivizálás évében, 1960-ban, volt a legnagyobb számú lakhelyváltozás, **970 ezren hagyták el addigi életterületüket és költöztek új helyre** (ROMÁNY, 1999b; KOVÁCS, 1999).

Az **1960-1989 közötti időszak** területi átrendeződésének értékeléséhez KOVÁCS (1999) az országot négy, nem összefüggő egységre osztotta a megyék gazdasági szerkezetére alapján:

- A budapesti agglomeráció (Budapest és 43 Pest megyei település)
- Az iparosodott megyék
- Gazdaságilag vegyes szerkezetű megyék
- Mezőgazdasági jellegű megyék

Az **1960-1969 közötti időszak** legnagyobb vándorlási vesztese a mezőgazdasági jellegű megyék voltak, Budapesten és környékén pedig ekkor volt a legmagasabb a vándorlási többlet, az okokat már az előző bekezdésben tárgyaltam. Majd **1970-1979 között** – elsősorban a kiegyenlítő politika hatására⁹ - a migráció lecsökkent, az elvándorlás még mindig a mezőgazdasági megyékben a legnagyobb. Az **1980-1989 közötti időszakban** újra megnövekedett a vándorlás, melynek oka az állami nagyvállalatok és mezőgazdasági nagyüzemek termelésének csökkenése, a korszerűtlen, versenyképtelen ágazatok megszűnése (bányászat, kohászat, textilipar). A legnagyobb népességvesztő az iparosodott jellegű megyék csoportja, de nem sokkal maradnak le mögöttük a mezőgazdasági jellegű megyék.

A **rendszerátalakítást követő lakóhely-változtatási hullám** a 90-es évek társadalmi-gazdasági változásaival, elsősorban a munkanélküliség nyílt megjelenésével kapcsolatosak. Jellemzője, hogy nem a munka után történik a vándorlás, hanem a megszűnt munkahelyek következtében, illetve a lakásfenntartási árak növekedésével vált bizonytalanabbá a megélhetés, a faluból városba áramlást felváltotta a **városból falvak felé történő költözés**. A falvakon belül is megindult a vándorlás, mely a falvak differenciálódását eredményezte (a jómódú falvakból a szegényebbek a szegény falvak felé mentek). A cigány lakosság nagy aránya kényszerült ilyen szegény falvakba, megindult a lumpenproletarizálódás.

A **jelenkor népességmozgásának** egyik jellemző vonása az értelmiségiek elvándorlása, külföldre települése, valamint a környezeti ártalmak miatti elköltözés. A gazdasági fejlettség, a foglalkoztatottsági viszonyok kedvezőtlen alakulása és a regionális különbségek erősödése nagy valószínűséggel nem fog jelentősebb vándorlást kiváltani a közeljövőben, ugyanis a területi különbségeket előidéző okok – a szakképzettség hiánya, a korlátozott lakás mobilitás,

---

⁹ Lásd a Fejlesztések globális megközelítése fejezetet

az új egzisztenciateremtés magas anyagi vonzatai – egyben a lakhelyválttatás gátló tényezői is (ROMÁNY, 1999b; KOVÁCS, 1999; TÓTH, 1999).

A migrációs folyamatokat összegezve arra a megállapításra jutottam, hogy **hazánkban a rendszerváltás előtti évtizedekben és a rendszerváltás időszakában az elvándorlás elsősorban a nem megfelelő politikai döntések következménye.** Erre utal az 1950-es évek aránytalan iparosítását követő, majd a 60-es évek erőltetett szocialista kollektivizálásából eredő, valamint a rendszerváltás utáni gazdasági szerkezetváltás következtében kialakuló vándorlási hullám, mely utóbbiban a privatizációs döntés is nagy szerepet játszott. A politikai döntések mellett – annak hatását fokozván – és attól függetlenül is, természetesen egyéb gazdasági, társadalmi és – az utóbbi időben – **környezeti tényezők is hatással vannak az elvándorlási folyamatok kialakulásában.**

A migrációs folyamatok – elsősorban elvándorlás – az oka annak, hogy felmerül az igény a községek, vidéki települések **népességmegtartó- és a vidékgazdaság népességeltartó képességének vizsgálatára, elemzésére, az azt befolyásoló tényezők feltárására,** annak fokozására, tehát a lakosság elköltözésének megelőzésére, megállítására, a folyamatok pozitív irányba való terelésére.

2.3.2. A népességmegtartó- és népességeltartó képesség fogalmi lehatárolása

Az előző fejezet ötéves terveinek ismertetése és CSATÁRI (1986) alapján megállapítható, hogy a „községek népességmegtartó képességének” fokozása igényként már a VI. ötéves tervben megjelent, bár pontos, tudományos tartalom nem állt a fogalom mögött. A tervdokumentum elsősorban a népesség városba történő költözésének csökkentésével, a városok és községek életkörülményeinek egymáshoz való közelítésével hozza összefüggésbe a fogalmat, és az alapellátás, illetve infrastruktúra fejlesztésében látták a probléma megoldását. A VII. ötéves tervben már a gazdasági tényezők javítását is mellérendelik az előző két tényezőhöz¹⁰. Ebben a fejezetrészben arra a kérdésre keresem a választ, hogy az egyes szerzők milyen definícióval próbálják leírni ezt az egyébként igen gyakran használt kifejezést. Vizsgálataim során arra a megállapításra jutottam, hogy a legteljesebb lehatárolást CSATÁRI (1986) adja, aki igyekezett valamennyi számba vehető tényezőt figyelembe venni a meghatározás során. A továbbiakban ezért ezt a fogalmat veszem alapul és ehhez mérten értékelem más szerzők lehatárolási törekvéseit.

A népességmegtartó képesség értelmezésekor CSATÁRI (1986) egyértelműen elveti a jelenleg falun élő népesség megtartásának – azaz a népességszám stabilizálásának – gondolatát. Erről az oldalról közelítve a népességmegtartást, egyetértek Csatárral, viszont, ha a népességmegtartásra úgy tekintek, hogy a népesség elvándorlásának, falvakból történő

---

¹⁰ Lásd korábban, a Fejlesztések globális megközelítése fejezetben

elköltözésének a megelőzése, akkor igenis a falun élő népesség megtartásáról van szó. Továbbmenve, **a népességmegtartó képességet különféle képességek együtteseként értelmezi.** Legfontosabb a népesség *biológiai reprodukciós képessége*, mely kapcsolatban van az adott település demográfiai struktúrájával, a korösszetétellel, a természetes szaporodással, a vándorlással és elvándorlással. Másik fontos tényező a települések *gazdasági eltartó-képessége*, vagyis jövedelemtermelő képessége, amely függ a foglalkoztatás méretétől, kínálatától, szerkezetétől. A harmadik tényezőcsoport az *ellátó-képesség*, tehát az életkörülmények, az alapellátás színvonala, míg a negyedik tényező a *településközösségek szerepe, a falvakban élők ragaszkodása*. Ez utóbbi tényező hiánya befolyásolja legsúlyosabban a megtartó-képességet. Én ezt a fogalmi lehatárolást úgy értelmezem, hogy a népességmegtartó képesség területi dimenzióként kezelendő (adott településnek, kistérségnek stb. lehet népességmegtartó képessége), melynek alakulását gazdasági és társadalmi tényezők egyaránt befolyásolják (vagyis az eltartó képesség, mint gazdasági dimenzió értelmezendő). Azon túl, hogy ezt a fogalmi lehatárolást tartom a legteljesebbnek, mégis hiányolom az ökológiai-környezeti tényezők megemlítését.

MATOLCSI (1982), hasonlóan Csatárihoz, több oldalról közelíti meg a kérdést. Három alapvető települési funkciót említ a népességmegtartással összefüggésben:

1. feleljen meg, mint lakóhely
2. adjon megélhetést, mint munkahely
3. legyen a közéletiség, a közérzet színtere.

Tulajdonképpen a szerző ezzel utal mind az ellátó-, mind az eltartó képességre, valamint a társadalmi kohézió, a településközösségek szerepének fontosságára.

FONT (2001) szerint a falu megtartó erejének fokozásához megfelelő lakókörnyezet, alapszolgáltatás, infrastrukturális feltételek szükségesek. Ezzel párhuzamosan pedig elengedhetetlen a természeti környezet védelme, az ökológiai rendszer megőrzése, hiszen **csak a „fenntartható vidékfejlesztés” hozhatja meg a kitörési lehetőséget, a magyar vidék jövőbeli felértékelődését.** A népességmegtartó képességet a mezőgazdasági jövedelmezőséggel és foglalkoztatottsággal azonosítja. Lényegében ebben a megközelítésben az ellátó- és az eltartó-képesség kerül kihangsúlyozásra, valamint megjelenik egy új elem, a természeti környezet szerepe.

BŐHM (1987) a lakóhely-munkahely viszonylatát vizsgálva, megállapította, hogy a lakóhely elsődlegessége tradicionális, viszont a polgári fejlődés, az ipar és az urbanizáció mindezt megváltoztatva, mindinkább a munkahelyi feltételeknek rendelte alá az egyént, sokuknak egyetlen dimenziójává a megélhetés és fennmaradás vált. Tehát **a lakóhely tradíciói, a szokások, magatartási módok helyébe a munkahely és a munkaszerzés kényszere, „értéke” lépett** nagy tömegek számára, előidézve a XIX. század második felében a „rural exodus”-t. Böhm tehát elveti a településközösségek szerepét, népességmegtartó képesség

megállapításai alapján egyrészt a történelmi változásokkal, másrészt a munkahely szerepével van összefüggésben.

A következő szerzők a népességmegtartó képesség egyetlen elemével, az eltartó képességgel foglalkoznak. Sőt, van, aki – közvetetten ugyan – egyenlőséget tesz a népességmegtartás és –eltartás közé (Németi, Süli-Zakar, Kozma).

NÉMETI (1996) a megfelelő munkaalkalmak, és jövedelem szükségességét hangsúlyozza a népességmegtartás elengedhetetlen feltételeként.

SÜLI-ZAKAR és KOZMA (1998) a népességmegtartó képesség fokozásának alapfeltételének **a foglalkoztatási gondok megoldását** tekintik. Ugyanerre hívja fel a figyelmet SÜLI-ZAKAR (1997) egy korábbi tanulmányában is. Ehhez az szükséges, hogy a munkát keresők vagy helyben, vagy napi ingázással elérhető munkahelyen elhelyezkedhessenek.

LŐKÖS (1998) a mezőgazdaság eltartó-képességét, az ún. **népeltartó képesség** mutatójaként használja. Ebben az értelemben azt fejezi ki, hogy mekkora a mezőgazdasági keresők össznépességen belüli aránya, másképp fogalmazva **egy mezőgazdasági kereső átlag hány fő élelmét termeli meg**. Ilyen értelemben, a mezőgazdaságban foglalkoztatottak csökkenésével, a mezőgazdasági területet változatlan aránya és növekvő össznépesség mellett, folyamatosan nő az ágazat népességeltartó képessége.

A mezőgazdasági egyéni gazdaságok eltartó-képességéről végzett felmérést HAMZA és TÓTH (2006). **Az eltartó-képességet, mint jövedelemtermelő képességet értelmezik**, mely döntő mértékben függ a gazdaság méretétől, a termelés szerkezetétől, profiljától, a humán erőforrás minőségétől, a családon belüli gazdasági aktivitástól, a mezőgazdaságon kívüli jövedelemszerzési lehetőségektől.

Végezetül, azok a kutatók következnek, akik a népességmegtartó képesség társadalmi vetületét hangsúlyozzák, azon belül is a társadalmi kohézió, az identitástudat szerepét.

A **közösségek fenntartható fejlődésének** értékelésén keresztül járul hozzá G. FEKETE (1997) a népességmegtartó képesség tényezői skálájának bővítéséhez. Lux és Lutz (1979) tanulmányára hivatkozva – akik Maslow modellje alapján a materiális szükségletek mellett a valahová tartozás, a megbecsülés és önbecsülés, a racionalitás, a szépség, a tisztesség, az igazság, a hit és szeretet iránti társadalmi igények fontosságát hangsúlyozzák – felhívja a figyelmet arra, hogy **egy település népességmegtartó képességét nem csupán annak fizikai létesítményei szabják meg**. Az emberek elégedettségének javulásához a szükséglet-piramis magasabb szintjein lévő igények kielégítésére is gondolni kell, így a közös gondolkodás, az innovativitás, a helyi kezdeményezés, az állampolgári részvétel, az együttműködés, a demokratikus döntéshozás a közösségek legfontosabb alapértékei lehetnek.

Hasonlóan az identitástudat és társadalmi kohézió tartalmát erősítve, ROMÁNY (1996a) a népességmegtartó képességgel kapcsolatosan a hagyományok tiszteletét, megőrzését emeli ki. „A mezőgazdasági lakosság (a falu) annál kedvezőbb eredménnyel élhet a saját lehetőségeivel,

minél inkább építeni tud az elődök tapasztalataira, a történeti tanulságokra”. Példaként említi a hagyományokra épült ipari tevékenységet (manufaktúrák), melynek sikeres változatai hozzájárulnak a jövőben is a vidék népességmegtartó képességéhez. Tehát **a természeti-, táji adottságokon, történelmi hagyományokon alapuló fejlesztési stratégiák** alapvetően fontosak egy falu sikeres fejlődése érdekében.

EPSTEIN (2001) a vidék népességmegtartó képességével kapcsolatban két tényezőt emel ki, a **társadalmi összetartozás** (kohézió) és az **információs technológia** terjedését. A társadalmi kohézió vidéki területeken sokkal erősebb, mint a városokban és ez vonzóvá teszi az ottani életet, csökkenti a városba-költözési kedv kialakulását. A elszigetelt falvaknak pedig a modern információs technológia nyújt lehetőséget a külvilággal való kommunikációban (telefon, Internet, rádió, televízió).

2.3.3. A népességmegtartó- és népességeltartó képességgel kapcsolatos vizsgálatok

A népességmegtartó és eltartó képességgel kapcsolatos vizsgálatokat tulajdonképpen három csoportra lehet osztani.

Az **első csoportba** tartoznak azok a kutatások, melyek célja a népességmegtartó képesség vizsgálata (elsősorban az 1980-as évekre tehető). Ezek a kutatások a népesség számának változásával, valamint a népességmozgással foglalkoznak és arra próbálnak választ kapni, hogy ezek milyen összefüggésben vannak a települések adottságaival, fejlettségével.

Tudomásom szerint, TÓTH (1982) volt mind közül az első, aki ilyen jellegű vizsgálatokat végzett. Békés megye népességének 3 évtized (1949-1979) alatt – ebből is konkrétan az 1970-1979 közötti időszak alatt – bekövetkezett változását vizsgálta. Indokoltan tartotta a községek lakónépességének csökkenésével kapcsolatban annak tanulmányozását, hogy „a *fogyás mértéke tekintetében* milyen különbségek alakultak ki a települések között, s milyen fejlettségbeli és ellátottsági tényezők hozhatók összefüggésbe az elvándorlásokkal”. Ehhez **a megye településeit a népességszám változás alapján 5 csoportba sorolta**. Az így kialakított településcsoportok alapján hasonlította össze a demográfiai, foglalkoztatási és infrastrukturális mutatókat.

Ugyanezen elven (népességszám változás alapján történő csoportosítás) végzett 8 megyében hasonló jellegű kutatást SÁNTHA J-NÉ (1983).

CSATÁRI (1986) és kutatócsoportjának célja a téma tudományos vizsgálata, a fogalom meghatározása, ill. a főbb tényezők elemzése volt. Kutatásuk célterülete alföldi falvak voltak. Egyrészt azért, mert sok alföldi falu szerepeltette a népességmegtartó képesség fokozásának igényét – anélkül, hogy annak tartalma meg lett volna határozva – ötéves tervében, másrészt azért, mert az 1945 után bekövetkezett események (erőltetett iparosodás, kollektivizálás) gyökeres beavatkozást jelentettek a falvak életében, megbontva ezzel gazdasági, társadalmi

harmóniájukat. Határozott véleménye szerint ez a harmónia csak a falu és város összehangolt fejlesztésével érhető el.

Az előzőekhez hasonlóan de már sokkal inkább a migrációra helyezve a hangsúlyt, és a térségi különbségek alakulásából kiindulva és azzal összefüggésben foglalkozott ROMÁNY (1999b) a népességeltartó- és megtartó képességgel. A népességmegtartó képesség migrációs vonatkozásában a történelmi folyamatok hatását mutatja be a népességmozgásra.

Másféle megközelítésben, a szomszédos megyék közép fokú vonzáskörzetébe tartozó települések népességmegtartó képességét elemezte BAKOS L.-NÉ és szerzőtársai (1985) Hajdú-Bihar megyében. Abból indultak ki, hogy a VÁTTI az 1981. évi településhálózat-fejlesztési tervében néhány megyehatár menti Hajdú-Bihar megyei települést a szomszédos megyék közép fokú központi körzetébe sorolt. Vizsgálták ezeknek a településeknek a népességmegtartó képességét és erre vonatkozóan az átsorolás hatását.

A **második csoportba** azok a kutatások tartoznak, amelyek a népességeltartó képességgel, konkrétan a mezőgazdaság eltartó képességének, jövedelemtermelő képességének vizsgálatával foglalkoznak.

Megítélésem szerint ebben a témakörben legátfogóbb HAMZA ÉS TÓTH (2006) tanulmánya, melyben elsősorban arra a kérdésre akartak választ kapni, hogy a mezőgazdasági termelés milyen szerepet tölt (tölthet) be az egyes népességcsoportok megélhetésében, realizálható jövedelmében; a különböző méretű, tevékenységű és termelési célú gazdaságcsoportok milyen mértékben járulnak hozzá a gazdálkodók biztonságos megélhetéséhez, mely gazdaságok tekinthetők csupán kiegészítő jövedelemforrásnak, és melyek teremtenek méltányos létalapot, fejlesztési lehetőséget. Több oldalról közelítik meg a témát, melyet a vizsgálati módszereik – primer és szekunder vizsgálatok egyaránt – tükröznek.

A mezőgazdaság eltartó- képességét DORGAI és TÓTH (1991) EU tagországok közötti összehasonlítással vizsgálták. **A mezőgazdaság nemzetgazdasági súlyát, egyben népességeltartó képességét jól jellemzi annak GDP-ből való részesedése.** További fontos tényező az aktív keresők mezőgazdasági foglalkoztatása, azaz az agrártermelésből élők aránya, melyet a termelési szerkezet, az élőmunka-igényes ágazatok és a mezőgazdasági-, valamint szántóterületek aránya befolyásol. A mezőgazdaság eltartó képességének erejét ezen kívül kifejezi az agrártermelés termelékenység – a területi- és munkatermelékenység – a mezőgazdaságban foglalkoztatottak jogviszonya (tulajdonos, vezető, alkalmazott, családi munkaerő), a birtokstruktúra, az ország önellátó képessége élelmiszerekből, a mezőgazdaságból élők jövedelme.

Hasonló elemzéseket folytattak MAGDA ET AL. (2000), akik **az agrár-foglalkoztatás szerkezetének alakulása, az egyes régiók mezőgazdasági teljesítménye alapján vizsgálták a mezőgazdaság népességmegtartó szerepét.** Elemzésük célja a hátrányos helyzetű települések behatárolása (válságkörzetek), valamint a vidékfejlesztést elősegítő pályázatok

megfogalmazásának segítése. Véleményem szerint egy kicsit keveredik a megtartó- és eltartó-képesség fogalmának használata a tanulmányban. Mivel jellemzően a mezőgazdasági foglalkoztatottságra, az ágazat teljesítményre, valamint vidéki lakosság életszínvonalához való hozzájárulására terjedt ki vizsgálatuk, ezért megítélésem szerint inkább az ágazat eltartó-képességének elemzéséhez sorolandó kutatásuk.

NAGY (2006) a családi gazdaságok elemzésén keresztül vizsgálta a mezőgazdaság eltartó képességét, modellszámítások segítségével. A modellszámítással azt kívánta megállapítani, hogy milyen ágazati méretekkel biztosítható a gazdálkodó család számára az elvárható jövedelem és a létminimum.

MANNINGER (1995) adott terület eltartó-képességét a mező- és élelmiszergazdaság viszonylatában értékelte, a rendszerváltás hatásainak figyelembevételével. Figyelembe vette a termelőszövetkezeti struktúra átalakulását, az ágazat teljesítményét és okait, átalakulásának hatásait a foglalkoztatásban, valamint az új birtokviszonyok kialakulásának hatásait.

KONKOLYNÉ GYURÓ (1991) a népesség-eltartó képességet más aspektusban, **ökológiai-környezeti szempontok alapján értékelte**. Kutatásait a Zempléni-hegységben végezte, ahol a II. világháború után bekövetkezett szántóterület csökkenés és egyéb tényezők mérsékeltek a mezőgazdaság tájhasználatban betöltött szerepét, melynek következtében csökkent a táj népesség-eltartó képessége, ami pedig a népesség csökkenésével járt együtt.

A térségi különbségek, a regionális feszültségek elemzésén keresztül foglalkozott a vidék népesség-eltartó képességével FEHÉR és DORGAI (1998). Ezen belül is a csökkenő lakosság, romló korösszetétel, a területileg differenciált munkanélküliség, a területileg tartósan eltérő gazdasági teljesítmények és jövedelmi színvonal, az alacsony vállalkozási sűrűség, a vállalkozók gyenge alkalmazkodóképessége, valamint a mezőgazdaság foglalkoztatási szerepe és annak stabilizálása problematikájára tértek ki. A csoport végére hagytam a szerzőpárost, abból a megfontolásból, hogy az eltartó képességet a vidékgazdaság egészére vonatkoztatva vizsgálták és külön tértek ki a mezőgazdaság szerepére.

Végül, a **harmadik csoportba** azokat a tanulmányokat sorolom, amelyek nem kimondottan a népességmegtartó- vagy eltartó képesség vizsgálatával foglalkoznak (nem ez a vizsgálat célja), hanem inkább közvetetten pl. a népességcsökkenés okainak elemzésén keresztül kapcsolhatók a témához.

BÓDI (2004) például a népességfogyás, az elszegényedés és az iskolabezárások közötti összefüggéseket vizsgálta tanulmányában. KOVÁCCSAL (1999) egyetemben arra a politikai eseményre hívja fel a figyelmet, amikor az 1970-es években egy párthatározattal megszüntették a falusi településeken a közigazgatást (tanácsot), a helyi iskolát, valamint a helyi gazdaság egyetlen tényleges szereplőjét a TSZ-eket. Ezeket intézményi összevonással a székhelyközségekbe telepítették. A települések számai funkció nélkülinek lettek minősítve,

melynek következtében elnéptelenedtek, többségük népessége elöregedett és/vagy etnikai összetétele átrendeződött.

FEKETE (2004) a falvak szerepét a gyermekvállalási hajlandóságon keresztül a népesség utánpótlása kapcsán elemezte. Ezen kívül kutatásában kitér a falusi élet előnyeire – népességvonzó tényezőire.

BROWN és SCHAFFT (2002) Magyarországra vonatkozó migrációs kutatásaiban foglalkozott az elvándorlás okaival, város-falu relációban, valamint a munkanélküliséggel kapcsolatban.

GINSBERG (1998), valamint LASLEY és HANSON (2003) az USA közép-nyugati részét 1980 óta sújtó mezőgazdasági válsággal kapcsolatban foglalkozott a kérdéssel, ami számos vidéki település népességcsökkenésének okozója.

Szintén a mezőgazdasági szerkezetváltásból kiindulva – mára a farmok nagyobbakká és hatékonyabbakká váltak, a mezőgazdasági háztartások mezőgazdaságon kívüli jövedelmekből élnek és a vidéki közösségek gazdaságfejlesztése sem a mezőgazdaságon alapszik – vizsgálta WHITENER (2005) a vidék népességmegtartásának tényezőit. A mezőgazdaság szerepének megváltozásával 1990-ben visszaesett a népességnövekedés a vidéki területeken, nőtt az idősek aránya. A vidéki települések ugyanis nyugdíjas célterületekké váltak, egyrészt a lakóhelyi környezet miatt, másrészt rekreációs lehetőségek miatt.

MCGRANAHAN és BEALE (2002) a népességvesztő területek tulajdonságait határozták meg, abból kiindulva, hogy **a népességvesztés nem csupán a munkalehetőségektől és a szegénységtől függ.**

Látható tehát, hogy konkrétan, a vidék népességmegtartó- és eltartó képességének vizsgálatával nem foglalkoztak sokan, valamint a kutatások is igen változatos képet mutatnak. Érdekességnek tartom, hogy igazából senki sem törekedett arra, hogy adott terület népességmegtartó képességét mérje, vagy legalábbis minősítse.

2.3.4. A népességmegtartó- és népességeltartó képességgel kapcsolatos vizsgálati eredmények, megállapítások

A vizsgálati eredmények, megállapítások ismertetése, a vélemények ütköztetése során is az előző fejezetben bemutatott csoportosítás szerint kívánok haladni. Elsőként tehát **népességmegtartó képességet vizsgáló kutatók következtetéseit** mutatom be.

TÓTH (1982) megállapításai a következők: a községek népességmegtartó képessége függ a település területétől és lakosságszámától, a külterületen élők arányától, a foglalkoztatási szerkezettől, a munkaerő helyben foglalkoztatásának megoldottságától, a tanácsi (önkormányzati) fejlesztési források nagyságától és felhasználásától, a lakóhelyi körülményektől (utak, járdák, lakások állapota), valamint az alapellátás (kereskedelmi

ellátottság, egészségügy, oktatás) színvonalától. Figyelembe véve mindezeket a népességmegtartó képesség két fontos tényezőjeként az alábbiakat jelöli meg:

- Lehet-e biztosítani a teljes foglalkoztatást a lakóhelyen, illetve a társadalmilag elfogadható ingázási viszonyok mellett?
- Milyen szinten tudják biztosítani a lakosság alapellátását?

SÁNTHA J-NÉ (1983) meglátásai számos közös vonást tartalmaz TÓTH (1982) megállapításaival. A lakosságszámot ő is fontosnak ítéli meg, ami összefüggésben van a helybeli foglalkoztatási lehetőségekkel, ezáltal befolyásolja az elvándorlást. A közlekedési és infrastrukturális feltételekre ugyancsak felhívja a figyelmet, valamint a külterületen élők arányára is. Ez utóbbiban azonban ellentmond TÓTHNAK, aki azt állapította meg, hogy minél nagyobb egy településen a külterületeken élők aránya, annál jobban fogyott a lakónépesség. SÁNTHA J-NÉ megfigyelései szerint a jelentős külterülettel rendelkező, nagyfalvas alföldi megyékben (Csongrád, Hajdú-Bihar, Szolnok) és a középfalvas településtípusú megyékben (Tolna) a községek közigazgatási határán belüli migráció (külterületekről a belterületek felé) a jellemző. TÓTH (1982) kutatásaihoz képest pedig újszerű megállapítása, hogy **a népességmegtartó képességet befolyásolja a települések távolsága térségi központként funkcionáló nagyobb településektől, elsősorban városoktól.** Ezt egyébként BAKOS L-NÉ ET AL. (1985) vizsgálatai is alátámasztják, kiegészítve azzal, hogy fontos tényező a körzetközpont intézményeinek fejlettsége, valamint, hogy mennyiben igényli a körzetközpont a vonzáskörzetébe tartozó településekkel történő kapcsolatokat. További megfigyeléseik alapján a körzetközponttól való távolság negatív hatását tovább erősíti a megyehatár mentén való fekvés.

Az eddig ismertetett szerzők mindegyike egyetért abban, hogy a népességszám változáshoz hozzájárul a migráció, valamint a természetes szaporodás alakulása. CSATÁRI (1986) továbbfűzi a gondolatot azzal a megállapításával, hogy „a községekben élő nők szülőkedve ma is lényegesen nagyobb, mint a városokban élőké”. Az elvándorlás pedig pontosan ezt a korosztályt érinti, vagyis az elvándorlás általában is csökkenti a születő gyermekek számát. Ugyanezzel kapcsolatban végzett kutatást FEKETE (2004), aki a falvakban élők nagyobb gyermekvállalási hajlandóságához hozzáteszi azok kisebb kereseti lehetőségeit, melyek együttesen egyik okozójává válnak a falusi szegénységnek.

CSATÁRI (1986) további fontos megállapítása, hogy „a falusi települések társadalmi folyamataira sokkal nagyobb figyelmet kell fordítani, mert a szűkebb hazához, a saját falujukhoz való ragaszkodás, az identitástudat alapja lesz a jövőnek is”. Ellentmond a korábbi szerzőknek azzal a kijelentésével, hogy „önmagában a népességszám nem dönti-döntheti el a település életképességét”.

ROMÁNY (1999) szerint **a térségi különbségek kialakulásában nagy szerepet tulajdonít a területi eltartó-képesség és a népsűrűség között fennálló aránytalanságoknak.** Ez akkor

következik be, ha a foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőségek nem a munkaképes lakosság létszáma és munkavégzési képessége szerint alakulnak. A mezőgazdaságban ez legjobban a földellátottság és a mezőgazdasági munkaerő-állomány viszonyszámával jellemezhető. A térségi különbségek létrejöttében továbbá szerepet játszanak az eltérő talaj- és éghajlati viszonyok, a történelmi folyamatok, melyek eredendően politikai-katonai természetűek, a településhálózat jellegzetességei, a lakosság iskolázottsága, az általános és a szakmai civilizáció állapota, a lakás- és lakóhelyi viszonyok, a települési infrastruktúra, a természeti és környezeti tényezők, az etnikai szempontok. **A népességmegtartás alapvető feltételeként a biztonságos munkahelyeket és a megélhetés elfogadható színvonalát jelentő jövedelem elérését nevezi meg.** Ugyanakkor kihangsúlyozza, hogy népességmegtartás forrásai nem csupán a gazdaságfejlesztésben keresendők, hanem a civilizációs eszközök, a jóléti rendszer és a társadalmi kapcsolatok, a közérzet, a családi élet egyaránt befolyásolják annak alakulását. Egyedül a mezőgazdaságra már nem építhető tehát a népességmegtartás.

AZ ORSZÁGOS TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ (2005) is foglalkozik a népességmegtartás problematikájával, de csak megállapítás szinten, ezért a vizsgálatok során nem említettem. Annak javítása érdekében **agrár-szerkezetváltást** javasol, valamint **infrastrukturális fejlesztéseket** (úthálózat, hálózati elektromos ellátás, alternatív energia felhasználás, infó-kommunikációs központok kialakítása).

A **népességeltartó képességet vizsgálók** egyhangúlag azon az állásponton vannak, hogy a vidéki népesség helyben tartásának, megfelelő életszínvonalra megteremtésének elengedhetetlen feltétele a mezőgazdaság jelenléte.

HAMZA ÉS TÓTH (2006) kutatásuk eredményeként arra a következtetésre jutottak, hogy **a vidék népességeltartó képessége, a lakosok helyben tartása nem várható kizárólag a mezőgazdaságtól, de nélküle sem képzelhető el.** Megoldást jelenthet a mezőgazdasági alaptevékenység melletti, a mezőgazdasághoz köthető, vagy ahhoz nem kapcsolódó melléktevékenység beindítása – ami egyébként egybevág DORGAI ÉS TÓTH (1991), valamint FEHÉR ÉS DORGAI (1998) megállapításával –, a képzettség fejlesztése, a mezőgazdasági termelők érdekérvényesítő képességének gazdasági megalapozása – a termelői szerveződésekön keresztül.

MAGDA ET AL. (2000) ugyancsak arra a következtetésre jutottak, hogy a mezőgazdasági termelés hozzájárul a vidéken élő lakosság életfeltételeinek, életminőségének biztosításához, harmóniában a vidéki környezet és táj adottságaival. A foglalkoztatási szerkezet változása az életkor, az iskolai végzettség, a lakóhelyhez való kötődés miatt főleg a mezőgazdasági termelésből élő vidéki lakosoknál okoz problémát, melyek régióként eltérő mértékűek. Kritikusnak ítélték meg ezek alapján az Észak-Magyarországi és Észak-Alföldi régiók helyzetét.

MANNINGER (1995) véleménye sem különbözik az előzőektől. A falvak népességmegtartásához véleménye szerint hozzájárulhat egy hatékony mezőgazdaság, az árutermelésen, a foglalkoztatáson és a jövedelemtermelésen keresztül. A mezőgazdaság eltartó-képességének javítására struktúra átalakítást és annak követelményeivel egybeeső földhasznosítás elősegítését javasolja.

NAGY (2006) a mezőgazdaság, családi gazdaságok eltartó képességét tekintve azt állapította meg, hogy az AVOP keretében, gazdasági életképességi kritériumként meghatározott 5 EUME gazdasági méret, kizárólag a gazdaságból származó jövedelem esetén nem fedezi egy legalább 2 főből álló család elfogadható jövedelmét. Azonban az életképesség kritériumának (5 EUME) általánosítását nem tartja helyénvalónak a gazdálkodó családok különböző mérete és összetétele miatt, ezért javasolja annak differenciálását.

KONKOLYNÉ GYURÓ (1991) megállapításai – kutatásából eredően– ökológiai-környezeti irányultságúak. Meggyőződése, hogy a tájhasználat intenzitásával – mely társadalmi-gazdasági feltételek függvénye – párhuzamosan változik a tájpotenciál kihasználtsága és a táj népességeltartó képessége. Ez természetesen a mező- és erdőgazdálkodás intenzitásával van összefüggésben.

A harmadik csoport megállapításairól elmondható, hogy mindegyik szerző – azon túl, hogy sok hasonló következtetést von le – egy kevés újdonsággal gazdagítja az eddigieket. Különösen jellemző a külföldi kutatók esetében az ökológiai-környezeti/fenntarthatósági tényező kiemelten történő kezelése.

BÓDI (2004) vizsgálatai alapján kijelentette, hogy „az elszegényedés, a szociális intézmények (oktatási, egészségügyi, stb.) leépülése és az elnéptelenedés között szoros összefüggés van”, ugyanis az oktatás a vidéken élők számára akár az egyetlen kitörési lehetőség lehet.

FEKETE (2004) a falvak népességvonzását hangsúlyozza. Véleménye szerint a jövőben erősödni fog a falvakba történő népesség-visszaáramlás, elsősorban az olcsóbb lakásáraknak köszönhetően, melyet a távmunka lehetőségeinek kiszélesedése és a közlekedési lehetőségek javulása is megerősít.

BROWN ÉS SCHAFFT (2002) migrációs kutatásaik során arra a következtetésre jutottak, hogy **az elvándorlás nincs összefüggésben a város, vagy falu jelleggel, sokkal inkább a munkanélküliséggel.** Egyértelműen bizonyították, hogy azok a települések, melyek munkanélküliségi rátája magas, negatív vándorlási egyenleggel rendelkeznek.

LASLEY és HANSON (2003) a mezőgazdaság problémájának megoldását nem a termelés növelésében, vagy hatékonyabbá tételében látják. Úgy vélekednek – egyetértésben a népességeltartó képességet vizsgáló kutatók nézetével – hogy a mezőgazdaságon túl kell tekinteni, **a vidéki területek kapacitásait, lehetőségeit kell erőteljesen fejleszteni.** A népesség megtartásának és vonzásának alapvető tényezői a foglalkoztatási lehetőségek, oktatás,

rekreáció, egészségvédelem, a lakások komfortossága, a közösségi érzet és teljes minőségi élet. Kihangsúlyozzák, továbbá az infrastruktúra, azon belül is a közművesítés (utak, víz, telefon) szerepét. Fontosnak tartják mindezek mellett, hogy a környezetvédelmet szem előtt tartva kell új lehetőségeket teremteni a vidéken élőknek. GINSBERG (1998) is ezen az állásponton van, kiegészítve rekreációs- és egyéb programlehetőségek biztosításának szükségességével, mely utóbbiak a személyes kapcsolatok fenntartásához nélkülözhetetlenek.

WHITENER (2005) **a vidéki térségek fellendüléséhez olyan innovatív jövedelemtermelő stratégiákat javasol, melyek vonzzák az embereket és a munkahelyeket** (pl. mezőgazdasági termékek hozzáadott értékének növelése feldolgozó üzemek létesítésével, vagy a nagy- és kiskereskedői szintek kihagyásával közvetlenül a termelőtől történő értékesítés bevezetésével). A humán erőforrás fejlesztése érdekében pedig a vállalkozók számára képzési lehetőségeket kell biztosítani, valamint technikai segítségnyújtást. Szükséges ezeken túl a természeti erőforrások újfajta hasznosítása, megújuló energia fejlesztése, a turizmus és rekreáció fejlesztése. A vállalkozások vonzásának egyik legfontosabb feltétele pedig az infrastruktúra és lakossági szolgáltatások megfelelő színvonala.

MCGRANAHAN ÉS BEALE (2002) azt állapították meg, hogy a szegénység következtében csak azokon a területeken csökken a népesség, ahol a nincstelenség már elhatalmasodott. Azokon a területeken azonban, ahol a szegénység még nem öltött nagy méreteket, a népességvesztés okai a következők:

- városi térségektől való nagy távolság
- alacsony népsűrűség
- kedvezőtlen természet-földrajzi adottságok
- a tradicionális vidéki iparágak gazdasági lehetőségeinek csökkenése (jellemzően mezőgazdasággal van összefüggésben, mivel egyre kevesebb munkaerőt foglalkoztat az ágazat), valamint más ágazatok kialakulásának hiánya
- alacsonyabb fizetések, kevésbé képzett munkaerőt igénylő munkalehetőségek
- kevés és alacsony színvonalú szolgáltatás (egészségügy, oktatás, kiskereskedelmi üzletek, vendéglátás).

A **kanadai** VIDÉKI KÉRDÉSEK TANÁCSADÓ BIZOTTSÁGA (2004) jelentésében többek között, külön fejezetben a népességmegtartás problematikájával is foglalkozik. Ezzel kapcsolatosan, vagyis a népesség stabilizálásának, komfortérzetének kialakításának és változásokhoz való alkalmazkodása növelésének az alábbi feltételeire hívja fel a figyelmet:

- megfelelő jövedelmek
- adekvát szolgáltatások
- megfelelő képzés

A Bizottság felismerte, hogy egyes vidéki közösségek nem tudnak eleget tenni ezeknek a feltételeknek, eltérő foglalkoztatási lehetőségeik, a centrumoktól való távolságuk és

demográfiai adottságaik következtében. Ennek értelmében speciális kormányzati figyelmet érdemelnek (ADVISORY COMMITTEE ON RURAL ISSUES, 2004).

Japánban a vidéki térségek főbb jellemzői szintén az elöregedés, elvándorlás és gazdasági hanyatlás. Ezen térségek gazdasági és demográfiai problémáinak megoldása érdekében (azaz a népességmegtartó és gazdasági eltartó képesség növelése érdekében) új irányelveket vezettek be a regionális- és agrárpolitikába:

- A mezőgazdaság újrászervezése és diverzifikálása – szektor-specifikus reformok útján
- Eleget tenni a vidéki térségekkel szembeni új elvárásoknak (turizmus, helyi termékek előállítás, vidék-város együttműködés ösztönzése)

A vidéki közösségek fenntartható fejlesztése, melynek értelmében a közlekedést és egyéb lakossági szolgáltatásokat (közszolgáltatásokat) helyi szinten kell szervezni, összhangban a helyi pénzügyi források reformjával, a közösségek közötti együttműködéssel, egyesülési kezdeményezésekkel (OECD, 2005).

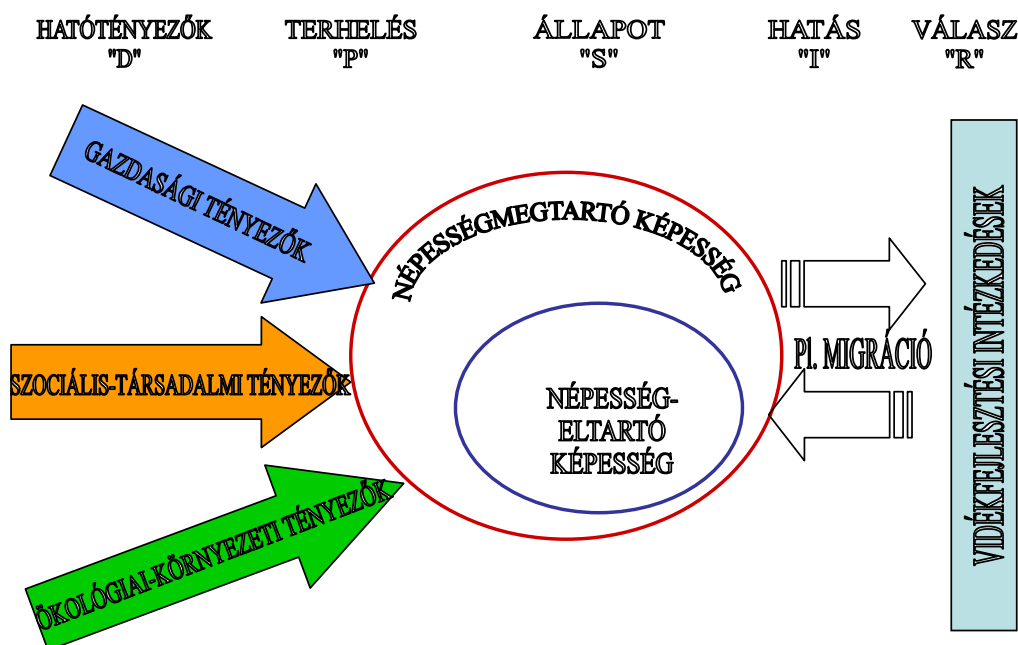
A fejezet összefoglalásaként azt a meglátásomat szeretném ismertetni, hogy a vidéki települések, térségek népességmegtartó képességét gazdasági, társadalmi és ökológiai-környezeti tényezők együttesen befolyásolják. A gazdaság eltartó képességével kapcsolatosan pedig kiemelt szerepe van a mezőgazdaságnak, mint a vidékgazdaság meghatározó ágazatának, mely fejlesztésének egyetlen módja a diverzifikáció.

2.3.5. A népességmegtartó képesség rendszere

A népességmegtartó- és népességeltartó képességgel kapcsolatos rendszert az Európai Környezeti Hivatal (EEA) által használt – az **OECD** környezeti teljesítményértékelés koncepcionális alapjául szolgáló hatás-állapot-válasz modelljéből adaptált – környezetelemzési modell alapján készítettem el (7. ábra). **Ez az ún. DPSIR, hatótényező-terhelés-állapot-hatás-válaszok (Drivers-Pressure-State-Impact-Response) rendszert alkalmazza.**

- A *hatótényezők* csoportjába: az emberi tevékenységek tartoznak, így a makrogazdasági folyamatok, energia, közlekedés, ipar, mezőgazdaság, idegenforgalom, fogyasztás, népesedés.
- A *környezetterhelés* tartalmazza a természeti erőforrások használatát, környezetszennyezést, környezeti folyamatokat, mérgező anyagokat, településekre, hulladék kibocsátásra vonatkozó adatokat.
- Az *állapot* a környezet és a természeti erőforrások terhelése nyomán létrejövő helyzet. Légköri folyamatokra, környezeti elemekre (ember is) és természeti erőforrásokra vonatkozó adatok tartoznak ide.

- A *hatás* mutatói biológiai, fizikai rendszerekre vonatkoznak. Ide tartozik az emberi egészség, ökoszisztémák épsége, haszonállatok és –növények, agrár-ökoszisztémák, építmények állaga.
- A *válasz*, a káros hatások csökkentésére, kiküszöbölésére irányuló intézkedések. Gazdasági és környezeti tényezőkre vonatkozó adatok, mint közigazgatás, háztartások, vállalkozások, környezetbiztonság és nemzetközi együttműködés (KGI, 1997; KATONÁNÉ KOVÁCS, 2004).

7. ábra: A népességmentartó- és népességeltartó képesség rendszere

Forrás: saját ábrázolás

Ezek alapján a **hatótényező** („D”) és **terhelés** („P”) a vidéki területek hármass funkciója szerint gazdasági, szociális-társadalmi, valamint ökológiai-környezeti tényezőkre bonthatók. Az ezekhez kapcsolódó indikátorokat a későbbiekben mutatom be¹¹.

Az **állapot** („S”) a népességmentartó képesség, **egy konkrét időpontban fennálló, már létező komplex helyzet - ahogy a település egésze, adott pillanatban funkcionál** – mely a hatótényezők együttese és azok terhelése következtében alakul ki, és CSATÁRI (1986) alapján én is **különböző képességek, adottságok együtteseként** értelmezem. Kiemelten kezelem a gazdasági eltartó-képességet – avagy *népességeltartó-képességet* – mivel az előzőleg ismertett kutatások alapján is ez befolyásolja elsődlegesen egy település népességmentartását, így ezt az ábrán külön fel is tüntettem (7. ábra). A népességeltartó-képességet meghatározza az egyes gazdasági ágazatoknak a település gazdaságában betöltött szerepe. Ennél fogva különböző mértékben befolyásolják a lakosság biztonságos megélhetését, foglalkoztatását, jövedelemszerzését. Akkor működik megfelelően, ha a munkahely kínálat és munkahely kereslet harmóniában áll egymással, azaz ha a helyi adottságokra (természeti adottságok,

¹¹ Lásd Anyag és módszer fejezet

munkaerő kínálat), hagyományokra alapozzuk a munkahelyteremtést, foglalkoztatást (ez nem történt meg a szocialista rendszer idején, melynek hatása a nagyarányú elvándorlás lett).

A *biológiai reprodukciós képesség* véleményem szerint adottság és következmény is egyben. (Én erősen hajlok ez utóbbi felé, vagyis, hogy inkább hatásként értelmezendő). Ugyanis a korstruktúra kialakulása függ a gyermekvállalási hajlandóságtól, tehát a születések számától, amit befolyásol a gazdasági-társadalmi helyzet, a népességmegtartó képesség. Függ továbbá a halálozások számától, ami elsősorban adottság, igaz a munkahely elvesztése okozhat egészségügyi problémákat, melynek következménye lehet természetes halál, vagy akár öngyilkosság. A korszerkezet alakulását befolyásolja a migráció is, mely véleményem szerint a népességmegtartó képesség következménye.

Harmadik az *ellátó-képesség*, azaz, hogy mennyire képes a település a lakosság igényeinek kielégítésére, megfelelő életkörülmények biztosítására. Ide tartoznak az infrastrukturális adottságok, a különböző szolgáltatások.

A népességmegtartó-képesség egyik nagyon fontos adottsága a közösségben élők szerepe, a *falvakban élők ragaszkodása*, érzelmi kötődése, identitás tudata, mely a migrációs hajlandóságot is nagymértékben befolyásolja.

Ötödik adottságként én a történelmi folyamatokat is befolyásoló, mindenkori *politikai helyzetre* hívnám fel a figyelmet kiegészítve a fogalmat. Mind globálisan (országosan), mind pedig lokálisan (önkormányzatok működése) meghatározó szerepe. A rendszerváltás előtti és utáni fejlesztéseket bemutatva nem vitatható az adott rendszer gazdasági-társadalmi helyzetet befolyásoló hatása. Véleményem szerint egy település szempontjából adottságnak tekinthető, hogy a kormány milyen vidékfejlesztési-, terület- és településfejlesztési politikát folytat, valamint, hogy a helyi önkormányzatok mindezt hogyan képesek adaptálni.

A népességmegtartó képesség adottságának tekintem továbbá az egyre fontosabb szerepet betöltő *ökológiai-környezeti jólétet*, mely a hatótényezők következtében jelen lévő természeti környezeti és épített környezeti állapot együtteseként értelmezhető.

A **hatás („I”)** jelen esetben a migráció, mely kétirányú lehet. Adott település kedvező népességmegtartó képessége esetén, azaz a befolyásoló tényezők kedvező hatásaként bevándorlás, míg kedvezőtlen esetben elvándorlás jelentkezhet. Szintén, hatásként is értelmezhető – mint ahogy már fentebb is jeleztem – a biológiai reprodukciós képesség.

A **válasz („R”)** pedig a népességmegtartó képesség fokozására irányuló vidékfejlesztési és egyéb fejlesztési intézkedések.

A rendszer elemei nem függetlenek egymástól, közülük egy (vagy néhány) kiválasztott egyértelműen meghatározza a többit. Ez azt is jelenti továbbá, hogy a kialakult terhelés, vagy állapot más relációban akár hatótényezőként is szerepelhet.

3. A VIZSGÁLATOK ANYAGA ÉS MÓDSZERE

A kutatásomat a témával kapcsolatos szakirodalom feltárásával és tanulmányozásával kezdtem. A rendszerváltás előtti és utáni fejlesztések bemutatásához egészen 1950-ig nyúltem vissza a szakirodalmi kutatómunkámban, mely dokumentumokra a Hajdú-Bihar Megyei Levéltárban leltem rá.

A rendelkezésre álló publikációkat a feldolgozás során értékeltem, saját megállapításaimmal kiegészítettem. **A vidékfejlesztés-területfejlesztés kapcsolatára vonatkozó álláspontomat ábrával is szemléltettem.** Mivel a települések fejlettségével, a népességmegtartó képességgel kapcsolatosan egységes, letisztult mutatórendszerrel nem találkoztam, a népességmegtartó képességgel összefüggő kutatások elemzése, valamint az OECD által létrehozott, és az Európai Környezeti hivatal részéről továbbfejlesztett „DPSIR” (Drivers-Pressure-State-Impact-Response) hatótényezők-terhelés-állapot-hatás-válasz rendszer tanulmányozása során **alkalmasnak tartottam népességmegtartó képesség vizsgálatát szolgáló mutatók rendszerbe foglalására.** Ez egységes keretbe foglalja az azzal kapcsolatos vizsgálatokat, valamint biztosítja a rendszerre alapozott további kutatások összehasonlíthatóságát lokális és globális szinten egyaránt, beleértve a nemzetközi összehasonlítás lehetőségét a rendszer nemzetközileg elfogadott alapjaira való tekintettel. Ezzel egyidejűleg **a népességmegtartó képesség fogalmi lehatárolását kibővítettem,** valamint definiáltam a rendszer egyes elemeit is.

A szakirodalom tanulmányozását **szekunder adatgyűjtés** követte, melynek célja a kialakított rendszer településszintű vizsgálatokra alkalmas „tény-típusú” **indikátorkészletének összeállítása** volt. Ehhez a vizsgálat célterületére, vagyis a Püspökladányi Statisztikai Kistérségre vonatkozóan 1990-es és 2004-es adatokat gyűjtöttem a Központi Statisztikai Hivatal különböző forrásaiból (Megyei évkönyvek, Területi statisztikai évkönyvek, Népszámlálási kiadványok, Településstatisztikai Adatbázis Rendszer – T-STAR¹², valamint Általános Mezőgazdasági Összeírás – ÁMÖ). A KSH adatokat szükség esetén – pl. hiányzó adatok – kiegészítettem a Területi Információs Rendszer - TEiR¹³, valamint a mezőgazdaságra vonatkozóan a Debreceni Egyetem ATC-AVK Debreceni Üzemtani Iskolában végzett térségi felmérés munkaanyagában szereplő adatokkal. Mivel a KSH településsoros adatokat korlátozottan gyűjt, valamint előfordult, hogy változott a felmérés, ezért **nem minden esetben sikerült a megcélzott évekre adatot találnom.** Szintén a korlátozott adatforrás az oka, hogy idősorosan nem áll módomban bemutatni a változásokat. A településsoros adatok mellett **regionális és országos adatokat** is gyűjtöttem. Ezt követően az adatokból **ténytípusú mutatókat** képeztem, melyek a kistérség elemzéséhez és az összehasonlíthatósághoz elengedhetetlenek. Mivel az adatbázisom elemszáma nem volt elegendő a mutatók matematikai

---

¹² A T-STAR adatokat a Központi Statisztikai Hivatal Debreceni Igazgatósága biztosította rendelkezésemre.

statisztikai módszerrel történő szűréséhez, ezért **szakirodalmak** (OGY, 1997; FEHÉR-DORGAI, 1998; ROMÁNY, 1999; SZABÓ-POMÁZI, 2002; SZABÓ ET AL. 2005; FEHÉR, 2005; BAINÉ SZABÓ ET AL. 2005; GRASSELLI, 2006b) és **szubjektív döntés alapján alakítottam ki a végleges indikátorokat**¹⁴.

A statisztikai forrásokból származó mutatókat a népességmegtartó képesség vizsgálatához használtam fel. Ehhez a kistérség településeit 4 csoportba rendeztem, figyelembe véve a **népességváltozás irányát (csökkenő vagy növekvő) és mértékét**. Ez lehetővé tette a vizsgálati terület **népességváltozáson alapuló elemző állapotfelmérését**, a népességmegtartó képesség okainak feltárását.

A szekunder adatgyűjtés kiegészítését és megerősítését **empirikus információkra** alapoztam. A primer kutatásokon belül minőségi és mennyiségi módszereket egyaránt alkalmaztam. **Minőségi módszerként**, 2006. áprilisában mélyinterjúkat készítettem – előre meghatározott kérdéssor alapján – a települések polgármestereivel, számszerűen 13 darabot. A kérdések a település gazdasági, társadalmi és ökológiai-környezeti adottságaival voltak összefüggésben¹⁵. A kérdésekre adott válaszok egyrészt a ténytípusú mutatók kiegészítését szolgálták, másrészt információt nyújtottak az indikátorok elemzéséhez.

Mennyiségi módszerként a kérdőíves felmérést választottam, háromféle kérdőív összeállításával. A ténytípusú adatok **véleménytípusú adatokkal** való kiegészítéséhez és igazolásához, valamint a népességmegtartó képesség **szubjektív értékítéleten alapuló** vizsgálatához a lakosság, valamint a települési önkormányzati dolgozók számára állítottam össze kérdéssort. Az önkormányzati dolgozók megkérdezése tulajdonképpen a lakossági kérdőívek eredményének megerősítését, ellenőrzését, egyes esetekben pedig kiegészítését szolgálja, ezért az abban szereplő kérdések kapcsolatban állnak a lakossági kérdésekkel. Eredményeinek bemutatását ennek értelmében nem külön, hanem a lakossági kérdőívek eredményeivel összefüggésben végeztem. A lakossági felmérés a lakónépesség 0,5%-a véleményét reprezentálja, azokban a kérdésekben, ahol az önkormányzati dolgozók válaszaival összevettem az elemzést, 0,6%-ra nő ez az érték.

A népességeltartó képesség – gazdasági eltartó képesség – **vizsgálatát a mezőgazdasági ágazatra leszűkítettem**, elsősorban kapacitásbeli korlátok miatt. A felmérésből utólag kizártam az egyéni gazdaságokon kívül eső (300 ha felett gazdálkodó) mezőgazdasági szervezeteket. Ennek oka, hogy nagyon kis számban kerültek a mintába ilyen gazdaságok (pontosan 3 db), viszont méreteiknél fogva jelentősen torzították az eredményt, ami akadályozta, hogy adekvát következtetéseket vonjak le az egész kistérségre vonatkozóan. A felmérésbe 87 egyéni gazdálkodó került be a kistérség valamennyi településéről (6. táblázat). Ez a minta reprezentálja a kistérség csaknem 9,5 ezer egyéni gazdaságát (0,01%) (KSH-ÁMÖ, 2001).

---

¹³ A TEIR adatokat a Hajdú-Bihari Önkormányzat bocsátotta rendelkezésemre

¹⁴ Lásd 1. sz. melléklet.

A kis elemszám miatt a kérdőíves felmérés egyike sem tekinthető reprezentatívnak.

A kérdőívek kitöltését 2006. májusában végeztem, az önkormányzati dolgozókon kívül a mintába került megkérdezettek kiválasztása véletlenszerű volt. A kérdőívek kitöltésével kapcsolatosan **minimális elvárásom volt, hogy minden település bekerüljön a mintába.** Számszerűen a következőket terveztem (maximális elvárások):

- Lakossági kérdőív: településenként 30 db (összesen 360 db). A nagyobb települések felülreprezentálása elkerülése érdekében nem tettem különbséget a települések méretében a kérdőívek számának meghatározásakor.
- Önkormányzati dolgozóknak szóló kérdőív: településenként 10 db (összesen 130 db)
- Mezőgazdasági termelői kérdőív: településenként 10 db (összesen 130 db).

A települési önkormányzati dolgozók számára készült kérdőívek kitöltésében a Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat nyújtott segítséget. Minden településre postán, az Önkormányzat támogató levelével kiegészítve küldtük ki a kérdőíveket, valamint telefonon keresztül is megerősítettük kérésünket. A **lakossági kérdőívek** kitöltésében a polgármesterek/jegyzők segítségét kértem személyes találkozásunk alkalmával, melyet elégtelen számú kérdőív esetén utólag, egyéni megkérdezéssel egészítettem ki. Ilyen megkérdezésre 3 település esetében (Bihartorda, Sárrétudvari és Szerep) kellett sort keríteni.

A mezőgazdasági termelők kérdőíves felmérése teljes egészében személyesen történt, 4 fő kérdezőbiztos segítségével. Mindegyiküket 2-2 település (összesen 8 település) termelőinek megkérdezésével bíztam meg, a maradék 5 település felmérését magam végeztem. A felmérést a települések falugazdászai segítették, oly módon, hogy fogadóóráik alkalmával az irodájukban megjelent termelőket interjúvolhattuk meg. Ennek oka, hogy a titoktartási kötelezettség miatt személyes adatokat nem bocsáthattak rendelkezésünkre.

A kérdőívek tartalmával kapcsolatosan elmondható, hogy valamennyi tartalmazott zárt, nyitott, skálázó és szegmentáló típusú kérdéseket. A kérdések összeállításához szakirodalmak segítségét is alkalmaztam (CSETE, 1991¹⁶; ANDORKA, 1996¹⁷; SZÍJÁRTÓ, 1996¹⁸; KAPRONCZAI, 1996¹⁹; LAKI, 1997²⁰; GÖRBE-NEMCSICSNÉ ZSÓKA, 1998²¹; SZONDA IPSOS, 1998²²; ROMÁNY, 1999²³; SZOBOSZLAI, 2002²⁴; GUTH-VASA, 2003²⁵; PFAU-NÁBRÁDI, 2004²⁶; VÁRI ET AL.,

---

¹⁵ Lásd 2. sz. melléklet.

¹⁶ Lásd: 5.sz. melléklet, Mezőgazdasági termelői kérdőív 3.6, 3.11. kérdései.

¹⁷ Lásd: 3. és 5. sz. melléklet, Lakossági kérdőív 4.3; Mezőgazdasági termelői kérdőív 4.4. kérdései.

¹⁸ Lásd: 5.sz. melléklet, Mezőgazdasági termelői kérdőív 2.4, 2.8, 3.3, 3.12, 3.15, 3.22, 3.23, 5.1, 5.4, 5.13. kérdései.

¹⁹ Lásd: 5. sz. melléklet, Mezőgazdasági termelői kérdőív 3.20. kérdése.

²⁰ Lásd: 3. sz. melléklet, Lakossági kérdőív 4.10. kérdése.

²¹ Lásd: 3. sz. melléklet, Lakossági kérdőív 5.7/6, 7, 18, 19. kérdései.

²² Lásd: 3. sz. melléklet, Lakossági kérdőív 5.7/11, 5.8, 5.19, 5.20. kérdései.

²³ Lásd: 3. sz. melléklet, Lakossági kérdőív 5.7/1, 2, 3, 4, 14, 16, 23. kérdései.

²⁴ Lásd: 3. sz. melléklet, Lakossági kérdőív 5.8. kérdése.

²⁵ Lásd: 3. sz. melléklet, Lakossági kérdőív 4.5, 4.6. kérdései.

²⁶ Lásd: 5. sz. melléklet, Mezőgazdasági termelői kérdőív 3.18. kérdése.

2004²⁷; KSH, 2006c²⁸; HAMZA-TÓTH, 2006²⁹; NAGY-SZÜCS, 2006³⁰), a könnyebb feldolgozás biztosításához pedig a kérdéseket előre – a kérdőívben – kódoltam.

A kitöltött kérdőívek végleges számát a 6. táblázat reprezentálja.

6. táblázat: A kitöltött kérdőívek számának alakulása településenként

Település megnevezése	Kitöltött kérdőívek száma (db)			
	Önkormányzati dolgozók	Lakosság	Mezőgazdasági termelők	Mindösszesen
Báránd	10	28	7	45
Bihardancsháza	2	8	4	14
Biharnagybajom	4	16	7	27
Bihartorda	10	17	7	34
Földes	10	25	6	41
Kaba	10	16	9	35
Nádudvar	12	30	8	50
Nagyrábé	9	20	9	38
Püspökladány	10	26	7	43
Sáp	3	15	6	24
Sárrétudvari	6	9	6	21
Szerep	2	13	5	20
Tetétlen	6	14	6	26
Összesen	94	237	87	418
Kitöltött, de értékelhetetlen	0	11	3	14
Mindösszesen	94	248	90	432

Forrás: Saját vizsgálat alapján

Mindhárom kérdőív több kérdéskörrel foglalkozik, ezek a következők:

- *Lakossági kérdőív* (összesen 49 db kérdés) (3. sz. melléklet):
  1. Szegmentáló típusú kérdések
  2. Foglalkozásra vonatkozó kérdések
  3. Jövedelemmel összefüggő kérdések
  4. A település népességmegtartásával összefüggő kérdések
- *Az önkormányzati dolgozóknak szóló kérdőív* (összesen 30 db kérdés) (4. sz. melléklet):
  1. Szegmentáló típusú kérdések
  2. A település lakosai foglalkozására vonatkozó kérdések
  3. A település lakosai jövedelemével összefüggő kérdések
  4. A település népességmegtartásával összefüggő kérdések
- *A mezőgazdasági termelőknek szóló kérdőív* (összesen 69 db kérdés) (5. sz. melléklet):
  1. A gazdaság vezetőjére vonatkozó információk (szegmentáló típusú kérdések)
  2. A gazdaságra vonatkozó kérdések

²⁷ Lásd: 3. sz. melléklet, Lakossági kérdőív 5.1, 5.2, 5.3, 5.6, 5.8, 5.10. kérdései.

²⁸ Lásd: 3. sz. melléklet, Lakossági kérdőív 4.2. kérdése.

²⁹ Lásd: 3. és 5. sz. melléklet, Lakossági kérdőív 4.4; Mezőgazdasági termelők kérdőív 2.4, 2.11, 2.12, 2.13, 3.14, 3.17, 3.19, 4.1, 4.2, 4.6, 4.9, 5.13, 5.14, 5.16, 5.18. kérdései.

³⁰ Lásd: 3. és 5. sz. melléklet, Lakossági kérdőív 4.8, 4.9; Mezőgazdasági termelők kérdőív 3.4, 3.6, 3.7, 3.8, 3.9, 3.10, 3.13, 3.21, 4.7, 4.8, 5.17, 5.19, 5.20. kérdései.

3. Jövedelemmel összefüggő kérdések
4. Fejlesztésekkel kapcsolatos kérdések.

A kérdőívek feldolgozásához az **SPSS 13.0 programot** használtam, a népességmegtartó képesség vizsgálatával foglalkozó kérdőívek elemzését, a **kérdések kiértékelését a kialakított rendszernek megfelelően végeztem, hatótényezők-terhelés-állapot-hatás-válasz szerint csoportosítva a kérdéseket.** A kiértékelés során leíró- és matematikai statisztikai módszereket egyaránt használtam. A **leíró statisztikán** belül átlagot, szórást, megoszlást vizsgáltam. **Matematikai statisztikai módszereket** a kérdések közti összefüggések feltárásához alkalmaztam, a „p” értéket (hibavalószínűség) minden esetben 3 tizedes jegyig számoltam. Megállapítható adatok esetében – azaz nominális skálán mérhető adatok – a χ^2 próbát, rangsorolható adatok – folytonos ordinális változók – esetében Kruskal-Wallis próbát, míg mérhető adatok esetén variancia-analízist (ANOVA tábla) használtam.

A mezőgazdaság népességeltartó képességének vizsgálatához a rendelkezésre álló adatok felhasználásával kiszámoltam a gazdaságok összes Standard Fedezeti Hozzájárulását³¹ (SFH), valamint ebből adódóan, a gazdasági életképesség megállapításához az Európai Méretegységet³² (EUME). A számításhoz kétféle tipológiát alkalmaztam. A **146/2004 (IX. 30.) FVM rendelet Az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alapból nyújtandó vidékfejlesztési támogatásokkal összefüggésben a tesztüzemi rendszer keretében kialakított standard fedezeti hozzájárulás értékek alkalmazásáról** (FVM, 2004a) jelenti az egyik tipológiát. Az így kiszámított SFH-ből átszámolt EUME értéket használják a gazdaságok életképességének megállapításához, mely egyik feltétele az EU támogatások, pl. az AVOP „Mezőgazdasági Beruházások Támogatása” jogcíme alatt meghirdetett pályázat elnyerésének. A gazdasági életképességi (egy család megélhetését biztosító) határt az 5 EUME egység jelenti (NAGY, 2006; VARGA, 2006), így én is ezt a határértéket alkalmaztam a vizsgálataim során. Disszertációmiban, a fent említett módon kiszámolt SFH és EUME értékek segítségével további összefüggés-vizsgálatokat végeztem.

Az Agrárgazdasági Kutatóintézet (AKI) ún. EU-tipológiát alkalmaz a Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat (FADN) keretében a tesztüzemek gazdálkodásának elemzésére, mely ökonómiai üzemméret (SFH kiszámítása útján) és termelési irány szerinti vizsgálatok

---

³¹ **Standard Fedezeti Hozzájárulás (SFH):** elsődlegesen a mezőgazdasági termelőtevékenységek egységnyi méretére (1 ha, 1 állat) vonatkozóan meghatározott normatív (átlagos időjárási és üzemi feltételekre vonatkoztatott) fedezeti hozzájárulás (a termelés érték és változó költség különbözete). Az EU eredendően a üzemek méret szerinti osztályozásának kritériumaként használja. A termelőtevékenységek fajlagos SFH-értékét a tevékenységek adott üzemben található méretével megszorozva, majd a szorzatokat összegezve, a gazdaság összes SFH értékét kapjuk. Ez az érték a gazdaságok tartós jövedelemtermelő kapacitását fejezi ki a termelőeszköz-ellátottság, a termelési szerkezet és a termőhelyi adottságok függvényében. Ennélfogva a gazdaság ökonómiai méretének meghatározására is felhasználható (KESZTHELYI, 2006; VARGA, 2006).

³² **Európai méretegység (EUME):** a gazdaság összes SFH értékéhez hasonlóan az ökonómiai üzemméret kifejezésére használatos jellemző az Európai Unióban. Kiszámítása úgy történik, hogy az euróban kifejezett SFH értéket 1200-zal elosztják. (Az osztószámot központilag határozzák meg; értéke az infláció hatására hosszabb időszak alatt változhat). 1 EUME tehát egyenlő az üzem összes SFH-jának 1200 eurójával (KESZTHELYI, 2006).

elvégzésére is alkalmas. Az AKI rendelkezésemre bocsátotta a 2006-os Tipológiai szoftvert, melynek segítségével végzett számítások biztosították az országos eredményekkel történő összehasonlítást, valamint a vizsgálatba bevont 87 gazdaság esetében ily módon kialakított üzemméreteket további összefüggés vizsgálatok elvégzését tették lehetővé.

A lakossági kérdőívekre vonatkozóan, a vagyoni helyzettel kapcsolatos összefüggések feltárásához **klaszter-analízis** segítségével képeztem csoportokat a kérdőív 4.8. kérdése alapján (3. sz. melléklet), standardizálást követően³³. A módszer segítségével négy csoportot tudtam kialakítani, melyeket utólag ellenőriztem, és megállapítottam, hogy alkalmasak a vagyoni helyzet reprezentálására, további összefüggések feltárására. Az összefüggés-vizsgálatok azonban sokkal markánsabban jelentkeztek a „megélhetés színvonalá”-ra³⁴ vonatkozó kérdés szerinti csoportosításoknál, így a vagyoni helyzet egyedül a vásárlási szokásokkal kapcsolatos összefüggésben jelenik meg (105. oldal).

A mezőgazdasági termelői kérdőívek kiértékelése során egy esetben, két magas mérési szintű változó közötti összefüggés alkalmasnak bizonyult arra, hogy a köztük lévő kapcsolatot függvény formájában is reprezentáljam, melyhez regresszió analízist végeztem (33. ábra).

Végezetül, a vizsgálat során eredményesen használt **tény- és vélemény típusú mutatókkal feltöltöttem a kialakított „DPSIR” rendszert** (8. sz. melléklet), majd ennek megfelelő struktúrában építettem fel a „Vizsgálati eredmények és értékelésük” fejezet egészét, megalapozva a rendszer gyakorlatban is alkalmazható változatát.

---

³³ Az klaszterelemzésbe a 4.8/1. kérdést nem vettem bele, mivel nominális szintű változó.

³⁴ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 4.4. kérdése: „Kérem, minősítse családja megélhetésének színvonalát!”.

4. VIZSGÁLATI EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK

A Püspökladányi kistérségben 13 település található, ebből 3 városi ranggal rendelkezik. A kistérség 95 490 hektárnyi összterületén 51 989 lakos él, a népsűrűség 54 fő/km². A lakosság 60%-a él a három városban, mely arány 1990-től vizsgálva változatlan. Az egyes települések lakosságát viszonyítva az összlakossághoz, megállapítható, hogy a népesség 30%-a a kistérségi központban – Püspökladányban – koncentrálódik, míg a legkisebb település – Bihardancsháza – a lakosság kevesebb, mint 0,5%-át tudhatja magáénak. A népesség 31%-a él 3000 lakosnál kisebb községben, mely a kistérség településeinek 69%-a. A térségben 2 település is 1000 főnél alacsonyabb lélekszámú (15%), melyből az egyik lakossága éppen, hogy meghaladja a 200 főt. A kistérség népessége összességében 1990-től folyamatos csökkenést mutat (2%).

7. táblázat: A Püspökladányi kistérség településeinek népességszám változása (1990-2004)

Települések	Terület (ha)	Lakónépesség		Népességszám változás (%)
		1990	2004	1990-2004
Báránd	4256	2907	2700	-7,12
Bihardancsháza	831	235	209	-11,06
Biharnagybajom	6135	3008	2945	-2,09
Bihartorda	2238	1035	947	-8,50
Földes	6523	4598	4241	-7,76
Kaba	9503	6404	6454	0,78
Nádudvar	22591	8715	9265	6,31
Nagyrábé	8542	2573	2286	-11,15
Püspökladány	18695	16371	15747	-3,81
Sáp	1922	958	1049	9,50
Sárrétudvari	5442	3180	2990	-5,97
Szerep	5604	1413	1675	18,54
Tetétlen	3211	1467	1481	0,95

Forrás: KSH, 1991a; KSH, 2005a; saját számítás

TÓTH (1982) kutatásait figyelembe véve³⁵, a szekunder – vagyis a különböző statisztikai felmérésekből származó – adatok népességmegtartó képesség szempontú elemzéséhez a **települések népességszám változása alapján 4 csoportot alakítottam ki:**

1. *településcsoport:* azok a települések, ahol a népességszám növekedett és ennek a növekedésnek a mértéke 1%-nál nagyobb (Nádudvar, Sáp, Szerep)
2. *településcsoport:* azok a települések, ahol a népességszám növekedés 0 és 1% közé esik (Kaba, Tetétlen)
3. *településcsoport:* azok a települések, ahol a népességszám csökkent és ez a csökkenés 0 és -7% közé esik (Biharnagybajom, Püspökladány, Sárrétudvari)
4. *településcsoport:* azok a települések, ahol a népességszám csökkenése a -7%-ot is meghaladja negatív irányba (Báránd, Bihardancsháza, Bihartorda, Földes, Nagyrábé)

³⁵ Részletesebben bemutatva a 2.3. fejezetben

A csoportok kialakításánál igyekeztem szem előtt tartani, hogy **egy csoportba eső települések népességszám változása értékei közötti különbségek ne legyenek túl nagyok, valamint, hogy lehetőleg arányosan legyenek elosztva a települések az egyes csoportokba (7. táblázat)**. A továbbiakban a kistérség szekunder forrásokból származó adatainak elemzését e csoportosítás alapján végzem, valamint a kérdőíves vizsgálat során bizonyos összefüggések feltárásához is alkalmazom e csoportosítást. Megjegyzem, hogy az eredmények értelmezésénél nem elhanyagolandó tény a kis elemszám.

Korábban – „A vizsgálatok anyaga és módszere” c. fejezetben – említést tettem arról, hogy a vizsgálati eredményeket a „DPSIR” rendszer szerinti struktúrában értékelem. Ez a fajta struktúra, melyben a modell elemeit (hatótényezők, terhelés, állapot, hatás válasz) külön kezelem, alkalmas arra, hogy hangsúlyt kapjanak olyan mutatók is, melyek felett lehet, hogy átsiklanánk egy általános értékelés során. Azért is, mert egyes problémák, adatok ismételten, de más-más megvilágításban szerepelnek. Továbbá alkalmas a rendszer folyamatok bemutatására, ok-okozati összefüggések feltárására, akár oly módon is, hogy egy-egy mutatót kiragadva haladunk végig a rendszeren. Az elemzés pedig még összetettebbé válik azáltal, hogy a szekunder és empirikus vizsgálatokat nem külön-külön, hanem egymás mellett szerepeltetem. Például a foglalkoztatás szerepét vizsgálva, végighaladva a rendszeren, először megvizsgálom a munkalehetőségeket, a lakosság összetételét – munkavállalási korúak – az adott településen (*hatótényezők*), ebből adódik maga a foglalkoztatás és a munkanélküliség (*terhelés*), melynek következménye a településen élők megélhetési színvonala (*állapot*), döntései, cselekedetei (*hatás*), valamint a problémák megoldására esetleg megelőzésére tett intézkedések (*válasz*).

Szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy a népességmegtartó képességet és mezőgazdasági eltartó képességet együtt, vagy inkább párhuzamosan kezelem. A rendszer elemeinek egymástól való függősége, valamint az alkalmazott mutatók vizsgálati területtől függő rendeződése a rendszer elemeibe, az oka annak, hogy egyes mutatók más értelmet kapnak különböző relációkban (pl. a jövedelem a népességmegtartó képesség esetében terhelés, míg a mezőgazdaság eltartó képessége esetében már állapotként jelentkezik).

A rendszer első két eleme, a **hatótényezők („D”)** és **terhelés („P”)** tovább strukturálhatók, a vidéki területek hármaskör szerinti gazdasági, szociális-társadalmi, valamint ökológiai-környezeti tényezőkre bonthatók. Ezen elemekbe tartozó mutatók rendszerezéséhez – fontossági sorrendben történő bemutatásához – a lakosság és az önkormányzati dolgozók véleményét vettem alapul, ezért a kérdőívek erre a kérdésre vonatkozó válaszai értékelésével kezdem e fejezet ismertetését.

A tényezőkre, valamint az azokból következő terhelésre a lakossági kérdőív 5.7³⁶, valamint az önkormányzati kérdőív 5.4.³⁷ kérdése vonatkozik. A válaszadóknak 1-5-ig kellett

---

³⁶ Lásd: 3. sz. melléklet

értékelni a lakóhelyük életminőségét (népességmegtartó képességét) befolyásoló faktorokat. A lakosság és önkormányzati dolgozók válaszait együtt értékeltem, mivel a kérdőívek között az átfedés kizárható – azaz egy ember csak egyféle kérdőívet tölthetett ki. Az egyes hatóelemekre kapott válaszok száma, az értékelés átlaga és szórása a 8. táblázatban látható.

Az átlagértékek alapján a tényezőket csökkenő sorrendbe állítottam, valamint elhatároltam a **4-es átlag feletti** hatóelemeket, mint **alapvetően fontos tényezőket**, és a 3-as átlag alattiakat, melyek a válaszadók együttes véleménye szerint kevés befolyással bírnak a népességmegtartó képességre. Ezt követően, az így kapott eredményt ábrázoltam (8. ábra). **Az ábrán az alapvetően fontos elemeket külön tüntettem fel**, ezzel jelölve azok prioritását. Azokat a tényezőket, melyek 3-as átlag alatti értéket kaptak, nem jelenítettem meg.

8. táblázat: A népességmegtartó képességre ható tényezők és terhelés értékelésével kapcsolatban kapott válaszok száma, átlaga, szórása a Püspökladányi kistérségben (2006)³⁸

(fehér: gazdasági tényezők, sárga: társadalmi tényezők, zöld: ökológiai-környezeti tényezők)

Ssz.	Népességmegtartó képességre ható tényezők	Adott válaszok száma	Átlag	Szórás
1.	munkahely és foglalkoztatás	317	4,45	1,08
2.	egészségügyi ellátás elérhetősége	301	4,24	0,92
3.	jövedelem	315	4,22	1,01
4.	közbiztonság	301	4,16	1,00
5.	iskolázási feltételek	301	4,10	0,95
6.	települési önkormányzatok működése	301	4,00	0,99
7.	települési infrastruktúra	315	4,00	0,99
8.	alapvető szolgáltatások	300	3,97	0,96
9.	fejlesztési támogatások	301	3,83	1,07
10.	falukép	300	3,78	0,94
11.	lakóhely, lakás komfortja	315	3,78	0,93
12.	természeti környezet	299	3,76	1,10
13.	biztonság term. katasztrófákkal szemben	300	3,67	1,23
14.	településen kívüli utak minősége	301	3,50	1,20
15.	kulturális, művelődési lehetőségek	301	3,49	1,05
16.	tömegközlekedés kiépítettsége	301	3,42	1,15
17.	városok közelsége	301	3,38	1,01
18.	társadalmi kohézió	299	3,30	1,08
19.	önfoglalkoztatás	315	3,27	1,14
20.	szabadidő mennyisége, minősége	300	3,26	1,06
21.	tartós fogyasztási cikkek elérhetősége	301	3,05	1,17
22.	identitás tudat	299	3,04	1,12
23.	társadalmi-politikai légkör	300	2,98	1,18
24.	etnikai csoportok jelenléte	300	2,93	1,22
25.	civil szerveződési lehetőségek	300	2,88	1,09

Forrás: saját számítás

³⁷ Lásd: 4. sz. melléklet

³⁸ 3. sz. melléklet. A lakossági kérdőív 5.7. kérdése: „Véleménye szerint az alább felsorolt tényezők milyen mértékben befolyásolják lakóhelyének élhetőségét? Kérem osztályozza ezeket 1-5-ig!

A válaszadók véleménye alapján a térség népességmegtartó képességét **elsősorban gazdasági és társadalmi tényezők befolyásolják** (mivel az alapvetően fontos tényezők között nem szerepel ökológiai-környezeti faktor) (8. táblázat). A gazdasági faktorok közül négyet szükséges kiemelni: a munkahely és foglalkoztatási lehetőségeket, a megélhetés elfogadható színvonalát biztosító jövedelmeket, a települési önkormányzatok működését és a települési infrastruktúra állapotát. A társadalmi tényezők közül a három legfontosabb: az egészségügyi ellátás elérhetősége, a közbiztonság és az iskolázási feltételek.

A kérdést olyan módon is megvizsgáltam, hogy mely tényezők átlagértékeiben mutatható ki szignifikáns eltérés, ha az előző fejezetben kialakított településcsoportok szerint, kor- és iskolai végzettség szerint, valamint a településhez való kötődés (szeretet) alapján elemezzük a válaszokat.

8. ábra: A népességmegtartó képesség hatótényezői és terhelésük a Püspökladányi kistérségben (2006)

Forrás: Saját vizsgálatok alapján

Településcsoportonként vizsgálva az egyes csoportok válaszaiban lényeges eltérés 13 faktor esetében mutatható ki, melyet a 9. táblázat ismertet. A legfontosabbakat kiemelve, megállapításaim a következők:

- **Nem mindegyik településcsoportnál a munkahely és foglalkoztatási lehetőség a legfontosabb tényező.** Az 1. településcsoportnál a megélhetés elfogadható színvonalát

biztosító jövedelem, míg a 4. településcsoportnál – ahol legnagyobb a népességvesztés mértéke – az egészségügyi ellátás elérhetősége kapott prioritást (38. táblázat, vastag betűvel jelölve). Ez utóbbi magyarázata, hogy egyrészt ebben a csoportban a legmagasabb a 60 év felettek aránya a megkérdezettekben belül, mely alátámasztja a csoport településeinek előregedését. Ennek a korosztálynak már nem a munkahely, hanem az egészségügyi ellátás elérhetősége a legfontosabb. Másrészt, ebben a csoportban található Bihardancsháza, ahol nincs háziiorvosi ellátás, így a lakosok számára fontos kérdés e szolgáltatás hozzáférhetősége.

- A 9. táblázatban feltüntetett hatótényezők közül 7 esetben fordul elő, hogy a 4. településcsoporton belül jelölték meg a legnagyobb átlagértéket (munkahely és foglalkoztatás, jövedelem, települési önkormányzatok működése, alapvető szolgáltatások elérhetősége, tömegközlekedés, városok közelsége, társadalmi-politikai légkör, egészségügyi ellátás). Mindez összefüggésben van a települések elmaradottságával, hiszen egyértelműen azokat a tényezőket emelték ki a válaszadók, amelyekben ezek a települések leginkább hátrányt szenvednek.
- A lakóhely, lakás komfortja a 3. településcsoportban kevésbé fontos, mivel az adott évben épített lakások aránya 2004-ben ezen a csoporton belül a legnagyobb. Ugyancsak hasonló magyarázata van a települési infrastruktúra tényező e csoporton belüli alacsony értékének.

9. táblázat: A népességmegtartó képesség tényezői értékelésében fennálló szignifikáns különbségek településcsoportok alapján a Püspökladányi kistérségben (2006)

Tényezők	Szignifikancia (p)	1.	2.	3.	4.
		településcsoport.	településcsoport.	településcsoport.	településcsoport.
		átlagértékek			
Munkahely és foglalkoztatás	0,002	4,16	5,00	4,42	4,67
Önfoglalkoztatás	0,004	3,51	3,00	3,47	3,30
Jövedelem	0,002	4,32	4,33	3,95	4,52
Lakóhely, lakás	0,005	4,24	4,11	3,32	3,89
Települési infrastr.	0,014	4,03	4,22	3,95	4,11
Települési önkorm. működése	0,009	4,31	4,33	3,63	4,41
Fejlesztési tám.	0,019	3,91	4,56	3,32	4,04
Alapvető szolg.-ok	0,021	4,03	3,89	3,74	4,22
Tömegközlekedés	0,046	3,31	3,11	3,21	3,85
Városok közelsége	0,002	3,49	3,11	3,16	3,59
Társadalmi-politikai légkör	0,005	3,23	2,44	2,84	3,15
Egészségügyi ellátás	0,024	4,23	4,44	4,21	4,81
Falukép	0,006	4,17	3,89	3,42	4,11

Forrás: Saját számítás

Kor szerint vizsgálva, négy faktorban mutatkozik szignifikáns eltérés. Míg 3 korcsoport (20-60 évesig) esetében a munkahely és foglalkoztatás szerepel első helyen a rangsorban, addig a **60 év feletteknek** a **falukép** a legfontosabb. A falukép, ennél fogva – és hasonlóan az

önfoglalkoztatás is – a kor előrehaladtával egyre nagyobb szerepet kap. Az önfoglalkoztatás a fiatalok számára már kevésbé vonzó tevékenység, abban csupán az idősebbek látnak megélhetési lehetőséget, vagy kényszerülnek rá. A fejlesztési támogatások a középkorúak (30-49 és 50-60 évesek) számára fontosabb, mint a többi korosztálynak.

A válaszadók iskolai végzettsége alapján elemezve a kérdést, hét tényező esetében tapasztaltam lényeges eltérést. Igaz, hogy a munkahely és foglalkoztatási lehetőségek minden csoportban első helyre kerültek, azonban az átlagpontszámok eltérést mutatnak. A legmagasabb érték a felsőfokú végzettségűeknél figyelhető meg (4,81), míg legalacsonyabb a középfokú végzettségűeknél (4,33). A jövedelem és a települési infrastruktúra ugyancsak a felsőfokú végzettségűeknél képviselte a legnagyobb átlagértéket. Az önfoglalkoztatás lehetősége az alacsony végzettséggel (8 általános) sem rendelkezők számára jelentős (3,58). Kulturális és művelődési feltételek iránti igénye a közép- és felsőfokú végzettségűeknek nagyobb, az alacsony végzettséggel rendelkezőknek pedig fontos a természeti katasztrófákkal szembeni biztonságérzet és a falukép.

Az a tény, hogy **mennyire szeretnek a megkérdezettek a lakóhelyükön élni**, a tényezőkre adott válaszaik közül a falukép és az önfoglalkoztatás esetében különül el mindössze. Jellemzően, minél inkább szeret valaki a falujában élni, annál fontosabb kérdés számára mindkét faktor.

A hatótényezők és terhelés értékelését a továbbiakban tehát a 8. táblázat, valamint a 8. ábra segítségével meghatározott fontossági sorrend figyelembevételével kívánom bemutatni.

4.1. Hatótényezők („Drivers”)

Hatótényezők azok a külső és belső adottságok (gazdasági, társadalmi, ökológiai-környezeti), melyek alapvetően meghatározzák egy település működését, állapotát, valamint befolyásolják annak jövőbeli fejlődési irányait.

4.1.1. Gazdasági tényezők

4.1.1.1. Munkahely és foglalkoztatás – külön kitérve a mezőgazdaságra

A munkahely és foglalkoztatás a gazdasági tényezők közül a legfontosabb a kérdőíves felmérés szerint. Ezen belül hatótényezők közé sorolom elsősorban a munkahellyel kapcsolatos információkat (gazdasági szervezetek, vállalkozások száma, külföldi beruházások) – melyen belül a mezőgazdasági ágazatra külön kitérek oly formában, hogy a statisztikai forrásokból származó információ mellett közlöm a kérdőíves felmérés eredményeit – valamint a lakosság gazdasági aktivitását.

A kistérségben **működő gazdasági szervezetek száma** 2002-2004 között elsősorban a 4., valamint a 2. településcsoportokban mutat kismértékű csökkenést. Ezzel szemben az 1000 lakosra jutó működő gazdasági szervezetek száma 2004-re a 4. településcsoportban növekedett a legintenzívebben (11%-kal). Ennek oka egyértelműen a népességcsökkenés. Ezzel ellentétben, a pozitív irányú változás a 3. településcsoportban ténylegesen a vállalkozások számában bekövetkezett növekedés eredménye. Az 1. településcsoportban, ahol az 1000 lakosra jutó működő gazdasági szervezetek száma a legalacsonyabb, a mutató csökkenése annak tudható be, hogy a népességgyarapodásnál kisebb ütemű volt a gazdasági szervezetek gyarapodása. A működő vállalkozások területi sűrűsége ugyancsak jóval elmarad az országos és regionális értékektől (az országos átlag mindössze 27, ill. 19%-a, a regionális átlag 45, ill. 33%-a a vizsgált időszakokban), változásként pedig csekély mértékű növekedés figyelhető meg 1996-2004 között valamennyi település esetében, ami legnagyobb mértékű az 1. és 3. településcsoportok tekintetében (10. táblázat).

A **működő vállalkozások** tekintetében valamennyi településcsoportban gyarapodás figyelhető meg, ami a kistérség egészét tekintve csak 70%-a az országos és regionális növekedésnek. Legkisebb a változás a 4. településcsoporton belül, míg legnagyobb a 2. településcsoportban. Ezer lakosra vetítve a működő vállalkozások számát ugyancsak növekedés állapítható meg minden csoportban (10. táblázat)

10. táblázat: Vállalkozásokat jellemző mutatók a Püspökladányi kistérségben

Megnevezés	1000 lakosra jutó működő gazdasági szervezetek száma (db)		Működő vállalkozások területi sűrűsége (db/km ²)		1000 lakosra jutó működő vállalkozás (db)		Működő vállalkozások változásának dinamikája (%)	Működő vállalkozások a mg-ban az összes működő vállalkozásokon belül (%)	
	2002	2004	1996	2004	1996	2004	1996=100%	2000	2004
1. településcsoport	32,93	32,67	0,91	1,16	22,84	27,80	129,89	20,94	10,61
2. településcsoport	42,33	41,33	1,68	2,15	27,48	36,08	137,90	16,32	15,33
3. településcsoport	52,14	54,92	2,36	3,05	34,76	47,25	135,45	16,51	16,78
4. településcsoport	41,83	46,50	1,49	1,60	28,71	34,97	119,68	26,67	17,84
Kistérség összesen	49,46	50,93	2,05	2,44	36,87	44,84	119,05	13,75	12,44
Észak-Alföldi Régió	58,04	n.a.	4,50	7,38	51,86	84,81	163,82	8,89	7,80
Magyarország	77,43	n.a.	7,50	12,88	68,61	118,70	171,71	5,26	4,69

Forrás: KSH, 2003a; KSH, 2003b; KSH, 1997a; KSH, 1997b TEIR, 2005 alapján saját számítás

A működő vállalkozásokon belül a **mezőgazdasági vállalkozások** több mint 12%-ot képviselnek a kistérségben, ami több mint 2,5-szer nagyobb az országos- és több mint 1,5-szer a regionális átlagnál. A 3. településcsoportot kivéve, 4 év alatt mindenütt csökkent a mezőgazdasági vállalkozások száma, különösen nagymértékben az 1. településcsoporton belül (49%-os csökkenés). Jellemzően a népességvesztő településcsoportokban képviselik a legnagyobb arányt a mezőgazdasági vállalkozások (10. táblázat).

Külföldi beruházás egyedül Biharnagybajomban található, amely egyre több problémával néz szembe. A jövőre vonatkozóan 6 település egyáltalán nem számol külföldi beruházás lehetőségével, 4 település terveiben szerepel erre vonatkozó stratégia. Konkrét elképzelései azonban csak Kabának vannak, ahol 1-1,5 éven belül svéd tőke bevonásával bioetanol üzem létrehozását tervezik. Püspökladánnyal kapcsolatosan nem kaptam ilyen jellegű információt, ezért nem tudom határozottan kijelenteni, hogy ott nem terveznek külföldi beruházást (2. sz. melléklet, 8. pont).

A mezőgazdaságra rátérve, még mindig a munkahelyeknél maradva, megállapítható, hogy a kistérségben a **mezőgazdasági terület aránya** több mint 60% az összterületen belül, ez 11%-kal magasabb az országos átlagnál, valamint 5%-kal a regionális átlagnál. Ez a mutató a népességvesztő települések (3. és 4. településcsoport) esetében képviseli a legnagyobb arányt (81 és 83%). Rendkívül alacsony – 26% - a mezőgazdasági terület aránya az 1. településcsoport esetében. A mezőgazdasági területen belüli **szántóterületi arány** a kistérségben (85%) szintén meghaladja mind az országos, mind a regionális értékeket. A településcsoportokat tekintve a 2. településcsoporton belül a legnagyobb, míg a 4. településcsoporton belül a legkisebb a szántóterületek mennyisége a mezőgazdasági területen belül (11. táblázat).

11. táblázat: A mezőgazdasági- és szántóterületre vonatkozó mutatók a Püspökladányi kistérségben

Megnevezés	Mezőgazdasági terület aránya az összterületből (%) ³⁹	Szántó-területek aránya a mg-i területeken belül (%) ⁴⁰
	2000	2000
1. településcsoport	26,20	87,88
2. településcsoport	55,22	93,08
3. településcsoport	81,29	87,06
4. településcsoport	83,41	78,91
Kistérség összesen	61,45	85,07
Észak-Alföldi Régió	56,25	82,20
Magyarország	50,01	83,06

Forrás: KSH-ÁMÖ, 2001 alapján saját számítás

A **kert és gyümölcsös művelési ágak** a kistérségre kevésbé jellemzőek, arányuk az összes mezőgazdasági területen belül (0,6%, ill. 0,1%) kisebb, mint az országos, vagy regionális átlag. A kert legnagyobb aránya 2004-ben a 4. településcsoporton belül figyelhető meg (1,14%), míg legkisebb az 1. településcsoportnál (0,42). Ez utóbbi esetében a művelési ág 2000-2004 közötti területi csökkenése nevezhető meg okként. A kert aránya a mezőgazdasági területeken belül kistérségi szinten csökkenést mutat a vizsgált időszak alatt – az országos növekedéssel ellentétes tendenciaként –, ami az 1. és 2. településcsoporton belüli nagyarányú csökkenés következménye (12. táblázat).

³⁹ ÁMÖ adat!

⁴⁰ ÁMÖ adat!

A gyümölcsös művelési ág a kerthez hasonlóan az 1. és 2. településcsoportokban csökkent, viszont a másik két településcsoportban növekedett, mely összességében a kistérségi arány növekedéséhez vezetett 2000-2004 között, az országos átlagnál azonban még így is jóval kevesebb az aránya (kevesebb, mint heted része). A **gyepterületek** aránya ellenben mindenütt növekedett a két időszak között, legnagyobb mértékben az 1. településcsoporton belül, amely így a legnagyobb arányú gyepterülettel rendelkezik a mezőgazdasági területeken belül (27%). E művelési ág az országos és regionális értékekhez viszonyítva is kedvezőbben alakul, sőt, 2004-ben az országos arány kétszeresét tette már ki a kistérségi átlag (12. táblázat).

12. táblázat: Egyéb művelési ágak aránya a mezőgazdasági területen belül a Püspökladányi kistérségben

Megnevezés	Kert aránya az összes mg-i területen belül (%)		Gyümölcsös aránya az összes mg-i területen belül (%)		Gyepterületek aránya az összes mg-i területen belül (%)	
	2000	2004	2000	2004	2000	2004
1. településcsoport	1,12	0,42	0,03	0,00	10,93	27,23
2. településcsoport	0,88	0,47	0,05	0,03	5,91	14,10
3. településcsoport	0,64	0,77	0,20	0,24	12,01	16,61
4. településcsoport	0,75	1,14	0,03	0,24	20,28	21,49
Kistérség összesen	0,63	0,61	0,10	0,14	14,13	23,41
Észak-Alföldi Régió	0,78	n.a	2,29	n.a.	13,89	n.a.
Magyarország	0,89	1,04	1,25	1,10	12,99	11,39

Forrás: KSH-ÁMÖ, 2001; DE-ATC-AVK, 2005 alapján saját számítás

A mezőgazdasági termelők körében elvégzett kérdőíves felmérésbe vont gazdálkodók összes földterületének (saját és bérelt) **művelési ág szerinti megoszlását** a 13. táblázat tartalmazza. A mintába bekerült összes terület 4100,2 ha, mely a kistérség összes területének (95 493 ha) 4%-át teszi ki. A mezőgazdasági terület aránya 99% az összes területen belül, a maradék 1%-ban található a megkérdezettek gazdaságába tartozó erdő, nádas, halastó és művelés alól kivett területek. Az összes mezőgazdasági terület 84,5%-a szántó, ami valamivel kevesebb, mint a kistérségi átlag (85%)⁴¹. Egy termelőre pedig átlagosan 39 ha szántóterület jut igen nagy szórás mellett, annak következtében, hogy minimum 1ha-on, maximum pedig 300 ha-on gazdálkodnak a megkérdezettek. Összességében, a mintába vont termelők 93%-a 100 ha-nál, 79% 50 ha-nál, 26% pedig 10 ha-nál kevesebb szántóterületen gazdálkodik. A mezőgazdasági terület további 0,2%-a kert, 0,07%-a pedig gyümölcsös. Mindkét arány kisebb a térségi átlagnál (0,6, ill. 0,14%). Szőlő művelési ágba tartozó területtel nem rendelkezett senki sem a megkérdezettek közül. A gyepterületek 15%-ot tesznek ki, ugyancsak a kistérségi átlag alatt maradva (23%).

⁴¹ Lásd 11. táblázat

13. táblázat: A kérdőíves felmérés során a mintába vont gazdálkodók összes (saját és bérelt) földterülete művelési ág szerinti megoszlása (2006)⁴²

Művelési ág	Válaszok száma	Minimum	Maximum	Összesen	Átlag	Szórás
szántó, összesen (ha)	87	1,0	300,0	3423,1	39,3	55,9
kert, összesen (ha)	3	0,3	5,0	8,3	2,8	2,4
szőlő, összesen (ha)	0					
gyümölcsös, összesen (ha)	1	3,0	3,0	3,0	3,0	
gyep, összesen (ha)	27	0,5	123,0	615,3	22,8	29,1
<i>Mezőgazdasági terület (ha)</i>	<i>118</i>	<i>4,8</i>	<i>431,0</i>	<i>4049,7</i>	-	-
erdő, összesen (ha)	10	0,2	15,0	43,1	4,3	5,0
nádas, összesen (ha)	1	1,0	1,0	1,0	1,0	
halastó, összesen (ha)	0					
<i>Termőterület (ha)</i>	<i>129</i>	<i>6,0</i>	<i>447,0</i>	<i>4093,8</i>	-	-
művelés alól kivont, összesen (ha)	3	0,4	5,0	6,4	2,1	2,5
Összes terület (ha)	132	6,4	452,0	4100,2	-	-

Forrás: Saját számítás

Az összes mezőgazdasági területből 1389,4 ha (34%) **bérelt terület** (rokontól és idegentől bérelt együtt)³⁷, ennek 80,5%-a szántó. A **bérleti szerződés**⁴³ átlagosan 6 évre szól, szántóterületre vonatkozóan pedig az átlagos bérleti díj 6400 Ft/ha. A megkérdezettek 14%-a ad bérbe földet, átlagosan 10 ha-t, melynek legfőbb oka, hogy koruknál fogva nem tudják már művelni azt.

14. táblázat: A gazdálkodási formákra vonatkozó mutatók a Püspökladányi kistérségben

Megnevezés	1000 lakosra jutó mg-i egyéni gazdaság (db)	Gazdaságok száma	Ebből egyéni gazdaság	Mg-i egyéni gazdaságok aránya a gazdasági szervezeteken belül (%)	Állattartó gazdaságok aránya a gazdasági szervezeteken belül (%)
	2000	2000	2000	2000	2000
1. településcsoport	156,26	2103,00	2089,00	99,33	91,22
2. településcsoport	186,69	1432,00	1419,00	99,09	89,57
3. településcsoport	195,79	3576,00	3547,00	99,19	92,62
4. településcsoport	241,31	2377,00	2355,00	99,07	91,41
Kistérség összesen	180,69	9488,00	9410,00	99,18	89,32
Észak-Alföldi Régió	144,68	221738,00	220191,00	99,30	78,88
Magyarország	95,44	966917,00	958534,00	99,13	75,95

Forrás: KSH, 2001a; KSH, 2001b; KSH-ÁMÖ, 2001 alapján saját számítás

A **gazdálkodási formákat** tekintve a kistérségben is meghatározó az egyéni gazdaságok dominanciája (99%), ami megfelel az országos tendenciának. Ezzel szemben az 1000 lakosra jutó mezőgazdasági egyéni gazdaság és az állattartó gazdaságok aránya a kistérségben jóval magasabb mind az országos, mind a regionális átlagnál. Legmagasabb értéket mindkét esetben

⁴² 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelők kérdőív 3.4. kérdése: „Földterület adatai”.

⁴³ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelők kérdőív 3.5. kérdése: „Amennyiben rendelkezik bérelt földterülettel, a bérleti szerződés hány évre szól?”

a népességvesztő települések képviselik (14. táblázat). A kérdőíves felmérés során a mintába került egyéni gazdaságok **működési forma** szerint 84%-ban őstermelők, 9% egyéni vállalkozó és 7% az egyéb kategóriát jelölte meg.⁴⁴ Ez utóbbiba tartoznak a családi gazdálkodók és a mezőgazdasági vállalkozók.

A térségben működő és a kérdőíves felmérésben is szereplő **gazdaságok értéke** – melyet a megkérdezettek önbecsléssel állapítottak meg – széles skálán mozog, 400 ezer és 200 millió Ft között, átlagosan ez 26 millió Ft-ot jelent.⁴⁵ A 10 millió Ft alatti értékű gazdaságok aránya 48%, 10 és 50 millió Ft között van a gazdaságok 43%-a, 50 millió Ft felett pedig 9%-a. A **felszereltséget tekintve**, a gazdaságok 90%-a rendelkezik mobil telefonnal, 80,5%-uk vezetékes telefonnal. Számítógéppel már csak 54%-uk, internet hozzáférési lehetőséggel 30%-uk, fax-szal pedig csupán 15%-uk bír.⁴⁶ Ez utóbbi 3 összefüggést mutat a gazdaság értékével ($p=0,007$, $p=0,000$, $p=0,000$). Számítógéppel csupán a legkisebb gazdaságok (2 millió Ft alatti értékű) nem rendelkeznek, Internet viszont már csak a nagyobb gazdaságokban (6 millió Ft és a feletti értékűek) található, ami a fax készülékekre is igaz (8 millió Ft feletti értékkel bíró farmok).

15. táblázat: Gazdaságilag aktívák és inaktívák aránya és változásuk a Püspökladányi kistérségben

Megnevezés	Gazdaságilag aktívák számának változása (%) (1990=100%)	Gazdaságilag aktívák munkavállalási korú lakónépességen belüli aránya (%)		Inaktívák aránya a munkavállalási korú lakónépességen belül (%)	
		1990-2001	1990	2001	1990
1. településcsoport	91,60	60,78	46,30	39,22	53,70
2. településcsoport	86,77	64,89	51,05	35,11	48,95
3. településcsoport	83,02	63,17	50,02	36,83	49,98
4. településcsoport	79,51	57,69	43,83	42,31	56,17
Kistérség összesen	84,66	63,54	51,43	36,46	48,57
Észak-Alföldi Régió	84,91	63,65	51,44	36,35	48,56
Magyarország	88,25	63,64	55,40	36,36	44,60

Forrás: KSH, 1991b; KSH, 2002 alapján saját számítás

A kistérségben a **gazdaságilag aktívák** száma 1990-2001 között 15%-kal csökkent, a legnagyobb arányú csökkenés a népességvesztő területeken következett be. Ez összefüggésben van a népességszám csökkenésével, valamint a korstruktúra változásával, ugyanis, ha a gazdaságilag aktívák munkaképes korú lakónépességen belüli arányának változását vizsgáljuk, akkor a legnagyobb arányú csökkenést már az 1. településcsoport mutatja. (24%). Mindkét mutató az országos helyzetenél kedvezőtlenebb értéket képvisel, a regionális helyzettel azonban

⁴⁴ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 3.2. kérdése: „Milyen vállalkozási formában végzi tevékenységét?”.

⁴⁵ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 3.27. kérdése: „Ha értékesítené a gazdaságát, mennyi pénzt kérne érte?”.

közel azonos folyamatok zajlottak a kistérségben. A gazdaságilag aktívak csökkenésével párhuzamosan nőtt az **inaktívak aránya**, ahol a 1. és a 2. településcsoport képviseli a legnagyobb növekedést (15. táblázat).

4.1.1.2. A települési önkormányzatok működése

Fontossági sorrendben a következő hatótényező, a **települési önkormányzatok működési feltételeinek alakulása**, melyen belül – 1-5-ig osztályozva – a pénzügyi feltételeket ítélték meg a legrosszabbnak az önkormányzati dolgozók (2-es átlag). A tárgyi feltételek sem elégítik ki a kívánalmakat, melyet a 3-as átlag alatti érték (2,73) tükröz. A személyi feltételek megfelelőnek minősíthetők (3,77) (16. táblázat).

16. táblázat: A Püspökladányi kistérség települési önkormányzatai működési feltételei, valamint a településen belül és települések közötti együttműködés értékelése az önkormányzati dolgozók által (2006)⁴⁷

Megnevezés	Adott válaszok száma	Átlag	Szórás
pénzügyi feltételek	90	2,04	0,96
tárgyi feltételek	90	2,73	0,88
személyi feltételek	90	3,77	0,89
településen belüli együttműködés	93	3,63	0,84
települések közötti együttműködés	93	3,44	0,76

Forrás: Saját számítás

A **településen belüli és a települések közötti együttműködés** közepesnek, a jóhoz közelítőnek mondható (16. táblázat). Véleményem szerint ezen mindenképpen javítani szükséges.

Településcsoportonként nézve a személyi feltételekben mutatkozik lényeges eltérés ($p=0,004$). Ebből a szempontból a 3. településcsoporton belül találkozhatunk a legkedvezőbb ellátottsággal (4,15-os átlag), míg a többi településcsoportban 4-es átlag alatti eredmények születtek.

Szintén a települési önkormányzatok működését jelzi, hogy az **egyes gazdasági ágazatok fejlődésével kapcsolatosan** öt település – a legkisebbek – semmiféle tervvel sem rendelkezik, a többiek pedig jellemzően a településrendezési tervben foglalkoznak a témával (2. sz. melléklet, 4. pont). **Településfejlesztési stratégiája** pedig 4 településnek egyáltalán nincs (2. sz. melléklet, 3. pont).

⁴⁶ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 3.22. kérdése: „A gazdaságban az alábbi eszközök közül melyek állnak rendelkezésre?”.

⁴⁷ 4. sz. melléklet. Települési Önkormányzati kérdőív 5.15. és 5.16. kérdése: „Milyennek ítéli meg a települési önkormányzat működési feltételeit? Kérem, értékelje 1-5-ig!”, valamint „Kérem értékelje a településen belüli és a települések közötti összefogást, együttműködést 1-5-ig!”.

4.1.1.3. Infrastruktúra

Az infrastruktúrán belül a közművek, az úthálózat, valamint a tömegközlekedés kiépítettségét tekintem hatótényezőnek. Ide vettem még a közlekedés és hírközlés kategóriát, vagyis a személygépkocsi-ellátottságot, a távbeszélő fővonalak kiépítettségét, valamint az internet hozzáférést.

A **közülemi vízvezeték-hálózat** valamennyi településen szinte teljesen kiépült, az országos átlagot sokszor meghaladó mértékben. A kistérség egészéhez viszonyítva (azt 100%-nak tekintve) láthatjuk, hogy a 2. és 4. településcsoportokban csökkent a közülemi vízhálózatba bekapcsolt lakások aránya (17. táblázat).

17. táblázat: Közülemi vízhálózat és csatornahálózat kiépítettsége a Püspökladányi kistérségben (1990-2004)

Megnevezés	Vízvezeték csatornára kötött lakások (%)		Közülemi vízhálózatba bekapcsolt lakások aránya (%)		Szennyvízcsatornába bekötött lakások (%)	
	1990	2004	1990	2004	1990	2004
1. településcsoport	47,75	93,21	21,57	22,97	0,90	4,35
2. településcsoport	55,74	93,07	13,66	13,53	0,58	17,97
3. településcsoport	53,35	96,74	39,91	41,94	5,33	16,99
4. településcsoport	55,24	93,73	24,86	21,57	0,19	16,78
Kistérség összesen	54,40	96,02	100,00	100,00	5,32	28,60
Észak-Alföldi Régió	62,50	93,33	-	-	23,86	44,79
Magyarország	87,61	93,73	-	-	43,36	62,21

Forrás: KSH, 1991a; KSH, 1991c; KSH, 1991d; KSH, 2005a; KSH, 2005b alapján saját számítás

A **szennyvízcsatornával való ellátottság** a kistérségben nagyon alacsony színvonalú (a regionális átlag 63%-a, az országos átlagnak még a felét sem éri el – 46% - a szennyvízhálózatba bekötött lakások aránya). Összesen 4 település rendelkezik szennyvízcsatorna hálózattal – a három város és Földes. Földes 2004-ben szinte teljesen kiépítette szennyvízelvezető hálózatát, a városokban 50%-os (Püspökladány), illetve még annál is kisebb mértékű a hálózatba kötött lakások aránya. Szembetűnő, hogy az 1. településcsoportnál alakul a legkedvezőtlenebbül a helyzet (17. táblázat).

A **villamos-energia hálózat** már 1990-ben is teljesen kiépítettnek mondható, az időszak alatt további kismértékű fejlődés tapasztalható (3%).

A vizsgált időszak alatt a kistérség háztartásainak **vezetékes gázellátása** 9%-ról 66%-ra emelkedett. Az időszak elején, 8 településen egyáltalán nem volt kiépített hálózat, mára mindenütt 50% körül alakul a kiépítettség. A vezetékes gázellátásba bekapcsolt lakások aránya a kistérség egészéhez viszonyítva a növekvő népességű településcsoportok esetében 2004-re csökkent – ami összefüggésben van azzal, hogy a gázellátás kiépítése fejlődésének üteme elmaradt a lakásállomány növekedésének ütemétől. Másik ok véleményem szerint, hogy sokan rá sem csatlakoznak a kiépített vezetékre a magas költségek miatt. Ez a csökkenő tendencia – a

gázár támogatási rendszer változtatásával – vélhetően tovább folytatódik a jövőben. A csökkenő népességű településeknél növekedés tapasztalható. Itt a növekedés nem csupán a kisebb ütemű lakásállomány növekedés következménye, hanem a gázellátás az összes háztartáson belül is nagyobb mértékben növekedett, mint a többi településcsoport esetében, azaz a fejlődés ez utóbbiak esetében mutatható ki (18. táblázat).

18. táblázat: Vezetékes gázellátás alakulását kifejező mutatók a Püspökladányi kistérségben (1990-2004)

Megnevezés	Vezetékes gázellátásba bekapcsolt lakások aránya (%)	
	1990	2004
1. településcsoport	27,13	24,94
2. településcsoport	26,38	15,86
3. településcsoport	31,16	37,46
4. településcsoport	15,33	21,74
Kistérség összesen	100,00	100,00

Forrás: KSH, 1991a; KSH, 2005a; KSH alapján saját számítás

Egy település fejlettségét jól tükrözi annak **úthálózatának** (belterületi és külterületi egyaránt) **kiépítettsége**. A belterületi utak kiépítettsége a kistérségben belül 46%-os, míg a külterületi utaké mindössze 4%-os volt 2002-ben. Az alacsony szintű kiépítettség az utak rendkívül rossz állapotával párosul. A településcsoportokat vizsgálva megállapítható, hogy a népességvesztő települések belterületi kiépítettsége kedvezőbb, mint a növekvő népességű településeké. Természetesen ehhez hozzájárul, hogy a 3. településcsoportban található Püspökladány, a térségi központ. A külterületi utak kiépítettsége ezzel szemben az 1. településcsoportban a legkedvezőbb (19. táblázat). A települések folyamatosan törekednek – forrásaikhoz mérten – belterületi úthálózatuk fejlesztésére (útépítés, útburkolat felújítás), mely pályázati céljaik között is évről-évre megjelenik (2. sz. melléklet 1-2. pontok).

19. táblázat: A belterületi és külterületi utak kiépítettsége a Püspökladányi kistérségben

Megnevezés	Belterületi kiépítettség (%)	Külterületi kiépítettség (%)
	2002	2002
1. településcsoport	34,40	19,61
2. településcsoport	26,68	1,00
3. településcsoport	50,75	16,57
4. településcsoport	49,09	1,34
Kistérség összesen	46,07	4,03

Forrás: TEiR, 2005 alapján saját számítás

Közlekedés szempontjából fontos kérdés továbbá **a helyi és helyközi tömegközlekedés** biztosítása, különösen azok számára, akik nem rendelkeznek személygépkocsival. Helyi tömegközlekedés egyedül Püspökladányban biztosított, autóbuszokon keresztül. Helyközi tömegközlekedés autóbusszal, valamint vasúton valósítható meg. A települések elérhetősége, és elszigeteltségének csökkentése szempontjából mindkettő nagyon fontos lenne. Ezzel szemben 6

településen nincs vasúti megálló. Nádudvar helyzete ilyen szempontból különösen hátrányos, hiszen városként nem érinti sem vasút, sem főközlekedésű útvonal. Az autóbuszos helyközi tömegközlekedés általában a Püspökladány-Berettyóújfalú menetrendszerinti járatokkal valósul meg (2. sz. melléklet, 6-7. pontok).

A **személygépkocsi- és távbeszélő fővonal ellátottság** minden településcsoportban nagyarányú növekedést mutat a vizsgált időszakokban (20. táblázat). Ennek ellenére mindkét mutató jócskán alatta marad az országos (46 és 44%-kal) és regionális (22 és 15%-kal) átlagértékeknek. A személygépkocsi állományban legnagyobb mértékű növekedés a növekvő lakosú településekben figyelhető meg, míg a 4. településcsoport esetében a legkisebb arányú a fejlődés. Ez természetesen összefüggésben van a lakosság számának csökkenésével is, valamint azzal, hogy 1992-ben, ebben a csoportban volt a legnagyobb arányú az ellátottság. A távbeszélő fővonalak alakulása eltérő képet mutat az előzőektől. A Püspökladányt is magában foglaló 3. településcsoportban tapasztalható a legnagyobb arányú növekedés (92%), melyet az 1. településcsoport követ (54%). Legkisebb mértékű a növekedés a 2. településcsoportban, igaz, ez a csoport volt legjobban ellátva telefonfővonalakkal a vizsgált időszak kezdetén.

20. táblázat: A Püspökladányi kistérség lakosai személygépkocsival és távbeszélő fővonallal való ellátottsága

Megnevezés	1000 lakosra jutó személygépkocsi és változása			1000 lakosra jutó távbeszélő fővonal és változása		
	1992	2004	1992=100%	1996	2004	1996=100%
1. településcsoport	79,5	145,6	183,0	121,2	212,5	175,3
2. településcsoport	89,5	171,3	191,4	163,6	225,7	137,9
3. településcsoport	91,8	164,6	179,3	115,7	221,9	191,8
4. településcsoport	99,2	174,6	175,9	159,2	245,0	153,8
Kistérség összesen	98,1	179,5	182,9	143,4	235,3	164,1
Észak-Alföldi Régió	145,2	228,5	157,4	182,8	274,9	150,4
Magyarország	202,3	280,1	138,5	260,5	353,5	135,7

Forrás: KSH, 1993a; KSH, 1993b; KSH, 1993c; KSH, 1997a; KSH, 1997b; KSH, 2005a; KSH 2005b alapján saját számítás

A telefonhálózat kiépülése mellett minden település **Internet-hozzáférés** lehetőségét is biztosítja a lakosai számára. A kisebb településeken ezt a Teleházak vagy más közművelődési intézmények (könyvtár, közösségi ház) szolgáltatásai biztosítják, valamint dolgozók számára a települési önkormányzatok. Az Internet-hozzáféréssel kapcsolatos fejlesztési elképzelések elsősorban a nagyobb településeken merülnek fel, melyek a lakossági szolgáltatás bővítését (szélessávú Internet hozzáférés) célozzák meg (2. sz. melléklet, 5. pont).

4.1.1.4. Alapvető szolgáltatások

Alapvető szolgáltatások között a statisztikai adatszolgáltatásban fellelhető információk közül hatótényező a kiskereskedelmi üzletek száma, valamint az idegenforgalmon belül a kereskedelmi szálláshely férőhely száma.

A **kiskereskedelmi üzletek száma** 1000 főre vetítve a növekvő népességű településeken a legalacsonyabb, annak ellenére, hogy a legnagyobb mértékű növekedést 1990-2004 között az 1. településcsoport mutatott. Itt újból a népesség nagyobb ütemű növekedésére kell felhívnom a figyelmet. Összességében a kiskereskedelmi üzletek vonatkozásában kedvező, pozitív irányú változást tapasztalhatunk a vizsgált időszakban valamennyi településen, közelítve az országos és regionális átlagértékeket (21. táblázat).

A **turizmus** elsősorban a nagyobb településekre koncentrálódik – 3 település egyáltalán nem is számol vele –, így a kereskedelmi szálláshelyek férőhelyszámaiban is sokkal kisebb értéket képvisel, mint országos viszonylatban, vagy regionálisan. Jellemzően a 3. településcsoport – Püspökladánnyal – mutatja a legnagyobb értékeket (21. táblázat). A turizmus megjelenési formáival kapcsolatban a falusi-, és gyógyturizmust kell megemlíteni, a térség adottságaiból adódóan. A falusi turizmus a kistérségben egyelőre még a „szárnyait bontogatja”, a klasszikus értelemben vett tevékenységgel csupán néhányan foglalkoznak, leginkább három településre koncentrálva (Nádudvar, Nagyrábé, Báránd), melyet korábbi kutatásaim támasztanak alá (TIKÁSZ, 2006). Bárádon emellett az átmenő forgalomra építő (a települést a 42-es út keresztezi), elsősorban magánszálláshely-adás a jellemző. Azokon a településeken, ahol már megjelent a turizmus valamilyen formája, konkrét elképzelések is vannak annak fejlesztésére (2. sz. melléklet, 11. pont).

21. táblázat: Kereskedelmi üzletek- és szálláshely-szolgáltatás alakulása a Püspökladányi Kistérségben

Megnevezés	1000 lakosra jutó kiskereskedelmi üzletek száma (db)		1000 lakosra jutó kereskedelmi szálláshely férőhely száma (db)	
	1990	2004	1990	2004
1. településcsoport	5,48	9,67	0,00	1,30
2. településcsoport	4,83	12,53	1,02	0,00
3. településcsoport	5,59	16,92	8,06	9,99
4. településcsoport	5,81	12,72	0,00	3,31
Kistérség összesen	4,58	14,16	7,55	10,93
Észak-Alföldi Régió	3,56	15,94	2,34	24,40
Magyarország	7,45	16,46	5,46	33,32

Forrás: KSH, 1991a; KSH, 1991c; KSH 1991d; KSH 2005a; KSH, 2005b; TEIR, 2005 alapján saját számítás

4.1.2. Szociális-társadalmi tényezők

4.1.2.1. Egészségügyi ellátás elérhetősége

Az **egészségügyi ellátást** a térségben országos viszonylatban is megfelelőnek lehet minősíteni, amit az 1000 lakosra jutó házi orvos és házi gyermekorvos mutató is alátámaszt (22. táblázat). Két településen (Bihardancsháza, Sáp) azonban nincs biztosítva az orvosi ellátás, így ezek lakosainak a szomszédos településekre kell átjárniuk. A változásokat vizsgálva szembetűnő, hogy egyedül a növekvő népességű településcsoportnál következett be csökkenés az 1000 lakosra jutó házi orvos és házi gyermekorvosok számában, mely egyértelműen a népességnövekedéssel magyarázható.

Az egy házi orvosra és házi gyermekorvosra jutó lakosok száma 1990-ben egyedül a 2. településcsoport esetében volt kedvezőtlenebb az országos átlagnál. Mind a kistérség, mind pedig országos viszonylatban csökkenést jelez a mutató a vizsgált időszak végére (22. táblázat). A legnagyobb arányú csökkenés a két növekvő népességű településcsoportban következett be. Ennek oka, hogy az 1. településcsoporton belül Sápon 2004-ben megszűnt a házi orvosi ellátás, így a mutató számításából ez a település kimaradt. A másik településcsoportban bekövetkezett nagyarányú csökkenés oka, hogy Kabán nőtt a házi orvosok száma. A többi település esetében a népesség csökkenésével magyarázható a változás.

22. táblázat: Házi orvosi és házi gyermekorvosi ellátás mutatói a Püspökladányi kistérségben

Megnevezés	1000 lakosra jutó házi orvos és házi gyermekorvos		1 házi orvosra és házi gyermekorvosra jutó lakosok száma	
	1990	2004	1990	2004
1. településcsoport	0,7	0,4	1516,6	1176,0
2. településcsoport	0,5	0,6	2334,5	1547,3
3. településcsoport	0,6	0,6	1713,5	1572,4
4. településcsoport	0,5	0,6	1472,1	1199,3
Kistérség összesen	0,5	0,6	1957,9	1677,1
Észak-Alföldi Régió	0,5	0,6	1878,2	1636,7
Magyarország	0,6	0,7	1769,2	1524,6

Forrás: KSH, 1991a; KSH, 1991c; KSH, 1991d; KSH, 2005a; KSH, 2005b alapján saját számítás

Az orvosi ellátással kapcsolatos fejlesztéseket tekintve, az elmúlt évben két településen (Szerep, Tetétlen) pályáztak meg közpénzeket orvosi rendelő felújítására, valamint Kabán orvosi műszerek beszerzésére (mindhárom település növekvő népességű). Az elmúlt öt év során Kabán és Sárrétudvariban valósult meg hasonló irányú fejlesztés. Szerep jövőbeni célkitűzéseiben továbbá szerepel egy új orvosi rendelő építése (2. sz. melléklet 1-2. pontok).

4.1.2.2. Oktatási feltételek

Oktatás tekintetében meg kell említeni, hogy **bölcsőde** mindössze 4 településen található (Biharnagybajom, Kaba, Nádudvar, Püspökladány), melyek egyike sem tartozik a legnagyobb arányú népességvesztő csoportba. A többi településen az anyák munkába történő visszatérése ennél fogva korlátozva van.

Az **óvodai ellátás** megfelelőnek értékelhető, minden település rendelkezik óvodával. A 100 óvodai férőhelyre jutó óvodás gyermekek száma 1990-ben még két településcsoport esetében is 100 felett volt, 2004-re a legtöbb településnél csökkenés következett be mind a férőhelyek, mind pedig az óvodás gyermekek számában. Egyedül az 1. településcsoportnál mutatkozik növekedés, melynek oka, hogy a férőhelyek nagyobb mértékben csökkentek, mint a gyermeklétszám. Az 1000 lakosra jutó óvodai férőhelyet reprezentáló mutató változása összefüggésben van a népesség számának változásával, mely legjobban a 4. településcsoportnál jut kifejezésre, ahol az óvodai férőhelyek csökkenése ellenére is nőtt a mutató értéke. Egy óvónőre 1990-ben átlagosan 13 gyermek jutott, mely 14,6%-kal magasabb az országos átlagnál, az időszak végére pedig 12-főre csökkent, még mindig 10%-kal meghaladva az országos átlagot. A mutató az időszak végére két településcsoportnál jelez növekedést (1. és 4.) mindkét esetben az óvónők számában bekövetkezett nagyarányú csökkenés következtében (16 és 23%). Az 1000 lakosra jutó óvodás gyermekek számának csökkenése 1990-2004 között az első 3 településcsoportban jelzi a gyermekvállalási hajlandóság csökkenését. A 4. településcsoportnál stagnálás figyelhető meg mely a csökkenő népességszám mellett növekvő gyermekvállalási hajlandóságra utal. Kiugróan magas ez a mutató az 1. településcsoportban az országos átlaghoz viszonyítva, még a vizsgált időszak végére bekövetkezett csökkenés ellenére is (23. táblázat). Óvodával kapcsolatos felújítások Nagyrábén, Szerepen, Püspökladányban és Tetétlenen valósultak meg az elmúlt években, továbbá Báránd, Bihardancsháza, és Sárrétudvari a közeljövőben tervez ilyen irányú fejlesztéseket (2. sz. melléklet, 1-2. pontok).

23. táblázat: Az óvodai ellátás alakulása a Püspökladányi kistérségben

Megnevezés	100 óvodai férőhelyre jutó óvodás gyermek		1 óvónőre jutó óvodás gyermek		1000 lakosra jutó óvodai férőhely		1000 lakosra jutó óvodás gyermek	
	1990	2004	1990	2004	1990	2004	1990	2004
1. településcsoport	104,5	106,8	14,5	15,8	48,5	45,7	50,5	46,7
2. településcsoport	99,9	86,5	12,7	10,8	46,4	44,7	46,6	38,6
3. településcsoport	110,5	99,9	12,8	10,7	41,9	40,9	46,3	41,0
4. településcsoport	83,7	79,9	10,1	11,4	34,4	51,2	35,7	35,7
Kistérség összesen	111,2	97,1	13,3	11,7	43,1	38,6	48,0	37,5
Észak-Alföldi Régió	102,0	97,1	11,8	11,5	41,4	37,7	42,2	36,6
Magyarország	101,6	93,1	11,6	10,6	37,1	34,7	37,7	32,3

Forrás: KSH, 1991a; KSH, 1991c; KSH, 1991d; KSH, 2005a; KSH, 2005b alapján saját számítás

Az **általános iskolai oktatás** Bihardancsházán (4. településcsoport) kívül valamennyi településen megoldott. Az 1. településcsoportban 2004-ben 16%-kal több osztályterem volt, mint 1990-ben. A többi településcsoport tantermei száma ugyanekkor kevesebb volt. Az 1. településcsoport tanteremszám növekedése a tanulók számának növekedésének következménye, ugyancsak tanulószám csökkenés az oka a többi településcsoport tanteremszám csökkenésének. E változások magyarázzák az 1 osztályteremre jutó általános iskolai tanuló mutató alakulását az időszak alatt. Egy pedagógusra 1990-ben átlagosan 13, 2004-ben pedig 12 tanuló jutott (mindkettő az országos átlag felett van). Egyedül az 1. településcsoporton belül növekedett az 1 pedagógusra jutó tanulói létszám 1990-2004 között, mivel itt a pedagógusok száma kisebb arányban nőtt, mint a tanulók száma. Az 1000 lakosra jutó osztályterem (12,5%-kal) és általános iskolai tanuló (8%-kal) egyaránt csökkent a két időszak alatt (24. táblázat). A települések nagy gondot fordítanak az általános iskoláik fejlesztésére, bővítésére, ezt az is jelzi, hogy 3 település kivételével minden településnek volt az elmúlt 5 évben, vagy van a közeljövőre általános iskolával kapcsolatos beruházási terve (2. sz. melléklet, 1-2. pontok).

24. táblázat: Az általános iskolai ellátás alakulása a Püspökladányi kistérségben

Megnevezés	1 osztály-teremre jutó általános iskolai tanuló		1 pedagógusra jutó általános iskolai tanuló		1000 lakosra jutó általános iskolai osztályterem		1000 lakosra jutó általános iskolai tanuló	
	1990	2004	1990	2004	1990	2004	1990	2004
1. településcsoport	20,3	19,8	11,1	12,1	6,2	5,7	111,5	108,5
2. településcsoport	23,8	23,0	13,3	11,1	4,9	4,8	114,9	108,4
3. településcsoport	22,5	34,3	12,8	11,9	5,1	3,7	114,0	111,8
4. településcsoport	15,5	23,1	9,1	9,0	4,8	3,7	89,9	79,5
Kistérség összesen	24,0	25,3	12,9	12,0	4,8	4,2	116,3	107,1
Észak-Alföldi Régió	24,7	22,5	12,5	10,8	4,9	4,5	120,7	101,4
Magyarország	24,3	21,4	12,5	10,2	4,5	4,1	109,0	87,9

Forrás: KSH, 1991a; KSH, 1991c; KSH, 1991d; KSH, 2005a; KSH, 2005b alapján saját számítás

4.1.3. Ökológiai-környezeti tényezők

4.1.3.1. Természeti környezet minősége

A kistérségben általánosan igaz, hogy az évi napsütéses órák száma 2000, az évi átlagos középhőmérséklet 10°C, az évi csapadék mennyisége pedig 530-570 mm között változik (BAKÓ, 1999). Az összes területen belüli **erdőterületi arány** a 3. településcsoportban a legmagasabb (2,53%), kistérségi szinten is csak 2,04% (az országos átlag 10%-a csupán). A szántóterületek **földminősége** azonban az országos átlagértéknél kedvezőbben alakul, a kistérség egészére vonatkozóan 38%-kal jobb, kiugróan magas a 2. településcsoportban – Kaba és környéke. Legalacsonyabb a 4. településcsoport esetében (25. táblázat). Ezek a települések termelői gazdálkodnak a térség legrosszabb minőségű földjein, holott a mezőgazdaság szerepe ezekben a községekben a legnagyobb. Ezt alátámasztja a 10. táblázatban az összes működő

vállalkozáson belüli mezőgazdasági vállalkozás arányát kifejező mutató, valamint az 1 lakosra jutó mezőgazdasági terület és az 1 mezőgazdasági foglalkoztatottra jutó szántóterület mutatója is, melyek – az utolsó kivételével – mind e településcsoportra vonatkozóan a legmagasabb értéket képviselik.

25. táblázat: Természeti adottságok a Püspökladányi kistérségben

Megnevezés	Erdőterületek aránya az összes területből (%)	Szántó földminőség (AK/ha)	Természetvédelmi terület aránya az összes területből (%)
	2000	2004	2004
1. településcsoport	1,29	21,9	15,33
2. településcsoport	1,29	28,3	0,00
3. településcsoport	2,53	22,4	8,00
4. településcsoport	2,07	21,5	5,20
Kistérség összesen	2,04	23,6	12,17
Magyarország	18,99	17,0	

Forrás: KSH-ÁMÖ, 2001; SÜLI-ZAKAR, 2004; DE-ATC- AVK, 2005 alapján saját számítás

Természetvédelmi területek csupán 3 településcsoportot érintenek, legnagyobb arányban az 1. településcsoportot (Nádudvar a Hortobágyi Nemzeti Park területén fekszik). Össességében a kistérség összes területének 12%-a minősül természetvédelmi területnek (25. táblázat).

4.1.3.2. Épített környezet minősége

Környezetvédelmi adatok a kistérségre vonatkozóan, településszinten egyelőre nincsenek, kidolgozott környezetvédelmi koncepcióval is csak kevés település rendelkezik. Ezért az épített környezeti tényezőknél belül egyedül a közműháló (vízvezeték-hálózat és szennyvízcsatorna hálózat aránya) és a szennyvízcsatorna-hálózatba bekötött lakások, illetve házak aránya mutatókat tudom vizsgálni (lásd korábban, az infrastrukturális jellemzőknél).

Környezetvédelmi jogsértések nem igazán jellemzőek, ill. számuk alacsony a településeken, viszont növekedésükkel számolnak. Problémát jelent sok esetben az illegális szemételepek keletkezése, melyek felszámolását akadályozza újabbak kialakulása, valamint az elkövetők ismeretlensége, akik ellen így eredményes hatósági eljárás nem kezdeményezhető (2. sz. melléklet, 24. pont).

4.2. Terhelés („Pressure”)

A terhelésbe olyan faktorok, indikátorok tartoznak a modellem szerint, melyek **a hatótényezők következtében alakulnak ki**. Ebből adódóan a terhelés lehet pozitív vagy negatív, és **befolyással van az állapot – a népességmegtartó képesség – kialakulására** (pl. hatótényező egy településen a munkahelyek száma, terhelés pedig ebből adódóan a

foglalkoztatás alakulása, ingázás, munkanélküliség, stb.). A kérdőíveket tekintve a mezőgazdasági termelőkre vonatkozóan a termeléssel kapcsolatos mutatók (vetésszerkezet, állatállomány, árbevétel, termelés célja, stb.). A lakossági felmérés esetében pedig az iskolai végzettség ágazati jellege, a foglalkoztatás és azzal összefüggésben az ingázás, a háztartások bevételi forrásai, a vásárlási szokások, a szükségletek kielégítési lehetősége, valamint a gyermekek iskolázásával kapcsolatos kérdések tartozhatnak ebbe a kategóriába.

4.2.1. Gazdasági tényezők

4.2.1.1. Munkahely és foglalkoztatás – mezőgazdasági termelés

A 100 fő foglalkoztatottra jutó, munkavállalási korú, gazdaságilag inaktívak száma jóval meghaladja a kistérségben az országos átlagot (41%-kal). E mutató alapján a 4. és 1. településcsoport kiugró értékeket képvisel, hiszen míg a 4. településcsoportban 86 fő, addig az 1. településcsoportban 73 fő inaktív jut 100 fő foglalkoztatottra. Ez az arány ebben a két településcsoportban 1990-hez képest növekedett, míg a többi települések esetében javuló tendencia figyelhető meg (26. táblázat).

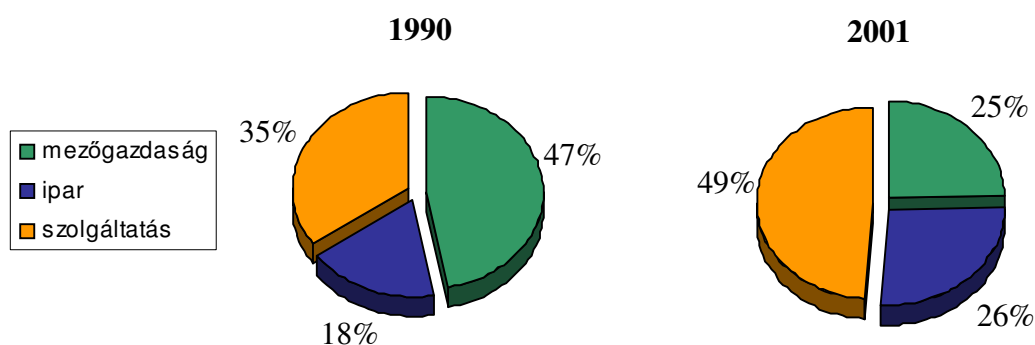
26. táblázat: Inaktívakra és foglalkoztatottakra vonatkozó mutatók a Püspökladányi kistérségben

Megnevezés	100 fő foglalkoztatottra jutó inaktív		Foglalkoztatottak munkavállalási korú lakónépességen belüli aránya (%)		Aktív népességen belül a foglalkoztatottak aránya (%)		Helyben foglalkoztatottak aránya a foglalkoztatottakon belül (%)	
	1990	2001	1990	2001	1990	2001	1990	2001
1. településcsoport	69,93	73,74	57,11	34,03	93,82	71,88	65,68	68,69
2. településcsoport	56,33	51,55	62,32	39,11	96,07	76,68	73,57	73,69
3. településcsoport	61,10	52,10	60,52	39,88	95,77	79,50	80,27	72,45
4. településcsoport	77,93	86,23	54,98	32,52	95,28	72,73	59,51	61,59
Kistérség összesen	59,40	47,23	61,38	41,20	96,60	80,10	80,71	75,64
Észak-Alföldi Régió	59,29	43,70	61,32	43,17	96,34	83,94	77,06	0,00
Magyarország	58,72	33,47	61,92	49,79	97,29	89,86	74,70	70,14

Forrás: KSH, 1991b; KSH, 2002 alapján saját számítás

A **foglalkoztatottak** aránya a munkavállalási korú lakónépességen belül kivétel nélkül, mindenütt csökkenést mutat – az országos változásokhoz hasonlóan, azonban attól nagyobb mértékben (az 1990. évi adatokat 100%-nak tekintve az országos arány annak 80%-a, míg a kistérségi csupán 67%-a 2001-ben). A településcsoportokat vizsgálva, legnagyobb mértékben az 4. és 1. csoportban csökkent ez a mutató, mely utóbbi okai közt a lakónépesség növekedése is szerepet játszik, az inaktívak és munkanélküliek számának növekedése mellett. Az aktív népességen belüli foglalkoztatottak aránya is csökkenő tendenciát mutat, mely legjobban a 4. és 1. településcsoportokat érintette. A kistérségben a lakóhelyen történő foglalkoztatás az országos

átlagnál kedvezőbb, egy településcsoportot kivéve (3.), pedig még javulás is tapasztalható a vizsgált időszak végén (26. táblázat).

9. ábra: A foglalkoztatás ágazati megoszlásának változása a Püspökladányi kistérségben (1990-2001)

Forrás: KSH, 1991b; KSH, 2002 alapján saját ábrázolás

A foglalkoztatás ágazati megoszlását vizsgálva, a 9. ábra jól szemlélteti 1990 és 2001 között a mezőgazdaság visszaszorulását (46%-os csökkenés), a szolgáltatói szféra térhódítását (44%-os növekedés), és az ipar ugyancsak nagymértékű növekedését (47%-os növekedés).

Településcsoportonként vizsgálva a mezőgazdaság foglalkoztatásban betöltött szerepe legnagyobb mértékben a 2. településcsoporton belül csökkent (csaknem felére). Az ipar és szolgáltatás szerepe ugyancsak itt növekedett a legnagyobb mértékben (27. táblázat). Ennek magyarázata, hogy ebben a csoportban található Kaba, ahol a cukorgyár jelentős szerepet vállal a lakosság foglalkoztatásában.

27. táblázat: A foglalkoztatás nemzetgazdasági ágak szerinti megoszlása a Püspökladányi kistérségben

Megnevezés	Mezőg.-ban foglalk.-ak aránya az össz foglalk.-on belül (%)		Mezőg.-i foglalk.-ak számának változása (%)	Iparban foglalk.-ak aránya az össz foglalk.-on belül (%)		Ipari foglalk.-ak számának változása (%)	Szolg.-ban foglalk.-ak aránya az össz foglalk.-on belül %		Szolg.-ban foglalk.-ak számának változása (%)
	1990	2001		1990=100%	1990		2001	1990=100%	
1. településcsoport	51,54	35,14	49,19	15,14	18,63	82,71	33,32	46,23	101,83
2. településcsoport	60,46	30,71	33,32	17,28	26,53	99,92	22,26	42,76	128,85
3. településcsoport	42,71	23,81	33,49	18,85	25,50	92,03	38,44	50,69	90,72
4. településcsoport	46,96	30,13	39,64	21,72	23,97	79,03	31,37	45,90	86,43
Kistérség összesen	45,76	24,65	38,91	17,97	26,48	88,42	34,00	48,87	101,96
Észak-Alföldi Régió	21,80	7,76	26,33	34,97	32,40	68,54	43,23	59,85	102,41
Magyarország	15,35	5,50	29,22	38,10	32,86	70,30	46,55	61,64	7,94

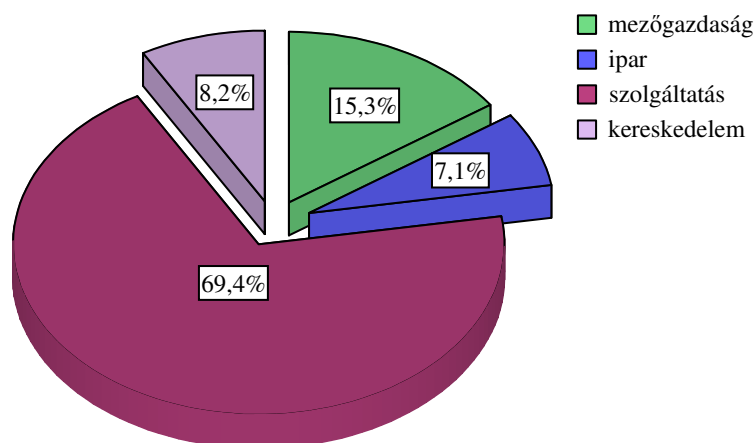
Forrás: KSH, 1991b; KSH, 2002 alapján saját számítás

Az iparban foglalkoztatottak aránya legkevésbé a 4. településcsoporton belül növekedett, míg a szolgáltatás foglalkoztató szerepe a 3. településcsoportban fejtette ki a legkisebb hatását.

A mezőgazdaságban a foglalkoztatottak száma az országos és regionális átlaghoz képest kisebb mértékben csökkentek 1990-hez viszonyítva. Ugyancsak kedvezőbb helyzetre utal az ipari foglalkoztatottak számának alakulása. A szolgáltatói szféra azonban csak kismértékű növekedést tudhat magáénak, amellyel jócskán elmarad az országos és regionális átlagértékektől (27. táblázat).

Az egyes gazdasági ágak foglalkoztatásának változásáról összességében azt lehet elmondani, hogy a szolgáltatásban foglalkoztatottak száma nem nőtt annyival a vizsgált időszak alatt, mint amennyivel csökkent a mezőgazdaságban és iparban foglalkoztatottak száma. Felmerül a kérdés, hogy akkor hova mentek a mezőgazdaságból kikerült emberek? Nagy részük munkanélkülivé vált, nyugdíjas lett, vagy éppen elvándorolt.

A településcsoportok alapján az ágazatok foglalkoztatottak számában bekövetkezett változásait három fő tényező befolyásolja, ezek: a népesség-, a munkanélküliek-, valamint az inaktívak számának alakulása.

10. ábra: A foglalkoztatás nemzetgazdasági ágak szerinti megoszlása a Püspökladányi kistérségben a felmérésbe vontak válaszai alapján(2006)⁴⁸

Forrás: Saját számítás

A lakossági megkérdezés során a foglalkoztatás (teljes munkaidős) ágazati jellegére vonatkozó arányok máshogy alakultak a válaszadók körében, mint a statisztikai forrásokban található információk szerint. Láthatjuk a 10. ábra alapján, hogy a többség ugyancsak a szolgáltatói szférában dolgozik (69%). A második legnagyobb foglalkoztató azonban ebben az esetben a mezőgazdaság (15%). Az ágazatot tovább vizsgálva a mezőgazdasági termelők válaszai alapján, megállapítható, hogy **mezőgazdasági alapterveken kívül** mindössze 6-an (a megkérdezettek 7%-a) végeznek egyéb tevékenységet. Egy fő termék-feldolgozással, két fő kereskedelemmel, egyvalaki falusi-turizmussal foglalkozik és ketten egyéb tevékenységet –

⁴⁸ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 3.1. kérdése: „Kérem, jelölje meg, hogy iskolai végzettségét mely gazdasági szférában szerezte, jelenleg melyik gazdasági szférában dolgozik, illetve amennyiben jelenleg munkanélküli/nyugdíjas/eltartott, utoljára mely gazdasági szférában dolgozott!?”.

szolgáltatásnyújtás – végeznek. **A térségben tehát még nem alakult ki a mezőgazdaságon belül a több lábon állás.**⁴⁹

A kereskedelemben a mintában szereplő lakosság 8%-a, míg az iparban 7%-a dolgozik. Azok közül, akik jelenleg nem a mezőgazdaságban dolgoznak, 17% teljes munkaidőben, 10% pedig részmunkaidőben dolgozott korábban az ágazatban.⁵⁰ Összességében tehát a válaszadók közül azok aránya, akik dolgoztak, illetve akik még mindig dolgoznak a mezőgazdaságban 42%.

A **munkanélküliségi ráta** 1990 és 2001 között a kistérségben rendkívül megnőtt. Ez a tendencia volt jellemző országosan és regionálisan is, de a kistérségi mutató ezen adatokat is messzemenően túlszárnyalta (az országos átlagnak csaknem a kétszerese!). A változás 1990-hez viszonyítva kistérségi szinten majdnem ötszörös. Legnagyobb arányú növekedés a 2. és 4. településcsoportoknál állapítható meg, legkisebb pedig az 1. településcsoporton belül, viszont a munkanélküliség mértéke szintén ugyanebben a csoportban a legnagyobb, melyet a 4. településcsoport követ. A tartós munkanélküliek arányáról 1993-tól vezetnek feljegyzést a Hajdú-Bihar Megyei Munkaügyi központban. Az adatok alapján 1993-ban a tartós munkanélküliek aránya a lakónépességen belül kiegyensúlyozott volt az egyes településcsoportok alapján, az országos átlag dupláját adta a kistérségi átlag, mely különbség az időszak végére is megmaradt. 2001-re mindenütt csökkenés következett be, a legkisebb mértékben az 1. településcsoport esetében (28. táblázat).

28. táblázat: A munkanélküliekre vonatkozó mutatók a Püspökladányi kistérségben

Megnevezés	Munkanélküliségi ráta (%) ⁵¹		Tartós munkanélküliek aránya a lakónép.-en belül (%)		Legfeljebb ált. isk. végzettséggel rendelkezők aránya a munkanélk.-en belül (%)	
	1990	2001	1993	2001	1990	2001
1. településcsoport	6,18	28,12	7,90	5,54	28,50	7,56
2. településcsoport	3,93	23,32	9,03	3,62	48,14	7,73
3. településcsoport	4,23	20,50	8,20	3,72	32,97	9,27
4. településcsoport	4,72	27,27	7,91	4,10	31,95	8,42
Kistérség összesen	3,40	19,90	7,56	3,96	36,94	9,08
Észak-Alföldi Régió	3,66	16,06	5,81	2,92	0,00	0,00
Magyarország	2,71	10,14	3,94	1,87	51,01	18,15

Forrás: KSH, 1991b; KSH, 1994a; KSH, 1994b; KSH, 1994c; KSH, 2002; KSH-T-STAR, 2005 alapján saját számítás

Azon munkanélküliek száma, akik legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkeznek, kedvező irányba változott, átlagosan 75%-kal csökkent (az országos 64%-os

⁴⁹ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 3.13. kérdése: „A mezőgazdasági alaptevékenységen kívül végez-e egyéb tevékenységet?”

⁵⁰ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 3.2. kérdése: „Amennyiben jelenleg a mezőgazdaságon kívül dolgozik, úgy dolgozott-e korábban munkavállalóként a mezőgazdaságban?”

csökkenést is meghaladóan). A legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkező munkanélküliek a csökkenő népességű településeken képviselnek nagyobb létszámot (28. táblázat).

A lakosság kérdőíves felmérése esetében a foglalkoztatást tekintve a mintába került válaszadók 84%-a foglalkoztatott, 5% munkanélküli, 8,5% nyugdíjas és 2,5% eltartott. Ez az arány nem tükrözi kellően a térségi helyzetet, ezért figyelembe kell venni az önkormányzati dolgozók e kérdésre adott válaszait. Ez alapján, a lakosok 21%-a munkanélküli, 26%-uk nyugdíjas, szintén 21%-uk eltartott, és 32% a foglalkoztatottak aránya, melyből 17% a mezőgazdaságban dolgozik. Ez az eredmény nagyjából megfelel a KSH felmérésekben szereplő adatoknak is.⁵²

A helyben foglalkoztatottak aránya 89% a válaszadók körében, ami jól tükrözi a települések lakóhelyen való foglalkoztatási törekvéseit és a KSH adatokkal egyeztetve (76%) is nagyságrendileg elfogadható. Másik településen a válaszadók 7,5%-a, másik városban pedig 2,5%-a dolgozik. Összesen 1% dolgozik a megyeszékhelyen. Az ingázás mértéke fejenként 3 és 120 km között alakul naponta, átlagban ez 40 km-t jelent.⁵³

A mezőgazdasággal kapcsolatos „terhelés” elembe olyan információk tartoznak a fentiekén túl, melyek a művelési ágak megoszlásának, mint hatótényezőnek a következményei (pl. vetésszerkezet, állatállomány).

29. táblázat: A mezőgazdasági- és szántóterületre vonatkozó mutatók a Püspökladányi kistérségben

Megnevezés	1 lakosra jutó mg-i terület (ha/fő)	1 földterületet használó gazdaságra jutó szántóterület (ha/gazdaság)
	2000	2000
1. településcsoport	0,68	5,93
2. településcsoport	1,01	10,80
3. településcsoport	1,46	14,13
4. településcsoport	1,80	11,01
Kistérség összesen	1,13	9,79
Észak-Alföldi Régió	0,66	5,68
Magyarország	0,46	6,44

Forrás: KSH, 2001a; KSH, 2001b; KSH-ÁMÖ, 2001 alapján saját számítás

Az 1 lakosra jutó mezőgazdasági terület, valamint az 1 földterületet használó gazdaságra jutó szántóterület nagyságát kifejező mutatók a kistérségre vonatkozóan jól mutatják a

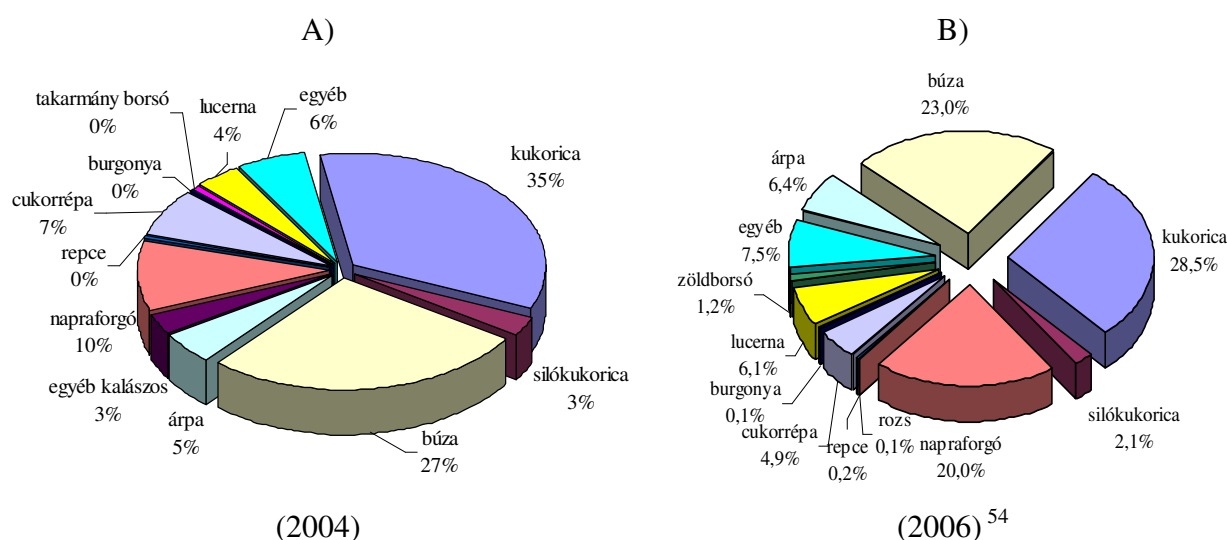
⁵¹ Valamennyi esetben számított adat. Munkanélküliségi ráta (%)= (munkanélküliek száma/gazdaságilag aktívak száma)*100

⁵² 4. sz. melléklet. Települési Önkormányzati kérdőív 3.1. kérdése „Kérem, határozza meg, hogy a településen élők hány százaléka munkanélküli, nyugdíjas, eltartott, foglalkoztatott, ebből a mezőgazdaságban dolgozik!”

⁵³ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 3.3. és 3.4. kérdései: „Jelenlegi munkahelye hol található?”, valamint „Ha a jelenlegi munkahelye nem a lakóhelyén található, akkor naponta mennyit ingázik?”.

mezőgazdaság országos – sőt regionális – átlagnál magasabb szerepét. Az 1. településcsoport kivételével mindenütt kiemelkedő értékeket jelez a 29. táblázat.

A Püspökladányi kistérség **szántóföldi növénytermesztésének legfőbb növényfajai** a 11. ábra A) diagramja alapján, a kukorica (35%), a búza (27%), a napraforgó (10%) és a cukorrépa (7%). Ezek termesztéséhez kedvező feltételeket állnak rendelkezésre (földminőség, éghajlati adottságok). A vetésszerkezet kialakulását elsősorban a feldolgozó üzemek determinálják (cukorrépa, búza, kukorica, napraforgó), ennél fogva, specifikus, a táji adottságokat is magukban hordozó növények termesztésével alig találkozhatunk (mint pl. a bihari kistérségben a torma), holott a jövedelemtermelés és a gazdasági eltartó képesség szempontjából is elengedhetetlen lenne. Lehetőséget jelenthet a Kaba környékére települni szándékozó bioetanol üzem a növénytermesztés specifikálására. Ez utóbbi, valamint a kabai cukorgyár bezárása a közeljövőben a vetésszerkezet változását eredményezi, ami véleményem szerint számos gazdálkodót –elsősorban a kisebbek közül – fog a mezőgazdasági tevékenység feladására készíteni (akik nem tudnak lépést tartani a változásokkal).

Forrás: DE-ATC-AVK, 2005 alapján saját számítás

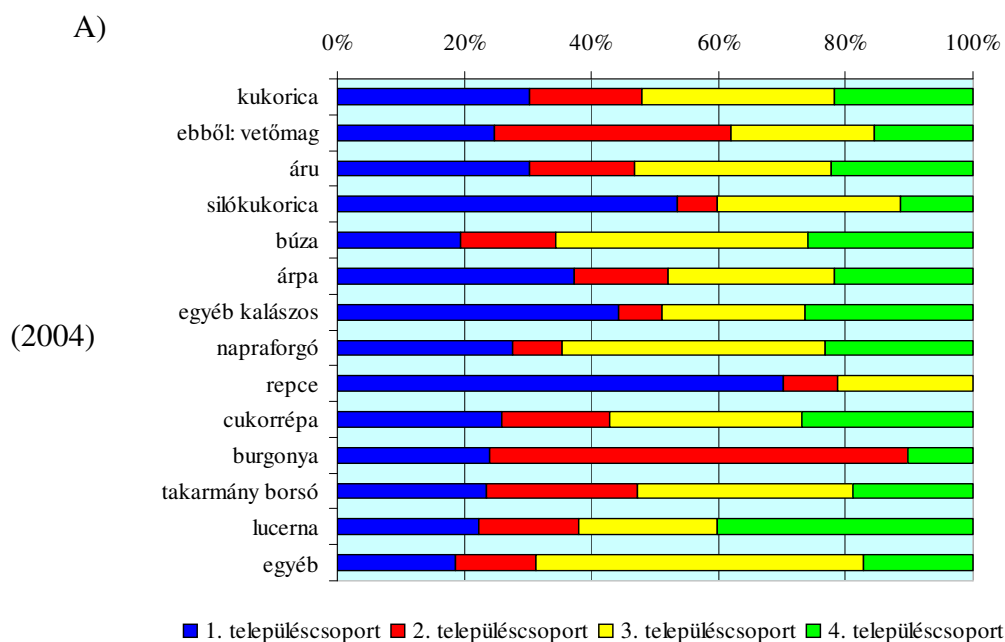
Forrás: Saját számítás

11. ábra: A Püspökladányi kistérségben termesztett főbb szántóföldi növényfajok vetésterületének megoszlása

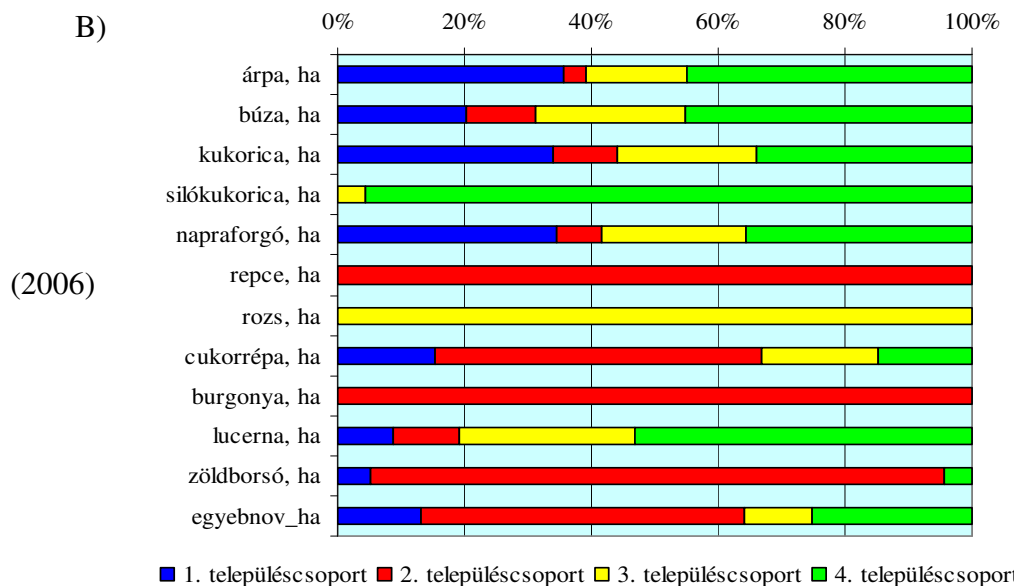
A **vetésszerkezet** a kérdőíves felmérés mintájába vont gazdálkodók esetében a 11. ábra B) grafikonja szerint alakul. A kistérségi vetésszerkezethez hasonlóan, legnagyobb arányban kukoricát (28,5%), búzát (23%) és napraforgót (20%) termesztnek, elsődlegesen értékesítési cél miatt. Ezen kívül az árpa (6,4%), a lucerna (6,1%) és a cukorrépa (4,9%) foglal el még nagyobb területeket. Az egyéb növények között megtalálhatjuk a zabot, olajretket, paprikát,

⁵⁴ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 3.8. kérdése: „Milyen növényt, mekkora mennyiségben termel, mennyit és milyen átlagáron értékesít?”.

mákot, cukkínit, olajtököt, stb. Ez azt jelzi, hogy kis számban ugyan, de vannak termelők, akik próbálkoznak termelési szerkezetváltással, igazodva a piaci elvárásokhoz.

Forrás: DE-ATC-AVK, 2005 alapján saját számítás

Forrás: Saját számítás

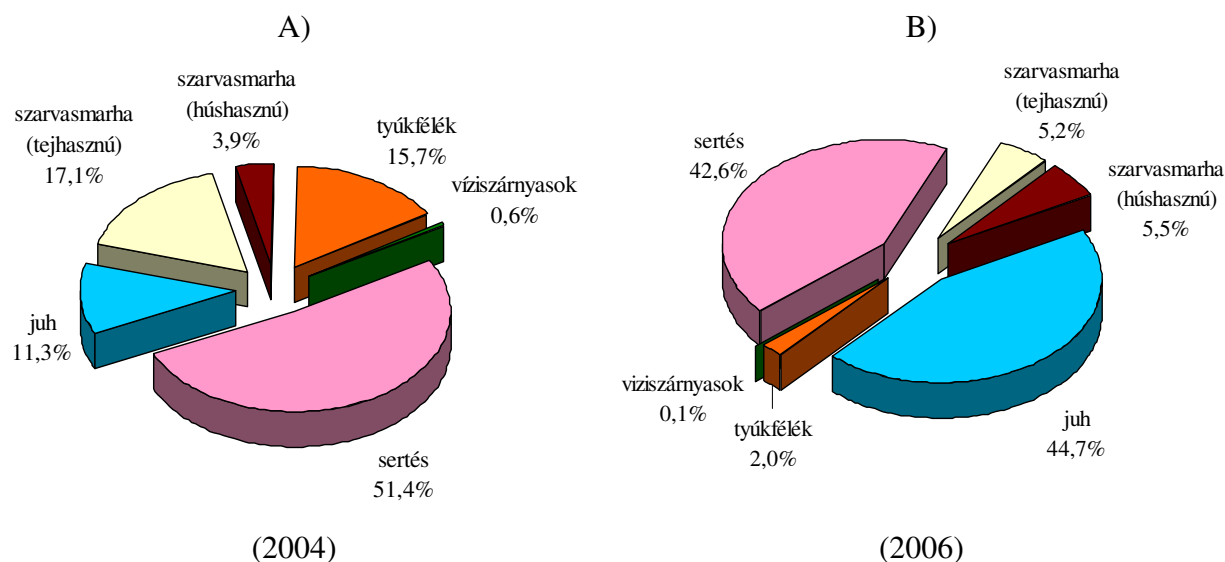
12. ábra: A termesztett főbb növényfajok vetésterületének aránya a növényenkénti összes betakarított területen belül, település csoportonként a Püspökladányi kistérségben

A kistérségben termesztett főbb növényfajokat és település csoportonként azok vetésterületi arányát a növényenkénti összes betakarított területen belül a 12. ábra A) diagramja reprezentálja. Megállapítható, hogy a repce (70%), silókukorica (52%), valamint az egyéb kalászosok (41%) az 1. település csoporton belül kiugróan magas arányt képviselnek a többi növényfajtákhoz képest. A burgonya (66%) és a vetőmag kukorica (37%) a 2.

településcsoportnál, a búza (39%), napraforgó (40%) és egyéb növényfajok (51%) pedig a 3. településcsoport esetében képviselnek nagyobb arányt. A lucerna termesztése a 4. településcsoportban kimagasló (37%) a többi településcsoportéhoz képest.

A kérdőíves felmérésbe vont gazdaságok vetésszerkezete településcsoportonként eltérően alakul, mint a statisztikai felmérés alapján kapott eredmény. Szignifikáns eltérést egyik növény vetésterülete esetében sem lehet kimutatni településcsoportok alapján. A 12. ábra B) diagramja alapján megállapítható, hogy árpát (45%), búzát (45%), silókukoricát (96%) és lucernát (56%) a 4. településcsoporton belül termesztnek a legnagyobb arányban, mivel az állattartás is itt a legjellemzőbb (14. ábra). A kukorica (34%) és napraforgó (35%) vetésterülete az 1. és 4. településcsoportoknál közel azonosan alakul. Repcét és burgonyát kizárólag a 2. településcsoport gazdálkodói termesztnek, emellett a cukorrépa (51%) (mivel e csoportba tartozik Kaba és Tetétlen is), zöldborsó (90%) és egyéb növény vetésterülete (51%) is itt a legnagyobb arányú. A rozs termesztése kizárólag a 3. településcsoportra koncentrálódik a felmérés alapján.

A kistérség **állatállománya** összesen 40 850, állategységben kifejezve, melynek megoszlását a 13. ábra A) diagramja mutatja. A legnagyobb arányban tenyésztett állatfajok a sertés (51%), a tejhasznú szarvasmarhafélék (17%), valamint a tyúkfélék (16%), vagyis pont azok az állatfajok, melyek az Európai Unión belül nem versenyképesek a túltermelés miatt, és ezért azok visszaszorítására törekszik az EU. Húshasznú szarvasmarha, valamint víziszárnyasok tartása kevésbé jellemző a kistérségen belül.

Forrás: DE-ATC- AVK, 2005 alapján saját számítás

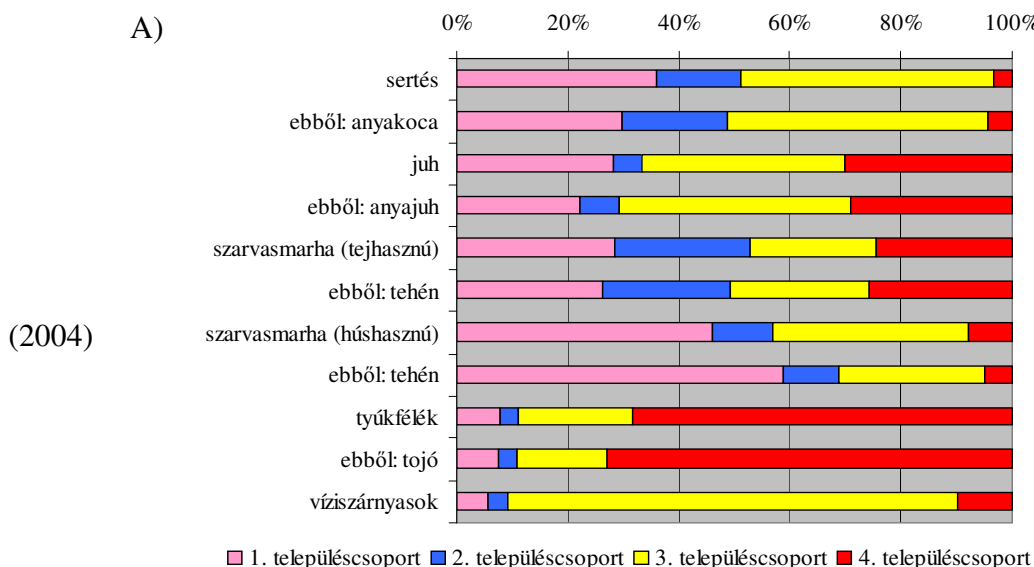
Forrás: Sajat számítás

13. ábra: A Püspökladányi kistérségben a haszonállatok megoszlása állategység alapján

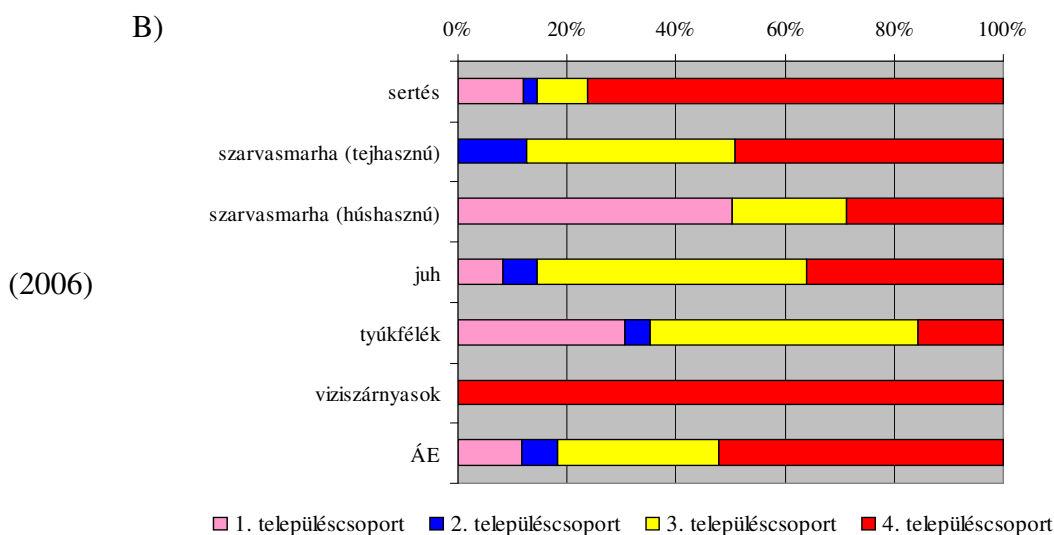
A kérdőíves megkérdezésben szereplő gazdálkodók 44%-a foglalkozik **haszonállat tartással**, ami a statisztikai felmérés alapján bemutatott kistérségi átlag fele. Ezen gazdálkodók

79%-a őstermelő, 10,5%-a egyéni gazdálkodó, és szintén 10,5%-a egyéb gazdálkodó (családi gazdálkodó, mezőgazdasági vállalkozó).

A felmérésbe vont termelők **állatállománya** 1 843,5 állategységben kifejezve, ami a kistérség statisztikai eredményének 4,5%-a. Az állatállomány megoszlása eltérő képet mutat, mint amit a hivatalos felmérésből származó adatok tükröznek (13. ábra, A) diagram). A legnagyobb arányban juhot (44,7%) és sertést (42,6%) tartanak a megkérdezett gazdálkodók, tyúkfélét (2%) és viziszarnyast (0,1%) alig. A tejhasznú és húshasznú szarvasmarha állománya közel egyenlő (5%) (13. ábra, B) diagram).

Forrás: DE-ATC- AVK, 2005 alapján saját számítás

Forrás: Saját számítás

14. ábra: A tenyésztett állatfajok településcsoportonkénti megoszlása az összlétszámon belül a Püspökladányi kistérségben

Az állatállomány településcsoportonkénti megoszlására, a 14./A) ábra alapján elmondható, hogy a sertés (34%), juh (36%) és viziszarnyasok (79%) tenyésztése a 3.

településcsoportban a legnagyobb arányú. Tej- és húszhasznú szarvasmarhát (25% ill. 44%) jellemzően az 1. településcsoporton belül, tyúkféléket (68%) pedig a 4. településcsoportban tartanak. A 2. településcsoportban az állattenyésztés sokkal kisebb jelentőségű, mint a növénytermesztés, ugyanis a földterületek minősége itt a legjobb (Kaba, Tetétlen), ami inkább az utóbbi tevékenységnek kedvez.

A 14. ábra B) diagramja a kérdőíves felmérés eredményét mutatja. Településcsoportonként vizsgálva, az állatállomány a 4. településcsoporton belül a legnagyobb (52%), szignifikáns eltérés egyik állatfaj esetében sem lehetett kimutatni. Sertést (76%) és tejhasznú (49%) szarvasmarhát legnagyobb arányban a 4. településcsoportban tenyésztenek, viziszárnyasokat pedig kizárólag csak itt. A húszhasznú szarvasmarha (50%) állománya az 1. településcsoportban, a juh (49%) és tyúkfélék (49%) állománya pedig a 3. településcsoportban a legnagyobb. A 2. településcsoportra – a statisztikai felméréshez hasonlóan – kevésbé jellemző az állattartás.

Speciális, a településre valamint a természeti adottságokra jellemző mezőgazdasági termékkel összesen 4 település rendelkezik. Bárádon juh és szarvasmarha biotermék előállítás történik, Biharnagybajom speciális termékei a „Bajomi” márkajelzést viselik, Földesen gyógynövénytermesztés és kistermelői biogazdálkodás folyik, míg Nádudvaron a NAGISZ Rt. jellegzetes nádudvari termékei jelentik a specifikumot (2. sz. melléklet, 9. pont).

A megkérdezett termelők 61%-a értékesítés céljából gazdálkodik, 38%-a a felesleget értékesíti és csupán 1%-a kizárólag önellátó. Kifejezetten szolgáltatás nyújtásával senki sem foglalkozik a megkérdezettek közül.⁵⁵ A **termékértékesítést** a gazdálkodók 26%-a az értékesítési biztonságra törekedve szerződéses kapcsolatban végzi, 36%-uk azonban a szabad piacot választotta. A többiek (38%) mindkét lehetőséget kihasználva, átlagosan a termékek 53%-át szabad piacon, 47%-át pedig szerződéses kapcsolat keretében értékesítik.⁵⁶

A felmérésben szereplő gazdaságok méretéből, értékéből és felszereltségéből, mint hatótényezőből következnek a további „terhelésként” értékelhető döntések. **Külső gépi szolgáltatást** a megkérdezett gazdálkodók 85%-a vesz igénybe, melynek legfőbb oka az elaprózott birtokméret, ebből eredően pedig a méretgazdaságosság hiánya. Ezen szolgáltatás igénybevétele természetesen csökkenti a termelők gazdaságból származó jövedelmét ($p=0,020$). Ez azt jelenti, hogy a gazdálkodásból származó jövedelme azoknak, akik igénybe veszik ezt a szolgáltatást 41%-ot, míg azoknak, akik nem veszik igénybe 65%-ot tesz ki. Legtöbb esetben komplett – azaz minden területen – igénylik a szolgáltatást, ezzel együtt, az adott válaszok alapján a kombájnolást és a szárítást jelölték meg a leggyakrabban (80% ill. 63%).⁵⁷

⁵⁵ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 3.11. kérdése: „Gazdálkodás célja”.

⁵⁶ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 3.12. kérdése: „Termékeinek értékesítését szerződéses kapcsolat keretében, vagy szabad piacon végzi?”.

⁵⁷ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 3.15. és 3.16. kérdései: „Külső gépi szolgáltatást igénybe vesz-e?” valamint „Amennyiben igénybe vesz, azt milyen területen teszi?”.

A termelők **külső munkaerő iránti igénye** alacsony. Teljes munkaidőben mindössze 25%-uk, részmunkaidőben pedig 5%-uk foglalkoztat leginkább 1, illetve 2 főt. Segítő családtag részvétele a gazdálkodásban már sokkal inkább jellemző, a termelők 51%-ánál fordul elő.⁵⁸

A gazdálkodás fenntartásához a megkérdezettek 99%-a fordul **külső pénzforrásért**. Mindegyikük igénybe vesz támogatást (földalapú támogatás), 30%-uk finanszírozza a folyó évi költségeit hitelből, 19%-uk pedig beruházási hitelekhez folyamodik. A cél elsősorban a termelés finanszírozása (64%), gépvásárlás (16%) és földvásárlás (11,5%).⁵⁹

4.2.1.2. Jövedelem

A kistérségben, 2003-ban az **átlagos főállásból származó jövedelem havi szinten 59 ezer forint**, ami az országos átlagjövedelem 43%-a (kevesebb, mint fele!). Ez az arány 2000-hez képest – akkor 44%-a volt a kistérségi átlagjövedelem az országosnak – picit romlott. Az átlagjövedelmek két időszak közötti emelkedése (158%) azonban meghaladta az országot (153%). A legnagyobb átlagjövedelmet 2000-ben az 1. és 2. település csoportok realizálták, míg a legkisebbet a 4. település csoport – ahol a népességfogyás a legnagyobb arányú is egyben (30. táblázat). 2003-ban már a 2-es és 4-es település csoportok realizálták a legnagyobb jövedelmeket, míg a „sereghajtó”-ban nem következett be változás.

30. táblázat: A Püspökladányi kistérségben realizálható munkaviszonyból származó jövedelem

Megnevezés	1 fő adózóra jutó főállásból származó éves jövedelem (Ft/hó)	
	2000	2003
1. település csoport	41 525	62 484
2. település csoport	42 656	64 369
3. település csoport	40 480	62 624
4. település csoport	34 001	53 048
Kistérség összesen	38 564	59 177
Észak-Alföldi Régió ⁶⁰	70 024	113 756
Magyarország ⁶⁰	87 566	138 655

Forrás: TEIR, 2005, KSH, 2001b; KSH, 2004b alapján saját számítás

Az a tény, hogy az 1. település csoport az eddigi ismeretekkel ellentétben ilyen jó eredményt ért el a jövedelmek terén ösztönzött elsősorban arra, hogy megvizsgáljam az 1 adózóra jutó munkavállalási korú lakosok arányát. Természetesen az 1. település csoportban lett a legnagyobb ez a mutató, ahol több mint 2 fő munkavállalási korú lakos jut egy adózóra. Legkisebb ez az érték a 4. település csoportban, 1,69 fővel. Ez egyértelműen eloszlatja azt a látszatot, mely szerint a jövedelmek az 1. település csoporton belül alakulnak a legkedvezőbbben.

⁵⁸ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelők kérdőív 3.3. kérdése: „Alkalmazásban állók száma”.

⁵⁹ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelők kérdőív 3.20. és 3.21. kérdései: „A gazdálkodás fenntartásához igénybe vesz-e külső pénzforrást?” valamint „Ha igénybe vesz külső pénzforrást, milyen céllal?”.

⁶⁰ Az alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete (eltérést okozhat a település csoportonkénti adatok és a regionális/országos adatok közt a nem alkalmazottként dolgozó főállású munkaviszonyban lévő vállalkozók)

A **szociális segélyben** részesülők aránya 1000 lakosra vonatkoztatva igen nagy arányt képvisel a településcsoportokban, ami a kistérség nagymértékű elmaradottságára utal (alacsony szintű foglalkoztatás, elszegényedés) mind országos, mind regionális viszonylatban (az országos értéknek csaknem háromszorosa, míg a regionális értéknek csaknem másfélszerese a kistérségi átlag). Különösen az 1. településcsoporton belül nagy a mutató értéke mindkét vizsgált évben. A változás 3 év alatt hatalmas, a 4. településcsoport esetében 90%-ot is meghaladó, kistérségi szinten 60% felett alakul (31. táblázat).

31. táblázat: A szociális segélyben részesülők arányának alakulása a Püspökladányi kistérségben

Megnevezés	1000 lakosra jutó szociális segélyben részesülők aránya (%)	
	2001	2004
1. településcsoport	46,1	65,5
2. településcsoport	23,6	44,0
3. településcsoport	23,7	39,6
4. településcsoport	25,7	48,8
Kistérség összesen	26,5	42,3
Észak-Alföldi Régió	18,1	28,5
Magyarország	9,3	14,3

Forrás: TEIR, 2005; KSH, 2005a; KSH, 2005b alapján saját számítás

A lakosság kérdőíves megkérdezéséből a háztartások bevételi forrásainak adataiból, valamint a vásárlási szokások alapján következtethetünk a jövedelmi helyzetre. A **háztartások bevételi forrásainak** átlagos megoszlását az önkormányzati dolgozók véleménye alapján ítélem meg. Ennek oka, hogy a mintába nagyszámú foglalkoztatott került, így a lakossági válaszok főleg a munkahellyel rendelkezők bevételi forrásait tükrözik. A magas szórásértékek is arra utalnak, hogy a lakossági válaszokat érdemesebb szegmensenként külön-külön vizsgálni (32. táblázat).

A települések önkormányzati dolgozói megítélése alapján a kistérség háztartásainak nettó bevételi forrásai közül a munkaviszonyból származó jövedelem átlagosan kevesebb, mint az összbevétel fele (42%). A második legfontosabb bevételi forrás a nyugdíj (19%), tekintettel arra, hogy a kistérség korstruktúrája elöregedő. Számottevő részt tesz még ki a családi pótlék (14%) és a támogatás (12, 5%) – mint például szociális segély, vagy GYES. A rokkant nyugdíj aránya 7,5%, az egyéb bevételek, mint például – az önkormányzati dolgozók megítélése szerint – a „fekete munkából” származó jövedelmek összesen 3%-ra tehetők (32. táblázat).

Korcsopontonként vizsgálva, természetesen a munkaviszonyból származó jövedelem, a családi pótlék és a nyugdíj mutat szignifikáns eltérést ($p=0,000$ valamennyi esetben). A 60 év felettiek munkaviszonyból származó jövedelme átlagosan ugyanis 16%-ot, míg a többi korcsoport esetében 77% feletti részt tesz ki.

32. táblázat: A háztartások bevételi forrásainak megoszlása a lakosság és az önkormányzati dolgozók válaszai alapján a Püspökladányi kistérségben (2006)⁶¹

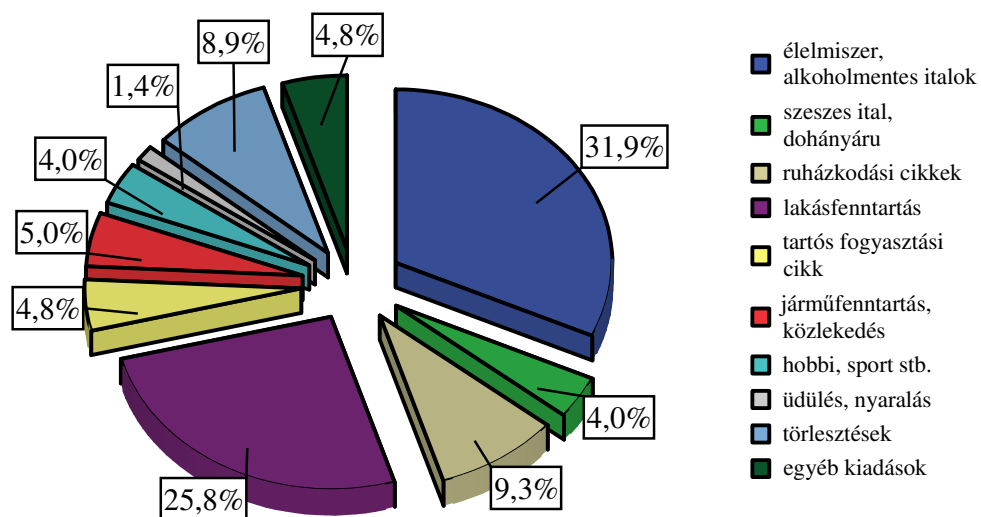
Háztartási nettó bevételi források	Lakossági válaszok		Önkormányzati dolgozók válaszai	
	átlag	szórás	átlag	szórás
munkaviszonyból származó jövedelem	75,68	29,08	42,71	18,79
támogatás	2,77	12,46	12,70	9,11
családi pótlék	5,68	9,48	14,46	9,45
nyugdíj	9,51	23,64	19,28	11,68
rokkant nyugdíj	3,07	12,06	7,54	5,66
egyéb bevételek	3,29	11,93	3,31	5,18

Forrás: Saját számítás

Iskolai végzettség alapján a munkaviszonyból származó jövedelmek ($p=0,000$) és a nyugdíjak ($p=0,016$) arányában van számottevő eltérés. A munkaviszonyból származó jövedelmek hányada a háztartási bevételekben a végzettség emelkedésével növekszik, míg a nyugdíj részaránya ugyanígy csökken. Ez utóbbi arra hívja fel a figyelmet, hogy a közép- és felsőfokú végzettségűek a fiatalabb korosztályból kerülnek ki. A nyugdíjas korosztály zömében alacsony végzettséggel, vagy még azzal sem rendelkezik.

A kistérség lakosságának életszínvonaláról, jövedelmi helyzetéről képet kaphatunk, ha megvizsgáljuk, **milyen termék-és szolgáltatáscsoportokra költik éves jövedelmüket**. A 15. ábra alapján megállapítható, hogy a kiadások legnagyobb részét az élelmiszerekre és alkoholmentes italokra (32%), valamint a lakásfenntartásra (rezsi, lakásfelújítás, háztartási energia) fordított összegek képviselik. A lakosság eladósodottságának mértékét tükrözi, hogy törlesztésre (9%) csaknem annyit költenek, mint ruházkodásra (9%). Üdülésre, nyaralásra fordítanak a legkevesebb pénzt (1,4%), ennek lehetősége – azaz a luxuskiadások – csak keveseknek adatik meg a település lakosai közül.

⁶¹ 3. és 4. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 4.1. kérdése: „Háztartásának bevételi forrásai hogyan oszlanak meg az alábbiak között?”, valamint ...sz. melléklet, Települési Önkormányzati kérdőív 4.1. kérdése: „A település háztartásai bevételi forrásai hogyan oszlanak meg az alábbiak között?”

15. ábra: Termék és szolgáltatáscsoportok vásárlásának megoszlása a Püspökladányi kistérségben (2006)⁶²

Forrás: Saját számítás

Településcsoportonként vizsgálva négy termék- ill. szolgáltatáscsoport fogyasztásában találunk lényeges különbséget (33. táblázat). A szeszes ital, dohányáru fogyasztás legnagyobb aránya az 1. településcsoporton belül figyelhető meg, melyet a 4. településcsoportban követ. Valószínűnek tartom, hogy az utóbbi esetben az elnéptelenedést kiváltó körülmények is szerepet játszanak a nagymértékű szeszes ital és dohányáru fogyasztásban. A statisztikai adatokat megvizsgálva továbbá megállapítható, hogy mindkét településcsoportban a foglalkoztatás a legalacsonyabb, a munkanélküliség pedig a legmagasabb értéket képviseli, ami szintén magyarázatul szolgálhat a magas fogyasztásra.

33. táblázat: Településcsoportonként szignifikáns különbséget mutató termék- és szolgáltatáscsoportok a Püspökladányi kistérségben (2006)

Termék- és szolg. csoportok	Szig. (p)	1. településcsoport		2. településcsoport		3. településcsoport		4. településcsoport	
		Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás
szeszes ital, dohányáru	0,004	7,78	11,36	1,73	3,14	1,58	2,67	3,60	6,10
tartós fogyasztási cikk	0,026	3,68	8,00	5,00	5,71	5,84	8,23	4,76	4,66
járműfenntartás, közlekedés	0,033	3,87	6,06	3,65	4,91	5,10	5,71	6,03	5,80
hobby, sport stb.	0,001	1,73	3,02	2,76	4,29	4,72	5,25	5,15	6,68

Forrás: Saját számítás

Tartós fogyasztási cikkek vásárlása nem véletlenül a 3. településcsoporton belül a legmagasabb, hiszen Püspökladány ebben a csoportban található, ahol ezekhez a cikkekhez

könnyebben hozzá lehet férni. A járműfenntartás, közlekedés vélhetően azért a 4. településcsoporton belül a legnagyobb, mert ezek a települések mind a kistérség déli, dél-keleti részén fekszenek, a főbb közlekedési vonalaktól, valamint a városoktól, megyeszékhelytől is távol esnek elérhetőség szempontjából. E településcsoport lakosai hobbira, sportra, egyéb szabadidős tevékenységre nagyobb arányban költenek, mint a többi településcsoport lakosai. Ennek lehet az is az oka, hogy ezeken a településeken az alapellátás költségei (lakásfenntartás, rezsi, háztartási energia) alacsonyabbak, így egyéb fogyasztásra több marad (33. táblázat).

Kor szerint szegmentálva a hobbi, sport, stb. kiadásokban ($p=0,002$) és az egyéb kiadásokban ($p=0,036$) mutatkozik nagy eltérés. Az elsöre jellemző, hogy a korosztályok emelkedésével csökken az arányuk, míg az utóbbi a korosztály emelkedésével nő. Ennek oka, hogy az egyéb kiadások között szerepelnek az egészségügyi kiadások, melyek a kor előrehaladtával növekednek.

A háztartások megélhetési színvonala alapján is fontos megvizsgálni a kérdést. A 34. táblázat tartalmazza, hogy mely termék- és szolgáltatáscsoportokban mutatkozott számottevő eltérés. A biztonságos megélhetésű csoportoknál az élelmiszer, és alkoholmentes italok aránya alacsonyabb, mint a gondokkal küzdő háztartásokban. Ez nem jelenti azt, hogy kevesebbet költenek, hanem a jövedelmük arányában kell kevesebbet ezekre a cikkekre fordítaniuk. Mindegyik szolgáltatáscsoportnál szépen megmutatkozik, hogy a megélhetés színvonalának emelkedésével a családok luxuskiadásokra fordított jövedelmi hányada is emelkedik.

34. táblázat: A háztartások megélhetési színvonala alapján szignifikáns különbséget mutató termék- és szolgáltatás csoportok a Püspökladányi kistérségben (2006)

Termék- és szolg. csoportok	Szig. (p)	Napi megélhetési gondokkal küzd		Nagyobb kiadások gondot jelentenek		A megélhetés biztonságos, megtakarítás szerény		A család jövedelme fedezetet nyújt megtakarításra és életmin. javítására	
		Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás
élelmiszer, alkoholmentes italok	0,006	33,86	16,52	34,69	16,27	27,18	15,15	31,09	11,27
tartós fogyasztási cikk	0,029	4,31	6,90	3,63	4,27	6,38	8,82	5,91	4,06
járműfenntartás, közlekedés	0,015	3,48	6,94	4,64	5,47	5,97	5,87	6,36	4,52
hobbi, sport stb.	0,000	0,76	2,21	4,06	5,84	4,86	5,83	4,82	4,53
üdülés, nyaralás	0,000	0,41	1,32	0,87	2,29	2,08	3,17	5,09	2,91

Forrás: Saját számítás

⁶² 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 4.2. kérdése: „Kérem, határozza meg, hogy éves jövedelmének kb. hány százalékát fordítja az alább felsoroltakra!”.

A megkérdezettek vagyoni helyzete szerint vizsgálva egyértelműen a luxus kiadásokban mutatkozik eltérés (hobby sport – $p=0,003$; üdülés – $p=0,001$), melyek az átlagnál magasabb vagyoni helyzetűek esetében magasabbak. A törlesztések ($p=0,034$) a kiemelkedő vagyoni helyzetűeknél és az átlag alatti vagyoni helyzetűeknél a legmagasabb arányú, azaz **a leggazdagabbak és a legszegényebbek vannak leginkább eladósodva**. Vélhetően a hitelek jellegében van különbség, ami azt jelenti, hogy a gazdagabbak a luxus kiadások fedezéséhez, míg a szegényebbek a megélhetésük biztosításához vesznek igénybe hiteleket.

4.2.1.3. Infrastruktúra

A **közüzemi vízvezeték-hálózat** kiépültségének (17. táblázat) következménye, hogy az 1 lakásra jutó átlagos vízvezeték hossza csökkent. A vízfogyasztás csökkenése véleményem szerint a vízdíj emelkedésével, valamint a vízminőséggel van összefüggésben (35. táblázat). Az **ivóvíz minősége** ugyanis sok település esetében nem kielégítő. Ennek javítására törekednek a községek. Földes és Nagyrábé az utóbbi években hajtott végre ilyen célzatú fejlesztéseket, míg Kaba, Sáp, Szerep elmúlt évi pályázatai között szerepelt feladatként (2. sz. melléklet 1-2. pontok).

35. táblázat: Közüzemi vízellátottságot és csatornázottságot jellemző mutatók a Püspökladányi kistérségben (1990-2004)

Megnevezés	1 közüzemi vízvezeték-hálózatba kapcsolt lakásra jutó vízvezeték (m)		1 főre jutó vízfogyasztás (m ³)		1 szennyvíz-csatorna-hálózatba kapcsolt lakásra jutó szennyvíz-csatorna (m)		1km vízvezeték-hálózatra jutó csatornahálózat hossza (km)	
	1990	2004	1990	2004	1990	2004	1990	2004
1. településcsoport	51,76	26,39	36,68	22,07	12,32	9,97	0,02	0,08
2. településcsoport	44,39	17,44	39,02	28,85	284,09	20,09	0,06	0,41
3. településcsoport	33,27	19,63	36,17	26,92	6,26	7,39	0,07	0,29
4. településcsoport	41,92	24,07	33,62	26,39	36,25	4,16	0,02	0,20
Kistérség összesen	33,63	18,49	38,10	27,76	26,39	25,10	0,08	0,40
Észak-Alföldi Régió	25,54	17,17	46,01	28,61	12,76	17,64	0,19	0,49
Magyarország	15,68	16,45	55,81	36,84	9,05	13,66	0,29	0,55

Forrás: KSH, 1991a; KSH, 1991c; KSH, 1991d; KSH, 2005a; KSH, 2005b alapján saját számítás

Az 1 km vízvezeték-hálózatra jutó csatornahálózat hossza 1990-2004 között nagyarányú, pozitív változást mutat, ami az előbb említett 4 település számlájára írandó (35. táblázat). Előrelépésnek számít, hogy az utóbbi évben Kaba, Báránd és Tetétlen közös szennyvíz beruházási projektet indítottak (közös szennyvíztisztító telep), emellett Kabán az elmúlt évek folyamán is bővítették a csatornahálózatot. Nádudvaron és Püspökladányban a szennyvízcsatorna hálózat bővítése folyamatban van, Nádudvar szennyvíztisztító telepe is megépült. További 5 település (Báránd, Biharnagybajom, Bihartorda, Nagyrábé, Sárrétudvari) rövid távú tervei között szerepel a szennyvízhálózat kiépítése (2. sz. melléklet 1-2. pontok).

36. táblázat: Villamos-energia ellátottság a Püspökladányi kistérségben (1990-2004)

Megnevezés	Évi energiafogyasztás lakásonként (MWh/lakás)		1 főre jutó villamos energiafogyasztás (MWh)	
	1990	2004	1990	2004
1. településcsoport	1,85	2,22	0,74	0,84
2. településcsoport	2,35	2,55	0,87	0,98
3. településcsoport	2,37	2,61	0,91	1,06
4. településcsoport	2,18	2,12	0,82	0,95
Kistérség összesen	2,35	2,53	0,88	1,02
Észak-Alföldi Régió	2,07	1,74	0,81	0,77
Magyarország	2,10	2,21	0,89	1,08

Forrás: KSH, 1991a; KSH, 1991c; KSH, 1991d; KSH, 2005a; KSH, 2005b alapján saját számítás

Az évi energiafogyasztás az országos átlaggal egyező mértékű, abban az időszak végére általános növekedés figyelhető meg, kivéve a 4. településcsoportot, ahol kismértékű csökkenés következett be. Hasonló tendenciát mutat az 1 főre jutó villamos-energia fogyasztás is, ahol a növekedés általános érvényű (36. táblázat).

37. táblázat: Az évi gázfogyasztás alakulása a Püspökladányi kistérségben (1990-2004)

Megnevezés	Évi gázfogyasztás lakásonként (1000 m ³ /lakás)		1 főre jutó gázfogyasztás (1000 m ³)	
	1990	2004	1990	2004
1. településcsoport	0,47	1,37	0,04	0,31
2. településcsoport	1,37	1,55	0,06	0,42
3. településcsoport	0,44	1,56	0,01	0,35
4. településcsoport	0,17	1,33	0,01	0,34
Kistérség összesen	1,25	1,54	0,04	0,39
Észak-Alföldi Régió	1,36	1,43	0,12	0,39
Magyarország	1,14	1,43	0,18	0,44

Forrás: KSH, 1991a; KSH, 1991c; KSH, 1991d; KSH, 2005a; KSH, 2005b alapján saját számítás

Az évi gázfogyasztás a gázhálózat kiépítési ütemének megfelelően növekedett 1990-2004 között. A 37. táblázat is jól tükrözi az alacsonyabb és magasabb életszínvonalú településcsoportok közötti különbséget, vagyis, hogy az évi gázfogyasztás a 4. és 1. településcsoportokban a legalacsonyabb.

4.2.1.4. Alapvető szolgáltatások

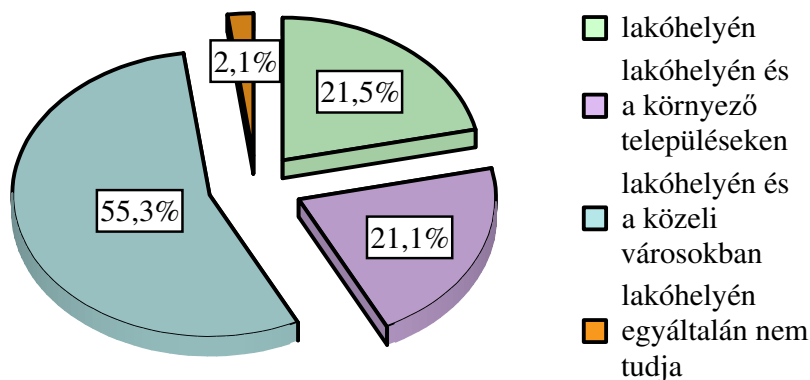
Az alapvető szolgáltatások „terhelés” elemébe a fellelhető statisztikai információk közül – a hatótényezőket is figyelembe véve – az 1000 lakosra jutó kereskedelmi vendégéjszakák számát tudom beilleszteni. Mivel a terhelés a hatótényezőkből adódik, ezért ugyanazt tudom elmondani, mint az előző fejezetben, hogy 2004-ben az idegenforgalmi szolgáltatások 3 településcsoportra jellemzőek, kiemelkedően a 3. településcsoportban, ahol elsősorban Püspökladány hatása érvényesül (38. táblázat).

38. táblázat: 1000 lakosra jutó kereskedelmi vendégéjszakák száma a Püspökladányi kistérségben (1990-2004)

Megnevezés	1000 lakosra jutó kereskedelmi vendégéjszaka (db)	
	1990	2004
1. településcsoport	0,00	24,46
2. településcsoport	373,21	0,00
3. településcsoport	263,49	215,15
4. településcsoport	0,00	103,93
Kistérség összesen	265,51	241,97
Észak-Alföldi Régió	867,71	1100,00
Magyarország	1410,92	1871,64

Forrás: KSH, 1991a; KSH, 1991c; KSH, 1991d; KSH, 2005a; KSH, 2005b alapján saját számítás

Az alapvető szolgáltatások elérésével összefüggésben a lakossági megkérdezés során a válaszadók megjelölhették, hogy szükségleteiket elsősorban hol tudják földrajzilag kielégíteni, valamint, hogy melyek azok a termékek, szolgáltatások, melyeket lakóhelyükön nem tudnak beszerezni. **Szükségleteiket** (élelmiszerek, egyéb fogyasztási cikkek, szolgáltatások) a megkérdezettek 78,5%-a nem tudja saját lakóhelyén kielégíteni. Legtöbbjük (55%), lakóhelyük mellett, közeli nagyvárosokban vásárolják meg a hiányzó termékeket, szolgáltatásokat (16. ábra). Annyira egyezők e tekintetben a vélemények, hogy szignifikáns különbséget egy esetben sem tudtam kimutatni.

16. ábra: Szükségletek kielégítésének helyszíne a Püspökladányi kistérségben (2006)⁶³

Forrás:Saját számítás

A **10 legfontosabb termék és szolgáltatás**, amelyek beszerzése nem megoldott a településeken, fontossági sorrendben a következő:⁶⁴

⁶³ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 5.4. kérdése: „Szükségleteit (élelmiszer, egyéb fogyasztási cikk, szolgáltatások) hol tudja kielégíteni?”.

⁶⁴ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 5.5. kérdése: „Kérem, sorolja fel azt a 10 legfontosabb terméket és szolgáltatást, amelynek véleménye szerint lakóhelyén feltétlenül beszerezhetőnek és elérhetőnek kellene lenni és jelenleg nem az!”.

1. ruházat	6. cipő
2. egészségügyi ellátás	7. élelmiszer
3. mozi	8. sportolási lehetőség
4. tartós fogyasztási cikkek	9. játszótér
5. elektronikai cikkek	10. színház

4.2.2. Szociális-társadalmi tényezők

4.2.2.1. Iskolázási feltételek - végzettség

Az iskolázási feltételek tekintetében hatótényezőként az oktatási feltételek, körülményeket tüntettem fel. Ebből következően a terhelés kategóriába az iskolai végzettséggel kapcsolatos mutatók tartoznak. Az **iskolai végzettséget** nézve, általánosságban kedvező irányú változás figyelhető meg, kivéve az 1. településcsoportot, ahol az általános iskolai végzettséggel sem rendelkezők aránya a vizsgált időszak végére közel duplájára emelkedett, valamint ahol a felsőfokú végzettségűek aránya a 3%-ot sem éri el (39. táblázat). Ez vélhetően szintén a cigány lakosság betelepülésére vezethető vissza, különösen Szerepen, ahol több mint négyszeresére nőtt az általános iskolai végzettséggel sem rendelkezők száma tíz év leforgása alatt. Az országos átlaghoz viszonyítva azonban – a kedvező változás ellenére is –, lemaradást tapasztalhatunk, különösen a felsőfokú végzettséggel rendelkezők esetében (az országos átlag 43%-a).

39. táblázat: A népesség iskolai végzettsége és annak változása a Püspökladányi kistérségben (1990-2001)

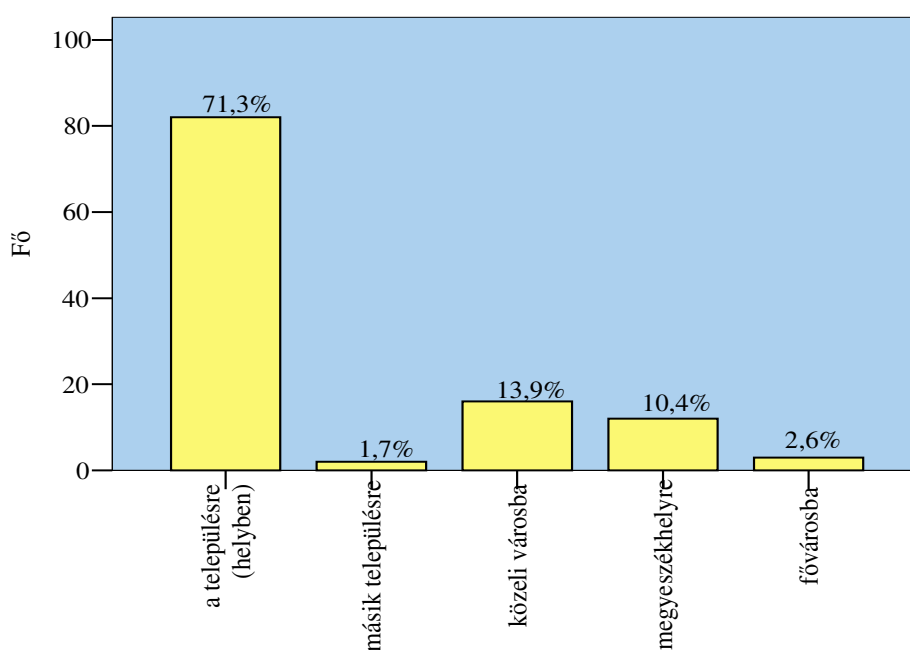
Megnevezés	Ált. iskolát sem végezte el a 10+x év felettiek közül (%)		Legalább ált. isk. végzettséggel a 15+x év felettiek közül (%)		Egyetemi/főiskolai végzettséggel rendelkezők a 25+x év felettiek közül (%)	
	1990	2001	1990	2001	1990	2001
1. településcsoport	2,7	4,9	61,5	74,1	2,5	2,8
2. településcsoport	0,9	0,7	68,3	80,4	3,2	4,5
3. településcsoport	1,5	0,9	66,2	80,8	4,2	5,3
4. településcsoport	1,5	0,7	60,4	77,0	2,7	3,2
Kistérség összesen	1,7	1,2	67,8	81,9	4,4	5,4
Magyarország	1,20	0,69	78,10	88,82	10,11	12,64

Forrás: KSH, 1991b; KSH, 2002 alapján saját számítás

A lakossági felmérés során megkérdezettek **iskolai végzettsége** többnyire a szolgáltató szférában való elhelyezkedést teszi lehetővé (44%). Ipari végzettséggel 22%, mezőgazdasági végzettséggel 13,7%, kereskedelmivel pedig 11% rendelkezik. A válaszadók 8,8%-ának nincs semmilyen végzettsége, vagy nem tudta egyik ágazatba sem besorolni.

Mezőgazdasági végzettsége a mezőgazdasági termelők 59%-ának van, 59%-nak középfokú, 35%-nak pedig felsőfokú, mely igen kedvezőnek mondható. A gazdálkodás megkezdése előtt a gazdák 77%-ának volt **mezőgazdasági gyakorlati tapasztalata**, melyet 57%-uk a kollektivizált nagyüzemekben (ez természetesen az idősebb korosztályra igaz – 50 év felett – $p=0,005$), 42%-uk családban szerzett.⁶⁵

Idegen nyelv ismerete nem igazán jellemző a gazdálkodók körében, annak szintje pedig legfeljebb közepes, mindössze 37%-uk jelölte meg valamelyik nyelvet, elsősorban az orosz. A mezőgazdasággal kapcsolatos érdeklődésük azonban megfelelő, ugyanis az elmúlt év folyamán a többség (54%) részt vett valamilyen – a gazdálkodással összefüggő – **továbbképzésen**, átlagosan 3 alkalommal.⁶⁶

17. ábra: A gyermekek óvodai/iskolai elhelyezése a Püspökladányi kistérségben (2006)⁶⁷

Forrás: Saját számítás

Az óvodai/iskolai ellátottság hatótényező terhelését jól reprezentálja továbbá, hogy **hova járnak óvodába/iskolába a helyi lakosok gyermekei**, valamint, hogy **tervezik-e a tanulmányok folytatását, és ha igen, milyen típusú középiskolában**. A hatótényezőből kialakuló terhelés jelen esetben pozitívnak mondható, ami abban mutatkozik meg, hogy a

⁶⁵ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 2.5, és 2.6. kérdései: „A válaszadó neme.” „A válaszadó kora.” „A válaszadó iskolai végzettsége.” „A válaszadó legmagasabb mezőgazdasági végzettsége.” „A gazdálkodás megkezdése előtt gyakorlati tapasztalata volt-e?” „Ha volt már korábbi tapasztalata, azt hol szerezte?”.

⁶⁶ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 2.7, 2.8 és 2.9. kérdései: „Nyelvismerete – kérem, jelölje meg annak szintjét 1-5-ig”, „Az utóbbi 1 évben vett-e részt mezőgazdasági jellegű továbbképzésben?” valamint „Ha részt vett mezőgazdasági jellegű továbbképzésben, hány alkalommal?”.

⁶⁷ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 5.11. kérdése: „Amennyiben vannak óvodás/iskoláskorú gyermekei, hová járnak iskolába?”.

megkérdozettek gyermekeinek több, mint 71%-a a lakóhelyen jár óvodába/iskolába (17. ábra). Ugyancsak a pozitív terhelést támasztja alá, hogy valamennyi esetben terveznek középiskolai továbbtanulást, melynek 55%-a gimnáziumi, 38,5% szakközépiskolai és csupán 6,5% szakmunkásképző irányultságú.⁶⁸

4.2.2.2. Kulturális, művelődési lehetőségek

A **kulturális rendezvények száma** a kistérségben változó, természetesen nagyszámú rendezvény a nagyobb településekre jellemző. Ezek látogatottsága megfelelőnek mondható, általában rendezvényfüggő (2. sz. melléklet, 16-17. pontok). **Civil szervezetek, sport-, kulturális-, művészeti egyesületek** minden településen léteznek, aktívan működnek, mint a közösségi élet elmaradhatatlan eszközei (2. sz. melléklet 18, 21. pontok).

4.2.3. Ökológiai-környezeti tényezők

4.2.3.1. Természeti környezet minősége

A természeti adottságok következménye – vagyis terhelése – a Kedvezőtlen Adottságú Területek, Érzékeny Természeti Területek és Natura 2000 programba bevont területek nagysága/aránya. **Kedvezőtlen adottságú területek** aránya az összes termőterületen belül a kistérségben 33%, mely elsősorban az 1. településcsoportra koncentrálódik (40%). **Érzékeny természeti terület** aránya az összes termőterületen belül alacsony (1,4%), elsősorban a 3. településcsoportra jellemző. A **Natura 2000 programba bevont területek** jelenlegi (2004-es) aránya az 1. településcsoporton belül a legmagasabb (55,3%), kistérségi szinten 36,5% (40. táblázat).

40. táblázat: Termőterületek ökológiai jellemzői a Püspökladányi kistérségben

Megnevezés	Kedvezőtlen Adottságú Területek (KAT) aránya az összes termőterületen belül (%)	Érzékeny Természeti Területek (ÉTT) aránya az összes termőterületen belül (%)	Natura 2000 programba bevont területek aránya az összes termőterületen belül (%)
	2004	2004	2004
1. településcsoport	40,0	1,7	55,3
2. településcsoport	0,0	0,0	8,3
3. településcsoport	29,3	3,5	38,0
4. településcsoport	16,2	0,8	22,2
Kistérség összesen	33,1	1,4	36,5

Forrás: DE-ATC- AVK, 2005 alapján saját számítás

⁶⁸ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 5.12. kérdése: „Amennyiben még általános iskolás(ok) a gyermek(ek), tervezik-e a tanulmányok folytatását középiskolában?”

4.2.3.2. Épített környezet minősége

Az épített környezeti tényezők terhelésébe sorolható a **rekreációs övezetek száma**, valamint az **idegenforgalmi vonzerők**. Ezek a 2. sz. melléklet 19. és 20. pontjaiban vannak részletezve. Szükséges megemlíteni, hogy a kistérségben 7 település egyáltalán nem rendelkezik rekreációs övezettel, ebből csupán kettőnek (Báránd, Sárrétudvari) van már arra kijelölt területe. Az idegenforgalmi vonzerők sajnos nagyon szegényesek a kistérségben, két település meg sem jelölt ilyet. Gyógyfürdő a négy legnagyobb településen található annak ellenére, hogy a legtöbb községben vannak termál-kutak.

A **falukép** is ide sorolandó, melyet saját benyomásaim alapján kívánok ismertetni. Az összbenyomásom valamennyi településről együttesen, hogy szinte mindenütt karbantartott, takaros kép fogadott, a főtér (Polgármesteri Hivatal előtti tér általában) mindenütt kifogástalanul tiszta, gondozott volt. Jellemzően alföldi típusú falvakról van szó, egyedül Püspökladány viseli a város jeleit. Kaba és Nádudvar ennél fogva, a városnál sokkal barátságosabb hatást nyújt. A legszembetűnőbb elmaradás valamennyi település esetében a belterületi és külterületi utakra jellemző, ezek állapota rendkívül rossz, sok esetben pedig kiépített utca sincs. A falvak fő jellemzője, hogy egységes, sajátos, hagyományokra alapuló kép sehol sem figyelhető meg, leginkább a sablonos építkezés jellemző. A látvány alapján legelmaradottabbnak Szerepet ítélem meg (az 1. településcsoportba tartozik), mivel itt találok a legelhanyagoltabb, legszegényesebb környezettel. Számomra a legkedvesebb Nagyrábé (4. településcsoport), tiszta és rendezett utcáival a szemnek megnyugtató látványban lehet részesülni (7. sz. melléklet).

4.3. Állapot („State”)

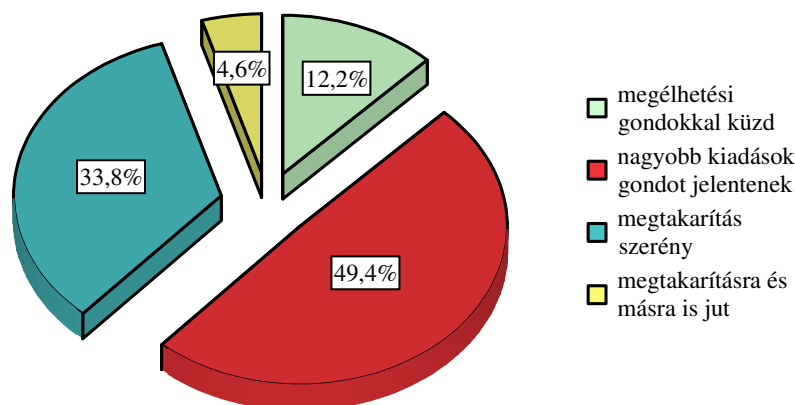
Az állapot tulajdonképpen **egy konkrét időpontban fennálló, már létező komplex helyzet - ahogy a település egésze, adott pillanatban funkcionál** – mely a hatótényezők együttese és azok terhelése következtében alakul ki. Ez egyrészt a települések gazdaságának eltartó képessége – mely e fejezet második részét képezi –, másrészt az ellátó-képesség, melyek közösen a lakosság jelenlegi helyzetét eredményezik, befolyásolják gondolkodásmódjukat, viselkedésüket, döntéseiket. Hozzá tartozik még a falvakban élők ragaszkodása, a mindenkori politikai helyzet és az ökológiai-környezeti állapot. Mindezek együttvéve határozzák meg adott település népességmegtartó képességét.

4.3.1. Népességmegtartó képesség

Egy település népességmegtartó képességére leginkább a lakosság bizonyos kérdésekben kialakult véleménye, elégedettsége, megélhetésének színvonala alapján lehet következtetni,

azaz **szubjektív értékítéleten keresztül**. A következőkben a lakossági kérdőív ide vonatkozó kérdéseit mutatom be.

Egyik fontos kérdés a **háztartások megélhetésének színvonala**. A 18. ábra jól szemlélteti, hogy a háztartások nagyobbik hányadának vannak anyagi gondjai. Megélhetési gondokkal, saját bevallásuk szerint, az összes háztartás 12%-a küzd, 49%-uknak pedig a nagyobb kiadások jelentenek problémát. Mindössze, háztartások 4,6%-ának jövedelme nyújt fedezetet a megtakarítás mellett az életminőség javítására is.

18. ábra: A háztartások megélhetésének színvonala a Püspökladányi kistérségben (2006)⁶⁹

Forrás: Saját számítás

A kérdéssel összefügg, hogy **milyen gyakran merülnek fel fizetési nehézségei** a megkérdezetteknek ($p=0,000$)⁷⁰. A 41. táblázatban láthatjuk a fizetési nehézségek megoszlását. A leggyakoribb eset (43,5%) ez alapján, hogy évente többször merülnek fel ilyen problémák. A megélhetési színvonallal összefüggésben az állapítható meg, hogy azoknak, akiknek nincsenek megélhetési problémái, elsősorban nem (73%), évente egyszer (18%), maximum pedig évente többször (9%) merül fel fizetési nehézségük. Ezzel szemben, azoknál, akik megélhetési gondokkal küzdenek, havi gyakorisággal (48%), évente többször (38%), sőt egy hónapon belül többször is (14%) előfordulnak fizetési gondok.

A **fizetési nehézségeket** a többség **úgy oldja meg**, hogy családjától, ismerőseitől kér kölcsönt (37%). Ez elsősorban azokra jellemző, akik megélhetési gondokkal küzdenek ($p=0,003$). Akiknek szerény megtakarításuk már van, valamint nincsenek megélhetési gondjaik, azok jellemzően megtakarított pénzükből (28%) oldják meg a problémát ($p=0,000$). Banki hitel felvételét és segély kérését csak végső megoldásként választják a megkérdezettek (19. ábra).

⁶⁹ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 4.4. kérdése: „Kérem, minősítse családja megélhetésének színvonalát!”.

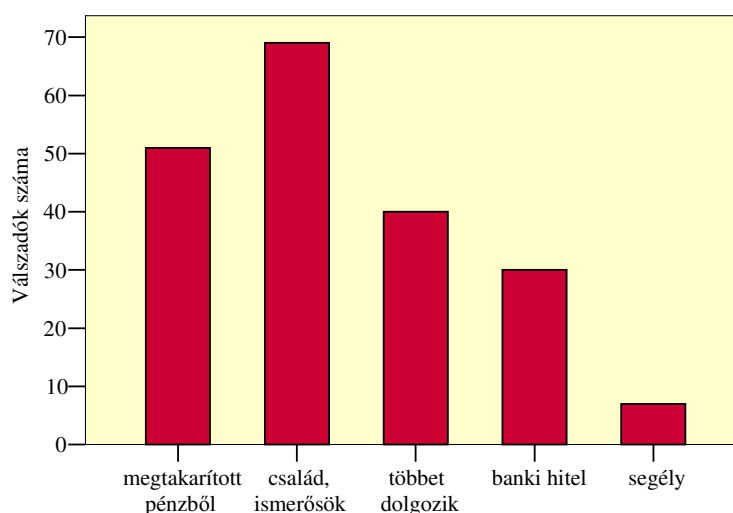
⁷⁰ Az összefüggést óvatosan kell kezelni, mert előfordul olyan cella, ahol a peremeloszlások alapján várható érték kisebb 1-nél (0,23), valamint a cellák 45%-ában az érték kisebb 5-nél.

41. táblázat: A válaszadók fizetési nehézségei előfordulásának gyakorisága a Püspökladányi kistérségben (2006)⁷¹

Fizetési nehézségek	Válaszok száma	Válaszok aránya (%)
nincs	55	23,2
évente egyszer	44	18,6
évente többször	103	43,5
havonta	30	12,7
havonta többször	5	2,1
Összesen	237	100,0

Forrás: Saját számítás

Fentiek alapján nem vitatható, hogy az interjúalanyok 75,4%-a **nincsen megelégedve a jelenlegi helyzetével, jövedelmével.**⁷² Akik elégedettek, azoknak nincsenek megélhetési problémáik (82%-uk jelölte meg, hogy elégedett; $p=0,000$). A megkérdezettek családjának elfogadható életszínvonalat biztosító **havi nettó jövedelemösszeg** átlagosan 243 ezer forint/háztartás (a szórás alacsony: 116; tehát a vélemények az átlagértékhez közel esnek), mely egy főre kiszámítva (osztva a megkérdezettekkel egy háztartásban élők számával – beleértve a megkérdezettet magát) 84 ezer forintot jelent.⁷³ Mivel ez a reálisan elvárt jövedelem, azt jelenti, hogy átlagosan a válaszadóknak ennél alacsonyabb a fizetése. Ha a 2003-as statisztikai adatokban szereplő 59 ezer forint átlagos havi jövedelmet tekintjük minimumnak (30. táblázat), a 84 ezer forintos elvárt jövedelmet maximumnak, akkor a két összeg átlagaként 71,5 ezer forint jön ki eredményül, mely 2006-ban reálisnak tekinthető kistérségi átlagaként.

19. ábra: A fizetési nehézségek megoldása és annak megoszlása a válaszok között a Püspökladányi kistérségben (2006)⁷⁴

Forrás: Saját számítás

⁷¹ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 4.5. kérdése: „Előfordul-e, hogy fizetési nehézségei akadnak?”.

⁷² 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 4.3. kérdése: „Jelenlegi helyzetével, jövedelmével elégedett, nem elégedett?”.

⁷³ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 4.7. kérdése: „Kérem, határozza meg, a realitásokat figyelembe véve, hogy mekkora lenne az a havi nettó jövedelemösszeg, mely a család megélhetésének elfogadható színvonalát jelenti!”.

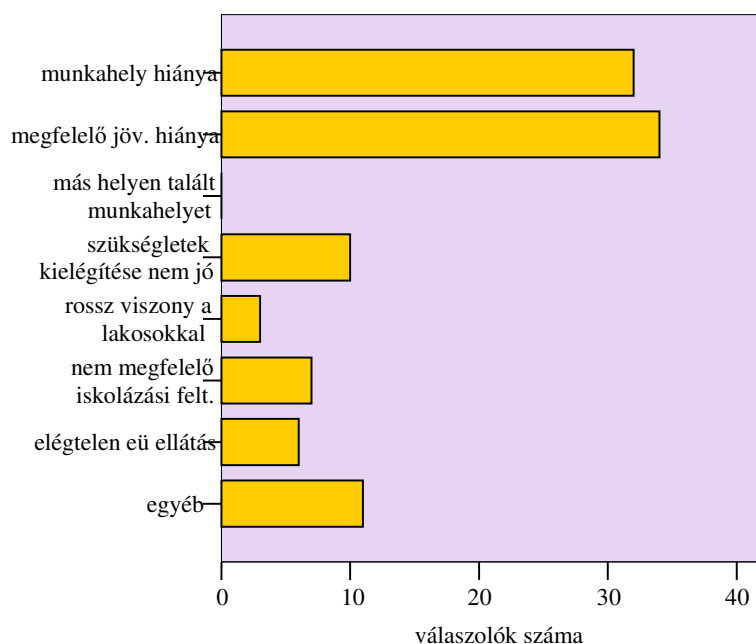
⁷⁴ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 4.6. kérdése: „Fizetési nehézségeit hogyan oldja meg?”.

A mintában szereplő lakosok átlagosan 37 éve **élnék a lakóhelyükön**.⁷⁵ Összesen 16-an (6%) nyilatkoztak úgy, hogy 10 éve, vagy annál rövidebb ideje lakik adott településen. Ők tekinthetők bevándorlóknak, 50%-uk a 4. településcsoporthoz – népességvesztő települések – tartozik. A kis mintaszám miatt azonban ez utóbbi adat nem tekinthető mérvadónak.

Szintén a hatótényezők és a terhelés következménye, hogy az emberek **bizalommal vannak-e egymás iránt, illetve a település vezetése iránt**. Legnagyobb a bizalom a helyi közösség tagjaival szemben (74% válaszolt igennel), azaz a többi lakossal szemben. A helyi közintézményekben a lakosok 72%-a bízik Legalacsonyabb a bizalom a közszerplők irányában (60%).⁷⁶

A bizalom kialakulását az is nagyban befolyásolja, hogy ki mennyire szeret a lakóhelyén élni ($p=0,000$ mindhárom esetben). A többi lakossal, valamint a helyi közintézményekkel szemben azok tanúsítanak növekvő mértékben bizalmat, akik legalább közepesen, illetve attól jobban szeretnek a falujukban élni. A közszerplőkben ezzel szemben csupán azok, akik szeretnek (70%) illetve nagyon szeretnek (87%) a lakóhelyükön élni.

Ugyancsak az állapotot jellemzik azok a faktorok, melyek **a lakóhely elhagyásához, vagy az elhagyás szándékának kialakulásához vezetnek**, ezen felül pedig a hatótényezők és terhelés következtében létrejött helyzetről is képet adnak (20. ábra).

20. ábra: A lakóhely elhagyásának indokai a Püspökladányi kistérségben (2006)⁷⁷

Forrás: Saját számítás

⁷⁵ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 5.1. kérdése: „Mióta él a településen?”.

⁷⁶ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 5.3. kérdése: „Bizalmat érez a felsoroltakkal szemben?”.

⁷⁷ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 5.9. kérdése: „Amennyiben szándékában áll elköltözni a településről, mivel indokolja ezt a döntését?”.

Ez alapján, a jövedelmek (51,5%) és a megfelelő munkahelyek hiánya (48,5%) ösztönzi elsősorban a lakosokat elköltözésre. Ez utóbbit megvizsgáltam aszerint is, hogy a foglalkoztatás szempontjából mutatkozik-e különbség a válaszokban. Megfelelő súlyozással, $p=0,000$ szignifikanciaszint mellett, azt az eredményt kaptam, hogy azok, akik jelenleg munkanélküliek és szándékukban áll elköltözni, 100%-ban a munkahelyek hiánya miatt tenné ezt. A nyugdíjasoknak és eltartottaknak egyaránt 66%-a válaszolt hasonlóan. A foglalkoztatottaknak viszont már nem a munkahelyhiány az elsődleges szempont – érthetően – a költözéssel kapcsolatos döntések során (41%).

Az előzőekhez kapcsolódik, hogy a megkérdezettek **tapasztaltak-e fejlődést az EU-s csatlakozásunk után a településükön**. A többség (67%) nemmel válaszolt a kérdésre.⁷⁸ Természetesen, a kérdés összefüggésben van azzal, hogy az emberek mennyire **ismerik adott település fejlesztésre vonatkozó terveit** ($p=0,000$). A lakóhelyükön változást nem észlelők 56%-ának nincs ilyen ismerete, ezzel szemben, az elmúlt 2 évben, a csatlakozást követően fejlődést tapasztalók 72%-a tisztában van a településfejlesztési tervek tartalmával.⁷⁹ Ez utóbbiak továbbá abban is egyetértenek, hogy az EU-s csatlakozás elősegíti a település fejlődését, a lakosság megtartását (78%), igaz többségük ezt csak hosszabb távon tartja realizálhatónak (64%) ($p=0,000$).⁸⁰

A népességmegtartó képességet jól jellemzi, hogy a lakosok **mennyire szeretnek lakóhelyükön élni** (falvakban élők ragaszkodása). A megkérdezettek egy 1-5-ig terjedő skálán, átlagosan 3,6-del értékelték annak mértékét, hogy **mennyire szeretnek adott településen élni** (ez a „közepesen szeret”, és a „szeret” csoportok közé esik). A megoszlást a 21. ábra mutatja. Ebből látható, hogy a legtöbben (45%) szeretnek, illetve közepesen szeretnek (33%) a településükön élni. Ugyancsak nagy számban jelölték meg a „nagyon szeret” kategóriát (13%).

A válaszok összefüggésben vannak azzal, hogy az interjúalany melyik településcsoporton belül él ($p=0,024$)⁸¹. Eszerint az 1. településcsoportban lakók leggyakrabban a „nem szeret” és az „elfogadható” értéket választották (mindkét esetben 50%-os arányban). A „szeret” és „nagyon szeret” kategóriák pedig a 4. településcsoport esetében domináltak (47, ill. 61% a többi településcsoport viszonyában). Vagyis, az 1. településcsoportban, annak ellenére, hogy növekvő a lakossága, kevésbé szeretnek élni a lakosok, mint a többi településen, ami visszavezethető az 1. településcsoporttal kapcsolatos eddigi ismeretekre, az ottani élet minőségére. A 4. településcsoportban pedig nagyon jól megjelenik a falvakban élők ragaszkodása, hiszen csökken ugyan a népesség, de a maradók szeretnek lakóhelyükön élni. Ez a tény pedig

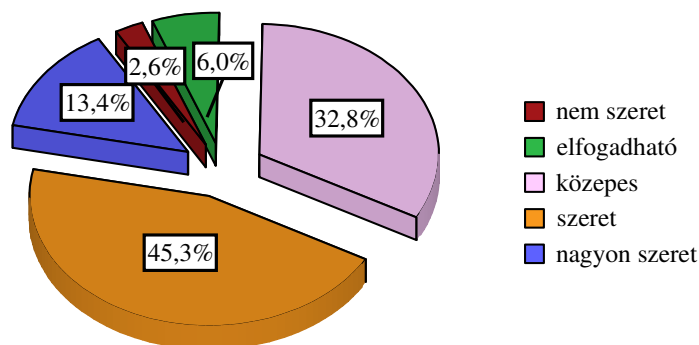
⁷⁸ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 5.17. kérdése: „Európai Unió csatlakozásunkat követően tapasztalt-e változást/fejlődést lakóhelyén?”.

⁷⁹ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 5.18. kérdése: „Ismeri-e a település fejlesztésre vonatkozó terveit?”.

⁸⁰ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 5.16. kérdése: „Véleménye szerint Európai Unió tagságunk elősegíti-e a település fejlődését, a lakosság megtartását?”.

⁸¹ Az összefüggést óvatosan kell kezelni, mert előfordul olyan cella, ahol a peremeloszlások alapján várható érték kisebb 1-nél (0,7), valamint a cellák 40%-ában az érték kisebb 5-nél.

közvetetten utal a település fejlettségi szintjére is – hiszen, véleményem szerint olyan helyen szeretnek az emberek lakni, mely élhetőnek bizonyul.

21. ábra: Annak mértéke, hogy a megkérdezettek mennyire szeretnek lakóhelyükön élni a Püspökladányi kistérségben (2006)⁸²

Forrás: Saját számítás

Nagyon szépen megmutatkozik az összefüggés között, hogy a válaszadók mennyire szeretnek lakóhelyükön élni, valamint jelenlegi helyzetükkel, jövedelmükkel elégedettek-e ($p=0,015$). Ugyanis azok közül, akik nem szeretnek a lakóhelyükön élni, senki sem elégedett a helyzetével, jövedelmével, a kategóriák emelkedésével pedig az elégedettség is nő (azaz aki nagyon szeret a lakóhelyén élni, annak többsége (52%) elégedett is).

4.3.2. Népeségeltartó képesség (a mezőgazdaság jövedelemtermelő képessége)

A népeségeltartó képesség a mezőgazdaság vonatkozásában a gazdaságok külső és belső adottságai (hatótényezők és terhelés) alapján kialakult komplex helyzet, melyre a jövedelemtermelő képesség vizsgálatával következtethetünk. A gazdaságok jövedelemtermelésének megállapításához a rendelkezésre álló adatok alapján, a Magyarországon alkalmazott kétféle tipológia alkalmazásával, kiszámoltam azok **halmozott Standard Fedezeti Hozzájárulását (SFH)**, majd **az életképesség meghatározásához pedig az Európai Méretegységet (EUME)**.

A felmérésbe bevont termelők FVM tipológia szerint számított (FVM, 2004a) **kumulált SFH** értéke nagy szórású, 118 ezer és 57 millió forint között mozog, az átlag 3,9 millió Ft. A növénytermesztés és állattenyésztés ágazatok kumulált SFH értékhez való hozzájárulása 74:26% a növénytermesztés javára. Ez az arány jól kifejezi az állattenyésztési ágazatok igen jelentős visszaszorulását, mely nem csak a kistérségben létező jelenség, hanem országos probléma. Másrészt pedig, a kistérség természeti adottságai (elsősorban a rendkívül jó minőségű termőföld) kellő magyarázatként szolgálhat a növénytermesztés uralkodó helyzetére

⁸² 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 5.20. kérdése: „Kérem, 1-5-ig terjedő skálán értékelje, mennyire szeret a településen élni!”.

vonatkozóan. A halmozott SFH értékekből kiszámított kistérségi **EUME mutató** értéke magasabb 5 egységnél (12,75), ami azt jelenti, hogy a gazdaságok többsége (pontosabban 60%-a) életképes, azaz EUME értékük 5 egység és afeletti (42. táblázat). A felmért gazdaságok 40%-a EUME értéke azonban kisebb 5 egységnél (átlagosan 2,6), ezek nem számítanak versenyképesnek (nem igényelhetnek versenyképességet növelő támogatásokat), ill. NAGY, (2006) és VARGA (2006) alapján feltételezhetően egy legalább 2 tagú család megélhetését már nem tudják biztosítani. Ahhoz, hogy megfelelő következtetést lehessen levonni, meg kell még vizsgálni, hogy ezeknek, a versenyképesnek nem számító gazdaságok termelőinek a mezőgazdaság jelenti-e a legfőbb jövedelemforrást. Megállapítható, hogy azok közül, akik számára a háztartási bevételeken belül a mezőgazdasági tevékenység jelenti a fő bevételi forrást (gazdaságból származó jövedelme > 50%), csupán 3 termelő (3,4%) esetében mutat az EUME érték 5-nél kevesebbet (átlagosan 4,45). A továbbiakban ezeket az eredményeket használom az SFH-val és EUME értékkel kapcsolatos összefüggések megállapításához.

42. táblázat: A felmérésbe vont gazdaságok jövedelemtermelésére és életképességére vonatkozó mutatók a Püspökladányi kistérségben (FVM tipológia) (2006)

Megnevezés	A számításba bevont válaszok	Minimum	Maximum	Átlag	Szórás
Σ SFH (1000 Ft)	87	118,21	57 479,20	3 900,68	7 017,49
Növénytermesztés Σ SFH-ja (1000 Ft)	86	56,64	23 036,08	2 902,47	4 007,80
Állattenyésztés Σ SFH-ja (1000 Ft)	47	23,01	40 760,70	1 909,50	5 963,08
Egy ha-ra jutó SFH (1000 Ft)	87	17,69	634,32	96,81	79,06
EUME	87	0,39	187,84	12,75	22,93

Forrás: Saját számítás

KESZTHELYI (2006) alapján, az Agrárgazdasági Kutatóintézet (AKI) tesztüzemei gazdálkodását felmérő tanulmányban bemutatott, egyéni gazdaságokra vonatkozó SFH értékek alapján kialakított üzemméreti bontásban is megvizsgáltam a kistérség mezőgazdasági jövedelemtermelő képességét, melyre vonatkozóan az adatokat a 43. táblázat tartalmazza. Az EU tipológia szerint kiszámolt adatok két célt szolgálnak: a kistérség termelési struktúrájának országos értékekhez történő összehasonlítását (6. sz. melléklet), valamint a további vizsgálatok során az üzemmérettel kapcsolatos összefüggés-vizsgálatok alapját. Megjegyzem, hogy az üzemméretre szerinti kialakított táblázat és abban bemutatott értékekkel együtt alkalmas az állapot – azaz a komplex helyzet összefoglaló szemléltetésére.

43. táblázat: SFH alapján számított üzemméret szerint a mintában szereplő termelők (egyéni gazdaságok) gazdálkodására vonatkozó átlagadatok a Püspökladányi kistérségben (EU tipológia, 2006)

Megnevezés		Mértékegység	ΣSFH (EFT)			Összesen
			<=2500	>2500-7000	>7000	
gazdálkodók száma a mintában			48	23	16	87
Standard Fedezeti Hozzájárulás ⁸³		1000 Ft/gazdaság	1195,94	3619,61	14602,55	4302,26
EUME (átlag)			4	12	49	14
Eszközelátottság	összes terület	ha/gazdaság	16,63	44,40	142,54	47,13
	bérelt terület	ha/gazdaság	4,04	9,22	61,00	15,88
	mezőgazdasági terület	ha/gazdaság	16,46	43,71	140,87	46,55
	szántó, összesen	ha/gazdaság	13,18	38,3	119,53	39,35
	gyep, összesen	ha/gazdaság	3,28	5,41	20,84	7,07
	gyümölcsös, összesen	ha/gazdaság	0,00	0,00	0,19	0,03
	MT, átlagos AK	AK/ha	22,25	21,6	24,22	22,44
	munkaerő-állomány	ÉME ⁸⁴ /gazdaság	0,69	1,22	2,69	1,19
	segítő családtag	csÉME/gazdaság	0,65	1,13	0,75	0,79
	munkaerő-állomány	ÉME/100 ha MT	5,92	4,59	31,53	36,70
Termelési szerkezet	vetésterület összesen	ha/gazdaság	11,07	35,32	118,59	37,25
	kalászos gabonafélék	ha/gazdaság	3,95	12,33	32,13	11,34
	szemeskukorica	ha/gazdaság	3,08	11,54	32,88	10,80
	olajos, hüvelyes és rostnövények	ha/gazdaság	1,73	7,71	32,31	8,94
	ebből: napraforgó	ha/gazdaság	1,26	4,98	29,63	7,46
	burgonya ⁸⁵	ha/gazdaság	0,04	0,00	0,16	0,05
	cukorrépa	ha/gazdaság	0,30	1,50	6,81	1,81
	silókukorica	ha/gazdaság	0,00	0,30	3,75	0,77
	lucerna	ha/gazdaság	1,80	1,11	5,25	2,25
	egyéb szántóföldi takarmánynöv.	ha/gazdaság	0,00	0,00	0,00	0,00
	parlag terület	ha/gazdaság	2,11	2,98	0,94	2,10
	állatállomány	sz.á./100 ha MT	25,80	25,55	38,28	32,68
	sertés	sz.á./100 ha MT	5,77	6,63	14,30	10,73
	ebből: hízsertés	sz.á./100 ha MT	2,30	2,67	6,43	4,69
	tenyészkoca	sz.á./100 ha MT	1,03	1,19	1,56	1,36
	szarvasmarha	sz.á./100 ha MT	7,43	5,07	13,06	9,98
	ebből: tejelő tehén	sz.á./100 ha MT	2,40	0,40	4,26	2,94
	növendék- és hízóállat	sz.á./100 ha MT	5,02	4,68	8,80	7,04
	juh	sz.á./100 ha MT	10,66	13,69	10,92	11,56
	baromfi	sz.á./100 ha MT	0,54	0,16	0,00	0,14
Hozamok, értékesítési árak	búza	t/ha	4,16	4,35	4,89	4,37
	rozs	t/ha	0,00	0,00	4,00	4,00
	őszi árpa	t/ha	3,97	3,10	4,17	3,84
	szemeskukorica	t/ha	7,36	7,59	7,52	7,46
	napraforgó	t/ha	2,03	2,12	2,03	2,06
	burgonya	t/ha	30,00	0,00	30,00	30,00
	cukorrépa	t/ha	53,17	55,50	54,22	54,29
	tejhozam	liter/tehén	5156,00	5000,00	7044,33	5768,11
	malac (felnevelt)	db/koca	5,53	8,94	8,33	6,79
	tyúktojás	db/tojó	120,00	133,33	0,00	124,00
	búza	Ft/kg	19,14	18,68	18,58	18,85

⁸³ EUME értékekből számítva: SFH=EUME*1200*251,01 Ft

⁸⁴ **Éves munkaerőegység (ÉME):** a munkateljesítmény mértékegysége (általában alkalmazzák az EU statisztikákban); egy teljes munkaidőben foglalkoztatott, koránál és egészségi állapotánál fogva teljes értékű munkavégzésre alkalmas dolgozó éves munkaidő-teljesítménye munkaórában (KESZTHELYI, 2006).

⁸⁵ 2 gazdaság átlagértéke

Megnevezés	Mértékegység	ΣSFH (EFT)			Összesen
		<=2500	>2500-7000	>7000	
rozs	Ft/kg	0,00	0,00	0,00	0,00
őszi árpa	Ft/kg	20,38	16,67	19,33	19,36
szemeskukorica	Ft/kg	20,33	19,97	21,00	20,32
napraforgó	Ft/kg	49,25	48,23	48,64	48,69
burgonya	Ft/kg	40,00	0,00	40,00	40,00
cukorrépa	Ft/kg	10,83	11,08	10,44	10,74
tehéntej	Ft/liter	48,00	0,00	60,33	53,29
vágósertés	Ft/kg	129,69	251,11	215,33	177,90
tyúktojás	Ft/db	0,00	0,00	0,00	0,00

Forrás: KESZTHELYI (2006) alapján saját számítás

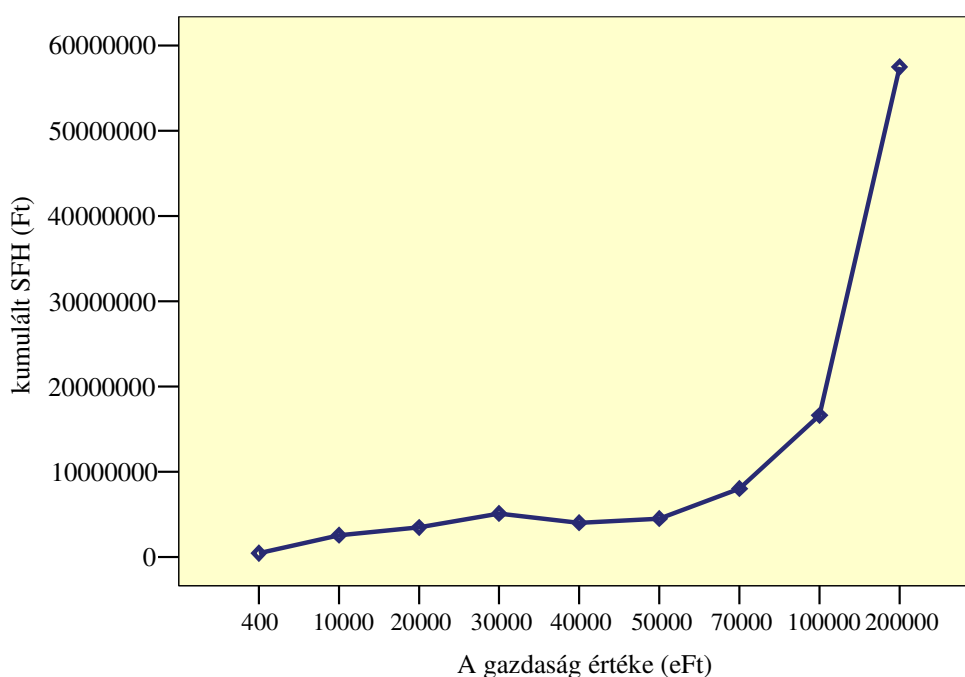
A 43. táblázat alapján megfigyelhető, hogy 2 500 EFT kumulált SFH alatt (1 196 EFT) termel a gazdálkodók 55%-a. Ezen gazdaságok EUME értéke átlagban nem éri el az 5 egységet (4). Mindössze 18%-uk tartozik a 7 000 EFT kumulált SFH-nál (átlagosan 14 603 EFT) többet termelő gazdaságok közé, melyek EUME értéke 49 egység. Az országos tesztüzemi eredményekkel összehasonlítva⁸⁶ (KESZTHELYI, 2006), azt lehet mondani, hogy a halmozott SFH alapján kialakított üzemméreték alsó és középső kategóriájában a kistérségi SFH átlag alacsonyabb (90% illetve 91%-a az országos átlagnak), viszont a felső kategóriában szereplő termelők SFH-ja az országos átlagnál magasabb, annak 112%-a (6. sz. melléklet). **Össességében, a kistérség agrárgazdaságának jövedelemtermelő képessége a halmozott SFH alapján az országos szint felett alakul, annak 163%-a.**

Az országos átlagértékekkel összevetve (6. sz. melléklet) a kistérségi eredményeket megállapítható, hogy a kistérség gazdaságai az országos átlagnál nagyobb földterületen gazdálkodnak és a mezőgazdasági terület átlagos aranykorona értéke is meghaladja az országos átlagot. A növénytermesztés termelési szerkezetét vizsgálva három szembetűnő és általam lényegesnek megítélt különbségre hívnám fel a figyelmet: a burgonya alacsony értékére, a cukorrépa országos átlagot nagymértékben meghaladó termesztésére, valamint az egyéb takarmánynövények hiányára. Az állatállományt tekintve megállapítható, hogy a legkisebb üzemméret kivételével, az országos átlagot jócskán meghaladó a gazdaságok 100 ha mezőgazdasági területre eső számosállat értéke. A juhászati ágazat pedig valamennyi üzemméret esetében kiemelkedő (csaknem duplája az országos eredményeknek). A baromfityenyésztés a vizsgált gazdálkodók esetében a kisebb üzemméretekre jellemző, elsősorban önellátás céljából, amit alátámaszt az is, hogy a tyúktojásnál nem mutatható ki átlagár. A hozamok tekintetében a tejhozam magas átlagára térnék ki, melynek oka elsősorban a minta kis elemszámában rejlik (ami véleményem szerint a legtöbb kiugró érték indoklásaként elfogadható).

Az SFH-val kapcsolatos, szignifikáns összefüggések kapcsán megállapítható, hogy azok a gazdálkodók, akik magasabb halmozott SFH-t érnek el, egyéni vállalkozási formában végzik a

⁸⁶ 2005-ös eredmények, akárcsak a kérdőíves felmérés gazdálkodásra vonatkozó adataiból származó eredmények

tevékenységet ($p=0,000$), ugyanis az őstermelők átlagosan 2 250 EFT, az egyéni vállalkozók pedig 18 200 EFT kumulált SFH-t termelnek. Az elmúlt évben, akik részt vettek mezőgazdasági jellegű továbbképzésben szintén nagyobb SFH-t realizáltak ($p=0,018$ érték mellett, 5 536 EFT, míg azok, akik nem vettek részt, 1 980 EFT-ot). Ugyancsak összefüggés mutatkozik $p=0,000$ érték mellett, $\approx 100\%$ -os szignifikanciaszinten a halmozott SFH és a gazdaság értéke között. Ahogy az a 22. ábrán is látható, a gazdaság értékének növekedésével nő annak kumulált SFH termelése is. A gazdaság értéke az üzemmérettel is összefüggést mutat ($p=0,000$). A kisméretű gazdaságok ($\leq 2\,500$ EFT) átlagértéke 9 278 EFT, a közepes méretűeké (2 500-7 000 EFT) 23 421 EFT, míg a nagygazdaságok ($>7\,000$ EFT) átlagosan 76 133 EFT-ot érnének, ha tulajdonosuk értékesítené.⁸⁷

22. ábra: A kumulált Standard Fedezeti Hozzájárulás (SFH) alakulása a gazdaság értékének függvényében a Püspökladányi kistérségben (2006)

Forrás: Saját számítás

Az eltartó képességhez tartozik továbbá – a mezőgazdaság jövedelemtermelő képességével összefüggésben, azzal párhuzamosan értelmezve – a gazdálkodás árbevétele, valamint a termelők háztartásának jövedelmi helyzete és megélhetési színvonala. Az árbevétel, jövedelem ebben az esetben – a rendszer tulajdonságából adódóan (elemei nem függetlenek egymástól) – nem a terhelésbe, hanem az állapotba tartoznak. Magyarátul szolgálhat még a mezőgazdaság külön tárgyalása, mely indikátorai egy kicsit másféle rendezési elvet kívánnak, valamint, hogy ebben az esetben az eltartó képesség jelenti az állapotot, ami nem engedi, hogy

⁸⁷ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 3.27. kérdése: „Ha értékesítené a gazdaságát, mennyi pénzt kérne érte?”

az árbevételt, jövedelmet külön kezeljem. Az **árbevétel** elsősorban a növénytermesztés és állattenyésztés ágazatok között oszlik meg, 0 és 100% között változóan. Ez azt jelenti, hogy például egy növénytermesztő vállalkozás esetében az árbevétel 100%-a a növénytermesztési ágazatból képződik, míg az állattenyésztésből származó árbevétel aránya ekkor 0. A minimum és maximum oszlop a 44. táblázatban tehát azt mutatja, hogy a kérdésre adott összes válasz közül mi volt a legkisebb, illetve a legnagyobb érték (jelen esetben százalék). A minta átlagát tekintve pedig, azt lehet megállapítani, hogy az árbevétel 69%-át a növénytermesztés, 27%-át az állattenyésztés, 1,26%-át pedig a külső szolgáltatás képezi. Ez utóbbival egyébként a megkérdezettek közül csupán 5 gazdaság foglalkozik (44. táblázat).

44. táblázat: Az árbevétel megoszlása az egyes ágazatok között a Püspökladányi kistérségben (2006)⁸⁸

Árbevétel (%)	Válaszok száma	Minimum ⁸⁹	Maximum	Átlag	Szórás
Növénytermesztés	87	0	100	69,14	39,10
Állattenyésztés	87	0	100	27,30	37,63
Kertészet	87	0	0	0,00	0,00
Szolgáltatás	87	0	50	1,26	6,25
Egyéb	87	0	0	0,00	0,00

Forrás: Saját számítás

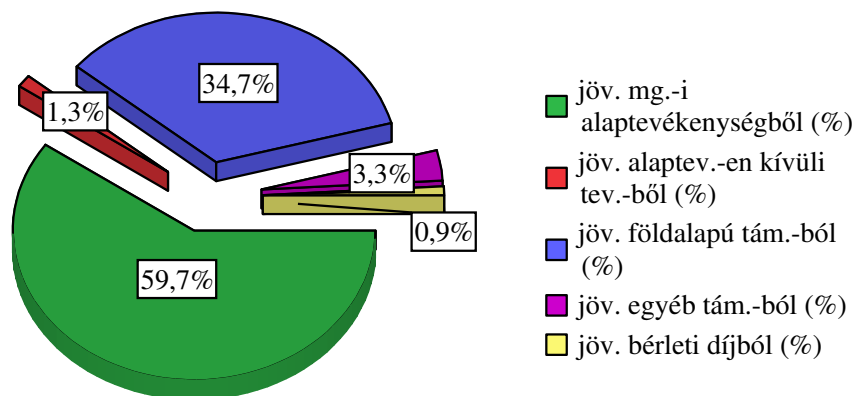
A kérdőíves megkérdezésben szereplő gazdálkodók **háztartása bevétele** általában nem csupán a mezőgazdasági tevékenységből származik, az mindössze az összes bevétel 45%-át adja, míg a gazdaságon kívülről szerzett bevétel a további 55%-ot.⁹⁰ Természetesen vannak olyan termelők, akiknek a háztartása teljes egészében a gazdaságból él, de ők csupán a megkérdezettek 10%-át alkotják és ők rendelkeznek a legnagyobb értékű gazdasággal ($p=0,000$ mellett, átlagosan 56 millió Ft). Tovább vizsgálva, a gazdák 38%-ának 50% felett alakul a gazdálkodásból realizált jövedelme (gazdaságuk értéke átlagosan 32 millió Ft), 52%-uknak pedig 50% alatt (gazdaságuk értéke átlagosan 15 millió Ft). Ez utóbbi két kategóriába jellemzően az östermelők tartoznak.

A 43. táblázatban meghatározott üzemméretek alapján vizsgálva a kérdést szintén összefüggést találunk ($p=0,001$). Azok a termelők, akik az 1. üzemméretbe tartoznak ($SFH \leq 2\,500$ EFT), átlagosan 32,4%-ban, a 2. üzemméretbe tartozók ($2\,500 < SFH \leq 7\,000$ EFT) átlagosan 54,6%-ban, a 3. üzemméretbe tartozók ($SFH > 7\,000$ EFT) pedig átlagosan 67,8%-ban realizálnak jövedelmet a gazdálkodásból.

⁸⁸ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 3.13. kérdése: „Éves árbevétel arányának alakulása az egyes ágazatokban”.

⁸⁹ Összesítés nélküli minimum érték (a válaszok alapján előforduló legkisebb érték)

⁹⁰ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 4.1. kérdése: „A háztartása jövedelmének hány %-a származik a gazdaságból, a gazdaságon kívülről?”.

23. ábra: A gazdaságból származó jövedelem összetevőinek megoszlása a Püspökladányi kistérségben (2006)⁹¹

Forrás: Saját számítás

Ha a **termelésből származó jövedelemhányadot** vizsgáljuk, megállapítható, hogy 60%-a származik magából a mezőgazdasági alaptevékenységből, melyet a földalapú támogatás nagymértékben kiegészít (35%). Alaptevékenységen kívüli tevékenységből (1%), egyéb támogatásból (3%), valamint bérleti díjből (1%) csupán néhány százaléka származik a jövedelemnek (23. ábra).

A gazdaságból származó jövedelem 57%-át a termelők visszaforgatják a gazdaság fenntartására, fejlesztésére, személyes fogyasztásra pedig a 35%-át költik. Megtakarításra mindössze 6%-nyi jövedelemhányad marad (45. táblázat).

45. táblázat: A gazdaságból származó jövedelem felhasználásának megoszlása a megkérdezettek véleménye alapján a Püspökladányi kistérségben (2006)⁹²

Megnevezés	Válaszok száma	Minimum ⁹³	Maximum	Átlag	Szórás
gazdaság fenntartása, fejlesztése	87	0	100	57,05	35,81
személyes fogyasztás	87	0	100	34,68	32,72
megtakarítás	86	0	60	5,70	12,44
egyéb cél	86	0	20	0,35	2,40

Forrás: Saját számítás

A válaszoknak magas a szórása, ami azt jelenti, hogy a termelők 20%-a a gazdaságból származó teljes jövedelmét visszaforgatja a termelésbe. E gazdálkodók 94%-a (1 fő kivételével) rendelkezik gazdaságon kívüli jövedelemforrással is. A megkérdezettek 9%-a személyes fogyasztásra költi a jövedelem 100%-át. Közülük 25% (2 fő) azoknak az aránya, akik nem

⁹¹ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 4.2. kérdése: „A gazdaságból származó jövedelem megoszlása”.

⁹² 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 4.9. kérdése: „Az utóbbi 2 évben a gazdaságból származó jövedelmét milyen arányban fordította az alábbiakra?”.

⁹³ Összesítés nélküli minimum érték (a válaszok alapján előforduló legkisebb érték)

rendelkeznek gazdaságon kívüli jövedelemforrással. Feltételeztem, hogy ezen gazdálkodóknak – akik személyes fogyasztásra költik az összes gazdaságból származó jövedelmet – a jövedelemtermelésük sem túl nagy. Ez a feltételezés beigazolódott, hiszen a kumulált SFH-juk átlagosan 1 950 EFT, az EUME értékük pedig átlagosan 6, ami épphogy meghaladja az életképesség határát.

A gazdaságon kívülről származó háztartási bevételek fő forrása a munkabér (59%). Ennek aránya összefügg azzal, hogy hányan élnek egy háztartásban ($p=0,000$), hány fő kereső ($p=0,000$), illetve 18 éven aluli gyermek ($p=0,010$) van a családban, valamint hányan dolgoznak teljes munkaidőben, mezőgazdaságon kívüli munkahelyen ($p=0,000$). Ugyanezek a tényezők a nyugdíj nagyságrendjét is befolyásolják, ami egyébként a második fő bevételi forrás (26%). A családi pótlék (5,3%) az egy háztartásban élők ($p=0,000$) és a 18 éven aluli gyermekek számával ($p=0,000$) mutat összefüggést – mindkettő növekedésével nő annak értéke. Meg kell még említeni, hogy a szociális támogatások értéke 0, vagyis azok a családok, amelyek a mezőgazdasági tevékenység mellett egyéb jövedelemforrással is rendelkeznek, nem szorulnak támogatásra, mint pl. szociális segély. Itt meg kell jegyezni, hogy a GYES az egyéb kategóriába került (46. táblázat).

46. táblázat: A gazdaságon kívülről származó háztartási bevételek forrásainak megoszlása a Püspökladányi kistérségben (2006)⁹⁴

Megnevezés	Válaszok száma	Minimum ⁹⁵	Maximum	Átlag	Szórás
Munkaviszonyból származó jövedelem	79	0	100	58,68	42,60
Szociális támogatás	79	0	0	0,00	0,00
családi pótlék	79	0	100	5,37	13,95
nyugdíj	79	0	100	25,59	39,92
rokkant nyugdíj	79	0	100	5,06	22,06
egyéb	79	0	100	4,03	14,17

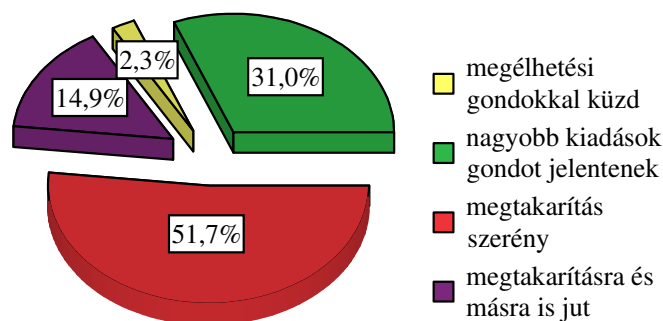
Forrás: Saját számítás

A megkérdezettek közül mindösszesen 9 gazdálkodó háztartásában (10%) nincs a mezőgazdasági tevékenységen kívül egyéb jövedelemforrás. Ezek a termelők a legnagyobb gazdálkodók csoportjába tartoznak, ugyanis átlagos SFH termelésük 12 400 EFT, EUME értékük pedig 41 egység. Ők azok, akik nem is szorulnak egyéb jövedelemforrásra.

Az előbbiekből következik, hogy a megkérdezett termelők nagyobb hányada nem küzd **megélhetési problémákkal** (66,6%), pontosabban 52%-uknak szerény megtakarításuk van (ezek elsősorban a felesleget értékesítő, valamint az értékesítésre termelő gazdák – $p=0,032$), 15%-uknak pedig az életminőség javítására is van lehetősége (az értékesítésre termelők tartoznak ide). Mindössze 2% azoknak az aránya, akik megélhetési gondokkal küzdenek, holott

⁹⁴ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 4.3. kérdése: „Háztartásának mezőgazdaságon kívüli bevételi forrásainak alakulása”.

nem csupán a termelésből származik jövedelmük. Ez utóbbiak, valamint azok, akiknek a nagyobb kiadások gondot jelentenek (15%) jellemzően az önellátásra termelők közül kerülnek ki (24. ábra). Összességében tehát, a lakosság válaszaival összehasonlítva (18. ábra) megállapítható, hogy **a mezőgazdasági tevékenység – elsősorban akkor, ha értékesítés céljával történik, és van mellette más jövedelemforrás is – hozzájárul a jobb megélhetéshez.**

24. ábra: A vizsgálatba vont gazdálkodók megélhetési színvonalának alakulása a Püspökladányi kistérségben (2006)⁹⁶

Forrás: Saját számítás

Fentiek alapján – a lakosság válaszaival összehasonlítva – 7%-kal kevesebb azoknak a száma, akik **elégedetlenek jelenlegi helyzetükkel, jövedelmükkel** (68%).⁹⁷

4.4. Hatás („Impact”)

A hatás az „állapot”, azaz **a népességmegtartó képesség következménye**. Olyan demográfiai folyamatokkal jellemezhető, mint a vándorlási különbség, a népességszaporulat, vagy az elöregedési mutató. Ez tehát **a lakosság reakciója** a pozitív, vagy negatív irányú változásokra. A lakossági kérdőívben a megkérdezettek változtatási-, elköltözési hajlandóságára irányuló kérdések tartoznak ide, míg a mezőgazdasági termelői kérdőívekből a jövővel kapcsolatos elképzelések, szövetkezési hajlandóság, valamint, hogy az Európai Unió csatlakozást hogyan élték meg a gazdák.

A négy településcsoport népességváltozásának irányát jelzi a **népsűrűség változását** kifejező mutató is. A lakónépesség változásának okait vizsgálva megállapítható, hogy az 1. településcsoport esetében mind a természetes szaporodás, mind a bevándorlás magas értéket képvisel (47. táblázat). A csoportba tartozó települések alacsony telek- és ingatlanárai ugyanis vonzó tényező a városokból, más településekből elköltözők számára. Ezt tovább fokozza Nádudvaron a lakásépítési támogatás bevezetése. A betelepülők nagy hányada jellemzően roma

⁹⁵ Összesítés nélküli minimum érték (a válaszok alapján előforduló legkisebb érték)

⁹⁶ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 4.6. kérdése: „Kérem, minősítse családjá megélhetésének színvonalát!”.

⁹⁷ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 4.4. kérdése: „Háztartásának jelenlegi helyzetével, jövedelmével elégedett, vagy nincs megelégedve?”.

nemzetiségű, akiknek a gyermekvállalási hajlandósága is nagyobb az átlagnál (2. sz. melléklet, 14. pont). A születések számának kedvező alakulását az előregedési mutató is jól jelzi, mely ebben a csoportban javult, azaz a 0-14 évesek száma meghaladja a 60 év felettek számát (48. táblázat).

A 2. településcsoportnál, ellentétben az 1990-2004-es időszak népességnövekedésével, 1990-2001 között népességcsökkenés tapasztalható – elsősorban elvándorlás miatt, de a születések-halálozások aránya sem kedvező ebben a csoportban, melyre az előregedési mutató hívja fel a figyelmet (47.-48. táblázat). A kismértékű népességnövekedés 2001 után következett be, bár ezeknek a településeknek igen rapszodikus alakult az évek során a népessége a statisztikai adatok alapján. **A csökkenő lakosságú településeknél számottevő a természetes fogyás, a kedvezőtlen korstruktúra** (folyamatos és növekvő arányú előregedés), **valamint az elvándorlás mértéke egyaránt** (47. táblázat). A mezőgazdaságban dolgozók előregedését megerősíti a kérdőíves felmérés, amely alapján a mintában szereplő gazdálkodók többsége 50 év fölötti (57,5%).⁹⁸

A természetes fogyásban komoly szerepet játszik a születések számának csökkenése, valamint a halálozások magas aránya (mely egyébként országos tendencia). Az elvándorlás legfőbb oka a munkahelyhiány, amely elsősorban a fiatalokat kényszeríti lakóhelyük elhagyására. Az elvándorlás elsősorban közeli nagyvárosok, valamint a megyeszékhely felé történik (2. sz. melléklet, 14. pont, 52. táblázat). A vándorlási különbözetet összehasonlítva regionális és országos adatokkal, azokkal ellentétes képet kapunk. Ennek oka elsősorban a **kistérség periférikus fekvése** és abból eredő hátrányos helyzete.

47. táblázat: A lakónépesség változásával és összetételével kapcsolatos mutatók a Püspökladányi kistérségben

Megnevezés	Népsűrűség változása (%)	Lakónépesség	Természetes szaporodás, ill. fogyás	Belföldi vándorlási különbözet	Lakónépesség	Roma lakosság aránya (%)
	1990-2004	1990	1990-2001 ⁹⁹		2001	2004
1. településcsoport	3,17	11086	246	421	11753	14,8
2. településcsoport	0,85	7871	4	-43	7832	4,8
3. településcsoport	-4,03	22559	-27	-641	21891	13,7
4. településcsoport	-8,53	11348	-514	-231	10603	6,7
Kistérség összesen	-1,66	52864	-291	-494	52079	9,9
Észak-Alföldi Régió	-0,01	1546612	-13344	17903	1551171	n.a.
Magyarország	-2,67	10374823	-372862	196354	10198315	n.a.

Forrás: KSH, 1991a; KSH, 1991b; KSH, 1991c; KSH, 1991d; KSH, 2002; KSH 2005a; KSH, 2005b DE-ATC-AVK, 2006

⁹⁸ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 2.2. kérdése: „Kora”.

⁹⁹ A KSH 1996-tól mutatja be településsorosan a vándorlási különbözetet, ezért indokolt a Népszámlálási adatok használata

A roma kisebbség aránya 10% a kistérségben, legnagyobb az 1. valamint a 3. településcsoporton belül (47. táblázat). Kapcsolatuk a helyi lakossággal általában megfelelő, konfliktus ritkán alakul ki (2. sz. melléklet, 23. pont).

48. táblázat: A lakónépesség változásával összefüggő mutatók a Püspökladányi kistérségben

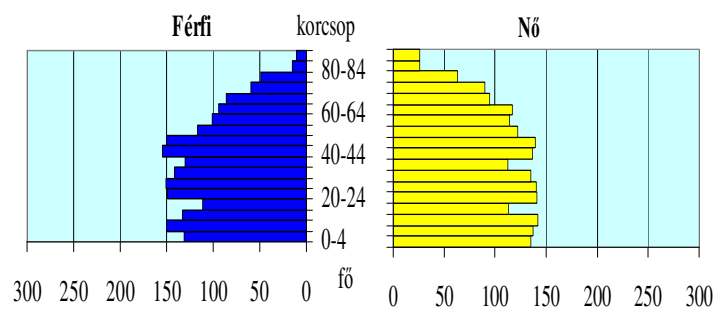
Megnevezés	Előregedési mutató (%) ¹⁰⁰		Munkavállalási korú lakosság aránya az összlakosságon belül (%)	
	1990	2001	1990	2001
1. településcsoport	90,2	81,4	58,2	58,0
2. településcsoport	83,5	103,9	58,9	58,5
3. településcsoport	88,5	97,4	59,0	58,8
4. településcsoport	136,9	156,3	57,2	57,2
Kistérség összesen	81,7	95,6	59,4	59,6
Észak-Alföldi Régió	n. a.	99,09	n. a.	61,97
Magyarország	91,99	122,81	60,57	62,97

Forrás: KSH, 1991b; KSH, 2002 alapján saját számítás

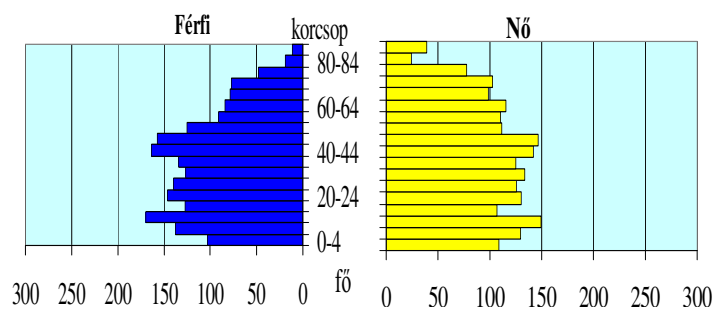
A munkavállalási korú lakosság aránya az összlakosságon belül mindegyik településen és országosan is stagnáló, mely összefüggésben áll az előbb ismertetett tendenciákkal (48. táblázat).

Az egyes települések **korfáit** vizsgálva (25. ábra) megállapítható, hogy a kisgyermek aránya az 1. településcsoporton belül a legnagyobb és ugyanitt a legegyszerűsebb a korcsoportok megoszlása. A korfa jellemzően egy harangformát ábrázol, mely az állandó népességet szimbolizálja. A többi településcsoportra már sokkal inkább a fogyó népességet mutató gombaalak jellemző, vagyis a korfa a középkorúak korcsoportjainál szélesedik ki, a fiatalok esetében újra összeszűkül. Igaz, ez a 2. és 3. településcsoport esetében inkább átmeneti jellegű, mert a fiatal korcsoportok is bizonyos esetben kiugró értéket képviselnek, de a 4. településcsoport esetében jól kivehető a gombaalak. Érdekes még megemlíteni, hogy a férfiak száma úgy 50 éves korig a 3. településcsoport kivételével mindenütt nagyobb, majd az 50 éves korosztályt átlépve a nők száma magasabb. Ez egyértelműen jelzi a férfiak korai halandóságát. Általánosan jellemző továbbá a korfával kapcsolatban, hogy míg makro-szinten (világ-szinten) a fiatalodó társadalom inkább a fejletlen (pl. India, afrikai-, latin-amerikai országok), az előregedő társadalom pedig a fejlett országok ismérvei (pl. Svájc, Svédország, Németország, Japán), addig mikro-szinten (települési szinten) a fiatalodó lakosság inkább a fejlettebb, az előregedő pedig az elmaradott településeknél figyelhető meg. A kistérség elemzésével pedig az a sajátosság állapítható meg, hogy települési szinten is találkozhatunk fejlettségben elmaradott, de mégis fiatalodó lakosságú községekkel (1. településcsoport) melynek oka a már többször említett, szegényebb néprétegek elszegényedő falvakba telepedése.

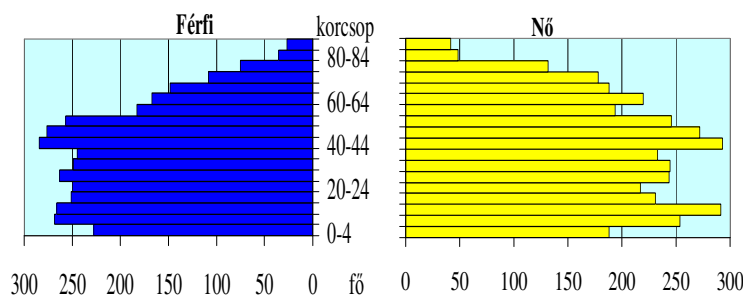
¹⁰⁰ Előregedési mutató= (60 év felettek száma/0-14 évesek száma)*100

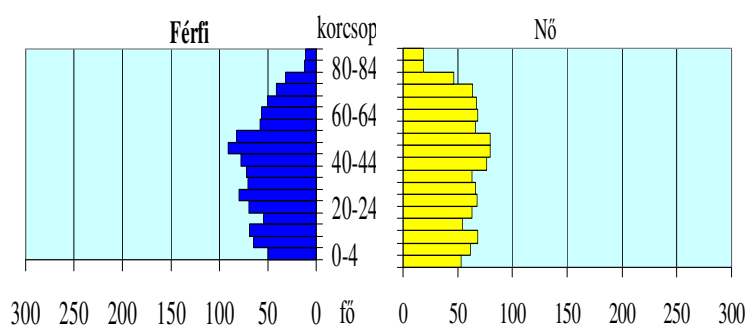
1. településcsoport

2. településcsoport

3. településcsoport

4. településcsoport

25. ábra: Az egyes településcsoportok korfái a Püspökladányi kistérségben (2001)

Forrás: KSH, 2002 alapján saját ábrázolás

Egy terület népességmegtartó képességének hatása – kiindulva az ellátó-képességből – jól jellemezhető a lakásépítési hajlandósággal, melyet legjobban a lakásállomány változása és az adott évben épített lakások aránya reprezentál az összes lakásállományon belül. A lakásépítések mellett fontos még figyelembe venni azok felszereltségét, közművekkel való ellátottságát.

49. táblázat: A lakásellátottságot kifejező mutatók a Püspökladányi kistérségben (1990-2004)

Megnevezés	Lakásallo-mány változása (%)	Egy éven belül épített lakások aránya a lakásállományon belül (%)		Egy lakásban élők átlaga (fő)		Egy háztartásra jutó lakás (db)	
		1990-2004	1990	2004	1990	2004	1990
1. településcsoport	6,49	0,71	0,64	2,53	2,70	1,05	1,09
2. településcsoport	3,38	1,00	0,67	2,77	2,71	1,00	1,03
3. településcsoport	2,24	1,66	0,76	2,68	2,56	1,03	1,07
4. településcsoport	0,62	1,11	0,61	2,49	2,28	1,04	1,07
Kistérség összesen	2,99	1,43	0,78	2,70	2,58	1,02	1,06
Észak-Alföldi Régió	8,18	1,57	1,15	2,78	2,57	1,00	1,05
Magyarország	9,32	1,50	1,05	2,72	2,42	0,98	1,06

Forrás: KSH, 1991a; KSH, 1991b; KSH, 1991c; KSH, 1991d; KSH, 2002; KSH, 2005a; KSH, 2005b alapján saját számítás

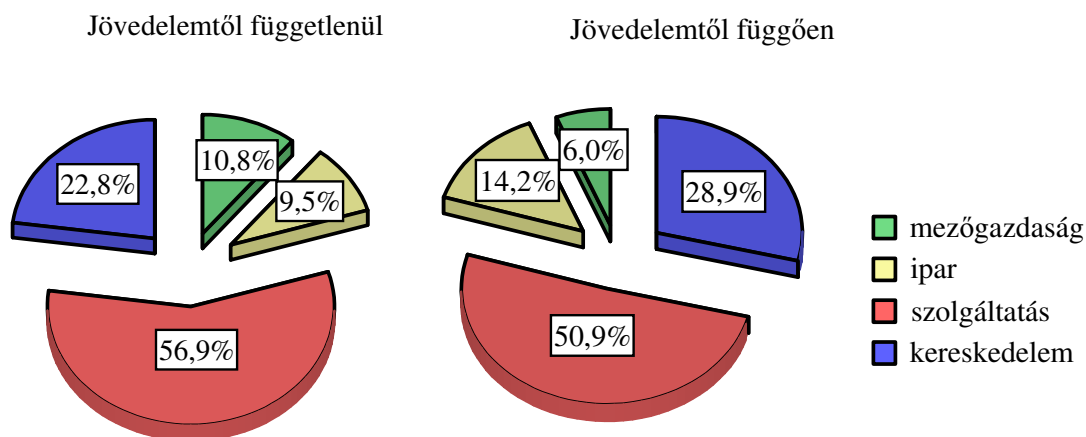
A vizsgált időszakban valamennyi településcsoport esetében növekedés következett be a **lakásállományban** (49. táblázat). Ez a csökkenő népességű településeket figyelve jóval kisebb arányú (0,62%, ill. 2,24%), mint a növekvő népességű községek esetében (3,38%, ill. 6,49%). Az **egy éven belül épített lakások** aránya valamennyi településcsoport esetében csökkenést jelez, kiemelkedően a csökkenő lakosságú településeknél (45-54%-os csökkenés). Ez azt jelzi, hogy a lakásépítési kedv az utóbbi években mérséklődött. Fontos még megjegyezni, hogy míg az épített lakások aránya a régióban az országos átlagnál is jobb képet mutat, addig a kistérség igencsak le van maradva a régióon belül. Egy lakásban átlagosan 2-3 fő lakik, ami inkább csökkenő tendenciát mutat az utóbbi években, összefüggésben a gyermekvállalási hajlandóság mérséklődésével. Egy háztartásra pedig 1 lakás jut, melyben kismértékű növekedés következett be. Ez a mutató az országos átlagnál kedvezőbb helyzetet tükröz (49. táblázat).

A **lakások felszereltségét** tekintve elmondható, hogy 1990-2001 között nagyarányú emelkedés tapasztalható a komfortos és összkomfortos lakások számában (átlagosan 32, ill. 43%). Ez a növekedés, jellemzően a növekvő népességű településcsoportoknál a legnagyobb arányú. Ehhez kapcsolódóan a félkomfortos és komfort nélküli lakások számában pedig csökkenés figyelhető meg (átlagosan 24, és 35%). Itt fel kell azonban hívnom a figyelmet, hogy a komfort nélküli lakások legnagyobb arányban nem a növekvő, hanem a csökkenő lakosságú településeken csökkentek.

A lakossági felmérés alapján hatásként értelmezem továbbá, hogy **jövedelemtől függetlenül, ill. attól függően melyik nemzetgazdasági ágban dolgozna** a válaszadó, ugyanis ez képet ad arról, hogy melyik ágazat gazdasági eltartó-képességében bíznak a lakosok.

A kérdés eredményeként megállapítható, hogy jövedelemtől függetlenül és függően is a szolgáltatásra esett a legtöbb választás (57%, ill. 51%). A mezőgazdaság vonzóbb a válaszadóknak akkor, ha nem vizsgáljuk az abból származó jövedelmeket (11%), viszont a

jövedelmet figyelembe véve, már visszaesik 6%-ra, és megnő az ipar, valamint a kereskedelem részaránya (26. ábra). Ez arra hívja fel a figyelmet, hogy a **mezőgazdasági tevékenységet inkább a tradíció, vagy a gazdálkodás szeretete, szépsége miatt választják a lakosok, semmint annak jövedelemtermelő képessége miatt.** Jellemző az is, hogy az emberek általában a könnyebb munkavégzési feltételek felé irányulnak, tehát a fizikai tehervállalás kevésbé népszerű.

26. ábra: Jövedelemtől függetlenül, ill. attól függően választott nemzetgazdasági ág a Püspökladányi kistérségben (2006)¹⁰¹

Forrás: Saját ábrázolás

A kérdést a tekintetben is megvizsgáltam, hogy a jelenlegi munkahely alapján van-e összefüggés a válaszokban. Azt az eredményt kaptam $p=0,000$ érték alapján, $\approx 100\%$ szignifikanciaszint mellett, hogy jövedelemtől függetlenül a mezőgazdaságban és szolgáltatásban jelenleg dolgozók nem változtatnának ágazatot. Az iparban dolgozók egy része szívesebben dolgozna a szolgáltatói szférában, de a nagyobb hányaduk továbbra is az ipart választotta (58,3%). Azt is meg lehet állapítani továbbá, hogy az iparban dolgozók közül senki sem választotta a mezőgazdaságot, a szolgáltatásban jelenleg dolgozók közül pedig 18% szívesebben dolgozna a kereskedelemben.

A jövedelmeket is figyelembe véve, szintén $\approx 100\%$ szignifikanciaszint mellett, már változik a kép. A mezőgazdaságban dolgozók többsége a szolgáltatói szférát választotta elsődlegesen (32%), további 24%-uk az iparban, míg 16%-uk a kereskedelemben próbálna szerencsét. Az ágazatban csupán 28%-uk maradna. Az iparban dolgozók a korábbinál nagyobb arányban választották a szolgáltatást (kiegyenlítődött az arány – ipar-szolgáltatás: 42-42%), míg a szolgáltatásban dolgozók körében nőtt a kereskedelmet választók száma (26,5%). A mezőgazdasági tevékenység – az abban jelenleg is dolgozókon kívül – mindössze a

¹⁰¹ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 3.6. és 3.7. kérdései: „Ha jövedelemtől függetlenül választhatna, melyik összevont gazdasági ágban dolgozna legszívesebben?” valamint „Ha viszont figyelembe veszi a jövedelmet, akkor melyik összevont gazdasági ágban vállalna munkát?”.

szolgáltatásban foglalkoztatottak 3%-a számára volt vonzó. Egyértelmű tehát a mezőgazdaság jövedelemtermelésben betöltött szerepének lecsökkenése.

A kérdés folytatásaként érdekelt, hogy azért, hogy a megkérdezettek a **jövedelemtől függetlenül ill. függően választott munkakörben dolgozhassanak, mennyire hajlandók áldozatokat hozni (ingázni, esetleg elköltözni)**. A 50. táblázat alapján leszögezhető, hogy jövedelemtől függetlenül csaknem egyenlő arányban van az áldozatot vállalók (49%), és nem vállalók (51%) száma. Az előbbiek közül többen változtatnának lakóhelyet (25%), mint az ingázást (24%); míg az utóbbiak többsége (33,5%) elégedett a jelenlegi munkájával.

50. táblázat: A megkérdezettek változtatási hajlandósága jövedelemtől függetlenül a Püspökladányi kistérségben (2006)¹⁰²

Jövedelemtől függetlenül hajlandó lenne	Válaszok száma	Megoszlás (%)	Érvényes megoszlás (%)
mindennap ingázni	55	23,2	23,6
lakóhelyet változtatni	59	24,9	25,3
elégedett	78	32,9	33,5
nem hajlandó	41	17,3	17,6
Összesen	233	98,3	100,0
Hiányzó értékek	4	1,7	
Összesen	237	100,0	

Forrás: Saját számítás

Jövedelemtől függően megnőtt azoknak az aránya, akik hajlandók áldozatot hozni (60%), elsősorban pedig azoké, akik a mindennapos ingázást vállalnák (31%). Az áldozatot nem hozók közül továbbra is a jelenlegi munkájukkal elégedettek vannak többségben (25%) (51. táblázat). Mindkét eset összefüggésben van a válaszadók korával ($p=0,000$, $p=0,013$). A legfiatalabb korcsoport (20-29 év) illetve a 60 év feletti leginkább lakóhelyet váltanának, jövedelemtől függetlenül és függően egyaránt. A jövedelmektől eltekintve a 30-49 évesek többsége elégedett (41%), az 50-60 évesek pedig nem hajlandók változtatni, míg a jövedelmek figyelembevételével a 30-49 évesek ingáznának, az 50-60 évesek lakóhelyet változtatnának.

51. táblázat: A megkérdezettek változtatási hajlandósága jövedelemtől függően a Püspökladányi kistérségben (2006)¹⁰³

Jövedelemtől függően hajlandó lenne	Válaszok száma	Megoszlás (%)	Érvényes megoszlás (%)
mindennap ingázni	73	30,8	31,3
lakóhelyet változtatni	66	27,8	28,3
elégedett	58	24,5	24,9
nem hajlandó	36	15,2	15,5
Összesen	233	98,3	100,0
Hiányzó értékek	4	1,7	
Összesen	237	100,0	

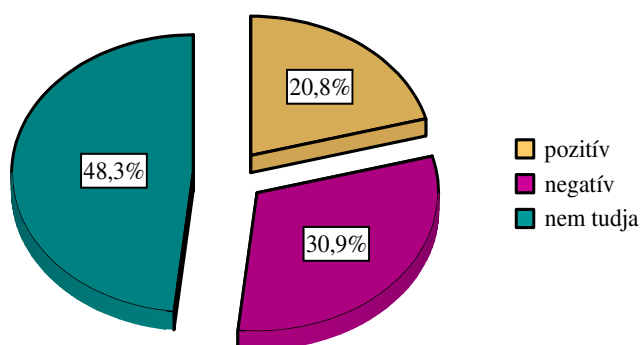
Forrás: Saját számítás

¹⁰² 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 3.8. kérdése: „Amennyiben lehetősége nyílna, hogy az Ön által kedvelt területen dolgozhasson (jövedelmet nem figyelembe véve), hajlandó lenne az alábbiak közül az egyikre?”.

¹⁰³ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 3.9. kérdése: „Amennyiben a jövedelmet is figyelembe veszi az előző kérdéssel kapcsolatban, hajlandó az alábbiak közül az egyikre?”.

Továbbmenve, egyik esetben sem változtatnának azok, akik elégedettek a jelenlegi helyzetükkel, jövedelmükkel, ugyancsak azért, mert elégedettek a munkájukkal. Akik nem elégedettek, azok jövedelemtől függetlenül 27%-ban ingáznának, 26%-ban pedig lakóhelyet váltanának, jövedelemtől függően azonban már 37%-ban ingáznának és 31%-ban költöznének a munkahely irányába.

Hatásként az is, hogy **a lakosok hogyan látják a településen maradvá jövőjüket**. A 27. ábra szemlélteti, ahol a megkérdezettek igen kis százaléka (21%) vélekedik pozitívan a jövőjéről, 31%-uk inkább borúlátó. Nagy az aránya azoknak viszont, akik nem tudják megítélni, hogy mi várható a jövőben (48%). Ez a kérdés összefüggésben van azzal a kérdéssel, hogy „Európai Uniós csatlakozásunkat követően tapasztalt-e változást/fejlődést lakóhelyén?”¹⁰⁴ ($p=0,002$). Ugyanis azok, akik pozitívan látják sorsukat, az EU-s tagságunk óta inkább tapasztaltak fejlődést (51%), mint azok akik nem tudják megítélni a jövőjüket (67% szerint nem volt fejlődés), vagy negatívan látják azt (79% szerint nem volt fejlődés).

27. ábra: A megkérdezettek jövőbeli kilátásai a lakóhelyükön maradvá a Püspökladányi kistérségben (2006)¹⁰⁵

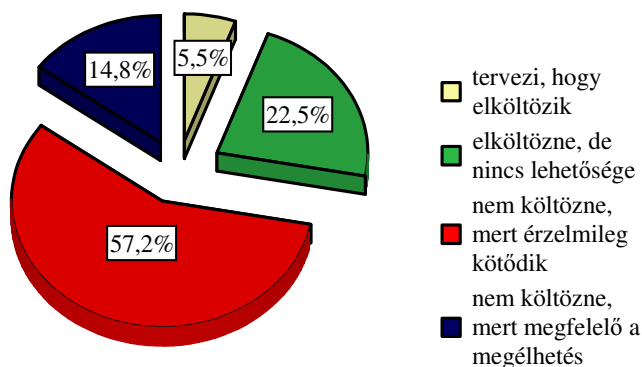
Forrás: Saját számítás

Az egyik legfontosabb hatása a népességmegtartó képességnek az **elköltözéssel kapcsolatos szándék**. A 28. ábra reprezentálja az erre vonatkozó válaszokat, mely alapján megállapítható, hogy a megkérdezettek 72%-a nem hajlandó elhagyni lakóhelyét, melynek elsődleges oka, hogy érzelmileg kötődnek ahhoz (57%). Úgy vélem, azonban, hogy az elköltözni szándékozók 28%-os aránya magas, ebből is kiemelkedő azoknak a száma, akik elköltöznének ugyan, de nincsen rá lehetőségük (22,5%). Csupán a válaszadók 15%-a nyilatkozott úgy, hogy megfelelő megélhetést biztosít számára a település. Ez utóbbiak természetesen azok, akiknek nincsenek megélhetési problémáik ($p=0,001$)¹⁰⁶. Ezen belül, akiknek szerény a megtakarításuk 26%-ban, akiknek pedig az életminőség javítására is lehetőségük van 27%-ban vallotta ezt, tehát az ő esetükben is inkább az érzelmi kötődés

¹⁰⁴ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 5.17. kérdése.

¹⁰⁵ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 5.15. kérdése: „A településen maradvá hogyan ítéli meg jövőbeli kilátásait?”.

dominál. Velük ellentétben a megélhetési gondokkal küzdők 41%-a költözne máshová, de nincs lehetősége, 45%-uk pedig érzelmileg kötődik lakóhelyéhez.

28. ábra: A megkérdezettek elköltözésre irányuló szándéka a közeljövőben, a Püspökladányi kistérségben (2006)¹⁰⁷

Forrás: Saját számítás

A válaszadók kora is befolyásolja elköltözési szándékukat ($p=0,006$). Természetesen azok, akik határozottan állították, hogy a közeljövőben elhagyják településüket, döntően a 20-29 éves korosztály képviselői (46%). Az összes többi korosztály elsősorban érzelmileg kötődik lakóhelyéhez.

A kérdés azzal is összefügg, hogy a megkérdezetteknek **hány családtagja, barátja, ismerőse él a településen** ($p=0,014$). Vitathatatlan, hogy az elköltözési szándékot ez a tény is befolyásolja, hiszen az érzelmileg kötődőknek van a legnagyobb ismeretsége, átlagosan 65 fő. Akik tervezik, hogy elköltöznek, azoknak átlagosan 25 fő, akik elköltöznének, de nincs lehetőségük, 57 fő az ismerőseik száma. A megfelelő megélhetésre hivatkozónak átlagosan 48 fő ismerősük, családtagjuk, barátjuk él a lakóhelyükön.¹⁰⁸

52. táblázat: Az elköltözés irányára vonatkozó válaszok – az elköltözést választók közül – a Püspökladányi kistérségben (2006)¹⁰⁹

Az elköltözés iránya	Válaszok száma	Megoszlás (%)	Érvényes megoszlás (%)
térségen belül másik településre	8	3,4	12,1
térségen belül városba	18	7,6	27,3
térségen kívül faluba	3	1,3	4,5
térségen kívül városba	30	12,7	45,5
fővárosba	5	2,1	7,6
külföldre	2	0,8	3,0
Összesen	66	27,8	100,0
Hiányzó értékek	171	72,2	
Összesen	237	100,0	

Forrás: Saját számítás

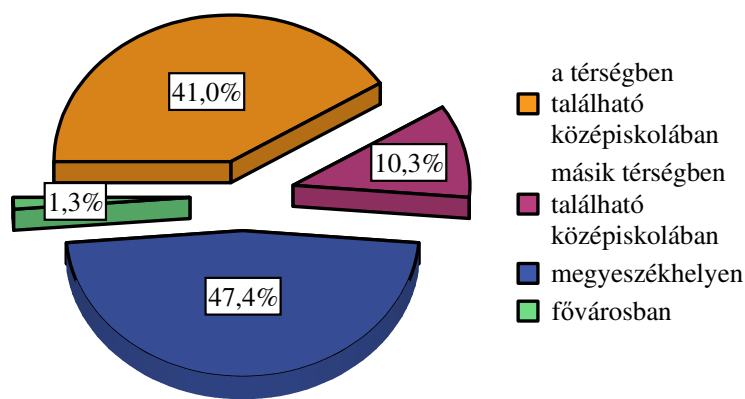
¹⁰⁶ Az összefüggést óvatosan kell kezelni, mert előfordul olyan cella, ahol a peremeloszlások alapján várható érték kisebb 1-nél (0,61), valamint a cellák 37,5%-ában az érték kisebb 5-nél.

¹⁰⁷ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 5.8. kérdése: „A közeljövőben tervezi-e, hogy elköltözik a településről?”.

¹⁰⁸ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 5.2. kérdése: „Hány családtagja, rokona, barátja él a településen?”.

A lakóhelyet váltani szándékozók még a kistérséget is elhagynák (61%), jobbra térségen kívüli várost választanának új otthonként (45,5%). Mindössze 39%-uk maradna a kistérségben, azon belül is városokban (27%) (52. táblázat).

A **középiskola megválasztása** ugyancsak „hatás”-ként tárgyalható, mivel az adott körülmények befolyásolják az erre vonatkozó döntést. A kistérségben egyedül Püspökladányban található gimnázium, így nem csoda, hogy a választás előtt állók 47%-a a megyeszékhelyen lévő intézményekbe küldik gyermekeiket, 10%-uk pedig másik térségben található középiskolába. A fővárosba csak nagyon kevesen (1,3%) tervezik a középiskola folytatását. Pozitívumként értékelendő, hogy a megkérdezettek 41%-a a kistérség középiskoláiban gondolkodik (29. ábra).

29. ábra: A középiskola választásának helyszíne a Püspökladányi kistérség megkérdezetteinek válasza alapján (2006)¹¹⁰

Forrás: Saját számítás

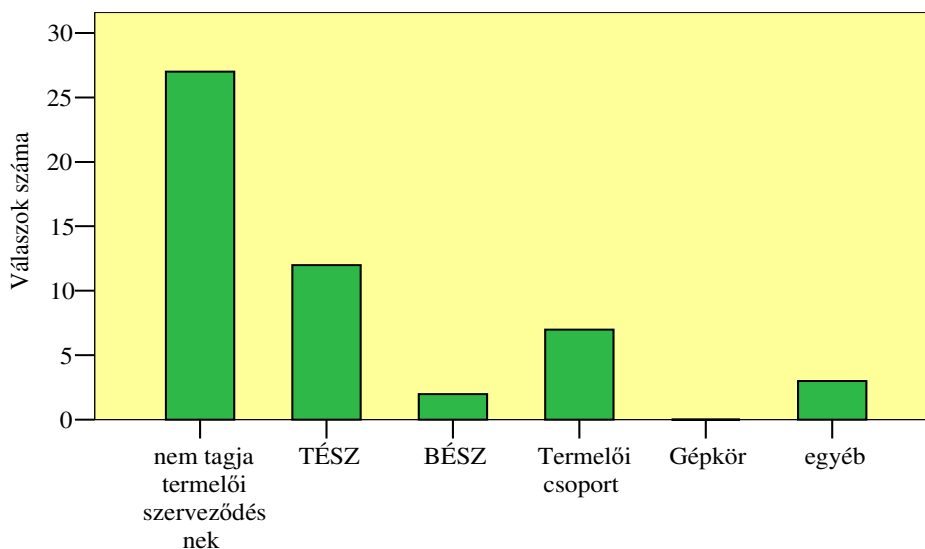
A mezőgazdasági termelők **szövetkezési hajlandósága** egyértelműen az adottságok/állapot következménye (30. ábra). A többség (59%) semmilyen szerveződésnek sem tagja, melynek három fő oka van. Egy részük úgy véli, hogy nincs szüksége arra, hogy szövetkezzen (31%), 9,2%-uk pedig nem is tud ilyen szervezetek létezéséről a környezetében. Még mindig magas azoknak az aránya, akik nem bíznak a szövetkezésben (19,5%). Ez nem csupán a múlt rendszerben szerzett rossz tapasztalatok következménye, hanem egyes szerveződések jogszabályt sértő magatartásából, melyek szankcionálása ma még nem kellően megoldott. A gazdák jelentős része úgy érzi, hogy csupán nekik vannak kötelezettségeik a szervezetekkel szemben (tagdíj fizetése), ellenszolgáltatást azonban nem kapnak (nyereségből való részesedés).¹¹¹

¹⁰⁹ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 5.10. kérdése: „Amennyiben szándékában áll elköltözni a településről, hová tervezi a költözést?”.

¹¹⁰ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 5.13. kérdése: „Ha tervezik a tanulmányok folytatását, azt hol tervezik?”.

¹¹¹ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 3.19. kérdése: „Amennyiben nem tagja termelői szerveződésnek, mi ennek az oka?”.

Azok, akik termelői szerveződés tagjának vallják magukat, elsősorban TÉSZ-ekbe (63%), valamint termelői csoportokba (22%) tömörülnek. E szerveződések előnyét többnyire a termékek piacon történő elhelyezése segítségével (23%), a közös értékesítésből származó kedvezményekben (19,5%) és a termelés kereslethez (mennyiségi és minőségi) történő igazítása biztosításában (11,5%) látják. A tagsággal rendelkezők 11,5%-a azonban semmilyen előnyt nem látja ezeknek a szervezeteknek.¹¹²

30. ábra: A megkérdezett gazdák termelői szervezésekben való részvétele a Püspökladányi kistérségben (2006)¹¹³

Forrás: Saját számítás

A szövetkezési hajlandóság szoros összefüggésben ($p=0,000$) van az üzemmérettel (43. táblázat). A legkisebb gazdaságok (2 500 EFT SFH alatt) 77%-a nem tagja semmilyen termelői szerveződésnek, míg ugyanez a közepes gazdaságok (2 500-7 000 EFT SFH között) 43,5%-áról, a nagyméretű gazdaságok (7 000 EFT SFH felett) 25%-áról mondható el csupán.

További összefüggés mutatható ki a végzettséggel ($p=0,000$) és a gazdálkodás céljával is ($p=0,000$). A felsőfokú végzettséggel rendelkezők 78%-a ugyanis tagja valamilyen szerveződésnek, míg a közép- és alacsonyfokú végzettségűek már nem mondhatják ugyanezt (csupán 30%, ill. 22%-uk tag). A gazdálkodás célját tekintve pedig az a megállapítás tehető, hogy az értékesítésre termelők 59%-a, a felesleget értékesítők 15%-a vallja magát termelői szerveződés tagjának, míg az önellátásra termelők közül senki.

A megkérdezett gazdák **általában 1 évre szoktak előre tervezni** (48,5%), 24% tervez 3-5 évre, 19,5% 1-3 évre és 8%-uk egyáltalán nem foglalkozik a jövővel.¹¹⁴ Ez az iskolai és

¹¹² 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 3.18. kérdése: „Amennyiben tagja termelői szerveződésnek, kérem jelölje meg az alábbiak közül, az ön számára 3 legfontosabb előnyt a szerveződésnek!”.

¹¹³ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 3.17. kérdése: „Tagja-e valamilyen termelői szerveződésnek?”.

mezőgazdasági végzettséggel összefüggésben van ($p=0,035$ és $p=0,005$), hiszen többnyire a felsőfokú végzettséggel rendelkezők terveznek egy évnél előbbre, míg az alacsony végzettséggel rendelkezők 67%-a csak 1 évre, 22%-a pedig egyáltalán nem tervez előre. Az **Európai Unióhoz történő csatlakozásunk** a gazdálkodók többségének nem hozott változást (40%), 32% véli úgy, hogy romlott a helyzete, és 28% úgy, hogy javult.¹¹⁵ A vélemények annyira vegyesek, hogy nem mutatkozik összefüggés a jövedelemtermeléssel.

Fentiek eredményeként, valamint mérlegelve a környezetükben lévő egyéb lehetőségeket a megkérdezett termelők 58%-a gondolja úgy, hogy **a mezőgazdasági gazdálkodás távlatilag is fontos szerepet fog betölteni a megélhetésben**. Üzemméret szerint vizsgálva ($p=0,006$) azt kapjuk, hogy a méret növekedésével a mezőgazdasági tevékenység egyre biztosabban járul hozzá távlatilag is a megfelelő megélhetéshez (1. üzemméretbe tartozók 35,4%-a, a 2. üzemméretbe tartozók 65,2%-a, míg a 3. üzemméret képviselőinek 75%-a gondolkodik pozitívan a kérdéssel). A termelésben távlatilag is bízóak 57%-a egyetért abban, hogy **hosszú távú megélhetést** az biztosít csak számukra, ha a mezőgazdasági alaptevékenységet kiegészítik a mezőgazdasági termeléshez kötődő egyéb tevékenységi formákkal, mint termékfeldolgozás és szolgáltatás, valamint egyéb, nem mezőgazdasági tevékenységgel. A többi gazda (43%) továbbra is csak a mezőgazdasági alaptevékenységben bízik.¹¹⁶

A **gazdaság majdani továbbvitelével** kapcsolatban azonban már pesszimistább a válaszadók többsége. Legtöbbjük még nem tudja, hogy lesz-e valaki, aki átveszi a gazdálkodást (42,5%), 34,5% pedig egyáltalán nem látja a jövőt biztosítottnak. A fennmaradó 23% valamely családtagjára bízna a tevékenység folytatását (53. táblázat).

53. táblázat: A megkérdezettek elképzelése gazdaság majdani továbbvitelével kapcsolatosan a Püspökladányi kistérségben (2006)¹¹⁷

A gazdaságot átveszi	Válaszok száma	Megoszlás
senki	30	34,5
a gazdaságban jelenleg is dolgozó családtag	6	6,9
jelenleg máshol dolgozó családtag	6	6,9
mg-i végzettséget szerző családtag	4	4,6
külső vállalkozó	4	4,6
még nem tudja	37	42,5
Összesen	87	100,0

Forrás: Saját számítás

¹¹⁴ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelők kérdőív 5.12. kérdése: „Szokott-e előre tervezni a gazdálkodással kapcsolatban?”.

¹¹⁵ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelők kérdőív 5.15. kérdése: „Az Európai Unió csatlakozással hogyan változott gazdaságának helyzete?”.

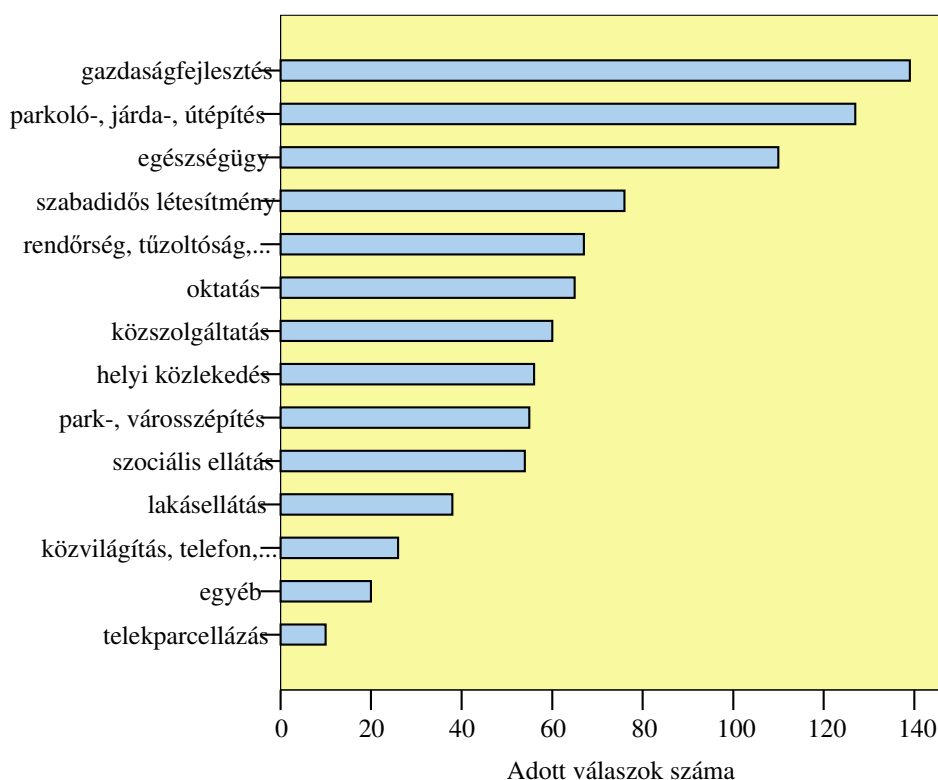
¹¹⁶ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelők kérdőív 5.13. és 5.14. kérdései: „Mérlegelve a környezetében lévő egyéb lehetőségeket, távlatilag is a megélhetés fő forrásának tekinti-e a mezőgazdasági gazdálkodást?” valamint „Amennyiben igen, a megélhetés szempontjából hosszú távon az alábbi tevékenységek közül melyiket (melyeket) tartja viszonylag biztonságosnak?”.

¹¹⁷ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelők kérdőív 2.13. kérdése: „A gazdaság majdani továbbvitelét biztosítottnak látja-e?”.

4.5. Válasz („Response”)

A rendszer utolsó eleme a „válasz”, mely tulajdonképpen a **kialakult helyzetnek és annak hatásának kezelésére – megelőzésére, megoldására – irányuló feladatokat foglalja magába**. Ez a kistérség települései önkormányzatainak a feladata, viszont a problémák, a célok, és ebből következően a feladatok meghatározása mindenképpen **alulról jövő kezdeményezésnek kell lennie**, az adottságokhoz igazodva, a település lakosai igényeinek figyelembevételével, véleményének kikérésével, összefoglalóan a lakossági részvétel biztosításával. A mezőgazdasági termelők vonatkozásában pedig válasz minden fejlesztéssel kapcsolatos döntés, valamint az EU-s támogatások igénybevétele.

A lakosságnak igenis van véleménye, elképzelése arról, hogy milyen fejlesztésekre lenne elsődlegesen szükség adott településen. Kiugróan legtöbb jelölést három tényező kapott: **gazdaságfejlesztés** (a jelölések 59%-a); **parkoló, járda, útépités** (a jelölések 54%-a); valamint az **egészségügy fejlesztése** (a jelölések 47%-át kapta). A további fejlesztési szükségleteket a 31. ábra csökkenő fontossági sorrendben tartalmazza.

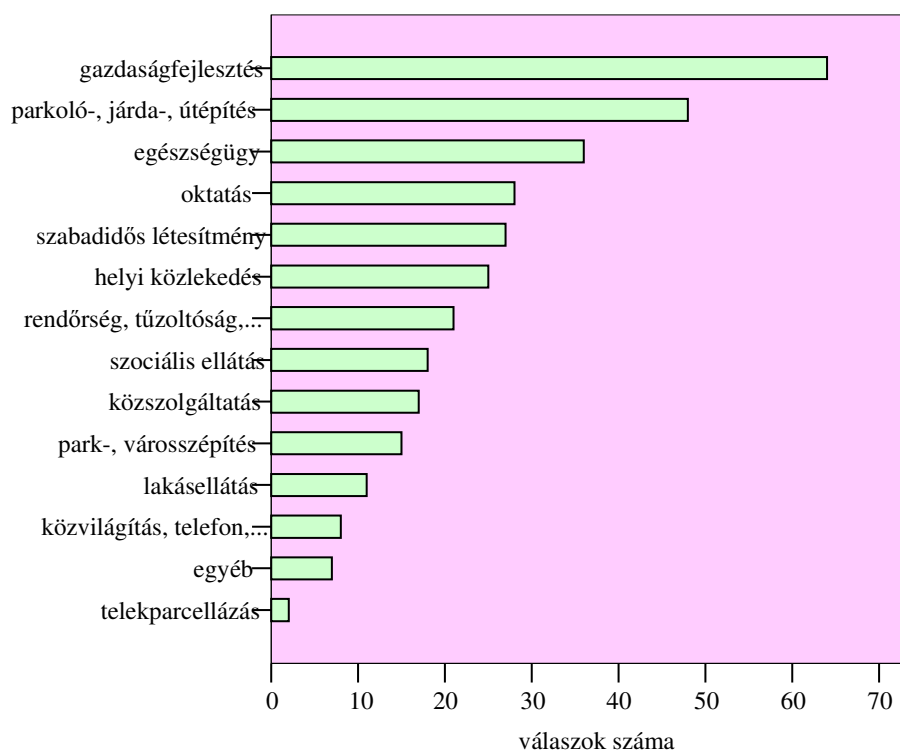
31. ábra: A Püspökladányi kistérség fejlesztési szükségletei a lakosság véleménye alapján (2006)¹¹⁸

Forrás: Saját számítás

Településcsoportonként vizsgálva 5 tényezőben mutatkozik szignifikáns eltérés. Ezek:

¹¹⁸ 3. sz. melléklet. Lakossági kérdőív 5.19. kérdése: „Véleménye szerint mit kellene elsődlegesen fejleszteni az Ön lakóhelyén?”.

- *Oktatás* ($p=0,000$): Legtöbben az 1. (41,4%) és a 3. (41,2%) településcsoportokból jelölték meg fontos fejlesztési feladatnak. Az óvodai ellátás valóban az 1. településcsoporton belül a legrosszabb, míg az általános iskolai ellátás a 3. településcsoportban, a statisztikai adatok szerint. Általánosságban azonban az alapfokú oktatás színvonala megfelelő a kistérségben.
- *Egészségügy* ($p=0,001$): Szintén az 1. (60,3) és a 3. (60,8) településcsoportokban szükséges fejleszteni. Az egy lakosra jutó házi orvos és házi gyermekorvos alapján az 1. településcsoport helyzete a legrosszabb (0,4%), viszont a többi településcsoportnál azonosan alakulnak az arányok (0,6%).
- *Szociális ellátás* ($p=0,003$): Ugyancsak az 1. (38%) és 3. (23,5) településcsoportoknál fontos probléma. A szociális segélyben részesülők aránya a KSH adatok szerint az 1. településcsoporton belül a legmagasabb, viszont a 3. településcsoporton belül a legalacsonyabb.
- *Helyi közlekedés* ($p=0,046$): A 1. (36%) és 2. (26%) településcsoportok igényelnék jobban a fejlesztését. A belterületi utak kiépítettsége is e két településcsoport esetében a legrosszabb a statisztikai adatok szerint.
- *Park-, városszépítés* ($p=0,026$): Újra az 1. (37%) és 3. (26%) településcsoportokban van rá nagyobb igény.

32. ábra: a Püspökladányi kistérség fejlesztési szükségletei a települési önkormányzatok dolgozói véleménye alapján (2006)¹¹⁹

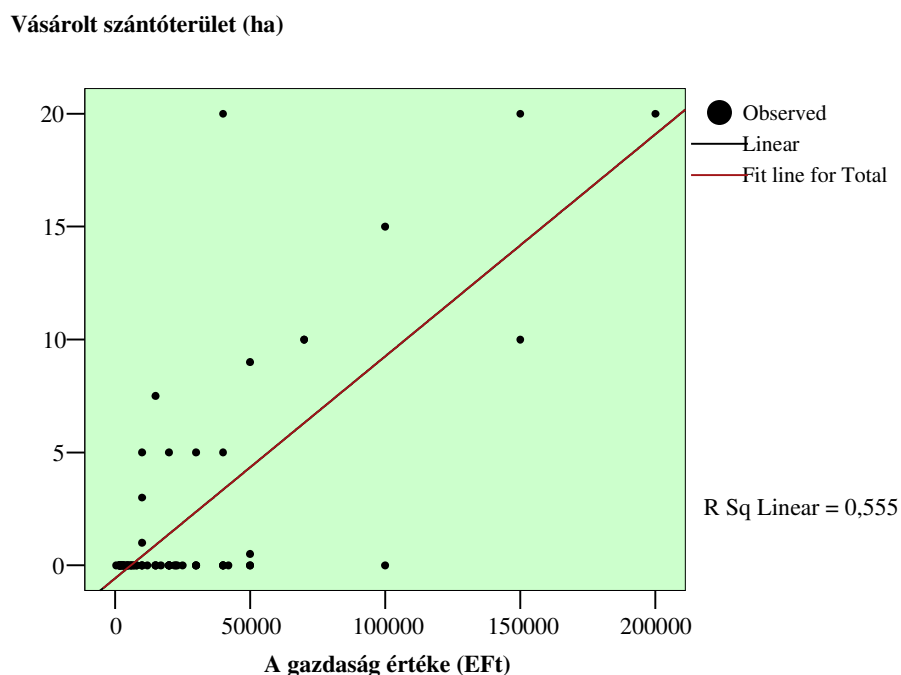
Forrás: Saját számítás

¹¹⁹ 4. sz. melléklet. Települési Önkormányzati kérdőív 5.14. kérdése: „Véleménye szerint mit kellene elsődlegesen fejleszteni a településen?”.

Összehasonlításként, a 32. ábra a települési önkormányzati dolgozók fejlesztésre vonatkozó elképzeléseit tükrözi. Megállapítható, hogy az első három legfontosabb feladatban megegyezik a két csoport válasza. Az önkormányzati dolgozók véleményét tekintve az oktatás valamint a helyi közlekedés megoldása előbbre, míg a szabadidős létesítmények; rendőrség, tűzoltóság, templom, temető; valamint szociális ellátás kérdése hátrébb sorolandó.

Fentiek alapján az a következtetés vonható le, hogy a lakosok tisztában vannak a körülményeikkel, és világosan látják, hogy mire lenne a lakóhelyüknek elsődlegesen szüksége.

A mezőgazdasági termelők fejlesztéssel kapcsolatos döntései közé tartozik, hogy az elmúlt két év során a gazdálkodók 24%-a **növelte szántóterületét**, vásárlással (ennek 74%-a saját forrás, 26%-a pedig idegen forrás) átlagosan mintegy 2 ha-ral, bérléssel pedig 1 ha-ral. A vásárolt szántóterületek nagysága összefüggésben van a gazdaságok értékével ($p=0,010$), ahogy azt a 33. ábra is mutatja, valamint a kumulált SFH értékkel is ($p=0,000$) hasonló értelemben. Azaz, minél nagyobb értékű a gazdaság, annál nagyobb szántóterületek vásárlását hajtotta végre. Az 33. ábrán látható, hogy a két változó kapcsolatát lineáris függvénnyel le lehet írni; az egyenes egyenlete: $\hat{Y}=0,0001+(-0,581)x$. Az R^2 mutató értéke 0,555, ami az illeszkedés szorosságát jól jelzi (vagyis a gazdaság értéke a vásárolt szántóterületek nagyságát 55,5%-ban magyarázza). A F-próba szignifikanciája 0,000, ami azt mutatja, hogy a gazdaság értékének hatását szignifikánsnak, az alapsokaságra is érvényesnek kell tekinteni. A t-próba során kapott 0,000 értékű szignifikancia érték pedig azt jelzi, hogy a gazdaság értékének változó hatása szignifikáns a vásárolt szántóterületre.

33. ábra: A vásárolt szántóterületek nagysága a gazdaságok értékének függvényében a Püspökladányi kistérségben (2006)

Forrás: Saját számítás

A **gyepterületet** a gazdák 20%-a növelte az elmúlt két évben, vásárlással mintegy 0,5-ha-ral, bérléssel pedig 2 ha-ral átlagosan. A szántóterülettel hasonló összefüggést ez esetben azonban nem lehet kimutatni. A vásárolt gyepterület tekintetében a saját és idegen forrás aránya 60:40%.¹²⁰

A **szántóterület növelését a jövőben**, a termelők 29%-a tervezi – elsősorban azok, akik az elmúlt két év során is növelték azt ($p=0,002$) –, vásárlással átlagosan 3 ha-ral, bérléssel pedig 1 ha-ral. A gyepterület növelését már csupán a gazdálkodók 7%-a tervezi, vásárlással 1,7-ha-t, bérléssel 0,7-ha-ral.¹²¹

A **gazdasággal kapcsolatosan** a felmérésbe vont gazdák 44%-a hajtott végre valamilyen **fejlesztést** – jellemzően a magas halmozott SFH-val rendelkezők ($p=0,004$). Üzemméret alapján pedig úgy alakul az arány ($p=0,004$), hogy az 1. üzemméretbe tartozók 29,2%-a, a 2. üzemméretbe tartozók 52,2%-a, míg a 3. üzemméretbe tartozók 75%-a fejlesztett. Többnyire gépbeszerzést (55% jelölte meg), épület felújítást (39,5% jelölte meg), állatlétszám növelést (34% jelölte meg) és új épület létesítését (21% jelölte meg) hajtották végre. Az állatlétszámot növelők leginkább a sertés (46%), valamint a juh (38,5%) állományt gyarapították. A fejlesztéseket átlagosan 70%-ban saját forrásból, 17%-ban hitelből és 13%-ban támogatásból finanszírozták.¹²²

A **jövőre vonatkozóan** a gazdák 45%-ának van **fejlesztéssel kapcsolatos elképzelése**, jellemzően most is azoknak, akik az elmúlt években is fejlesztettek ($p=0,000$). Ebben az esetben is a gépbeszerzés (54%) és az épület felújítás (38,5%) az elsődleges. Új épület létesítését többen tervezik (36%), mint ahányan az elmúlt két évben végrehajtották, ugyanez igaz az állatlétszám növelésére (44%). Az állatlétszám gyarapítása szintén elsősorban a sertésre (41%) és juhra (35%) vonatkozik.¹²³

A fejlesztésekkel egyidejűleg csupán a válaszadók 28%-a alkalmazna **újabb munkaerőforrást** (elsősorban a magasabb kumulált SFH-t előállítók – $p=0,048$), 82%-ban külső munkaerőt, 27%-ban családtagokat, döntően főállásban (81%). A munkaerővel kapcsolatban a legfontosabb elvárás, hogy szakképzett (a válaszok 73%-a), és megbízható legyen (54,5%), valamint gyakorlati tapasztalattal rendelkezzen (54,5%). Érdekes módon, az

---

¹²⁰ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 5.1. és 5.2. kérdései: „Utóbbi 2 évben növelte-e szántó, ill. gyepterületét?” valamint „A vásárolt szántó, ill. gyepterület finanszírozása”.

¹²¹ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 5.3. kérdései: „Tervezi-e a jövőben növelni a szántó, ill. gyepterületét?”.

¹²² 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 5.4, 5.5 és 5.6. kérdései: „Az utóbbi 2 évben hajtott-e végre fejlesztéseket a gazdaságban?”, „Amennyiben hajtott végre állatlétszám növelést, mely faj létszámát növelte?” valamint „A végrehajtott fejlesztések finanszírozásának megoszlása”.

¹²³ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 5.7. és 5.8. kérdései: „A jövőben tervez-e fejlesztéseket a gazdaságban?” valamint „Amennyiben tervez állatlétszám növelést, mely faj növelését tervezi?”.

olcsó munkaerő a nagyobb kumulált SFH-val rendelkező gazdálkodóknak fontos szempont ($p=0,046$).¹²⁴

A tavalyi év folyamán csupán a gazdák 22%-a próbálkozott **Európai Unió fejlesztési források lehívásával** (a magas halmozott SFH értéket előállítók – $p=0,005$). Többségük (58%) a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv, Agrár-környezetgazdálkodási (86%); Szerkezetátalakítás alatt álló félig önellátó gazdálkodás támogatása (7%); és az Európai Unió környezetvédelmi, állatjóléti- és higiéniai előírásainak való megfelelés elősegítése (7%) intézkedéseire nyújtott be pályázatot. Az AVOP támogatásért folyamodók (42%) elsősorban a Mezőgazdasági beruházások (87,5%) és a Mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése (22,5%) intézkedéseket célozták meg. Átlagosan, az igényelt támogatások mintegy 3,5 millió Ft-ot tettek ki pályázatonként, melyek 68%-a nyert.¹²⁵

Akik nem pályáztak, azok legtöbb esetben azzal indokolták passzivitásukat, hogy nem látták biztosítottak a szükséges önerőt (32%). A fejlesztési támogatásoktól távolmaradók további 22%-a úgy véli, hogy nincs is szüksége ezekre a forrásokra, 19%-uk pedig eleve reménytelennek tartotta a pályázat sikerét, tehát inkább nem is próbálkozott. Magas azoknak az aránya, akik saját bevallásuk szerint idegenkednek a pályázati eljárástól (12%), vagy egyáltalán nem is tudtak a lehetőségről (10%).¹²⁶

Földalapú támogatást az előzőekkel ellentétben a megkérdezettek 99%-a igényelt az elmúlt évben, átlagosan az összes terület 96%-ára meg is kapták azt.¹²⁷

4.6. A vizsgálati eredmények és értékelésük összegzése

A fejezetet összefoglalva, a bemutatott szekunder és primer vizsgálatokból származó adatok alapján azt a következtetést lehet levonni, hogy **a kistérség mind társadalmi, mind gazdasági szempontból elmaradottnak számít.** Az ökológiai-környezeti tényezőket tekintve előnyökről és hátrányokról egyaránt beszélhetünk (előny: földminőség, természetvédelmi területek nagy aránya, környezetvédelmi jogsértések alacsony száma; hátrány: erdősültség aránya, közműháló, rekreációs övezetek hiánya, falukép). **A növekvő népességű települések sok tekintetben elmaradottabbak a népességvesztő településeknél.** Ezeknek a településeknek a vonzereje tehát nem elsősorban fejlettségi színvonalukban rejlik, sem pedig abban, hogy jobb életfeltételeket biztosítanak a lakosaik számára. Az ide költözők – elsősorban roma családok – az olcsóbb megélhetés reményében, a rendkívül alacsony ingatlanárak hatására

¹²⁴ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 5.9, 5.10. és 5.11. kérdései: „Ha fejleszt, alkalmaz-e újabb embereket, munkaerőforrást?”, „Ha alkalmaz új munkaerőt, azt milyen minőségben teszi?” valamint „Mi az alapvető követelménye az új munkaerővel szemben?”.

¹²⁵ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 5.16. és 5.17. kérdései: „Az elmúlt 2 évben pályázott-e fejlesztési, EU-s támogatásra?” valamint „Ha igen, milyen célból?”.

¹²⁶ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 5.18. kérdése: „Ha nem pályázott, kérem jelölje meg ennek okait!”.

¹²⁷ 5. sz. melléklet. Mezőgazdasági termelői kérdőív 5.19 és 5.20. kérdései: „Pályázott-e az elmúlt évben földalapú támogatásra?” valamint „Ha igen, akkor a terület hány %-ára kapta meg?”.

választják otthonukként e községeket. Tehát az általános elszegényedéssel járó „lumpenproletarizálódás” napjainkban is létező jelenség, nem csak a rendszerváltás időszakának jellemzője. Természetesen itt meg kell jegyezni, hogy az elmaradott, de mégis növekvő lakosságú, falvakról van szó, kivétel itt is van, mégpedig Nádudvar.

A népességmegtartó képességet tekintve azt tudom megállapítani fentiekkel összefüggésben, hogy **egy település fejlettsége és annak népességmegtartó ereje között nem minden esetben van összefüggés.** Azaz, attól még, hogy egy település népessége gyarapszik, még nem jelenti azt, hogy népességmegtartó képessége – vagyis gazdasági eltartó-képessége, ellátó képessége – jobb, mint más településeké. Sőt, bizonyos esetekben még rosszabb is, ezért vonzzák a szegényebb rétegeket. Ebben a kérdésben tehát a kutatási hipotézis nem nyert igazolást.

Mindent egybevetve kijelenthető, hogy a kistérségben a lakosok megélhetési színvonala nem megfelelő, a többség megélhetési gondokkal küzd. Ennek oka a foglalkoztatás alacsony színvonala, a munkahelyek, és jövedelmek hiánya, mely sokakban az elköltözés szándékának kialakulását, a népesség elöregedését eredményezi. A körülményeket jelzi a háztartások bevételeinek összetétele, melynek nagy hányada a nyugdíj és a szociális jellegű támogatások, valamint a vásárlási szokások, amelyek elsősorban az élelmiszerekre és lakásfenntartásra fordítódnak.

Mindezekkel ellentétben pozitívumként említendő, hogy a települések helyben foglalkoztatási törekvései kimagaslók, az alapfokú oktatás feltételei adottak, sokan szeretnek lakóhelyükön élni, ennél fogva érzelmileg is kötődnek ahhoz.

A mezőgazdasággal kapcsolatos vizsgálatok összegzéseként megállapítható, hogy a Püspökladányi kistérség termelőit az **előregedés, valamint a kisméretű gazdálkodás jellemzi leginkább.** A termelési szerkezet alakulását elsősorban a hagyományok és a felvevő piacok befolyásolják mind a növénytermesztésben, mind az állattenyésztésben. A mezőgazdasági több lábbon állás még nem alakult ki a térségben, a gazdálkodók többsége a mezőgazdasági alaptevékenységre alapozza jövedelmét, amelyet a kistermelők ágazaton kívüli jövedelemforrásból kiegészíteni kényszerülnek. A gazdaságok átlagos jövedelemtermelése az országos átlaghoz képest jobb, a kisebb termelőké azonban valamivel rosszabb, ennél fogva eltartó képességük is átlagon aluli. Másképp fogalmazva **a kisebb gazdálkodók számára a mezőgazdasági tevékenység kiegészítő jövedelemforrást jelent.**

A szövetkezési hajlandóság a térség gazdálkodói körében – a rossz tapasztalatok következtében – alacsony, ami jellemzően a kistermelőket érinti, így helyzetüket ezúton sem tudják javítani. A fejlesztési támogatások lehívása ugyancsak kevésbé jellemzi őket. Megtakarításra, a fejlesztések finanszírozására tehát egyértelműen a nagyobb gazdaságok alkalmasak.

Összefoglalva, a mezőgazdaság elsődlegesen, mint jövedelemkiegészítő tevékenység (mint a háztartási bevételek egyik, de nem egyetlen forrása) járul hozzá leginkább a térség egyéni gazdálkodóinak a lakosság átlagánál kedvezőbb megélhetési színvonalához. Önmagában azonban, megítélésem szerint az ágazat eltartó képessége csupán az értékesítésre termelő közepes- és nagy üzemméreti kategóriába tartozó – 2 500 E Ft feletti SFH-t termelő gazdaságok (a megkérdezettek 33%-a) – esetében nevezhető kielégítőnek.

5. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A fejezetben kiemelem az értekezés során meghatározott főbb következtetéseimet, valamint javaslatot teszek azok gyakorlati alkalmazására.

A szakirodalom áttekintése, elemzése, értékelése közben több megállapítást is megfogalmaztam. A vidék és vidékfejlesztés fogalmi meghatározása során elsősorban a gazdasági és társadalmi tényezők kapnak nagyobb szerepet, az ökológiai-környezeti szempontok kiemelésére sok esetben nem helyeznek kellő hangsúlyt a kutatók. *Javaslom ezért e fogalmak komplexebb – az ökológiai-környezeti tényezőkre is koncentrálna történő – meghatározását.*

A vidékfejlesztés-területfejlesztés kapcsolata körüli viták arra hívják fel a figyelmet, hogy a két politika együttesen kezelendő, kölcsönösen hatnak egymásra. A közöttük fennálló alá- vagy mellérendeltségi viszony megállapításához *javaslom a két politika alapelveinek figyelembevételét.*

A vidékfejlesztés feladatait tekintve úgy vélem, hogy a támogatások elosztása nem követi kellően az esélyegyenlőség elvét, vagyis adott támogatások nem feltétlenül az arra legjobban rászoruló térségekbe jutnak. Ezért *javaslom a régiók és kistérségek szerepének növelését a pályázatok koordinálása, elosztása során, valamint a régiók és kistérségek közötti kapcsolat szorosabbá tételét.*

A népességmegtartó képességgel kapcsolatban az elmúlt 50 év fejleszteseit vizsgálva arra a következtetésre jutottam, hogy adott település, térség lakónépességének változását, ebből adódóan népességmegtartó képességét a történelmi és politikai folyamatok nagymértékben befolyásolják, valamint az utóbbi időben az ökológiai-környezeti tényezők is. *Javaslom tehát, a népességmegtartó képesség meghatározásába beilleszteni a történelmi folyamatok és politikai döntések, valamint az ökológiai-környezeti adottságok szerepét.*

Ugyancsak a népességmegtartó képesség vizsgálatával összefüggésben, annak elemzésére, mérésére szolgáló mutatókészlet változatosságát, egyben szétagoltságát, az összehasonlíthatóság hiányát figyeltem meg. Szükségesnek tartottam egy egységes indikátorkészlet létrehozását és annak rendszerbe foglalását az átláthatóság biztosítására. Az mutatókészlet kialakítását tény- és vélemény típusú (KSH adatbázisból és kérdőíves felmérésből származó) adatok segítségével végeztem, azon megállapításom alapján, miszerint a népességmegtartó képesség meghatározásához a tény típusú adatok kiegészítése szükséges, mégpedig a szubjektív értékítélet figyelembevételével. A szakirodalom tanulmányozása során az OECD által létrehozott, és az Európai Környezeti hivatal részéről továbbfejlesztett „DPSIR” (hatótényezők-terhelés-állapot-hatás-válasz) rendszert alkalmasnak találtam az általam kialakított mutatók befogadására, melyet végleges formájában a 8. sz. melléklet tartalmaz. A rendszerbe a mutatók halmaza berendezhető, jól értelmezhető és lehetővé teszi a célirányos hasznosítást, megalapozza a jövőbeni hasonló jellegű komplex vizsgálatokat, állapotértékelést,

valamint lehetővé teszi az azonos elven történő értékelést. Jelentősége továbbá, hogy alapot szolgáltat a hazai (lokális, regionális, országos) és nemzetközi felmérésekhez, tekintettel arra, hogy illeszkedik az ENSZ, OECD és az EU által is alkalmazott módszerekhez. Elősegíti a fejlesztési tervek komplex szemléletű kidolgozását, ezzel a fenntartható fejlődés biztosítását. Jól illeszkedik a 2007-2013-as Országos Területfejlesztési Koncepció középtávú céljaihoz intézmény- és eszközrendszer fejlesztési irányaihoz, valamint monitoring és értékelési rendszerrel kapcsolatos elvárásaihoz. Az Új Magyarország Vidékfejlesztési és Stratégiai Tervhez való illeszkedése a stratégia megalapozásával, hozható összefüggésbe, valamint alapot szolgálhat a IV. intézkedéscsoport – LEADER – helyi vidékfejlesztési stratégiáinak kidolgozásában.

Használhatósága igazolására a kijelölt kutatási célterületen (Püspökladányi Statisztikai Kistérség) kipróbáltam gyakorlati alkalmazhatóságát, ezáltal elemeztem a térség népességmegtartó és népességeltartó képességét. A szükséges korrekciókat a jövőben célszerű lesz elvégezni. *Javaslom a modell alkalmazását a kistérségi projektek megalapozásához, időszakos felülvizsgálatához (mid-term review), település-fejlettségi vizsgálatokhoz, a prioritási és rászorultsági sorrendek felállításához, a támogatások odaítélésének megállapításához.*

Az oktatás területén az értekezésben tett megállapítások, új és újszerű eredmények jól beilleszthetők a vidékfejlesztés tárgy témaköreibe, javaslom ehhez a települési-térségi állapotfelmérés témájának felvételét a tantárgyak közé. Az elkészített ábrák és táblázatok az oktatásban is segítik a jobb szemléltetést.

A kutatás területén a rendszer továbbfejlesztésére kell helyezni a hangsúlyt. Ehhez szükség van további mintaterületeken elvégezni az elemzést, elsősorban a kialakított indikátorkészlet tágabb alkalmazhatóságának vizsgálata, valamint a mutatók körének szűkítése (kulcsmutatók kialakítása) érdekében. Ez utóbbira szükség van az időszakos felülvizsgálatok elvégzésének egyszerűsítése miatt. A népességmegtartó- és népességeltartó képesség konkrétabb – esetleg számszerűsíthető – meghatározásához is elengedhetetlen több kistérség összehasonlítása.

6. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

1. A népességmegtartó képesség értelmezését kiterjesztettem (a biológiai reprodukciós képesség, a gazdasági eltartó képesség, az ellátó képesség és a falvakban élők ragaszkodása mellett) **az ökológiai-környezetre**, és ráirányítottam a figyelmet arra, hogy a megtartó-képességet a mindenkori **politikai helyzet** erősen befolyásolja.
2. A népességmegtartó- és népességeltartó képesség vizsgálatához indikátorkészletet állítottam össze, melynek kvantifikált értékeit (komplex, tény- és vélemény típusú adatok feldolgozása révén) kisebb területi egység (kistérség) szintjén meghatároztam. E mutatók rendszerbe foglalásához alapul vettem az OECD által kidolgozott, és az Európai Környezeti hivatal részéről továbbfejlesztett – **elsősorban környezetelemzéshez használt** – „DPSIR” **(hatótényezők-terhelés-állapot-hatás-válasz) modellt**, mely ezáltal nemzetközi összehasonlítást is lehetővé tesz.
3. Megállapítottam, hogy **egy település fejlettségi színvonala és a népesség számának változása között nincs feltétlenül szoros kapcsolat**. Vagyis egy elmaradottnak minősülő település népessége is növekedhet, az olcsó megélhetés érdekében a városokat, fejlődő falvakat elhagyni kényszerülő szegény családok betelepülése révén. A népesség számának növekedése pedig nem jár együtt ezen települések fejlődésével. **Ennél fogva az sem jelenthető ki határozottan, hogy adott település népességmegtartó képességét befolyásolja annak fejlettségi színvonala**.
4. Igazoltam, hogy a **népességmegtartó képességet alapvetően befolyásoló tényezők között is felállítható „rangsor”**, mely azonban változhat a népességváltozás irányát és mértékét figyelembe véve kialakított településcsoportonként, a népesség korcsoportja, iskolai végzettsége, valamint lakóhelyszeretete szerint. A fontossági sorrend legjelentősebben korcsoportonként vizsgálva, azon belül is a 60 év feletti korcsoport értékítéletében változik meg.

ÖSSZEFOGLALÁS

Disszertációmban a vidék népességmegtartó- és népességeltartó képességének egyes elemeinek vizsgálatával foglalkoztam a Püspökladányi Statisztikai Kistérség elemzésén keresztül. Célkitűzéseim között szerepelt a népességmegtartó és népességeltartó képesség fogalmi meghatározásának teljesebbé tétele, a települések, kistérségek, régiók gazdasági, szociális, ökológiai-környezeti adottságainak, helyzetének, alakulásának összehasonlíthatósága érdekében indikátor-készlet fejlesztése, valamint egy olyan – mutatókon alapuló – rendszer megalkotása, mely alapot szolgálhat a hazai és nemzetközi felmérésekhez, elősegíti a komplex szemléletű fejlesztési tervek kidolgozását, ezzel a fenntartható fejlődés biztosítását.

A szakirodalmi áttekintésben foglalkoztam a vidék és vidékfejlesztés fogalmi lehatárolásával, a vidékfejlesztés és területfejlesztés kapcsolatával. Ez utóbbival kapcsolatosan kialakult vitában állást foglaltam, nézetemet ábrával is szemléltettem. A vidékfejlesztés szakirodalmának tanulmányozása során kitértem az Európai Unió, valamint hazánk vidékfejlesztési politikájának, vidéki területeinek fejlesztési, támogatási kérdéseinek vizsgálatára. Egy adott térség, település jelenlegi helyzetét, adottságait népességmegtartó és népességeltartó képességének kialakulását, a lakosság mozgását, számának változását nagymértékben befolyásolják a történelmi és politikai folyamatok, ezért szükségesnek tartottam azok tanulmányozását, a fejlesztésekre koncentrálva, egészen a II. világháború végétől (1945) kezdődően, a rendszerváltást követő időszakkal bezárulva. Feltártam továbbá a népességmegtartó képességgel kapcsolatos kutatásokat, melyeket összevetve az elmúlt 50 év fejlesztési irányjaival, az eddiginél komplexebb definíciót fogalmaztam meg.

A népességmegtartó képességgel összefüggő publikációk elemzése, valamint az OECD által létrehozott, és az Európai Környezeti hivatal részéről továbbfejlesztett „DPSIR” (Drivers-Pressure-State-Impact-Response) hatótényezők-terhelés-állapot-hatás-válasz rendszer tanulmányozása során alkalmasnak tartottam e modellt a népességmegtartó képesség vizsgálatát szolgáló mutatók rendszerbe foglalására. Ez egységes keretbe foglalja a vele kapcsolatos vizsgálatokat, valamint biztosítja a rendszerre alapozott további kutatások összehasonlíthatóságát, lokális és globális szinten egyaránt, beleértve a nemzetközi összehasonlítás lehetőségét a rendszer nemzetközileg elfogadott alapjaira való tekintettel. A népességmegtartó képesség vizsgálatával összefüggésben – annak elemzésére, mérésére szolgáló mutatókészlet változatosságát, egyben széttagoeltságát – az összehasonlíthatóság hiányát figyeltem meg. Szükségesnek tartottam egy egységes indikátorkészlet létrehozását és rendszerbe foglalását az átláthatóság biztosítására. Az indikátorkészlet tény- és vélemény típusú mutatókból áll össze, azon álláspontom alapján, miszerint a népességmegtartó képesség meghatározásához a tény típusú adatok kiegészítése szükséges, mégpedig a szubjektív vélemények figyelembevételével.

A ténytípusú mutatók elsősorban statisztikai forrásokból származó adatokból képezhetők, kiegészítve az empirikus felmérések mérhető (számszerűsíthető) változóival.

A statisztikai forrásokból származó mutatókat a népességmegtartó képesség vizsgálatához használtam fel. Ehhez a kistérség településeit 4 csoportba rendeztem, figyelembe véve a népességváltozás irányát (csökkenő vagy növekvő) és mértékét. Ez lehetővé tette a vizsgálati terület népességváltozáson alapuló elemző állapotfelmérését, a népességmegtartó képesség okainak feltárását.

A szekunder adatgyűjtés kiegészítését és megerősítését empirikus információkra alapoztam. A primer kutatásokon belül minőségi és mennyiségi módszereket egyaránt alkalmaztam. Minőségi módszerként, mélyinterjúk megkérdezést végeztem a települések polgármestereivel, a szekunder adatgyűjtés kiegészítéséül. Mennyiségi módszerként a kérdőíves felmérést választottam, háromféle kérdőív összeállításával. A ténytípusú adatok véleménytípusú adatokkal való kiegészítéséhez és igazolásához, valamint a népességmegtartó képesség szubjektív értékítéleten alapuló vizsgálatához, a lakosság, valamint a települési önkormányzati dolgozók számára állítottam össze kérdéssort. A népességmegtartó képesség – jövedelemtermelő képesség – vizsgálatát a mezőgazdasági ágazatra leszűkítettem, elsősorban kapacitásbeli korlátok miatt. A felmérésből utólag kizártam az egyéni gazdaságokon kívül eső (300 ha felett gazdálkodó) mezőgazdasági szervezeteket a torz eredmény elkerülése végett.

A kérdőívek feldolgozásához az SPSS 13.0 programot használtam. A népességmegtartó képesség vizsgálatával foglalkozó kérdőívek elemzését, a kérdések kiértékelését a kialakított rendszernek megfelelően végeztem, hatótényezők-terhelés-állapot-hatás-válasz szerint csoportosítva a kérdéseket. A kiértékelés során leíró- és matematikai statisztikai módszereket egyaránt használtam. A vizsgálat során eredményesen használt tény- és véleménytípusú mutatókkal feltöltöttem a kialakított „DPSIR” rendszert (8. sz. melléklet), majd ennek megfelelő struktúrában építettem fel a „Vizsgálati eredmények és értékelésük” fejezet egészét, megalapozva a rendszer gyakorlatban is alkalmazható változatát.

A népességmegtartó képességet tekintve megállapítottam, hogy egy település népességszámának változása és annak népességmegtartó ereje között nem minden esetben van összefüggés. A mezőgazdaság eltartó képességével kapcsolatban pedig kijelenthetem, hogy a mezőgazdaság elsődlegesen, mint jövedelemkiegészítő tevékenység (mint a háztartási bevételek egyik, de nem egyetlen forrása) járul hozzá leginkább a térség egyéni gazdálkodóinak a lakosság átlagánál kedvezőbb megélhetési színvonalához. Önmagában azonban, megítélésem szerint az ágazat eltartó képessége csupán az értékesítésre termelő közepes- és nagy üzemméretű kategóriába tartozó – 2 500 E Ft feletti SFH-t termelő gazdaságok (a megkérdezettek 33%-a) – esetében nevezhető kielégítőnek.

SUMMARY

I investigated certain elements of population retaining ability and the ability to economically provide for a population of rural areas through analyzing the Statistical Subregion of Püspökladány. My objectives were the followings: (1) making the definitions of population retaining ability and the ability to economically provide for a population more complex; (2) developing indicators in order to compare economic, social and ecological-environmental conditions, situations and tendencies of communities, subregions and regions; as well as (3) constructing a model based on indicators that may serve a basis for national and international surveys, may help in working out developing plans with complex view, and by this it may ensure sustainable development.

In the literature review, I dealt with the determination of definitions of rural areas and rural development and the connections of rural development and regional development. I declared my opinions for the last one in the evolved debate, and I demonstrated my view by a figure. During studying the literature of rural development, I entered into details of rural development policy of Hungary and the European Union, and investigating developmental and subsidizing issues of rural areas. The present situation, condition, evolvement of population retaining ability and the ability to economically provide for a population, migration and change in number of the population are highly influenced by historical and political facts, thus it was necessary to study these issues focusing on developments, from the end of the Second World War (1945) till the period following the change of regime. I revealed researches in connection with population retaining ability, and I defined a more complex definition as before by comparing them with the development tendencies of the last 50 years.

During analyzing publications relating to population retaining ability, as well as studying „DPSIR” -system (Drivers-Pressure-State-Impact-Response) created by OECD and over developed by the European Environmental Office, I found this model appropriate for systematizing indicators serving investigation population retaining ability. This gives a uniform frame for the concerning studies, and ensures the comparativeness of further researches based on the system, both at local and global levels, including the possibilities of international comparativeness, regarding the internationally accepted basis of the system.

In connection with the study of population retaining ability, I observed the lack of comparativeness because of the diversity and separation of the indicators used for analyzing. It was necessary to me to create and systematize a uniform indicator stock in order to ensure visibility. The indicator stock consists of fact- and opinion-type indicators, on the basis of my opinion that for determination of population retaining ability it is necessary to supplement fact-type indicators with considering subjective opinions.

Fact-type indicators may primarily be derived from statistical sources, supplemented by quantifiable variables of empiric surveys. I used indicators from statistical sources for

investigating population retaining ability. To do this, I classified the communities of the subregion into 4 groups, considering the tendency and rate (decreasing or increasing) of population change. This made analyzing state-survey of the studied area based on population change, and revealing causes of population retaining ability possible.

I based the supplementation and strengthening of the secondary data collection on empirical information. Within primarily research, I used both qualifying and quantifying methods. As a qualifying method, I made deep interviews with the mayors of the communities for supplementing the secondary data collection. For a quantifying method, I chose the questionnaire survey, by constructing three types of questionnaires. For supplementing and justifying fact-type data with opinion-type data as well as investigating population retaining ability on the basis of subjective evaluations, I constructed a questionnaire for the population and workers at Local Governmental Offices. I reduced the investigation of the ability to economically supporting of a population and profit producing ability, mainly because of capacity limits. In order to avoid non-sufficient results, I excluded agricultural ventures (farming over 300 hectares) being out of private enterprises posteriorly. I used SPSS13.0 program for processing questionnaires. I analyzed questionnaires dealing with population retaining ability, and evaluated questions according to the constructed system, classifying the questions on the basis of Drivers-Pressure-State-Impact-Response. During the analysis, I utilized both descriptive and mathematical statistical methods. I put the successfully used fact- and opinion-type indicators into the constructed “DPSIR”-system (8. appendix), then I created the chapter “Results and Evaluations” according to its structure, basing the variation of the system being used even in practice.

Concerning the population retaining ability, I concluded that there is not any connection in every case between the change of population and population retaining ability of a community. Relating to the ability of agriculture to economically supporting of a population, I can conclude that agriculture as a profit supplementing activity (as one but not the only source of household revenues) contributes mostly to a more favourable level of living standard of the private farmers in the area, than the average of the population. To my mind, the ability of the agriculture itself to economically supporting of a population is only sufficient in case of middle- and large-sized farms producing for selling, and having a Standard Gross Margin of over 2 500 000 HUF (33% of the respondents).

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Mindenekelőtt köszönettel tartozom szüleimnek a disszertációm megírása során biztosított támogatásukért és ösztönzésükért. Külön köszönöm édesanyámnak, aki odafigyelésével és munkájával, a környezetvédelem területén végzett szakértői, valamint főiskolai oktatói tevékenységével mindig példát mutatott, hasznos gondolataival segítette munkám előrehaladását.

Külön köszönöm témavezetőmnek, Dr. Pető Károly egyetemi docens Úrnak, mindazt a segítséget, mellyel kezdettől fogva hozzájárult munkámhoz és a dolgozatom elkészítéséhez. Ugyancsak köszönöm Dr. Dorgai László igazgató Úrnak és Dr. Vizardák Károly Professor Úrnak a munkahelyi vita során végzett igen alapos, és kellően kritikus opponensi munkáját, valamint azt a segítő hozzáállást, mellyel hozzájárultak a dolgozat végső formájába öntéséhez.

Köszönöm a Vidékfejlesztési és Tájhasznosítási Tanszék valamennyi kedves munkatársa és Dr. Nagy Géza tanszékvezető Úr folyamatos együttműködését, támogatását, iránymutatását, valamint, hogy biztosították a disszertáció megírásának szükséges feltételeit.

Hálával tartozom Dr. Szűcs István egyetemi docens Úrnak, aki mindenkor rendelkezésemre állt, elméleti és gyakorlati útmutatásaival formálta gondolkodásomdat. Hasonlóképpen megköszönöm Dr. Szabó Gábor Professor Úrnak, Dr. Fehér Alajos Professor Úrnak és Dr. Szabó Bernadett egyetemi adjunktus Úrnak, hogy megtiszteltek értékes javaslataikkal.

A kutatómunkámban, a településekkel való kapcsolatfelvételben nagy segítséget nyújtott a Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat Hivatala, Területrendezési és Térségi Kapcsolati Iroda, különösen Leitner Béla irodavezető Úrnak és Ladányi Bálintné főtanácsos Úrnak tartozom köszönettel. A kérdőívek és mélyinterjúk kitöltésében pedig nagy szerepet vállaltak a Püspökladányi Statisztikai Kistérség településeinek polgármesterei és önkormányzati dolgozói. Munkájukat, építő gondolataikat ezúton is köszönöm. Ugyancsak köszönettel tartozom Dr. Keszthelyi Szilárd osztályvezető Úrnak, hogy személyes konzultáció biztosításával és megjegyzéseivel segítségemre volt, valamint rendelkezésemre bocsátotta az SFH-számításhoz használt 2006-os Tipológiai szoftvert.

Végezetül megköszönöm mindazoknak a kollégáknak és hozzám közelálló barátoknak, ismerősöknek akik jó szóval, biztatással, hozzáállással támogattak dolgozatom elkészítése során.

IRODALOM

1. ADVISORY COMMITTEE ON RURAL ISSUES (2004): Canadian Rural Partnership – Rural Communities as the Cornerstone. Report of the Advisory Committee on Rural Issues. Prepared for the Third National Rural Conference. October 21-23, 2004. Red Deer, Alberta. www.rural.gc.ca/publications/report_e.phtml
2. A MAGYAR NÉPGAZDASÁG HATODIK ÖTÉVES TERVE (1980): In.: A népgazdaság hatodik öt éves tervéről. Kossuth Könyvkiadó. Budapest, 1981. 96-100. p.
3. AKI (2005): A magyar mezőgazdaság az Európai Unióban, 2005. Készült az FVM megbízásából az Agrárgazdasági Kutató Intézetben. Budapest.
4. ANDORKA R. (1996): Gazdasági, társadalmi változások és problémák a mai magyar falvakban. A falu. XI. évf. 4. sz. 15. p.
5. BAGOTA B. – GARAM J. (1986): Mit kell tudni a hetedik öt éves tervről? Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 210-213. p.
6. BAGOTA B. – GARAM J. (1976): A népgazdaság fejlesztésének ötödik öt éves terve. Kossuth Könyvkiadó. Budapest. 166-171. p.
7. BAINÉ SZABÓ B. – BALOGH P. – KOVÁCS S. – TIKÁSZ I. (2005): A településfejlesztés megalapozása Hajdú-Bihar megyében. AVA 2. Agrárgazdaság, Vidékfejlesztés és Agrárinformatika nemzetközi konferencia, Debrecen, 2005. április 7-8.
8. BAINÉ SZABÓ B. (2003): A vidékfejlesztés gazdasági, ökológiai és társadalmi funkcióinak összefüggése Hortobágy menti településeken. Doktori (Ph.D.) értekezés, Debrecen.
9. BAKÓ E. (1999): Magyarország Kiszéregi. Hajdú-Bihar megye. Sárrét. Püspökladány és környékének települései. Ceba Kiadó.
10. BAKOS L.-NÉ – DEÁK J.-NÉ – HÁRS P.-NÉ – TATÁR S.-NÉ – VARGA I.-NÉ (1985): A szomszédos megyék középfokú vonzáskörzetébe tartozó települések Hajdú-Bihar megyei helyzete és népességmegtartó képessége. Területi Statisztika. 35. évf. 3. sz. 295-315. p.
11. BALCSÓK I. (2004): A vidéki térségek munkanélküliségének aktuális kérdései. A falu. XIX. évf. 4. sz. 74-80. p.
12. BÁNLAKY P. (1987): Kiszéregi városaink – a településhálózat köztes helyzetében. (Előtanulmány és hipotézis). Tér és Társadalom. 1. évf. 1. sz. 32. p.
13. BARANYI B. (1983): A társadalmi szerkezet átalakulása Hajdú-Bihar megyében. In: A szocializmus építésének első szakasza Hajdú-Bihar megyében (1942-1962). Az V. megyei munkásmozgalom-történeti hetek (1982. október 14-19.) előadásainak szövege. Szerk.: Bényei M. Kiadja az MSZMP Hajdú-Bihar megyei Bizottságának Propaganda és Művelődési Osztálya, Debrecen. 23-26. p.
14. BARSZONYI I. (2004): Püspökladányi Kistérség. In: Hajdú-Bihar megye kistérségei. Szerk.: Gazdag I. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft. Debrecen. 96-100. p.
15. BECSEI J. (1985): Az alföldi települések felszabadulás utáni átalakulásának néhány jellegzetessége. Területi Statisztika. 35. évf. 6. sz. 626. o.
16. BELUSZKY P. (1986): Néhány megjegyzés az alföldi településfejlesztéshez. In: Falvak, mezővárosok az Alföldön. Szerk.: Novák L. – Selmeczi L. Nagykőrös. 763-771. p.
17. BELUSZKY P. (1987): Településpolitikai viták után – cselekvés közben – új vizsgálódások előtt. Tér és Társadalom. 1. sz. 76-81. p.
18. BÉRES CS. (1993): A területi politika és a térbeli hátrányok. In: Hajdú-Bihar megye. A térbeli társadalmi-gazdasági fejlődés lehetőségei és problémái. Szerk.: Béres Csaba – Süli-Zakar István. Debrecen. Kiadja a Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzatok Közgyűlése. 9-10. p.
19. BÉRES CS. – SÜLI-ZAKAR I. (1993): A terület- és településfejlesztés főbb problémái és lehetséges irányai Hajdú-Bihar megyében. In: Hajdú-Bihar megye. A térbeli társadalmi-gazdasági fejlődés lehetőségei és problémái. Szerk.: Béres Csaba – Süli-Zakar István. Debrecen. Kiadja a Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzatok Közgyűlése. 261-265. p.
20. BÓDI F. (1999): Szociális ellátórendszerek a falvakban. A falu. XIV. évf. 1. sz. 46. p.
21. BÓDI F. (2004): Népeségfogyás – elszegényedés – iskolabezárás. A falu. XIX. évf. 1. sz. 43-51. p.
22. BOND, S. (1998): Falumozgalom Svédországban. A falu. XIII. évf. 4. sz. 61-64. p.
23. BORBOLY I. (1997): Az európai integráció hatása a finn vidékpolitikára és –fejlesztésre. A falu. XII. évf. 1. sz. 89-91. p.
24. BOROS F. (1986): A településfejlesztés új szakasza Magyarországon. In: Falvak, mezővárosok az Alföldön. Szerk.: Novák L. – Selmeczi L. Nagykőrös. 712-716. p.
25. BORSOS J. – NÁBRÁDI A. (2005): A vidékfejlesztés új kutatási programja. Gazdálkodás. XLIX. évf. 3. sz. 1-2. p.
26. BÖGRE ZS. (2000): Egyház és civil társadalom a falusi társadalomban. A falu. XV. évf. 2. sz. 51. p.
27. BÖHM A. (1987): A helyi hatalom és a lakossági részvétel esélyei. Tér és Társadalom. 1. évf. 1. sz. 18-19. p.
28. BREZNAI L. (1971): Tények és érvek a negyedik öt éves terv fő célkitűzéseiről. Az MSZMP Központi Bizottság Agitációs és Propaganda Osztálya. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 4-29. p.
29. BROWN, D. L. – SCHAFFT, K. A. (2002): Population Deconcentration in Hungary During the Post-socialist Transformation. Journal of Rural Studies. 18 (2002). 233-244. p.
30. BUDAY-SÁNTHA A. (2001): Agrárpolitika-vidékpolitika. A magyar agrárgazdaság és az Európai Unió. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs. 19-381. p.
31. BUDAY-SÁNTHA A. (2004): Az agrár- és vidékfejlesztés lehetőségei, tennivalói. Gazdálkodás. XLVIII. évf. 1. sz. 62. p.
32. BUJDOSÓ Z. (2000): Nagysárréti települések Püspökladány holdudvarában. A falu. XV. évf. 3. sz. 45. p.
33. CLOKE P. J. – PARK C. C. (1985): Rural Resource Management. St. Martin's Press Inc. New York. 6-14. p.
34. COUNCIL OF EUROPE (1996): Recommendation 1296 (1996) on a European Charter for Rural Areas. <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http%3A%2F%2Fassembly.coe.int%2FDocuments%2FAdoptedText%2Fta96%2FEREC1296.htm>
35. CSÁKI CS. (1998): Gondolatok a magyar agrárpolitika aktuális feladatairól. A falu. XIII. évf. 1. sz. 5-12. p.

36. CSÁKY Cs. (1979): Dokumentumok az agrárértelmiségről. Kiadja a Magyar Agrártudományi Egyesület, a HNF Titkársága, a MEDOSZ KV, az ÉDOSZ KV a KISZ KB Mezőgazdasági és Falusi Osztálya és a TIT Mezőgazdasági és Élelmézsügyi Választmánya megbízásából és közreműködésével. Budapest. 17-127. p.
37. CSÁKI Cs. – ELEK S. (1997): A Világbank és a vidékfejlesztés. A falu. XII. évf. 1. sz. 86-88. p.
38. CSATÁRI B. (1986): A községek megtartó képességének fő tényezői az Alföldön. In: Falvak, mezővárosok az Alföldön. Szerk.: Novák L. – Selmeczi L. Nagyköros. 779-789. p.
39. CSATÁRI B. (1999): A tanyák szerepe a vidékfejlesztésben. A falu. XIV. évf. 4. sz. 49-52. p.
40. CSATÁRI B. (2000): A magyarországi kistérségek vidékiség-kritériumai. In: Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón. Szerk.: Horváth Gy. – Rechnitzer J., Pécs, MTA Regionális Kutatások Központja. 199.p.
41. CSATÁRI B. (2004): A magyarországi vidékiségről, annak kritériumairól és krízisjelenségeiről. Területi Statisztika. 7. évfolyam, 6. szám. 532-544. p.
42. CSETE L. (1991): A magyarországi fő- és mellékfoglalkozású magángazdálkodók vizsgálata (1990). Gazdálkodás. XXXV. évf. 2. sz. 4-5. p.
43. CSETE L. – LÁNG I. (2005): A fenntartható agrárgazdaság és vidékfejlesztés. Budapest, 2005. MTA Társadalomkutató Központ. 207. p.
44. CSITE A. (1997): Vidékfejlesztési megközelítések Magyarországon 1970-1996: az új regionális politika. Szociológiai Szemle. 1. sz. 79-82. p.
45. DE-ATC-AVK (2006): Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum, Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar, Debreceni Üzemtani Iskolában végzett térségi adatgyűjtés. (Munkaanyag).
46. DÓCZI I. (1986): A távlatokról (A VII. ötéves tervi fejlesztési, ellátási tervkoncepció). Városépítés Kiskönyvtára. 86/1. 54-59. p.
47. DORGAI L. (1997a): A vidékfejlesztés néhány agrárgazdasági vonatkozása Magyarországon. In: Regionális Agrárkutató és Vidékfejlesztési Workshop, Kompolt. 1997. május GATE FRKI. 34-43.p.
48. DORGAI L. (1997b): Mikor és hogyan segítheti a magyar vidék fejlesztését az Európai Unió? In: Magyarország az ezredfordulón. Stratégiai kutatások a Magyar Tudományos Akadémián. Az EU csatlakozás agrárgazdasági kilátásai, előnyök és hátrányok. Szerk.: Varga Gyula. MTA, Budapest. 53-59. p.
49. DORGAI L. (1998a): A területfejlesztéstől a vidékfejlesztésig az agrárgazdaság nézőpontjából. A Falu. XIII. évf. 2. sz. 27-28. p.
50. DORGAI L. (1998b): Az agrárgazdaság helye és szerepe a vidékfejlesztésben. A falu. XIII. évf. 4. sz. 32-37. p.
51. DORGAI L. (1998c): Néhány gondolat a „Mi tekinthető vidéknek” című vitacikkhez. Gazdálkodás, XLII. évf. 5. sz. 60-63. p.
52. DORGAI L. (2000a): Terület- vidékfejlesztés és agrárpolitika. Magyar Tudomány. 2000/1. sz. 24-27. p.
53. DORGAI L. (2000b): Feladataink a vidékpolitika alkalmazásában. Gazdálkodás. XLIV. évf. 5. sz. 63-68. p.
54. DORGAI L. – TÓTH E. (1991): Az eltartó-képesség, a foglalkoztatási és kereseti viszonyok az Európai Közösség és Magyarország mezőgazdaságában. Gazdálkodás. XXXV. évf. 7-8. sz. 35-52. p.
55. ENYEDI Gy. (1980): Falvaink sorsa. Magvető kiadó. Budapest.
56. ENYEDI Gy. (1985): A terület- és településfejlesztéssel kapcsolatos tudományos kutatások fő irányai és feladatai. Területi Statisztika. 35. évf. 1. sz. 1-3. p.
57. ENYEDI Gy. (1991): Fordulópont előtt a magyar falu. Gazdálkodás. XXXV. Évf. 10. sz. 10-11. p.
58. EPSTEIN, T. S. (2001): Development – There is Another Way: A Rural-Urban Partnership Development Paradigm. World Development. Vol. 29. No. 8. 1443-1454. p.
59. EUROPEAN COMMISSION (2004): Proposal for a Council Regulation on support to Rural Development by the European Agricultural Fund for Rural Development. Commission staff working document. COM(2004)490final. http://europa.eu.int/comm/agriculture/rur/publi/propimpact/text_en.pdf
60. FARAGÓ L. (1987): A területfejlesztés fogalmáról. Tér és Társadalom. 1. évf. 1. sz. 5-9. p.
61. FEHÉR A. (1998a): A vidék fogalmáról és a vidéki területek lehatárolásáról. Gazdálkodás, XLII. évf. 5. sz. 54-59. p.
62. FEHÉR A. (1998b): Mezőgazdaság és vidékfejlesztés. Gazdálkodás. XLII. évf. 1. sz. 74-79. p.
63. FEHÉR A. (2005): A vidékgazdaság és a mezőgazdaság. Agroinform kiadó. Budapest. 21-290. p.
64. FEHÉR A. - DORGAI L. (1998): A vidék eltartó-képességének stabilizálása, regionális összefüggései. MTA Agrártudományok Osztálya, Budapest. 7-43. p.
65. FEKETE Gy. (2005): Adatok a községekben élő idős népességről. A falu. XX. évf. 1. sz. 67-68. p.
66. FEKETE Gy. (2004): A községekben élők népességmegőrző szerepe. A falu. XIX. évf. 2. sz. 91-97. p.
67. FONT E. (2001): Alakul a magyar vidék? A falu. XVI. évf. 3. sz. 16-19. p.
68. FORGÁCS Cs. (2003): A mezőgazdaság helye és szerepe a vidékfejlesztésben. Gazdálkodás, XLVII. évf. 4. sz. 73-80. p.
69. FÜLÖP Zs. – SZENTIRMAY Z. (2001): Az agrárágazatok felkészülése az EU strukturális alapjainak fogadására. Gazdálkodás, XLV. évf. 6. sz. 26-29. p.
70. FVM (2004a): 146/2004 (IX. 30.) FVM rendelet Az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alapból nyújtandó vidékfejlesztési támogatásokkal összefüggésben a teszüzemi rendszer keretében kialakított standard fedezeti hozzájárulás értékek alkalmazásáról. http://www.fvm.hu/doc/upload/200410/146_2004.pdf
71. FVM (2004b): 64/2004 (IV. 15.) Korm. rendelet a területfejlesztés kedvezményezett térségeinek jegyzékéről. http://www.fvm.hu/doc/upload/200410/64_2004_korm.pdf
72. FVM (2004c): Nemzeti Vidékfejlesztési Terv az EMOGA Garanciarészleg Intézkedéseire. Magyarország. Végleges változat. Budapest. <http://www.fvm.hu>
73. FVM (2006c): Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégia 2007-2013. Budapest. <http://www.fvm.hu>
74. FVM (2006a): AVOP. <http://www.fvm.hu/main.php?folderID=1374>
75. FVM (2006b): Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program. 30. változat. Budapest. <http://www.fvm.hu>

76. G. FEKETE É. (1997): Fenntartható közösségek. In: Alföldi tanulmányok. Szerk.: Rakonczai J. – Timár J. MTA Regionális Kutatások Központja, Alföldi Tudományos Intézet. Nagyalföld Alapítvány, Békéscsaba. 93-103. p.
77. GAZDA-TÁRS HÍRLEVÉL (2002): Az Európai Unió vidékfejlesztési politikája. <http://agrarkamara.bekescsaba.hu/gtars/vii9/1114.html>. 1.p.
78. GINSBERG, L. H. (1998): Social Work in Rural Communities. Council on Social Work Education, Inc. www.cswe.org/puplications/excerpts/SWInRuralCommunities_Chpt1.htm
79. GLATZ F. (2002): Az Alföld-program indulása. In: Területfejlesztés, rendszerváltás és az Alföld. Szerk.: Csatári B. – Timár J. MTA Társadalomkutató Központ. Budapest. 18. p.
80. GLATZ F. (2005): A vidék közhaszna. A „Párbeszéd a vidékért” lakossági fórumainak tapasztalatai, megállapításai. http://misc.magyarorszag.hu/binary/7238_2_a_vidék_kozhaszna.pdf
81. GÖRBE A. – NEMCSICSNÉ ZSÓKA Á. (1998): A jólét mérése, avagy merre halad Magyarország. Kovász. II. évf. 1. sz. 61-75. p.
82. GRASSELLI N. (2006a): Agrár- és vidékfejlesztés Magyarország EU csatlakozása után. In: Vidékfejlesztési esettanulmányok a magyar-román határ mentén. Szerk.: Gályász J. Campusz Kiadó, Debrecen. 6-12. p.
83. GRASSELLI N. (2006b): Vidéki kistérségek gazdasági potenciáljának felmérése. Doktori (PhD) értekezés. Debrecen.
84. GUTH L. – VASA L. (2003): Háztartások élethelyzete és életvitele egy elmaradott kistérségben. A falu. XVIII. évf. 2. sz. 55. p.
85. HAJDÚ-BIHAR MEGYEI TANÁCS (1956): 1956. évi tervjavaslat.
86. HALMAI P. (2004): Agrárátalakulás, tökeleépülés, beruházások. In: Falvak, földek, földművesek. Agrárpolitikai, agrártörténeti, településfejlesztési tanulmányok. Szerk.: Pócs Gy. Agroinform Kiadó. Budapest. 311-319. p.
87. HAMZA E. – TÓTH E. (2006): Az egyéni gazdaságok eltartó-képessége, megélhetésben betöltött szerepe. Agrárgazdasági Tanulmányok. 2006/2. sz. Kiadja: Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest. 5-84. p.
88. HARCSA I. (1996): A paraszti népesség társadalmi mobilitása. In: Magyarország agrártörténete. Agrártörténeti tanulmányok. Szerk.: Orosz I. – Für L. – Romány P. Mezőgazda Kiadó, Budapest. 532. p.
89. HEGEDŰS A. (1956): A népgazdaság fejlesztésével a népjólét emeléséért. Az MDP központi vezetőségének ülése. 1956. július 18-21. Hegedűs András előadói beszéde. Irányelvek a magyar népgazdaság fejlesztésének második öt éves tervéhez. Szikra könyvkiadó, Budapest. 3-123. p.
90. INTERNET I. (2005): Általános Jelentés az EU Tevékenységeiről <http://europa.eu/generalreport/hu/2005/rg0.htm>
91. JÁVOR K. (2003): Rövid meditáció a Nemzeti Vidékfejlesztési Tervről. A Falu. XVIII. évf. 3. sz. 21-22. p.
92. KAPRONCZAI I. (1996): Informáltság és informálatlanság falun. A falu. XI. évf. 4. sz. 67. p.
93. KAPRONCZAI I. (2003): A magyar agrárgazdaság a rendszerváltástól az Európai Unióig. Szaktudás Kiadó Ház Rt. Budapest. 25-69. p.
94. KATONÁNÉ KOVÁCS J. (2004): Környezeti mutatók – Agrár-környezeti mutatók. Agrártudományi Közlemények. Acta Agraria Debreceniensis. 2004/13. Különszám.
95. KATONÁNÉ KOVÁCS J. (2006): Az agrár-környezetvédelem és a vidékfejlesztés összefüggései az Európai Unióhoz történő csatlakozás tükrében. Doktori (Ph.D.) értekezés, Debrecen. 12-37. p.
96. KESZTHELYI SZ. (2006): A teszttüzemek 2005. évi gazdálkodásának eredményei. Agrárgazdasági információk 2006. 6. szám. Agrárgazdasági Kutató Intézet. Budapest. 8-46. p.
97. KGI (1997): Környezeti indikátorok, indikátorkészletek. Környezetgazdálkodási Intézet Környezeti Állapotfelmérési Programiroda. Budapest. 5-9. p.
98. KONKOLYNÉ GYURÓ É. (1991): A tájhasználat és a népesség alakulása a Zempléni-hegység térségében. Gazdálkodás. XXXV. évf. 4. sz. 26-31. p.
99. KOVÁCS T. (1998): Mi tekinthető vidéknek? Gazdálkodás, XLII. évf. 5. sz. 39. p.
100. KOVÁCS T. (1999): Bevándorlók és kivándorlók Magyarországon. In: Az agrár-népesség migrációja az EU csatlakozás folyamatában. Szerk.: Kovács J. – Romány P. Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományok Osztálya. Agroinform Kiadó, Budapest. 77-109. p.
101. KOVÁCS T. (2000): Vidékfejlesztés és finanszírozás az Európai Unióban és Magyarországon. Tér és Társadalom. XIV. évf. 1. sz. 169-176. p.
102. KOVÁCS T. (2003): Vidékfejlesztési politika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 19-174. p.
103. KŐSZEGFALVI GY. (1985): A terület- és településfejlesztés négy évtizedes eredményei. Területi Statisztika. 35. évf. 2. sz. 130-143. p.
104. KŐSZEGFALVI GY. (1986): A terület- és településfejlesztést megalapozó tudományos kutatás fő irányai, kapcsolatai a területi statisztikai információrendszerrel. Területi Statisztika. 36. évf. 4-5-6. sz. 371-372. p.
105. KSH (1991a): Megyei évkönyv. Hajdú-Bihar megye 1990. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
106. KSH (1991b): Népszámlálás 1990. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
107. KSH (1991c): Megyei évkönyv. Jász-Nagykun-Szolnok megye 1990. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
108. KSH (1991d): Megyei évkönyv. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 1990. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
109. KSH (1994a): Megyei évkönyv. Hajdú-Bihar megye 1993. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
110. KSH (1994b): Megyei évkönyv. Jász-Nagykun-Szolnok megye 1993. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
111. KSH (1994c): Megyei évkönyv. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 1993. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
112. KSH (1997a): Megyei évkönyv. Hajdú-Bihar megye 1996. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
113. KSH (1997b): Területi statisztikai évkönyv 1996. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
114. KSH (1998a): Megyei évkönyv. Hajdú-Bihar megye 1997. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
115. KSH (1998b): Területi statisztikai évkönyv 1997. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
116. KSH (2001a): Megyei évkönyv. Hajdú-Bihar megye 2000. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
117. KSH (2001b): Területi statisztikai évkönyv 2000. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
118. KSH (2002): Népszámlálás 2001. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
119. KSH (2003a): Megyei évkönyv. Hajdú-Bihar megye 2002. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
120. KSH (2003b): Területi statisztikai évkönyv 2002. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

121. KSH (2004a): Megyei évkönyv. Hajdú-Bihar megye 2003. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
122. KSH (2004b): Területi statisztikai évkönyv 2003. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
123. KSH (2004c): Magyarország mezőgazdasága 2003. Gazdaságszerkezeti Összeírás – I. kötet. KSH, Budapest.
124. KSH (2005a): Megyei évkönyv. Hajdú-Bihar megye 2004. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
125. KSH (2005b): Területi statisztikai évkönyv 2004. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
126. KSH (2006a): Agrár idősorok és cenzusok. Hosszú idősorok.
http://portal.ksh.hu/portal/page?_pageid=37,569024&_dad=portal&_schema=PORTAL
127. KSH (2006b): Mezőgazdasági termelés 2005. KSH Mezőgazdasági és környezetstatisztikai főosztály. Budapest. 6-23. p.
128. KSH (2006c): Fogyasztóiár-indexek 2005. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
<http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/fogyar/fogyar05.pdf>
129. KSH-ÁMÓ (2001): Általános Mezőgazdasági Összeírás 2000. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
130. KSH-T-STAR (2005): Településstatisztikai Adatbázis Rendszer.
131. KTM (1998): Négy év tükrében 1994-1998 Hajdú-Bihar megye. Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium. 1998. február. 6-13. p.
132. KULCSÁR L. - KOZÁRI J. (1998): A vidékfejlesztés új stratégiája Magyarországon. *Gazdálkodás*. XLII: évf. 4. sz. 12-13. p.
133. KULCSÁR L. (1998): Vidékfejlesztés és vidékpolitika Magyarországon. *A Falu*. XIII. évf. 2. sz. 5-15. p.
134. LACKÓ L. (1982): A településfejlesztés holnapjáról. Kérdések és dilemmák. *Területi Statisztika*. 32. évf. 1-2. sz.
135. LACKÓ L. (1986): A területi fejlődés jellege. *Területi Statisztika*. 36. évf. 3. sz. 205-210. p.
136. LACZKÓ L. (1987): A területi fejlődés egységes értelmezése. *Tér és Társadalom*. 1. évf. 1. sz. 67-73. p.
137. LACZKÓ L. (1999): Vidék, vidékfejlesztés. *Gazdálkodás*. XLIII. évf. 1. szám. 66-67. p.
138. LAKI L. (1997): Falvak – problémák – társadalmi konfliktusok. *A falu*. XII. évf. 3. sz. 8. p.
139. LASLEY, P. – HANSON, M. (2003): The Changing Population of the Midwest: A Reflection on Opportunities. In: *The American Midwest: Managing Change in Rural Transition*. Edited by: Waltzer, N. Printed in the USA. 31. p.
140. LÖKÖS L. (1998): Egyetemes agrártörténet. *Mezőgazda Kiadó*, Budapest. 223-302. p.
141. MAÁ CZ M. (2002): A vidékfejlesztés kilátásai az Európai Unióban. *Gazdálkodás*. XLVI. Évf. 3. sz. 11-13. p.
142. MAÁ CZ M. – KÓ NYA E. (2004): Új vidékfejlesztési politika az Európai Unióban 2007 és 2013 között. *A falu*. XIX. évf. Tél. 53-60. p.
143. MADARÁ SZ I. (2000): Hogyan készítsünk vidékfejlesztési programot? *Vidékfejlesztők kiskönyvtára, Agroinform kiadóház*, Budapest. 34-36. p.
144. MAGDA S. – MARSELEK S. – MILLER GY. (2000): A változó agrárgazdasági feltételek hatása a vidékfejlesztésre és népességmegtartásra. *Gazdálkodás*. XLIV. évf. 2. sz. különkiadás. 1-10. p.
145. MAGYAR T. (2003): A vidékfejlesztés helyzete és kilátásai az Agenda 2000 félidejekor. *Gazdálkodás*. XLVII. Évf. 2. sz. 5-6. p.
146. MAGYARORSZÁ G VIDÉKFEJLESZTÉ SI PROGRAMJA (1997): Témafelelős: Jáv or K. Budapest, a KTM megbízásából készítette a VÁ TI Kht. 1997. szeptember.
147. MANNINGER S. (1995): Térségfejlesztés és a termőföld eltartó-képessége. *A falu*. X. évf. 2. sz. 37-41. p.
148. MÁ RTON J. (1997): A kisgazdaságok életképessége és a falu sorsa. *A falu*. XII. évf. 3. sz. 72-73. p.
149. MATOLCSI L. (1973): Püspökladány ma. *Múzeumi Kurír*. 12. sz. II. köt. 2. sz. 4-6. p.
150. MATOLCSI L. (1982): Az urbanizáció hatása a közigazgatásra. Egy középfokú szerepkörű település tükrében. (Püspökladány). Szakdolgozat. BME Mérnökto vábbképző Magyar Urbanisztikai Társaság 2. urbanisztikai évfolyama. 7-42. p.
151. MATOLCSI L. (1984): Püspökladány kulturális élete egy felmérés tükrében, utalással a tennivalókra. *Múzeumi kurír*. 7. sz.
152. MATOLCSI L. (1986): Püspökladányról. *Városépítés Kiskönyvtára*. 86/1. 6-7. p.
153. MATOLCSI L. – BALOGH S. – JILK GY. – LAKATOS L. – PINTYE F. – TREMBECZKI GY. (1994): A Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat négy éve 1990-1994. Megjelenik a Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat gondozásában, a Központi Statisztikai Hivatal Hajdú-Bihar Megyei Igazgatósága közreműködésével. Debrecen. 26-116. p.
154. MCGRANAHAN, D. A. – BEALE, C. L. (2002): Understanding Rural Population Loss. *Rural America*. Vol. 17. Issue 4. 2-11. p.
155. MOHÁ CSI G. (2004): Vidékfejlesztési támogatások az EU csatlakozás után (2004-2006). *Gazdálkodás*. XLVII. évf. 9. sz. különkiadás. 63-71. p.
156. MVH (2006): EMOGA Garancia kifizetési adatok 2006. 01. 01-től 2006. 04. 30-ig.
http://www.mvh.gov.hu/lwwcm_portal/resources/file/eb8bd341006d467/1.pdf
157. NAGY A. (2006): Családi alapon működő mezőgazdasági vállalkozások (családi gazdaságok) ökonomiai elemzése. Doktori (Ph.D) értekezés. Debrecen.
158. NAGY A. – SZÚ CS I. (2006): Kérdőív. Hajdú-Bihar megye mezőgazdasági családi vállalkozásainak összehasonlító gazdasági elemzése című kutatáshoz
159. NAGY G. – PETŐ K. (1996): A mezőgazdasági szaktanácsadás oktatásának helye a tájhasznosításban és vidékfejlesztésben. OMÉK 1996. Mezőgazdasági Szaktanácsadá si Tanácskozás. 52-56. p.
160. NAGY K. (1991): A falufejlesztési és területgazdálkodási politikák összehangolása az Európai Közösségben. *Gazdálkodás*. XXXV. évf. 7-8. sz. 33-34. p.
161. NAGY R. (1999): Falvak a Sárre té n. *A falu*. XIV. évf. 4. sz. 39. p.
162. NÉ METI L. (1996): A magyar gazdasági reform és az agrárgazdaság. In: *Magyarország agrártörténete. Agrártörténeti tanulmányok*. Szerk.: Orosz I. – Für L. – Romány P. *Mezőgazda Kiadó*, Budapest. 598-600. p.
163. NEWBY, H. (1980): Trend Report: Rural sociology. *Current Sociology* 28. In: Rye, J. F. (2006): *Rural Youths' Images of the Rural*. Journal of Rural Studies (Article in Press).
164. NYIRKOS T. (1973): Adatok a püspökladányi középiskola történetéhez. *Múzeumi Kurír*. 12. sz. II. köt. 2. sz. 23-25. p.
165. OECD (2005): Territorial Reviews. Japan 2005. 16-49. p.

166. OGY (1997): 30/1997. (IV. 18.) OGY határozat a területfejlesztési támogatások és a decentralizáció elveiről, a kedvezményezett területek besorolásának feltételrendszeréről. <http://www.complex.hu/kzldat/o97h0030.htm#kagy1>
167. OJ (1994): A Tanács 1994. május 16-i 1164/1994/EK rendelete a Kohéziós Alap létrehozásáról. Official Journal of the European Union. L 130. 25/05/1994. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/content/hu/02_pdf/00_6_cf_1_hu.pdf
168. OJ (1999a): A Tanács 1999. május 17-i 1257/1999/EK rendelete az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alapból (EMOGA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról, valamint egyes rendeletek módosításáról illetve hatályon kívül helyezéséről. Official Journal L 160, 26/06/1999. http://www.fvm.hu/doc/upload/200501/1257_1999_ek.pdf
169. OJ (1999b): A Tanács 1999. június 21-i 1260/1999/EK rendelete a strukturális alapokra vonatkozó általános rendelkezések megállapításáról. Official Journal of the European Union L 161 26/06/1999. http://www.fvm.hu/doc/upload/200501/1260_1999_ek.pdf
170. OJ (1999c): Az Európai Parlament és a Tanács 1783/1999/EK rendelete (1999. július 12.) Az Európai Regionális Fejlesztési Alapról. Official Journal of the European Union. L 213. 13/08/1999. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/content/hu/02_pdf/00_2_erdf_hu.pdf
171. OJ (1999d): Az Európai Parlament és a Tanács 1999. július 12-i 1784/1999/EK rendelete az Európai Szociális Alapról. Official Journal of the European Union. L 213. 13/08/1999. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/content/hu/02_pdf/00_3_esf_hu.pdf
172. OJ (1999e): A Tanács 1999. június 21-i 1263/1999/EK rendelete a Halászati Orientációs Pénzügyi Eszközről. Official Journal of the European Union. L 161 26/06/1999. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/content/hu/02_pdf/00_5_fig_hu.pdf
173. OJ (2005a): Opinion of the European Economic and Social Committee on the Proposal for a Council Regulation on Support for Rural Development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD). (COM(2004)490 final – 2004/0161 CNS). Official Journal of the European Union. 2005/C 234/09. http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2005/c_234/c_23420050922en00320040.pdf
174. OJ (2005b): A Tanács 1698/2005/EK Rendelete (2005. szeptember 20.) az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásokról. Official Journal of the European Union. L 277/1. http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/hu/oj/2005/l_277/l_27720051021hu00010040.pdf
175. ÓNOSI L. (1983): A szocializmus alapjai lerakásának eredményei és sajátosságai Hajdú-Bihar megyében. In: A szocializmus építésének első szakasza Hajdú-Bihar megyében (1942-1962). Az V. megyei munkásmozgalm-történeti hetek (1982. október 14-19.) előadásainak szövege. Szerk.: Bényei M. Kiadja az MSZMP Hajdú-Bihar megyei Bizottságának Propaganda és Művelődési Osztálya, Debrecen. 12-20. p.
176. OSVÁTH P. (1996): Bihar Vármegye Sárréti Járása leírása. Szerk.: Ujváry Z. Ethnica kiadás. Debrecen, 1996. 10. p.
177. OTH (1996): 1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és területrendezésről. Országos Területfejlesztési Hivatal. http://www.oth.gov.hu/u/law/158/1996_vi_xxi_t_rv_ny_v041210_doc
178. OTH (2006): Összefoglaló adatok. Az EU társfinanszírozású támogatások összefoglaló adatai Operatív Programok szerint. <http://www.oth.gov.hu/eupik/osszefoglalo>
179. OTK (1998): 35/1998. (III. 20.) OGY határozat az Országos Területfejlesztési Koncepcióról. http://www.nca.hu/download.php?fil_id=28
180. OTK (2005): Az Országgyűlés 97/2005 (XII. 25.) OGY határozata az Országos Területfejlesztési koncepcióról. http://www.oth.gov.hu/u/documents/OTK_1007.doc#_Toc115779833
181. OZSVÁLD L. (1962): Népgazdaságunk második ötéves terve. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 31-104. p.
182. PAPP F. (1973): Vízgazdálkodás és környezettervezés Püspökladányban. Múzeumi Kurír. 12. sz. II. köt. 2. sz. 89-92. p.
183. PETŐ K. - NAGY G. (1999): A mezőgazdasági szaktanácsadás szerepe a vidékfejlesztésben. Tiszántúli Mezőgazdasági Tudományos Napok '99. www.date.hu/kiadvany/tessedek/6/peto.pdf
184. PFAU E. – NÁBRÁDI A. (2004): Mezőgazdasági vállalkozások termelési tényezői, erőforrásai. DE-ATC, Debrecen.
185. RECHNITZER J. (1998): Területi stratégiák. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 22-169 p.
186. ROMÁNY P. (1996a): Öt évtized – négy és fél agrárforradalom. In: Magyarország agrártörténete. Agrártörténeti tanulmányok. Szerk.: Orosz I. – Für L. – Romány P. Mezőgazda Kiadó, Budapest. 429-435. p.
187. ROMÁNY P. (1996b): A nagyüzemi átszervezés és a mezőgazdaság integrációja. In: Magyarország agrártörténete. Agrártörténeti tanulmányok. Szerk.: Orosz I. – Für L. – Romány P. Mezőgazda Kiadó, Budapest. 530. p.
188. ROMÁNY P. (1999a): Az agrártársadalom térségi különbségei és a migráció Magyarországon I. Gazdálkodás. XLIII. évf. 5. sz. 65-72 p.
189. ROMÁNY P. (1999b): Az agrártársadalom térségi különbségei és a migráció Magyarországon. In: Az agrár-népesség migrációja az EU csatlakozás folyamatában. Szerk.: Kovács J. – Romány P. Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományok Osztálya. Agroinform Kiadó, Budapest. 141-165. p.
190. ROMÁNY P. (2002): Földreform és agrárstruktúra. In: Agrárpolitikai fordulatok – agrártársadalmi változások. Szerk.: Romány P. – Tamasi M. Bába Kiadó, Szeged. 25-35. p.
191. ROMÁNY P. (2002): Kortársunk az agrárpolitika. Agrárpolitikai, agrárszociológia tanulmányok az ezredforduló idejéből. Szaktudás Kiadó Ház Rt. Budapest. 251-252. p.
192. ROMÁNY P. (2003): A vidék öröksége. Debreceni Szemle. 2003/3. sz. 460. p.
193. RYE, J. F. (2006): Rural Youths' Images of the Rural. Journal of Rural Studies (Article in Press).
194. SÁNTHA J.-NÉ (1983): Vizsgálatok a községek népességmegtartó képességéről. Területi Statisztika. 33. évf. 1. sz. 78-91. p.
195. SÁRRÉTI TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI ÉS TERÜLETFEJLESZTÉSI ÖNKORMÁNYZATI TÁRSULÁS (2004): A Hajdú-Bihar megye, Sárréti Kistérség Agrárstruktúra- és Vidékfejlesztési Stratégiai Programja. Helyzetfeltárás és Stratégia. Programfelülvizsgálat. Püspökladány, 2004. január 31.

196. SARUDI Cs. (2003): Térség- és vidékfejlesztés. A magyar térgazdaság és az európai integráció. Agroinform Kiadó. Kaposvár. 15-244. p.
197. SITUATION AND OUTLOOK (1997): Rural Developments. Working Documents, Directorate - General for Agriculture. Luxembourg. 6-9.p.
198. SÜLI-ZAKAR I. (1993): A gazdasági élet szerveződése és a vállalkozás-élnékités helyzete. In: Hajdú-Bihar megye. A térségi társadalmi-gazdasági fejlődés lehetőségei és problémái. Szerk.: Süli-Zakar I. – Béres Cs. Kiadja a Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat Közgyűlése. Debrecen. 117-122. p.
199. SÜLI-ZAKAR I. (1997): A fenntarthatóság és a társadalmi-gazdasági fejlődés esélye az alföldi falusi térségekben. In: Alföldi tanulmányok. Szerk.: Rakonczai J. – Timár J. MTA Regionális Kutatások Központja, Alföldi Tudományos Intézet. Nagyalföld Alapítvány, Békéscsaba. 84. p.
200. SÜLI-ZAKAR I. (2003): Magyarország EU integrációjának területfejlesztési követelményei. Debreceni Szemle. 10. évf. 4. sz. 599-607. p.
201. SÜLI-ZAKAR I. (2004): A Sárréti Kistérség terület- és településfejlesztésnek társadalom-földrajzi alapjai és stratégiai irányai. A Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadója, Debrecen. 7-51. p.
202. SÜLI-ZAKAR I. – KOZMA G. (1998): A terület- és településfejlesztés alapjai. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 11-193. p.
203. SZABÓ E. – POMÁZI I. (2002): Magyarország környezeti kulcsmutatói 2002. Környezetvédelmi Minisztérium. Budapest.
204. SZABÓ G. – FEHÉR A. – BARANYI B. – SZABÓ G. G. – KATONÁNÉ KOVÁCS J. – TIKÁSZ I. – FÜRJ Z. (2005): Eurolan. Strengthening the Multifunctional Use of European Land: Coping with Marginalisation. Case study – Hungary. 5-6. p.
205. SZAKÁCS S. (1996): A földreform és a kisüzemi mezőgazdaság (1945-1948). In: Magyarország agrártörténete. Agrártörténeti tanulmányok. Szerk.: Orosz I. – Für L. – Romány P. Mezőgazda Kiadó, Budapest. 462. p.
206. SZAKÁL F. (1999): A fenntartható mezőgazdaság és szerepe a vidéki térségek fejlődésében. A Falu, XIV. évf. 2. sz. 35. p.
207. SZIGETI E. (1986): A terület- és településfejlesztési politika új elvei, céljai, eszközei. Területi Statisztika. 36. évf. 4-5-6. sz. 361-364. p.
208. SZÍJJÁRTÓ A. (1996): „Nyertesek” és „vesztesek” a falu társadalmában. A falu, XI. évf. 2. sz. 58-63. p.
209. SZOBOSZLAI ZS. (2002): A lokális és térségi identitás néhány jellemzője. In: Területfejlesztés, rendszerváltás és az Alföld. Szerk.: Csatári B. – Timár J. MTA Társadalomkutató Központ. Budapest. 60.-67. p.
210. SZONDA IPSOS (1998): Területfejlesztés Hajdú-Bihar megyében. A Szonda Ipsos kutatási összefoglalója. Függelék. In: Négy év tükrében 1994-1998 Hajdú-Bihar megye. Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium. 1998. február.
211. TEIR (2005): Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer. VÁTI Kht.
212. THE CORK DECLARATION - A LIVING COUNTRYSIDE (1996): The European Conference on Rural Development. www.europa.eu.int/comm/agriculture/rur/cork_en.html
213. TIKÁSZ I. (2006): Falusi vendéglátás a Püspökladányi kistérségben. Agrártudományi Közlemények, Acta Agraria Debreceniensis. PhD Különszám. 2006.
214. TIMÁR L. (1983): A párt iparpolitikai szervező tevékenysége Hajdú-Bihar megyében (1948-1962). In: A szocializmus építésének első szakasza Hajdú-Bihar megyében (1942-1962). Az V. megyei munkásmozgalom-történeti hetek (1982. október 14-19.) előadásainak szövege. Szerk.: Bényei M. Kiadja az MSZMP Hajdú-Bihar megyei Bizottságának Propaganda és Művelődési Osztálya, Debrecen. 129-137. p.
215. TÓTH E. (1999): A migrációt alakító tényezők főbb jellemzői a magyar régiókban. In: Az agrár-népesség migrációja az EU csatlakozás folyamatában. Szerk.: Kovács J. – Romány P. Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományok Osztálya. Agroinform Kiadó, Budapest. 109-141. p.
216. TÓTH I. (1986): A területfejlesztés fő feladatai és irányai Hajdú-Bihar megyében. Területi Statisztika. 36. évf. 4-5-6. sz. 412-418. p.
217. TÓTH K. (1982): Tények és érvek a Békés megyei községek népességmegtartó képességéről. Területi Statisztika. 32. évf. 1-2. sz. 40-59. p.
218. UDOVECZ G. (1996): A vidéki élet gazdasági feltételei. A falu, XI. évf. 4. sz. 49-51. p.
219. VALÉR É. (1987): A VI. ötéves tervi településfejlődés eredményeinek és problémáinak értékelése. Tér és Társadalom. MTA Regionális Kutatások Központja. Pécs. 1987/4.
220. VARGA Gy. (2006): Az üzemi és vállalati struktúra és a termelés koncentrációja az EU-tagság tükrében. In: EU-tanulmányok VI. Nemzeti Fejlesztési Hivatal. Budapest. 181-183. p.
221. VÁRI A. – VÁRKONYI T. – FERENCZ Z. (2004): Környezetállapot értékelés program. Társadalmi munkacsoport. Munkaanyag.
222. VÁSÁRI G.-NÉ (1986): Az urbanizációról. Városépítés Kiskönyvtára. 86/1. 36-46. p.
223. VÁTI (2003): Képzők képzése. Munkaanyag. 2003. VÁTI Kht.
224. WALLENDUMS Á. (1998): Kitérés lehetőségek a falugazdaságban. A falu, XIII. évf. 4. sz. 89-91. p.
225. WHITENER, L. A. (2005): Policy Options for a Changing Rural America. www.ers.usda.gov/AmberWaves/April05/Features/PolicyOptions.htm
226. XXIII 5/b 1. (1950): Hajdú Vármegye Községek 1950. évi 5 éves terve.

TÁBLÁZATJEGYZÉK

1. táblázat: Az OECD által javasolt alapmutatók a vidéki térségek feltételeinek és változásának a leírására.....	11
2. táblázat: A földhasználat alakulása gazdálkodási formák szerint (%) (2005)	27
3. táblázat: AVOP források megoszlása 2004-2006.....	37
4. táblázat: Az NFT-re és AVOP-ra beérkezett és elnyert pályázatok (2005)	38
5. táblázat: NVT 2006-ban teljesített kifizetések (áprilisig).....	39
6. táblázat: A kitöltött kérdőívek számának alakulása településenként	68
7. táblázat: A Püspökladányi kistérség településeinek népességszám változása (1990-2004)	71
8. táblázat: A népességmegtartó képességre ható tényezők és terhelés értékelésével kapcsolatban kapott válaszok száma, átlaga, szórása a Püspökladányi kistérségben (2006).....	73
9. táblázat: A népességmegtartó képesség tényezői értékelésében fennálló szignifikáns különbségek településcsoportok alapján a Püspökladányi kistérségben (2006).....	75
10. táblázat: Vállalkozásokat jellemző mutatók a Püspökladányi kistérségben	77
11. táblázat: A mezőgazdasági- és szántóterületre vonatkozó mutatók a Püspökladányi kistérségben	78
12. táblázat: Egyéb művelési ágak aránya a mezőgazdasági területen belül a Püspökladányi kistérségben	79
13. táblázat: A kérdőíves felmérés során a mintába vont gazdálkodók összes (saját és bérelt) földterülete művelési ág szerinti megoszlása (2006)	80
14. táblázat: A gazdálkodási formákra vonatkozó mutatók a Püspökladányi kistérségben.....	80
15. táblázat: Gazdaságilag aktívak és inaktívak aránya és változásuk a Püspökladányi kistérségben.....	81
16. táblázat: A Püspökladányi kistérség települési önkormányzatai működési feltételei, valamint a településen belül és települések közötti együttműködés értékelése az önkormányzati dolgozók által (2006).....	82
17. táblázat: Közüzemi vízvezeték és csatornahálózat kiépítettsége a Püspökladányi kistérségben (1990-2004) ...	83
18. táblázat: Vezetékes gázellátás alakulását kifejező mutatók a Püspökladányi kistérségben (1990-2004)	84
19. táblázat: A belterületi és külterületi utak kiépítettsége a Püspökladányi kistérségben	84
20. táblázat: A Püspökladányi kistérség lakosai személygépkocsival és távbeszélő fővonallal való ellátottsága ...	85
21. táblázat: Kereskedelmi üzletek- és szálláshely-szolgáltatás alakulása a Püspökladányi Kistérségben	86
22. táblázat: Házi orvosi és házi gyermekorvosi ellátás mutatói a Püspökladányi kistérségben	87
23. táblázat: Az óvodai ellátás alakulása a Püspökladányi kistérségben	88
24. táblázat: Az általános iskolai ellátás alakulása a Püspökladányi kistérségben	89
25. táblázat: Természeti adottságok a Püspökladányi kistérségben.....	90
26. táblázat: Inaktívakra és foglalkoztatottakra vonatkozó mutatók a Püspökladányi kistérségben.....	91
27. táblázat: A foglalkoztatás nemzetgazdasági ágak szerinti megoszlása a Püspökladányi kistérségben.....	92
28. táblázat: A munkanélküliekre vonatkozó mutatók a Püspökladányi kistérségben	94
29. táblázat: A mezőgazdasági- és szántóterületre vonatkozó mutatók a Püspökladányi kistérségben	95
30. táblázat: A Püspökladányi kistérségben realizálható munkaviszonyból származó jövedelem	101
31. táblázat: A szociális segélyben részesülők arányának alakulása a Püspökladányi kistérségben	102
32. táblázat: A háztartások bevételi forrásainak megoszlása a lakosság és az önkormányzati dolgozók válaszai alapján a Püspökladányi kistérségben (2006)	103
33. táblázat: Településcsoportonként szignifikáns különbséget mutató termék- és szolgáltatáscsoportok a Püspökladányi kistérségben (2006).....	104
34. táblázat: A háztartások megélhetési színvonala alapján szignifikáns különbséget mutató termék- és szolgáltatás csoportok a Püspökladányi kistérségben (2006).....	105
35. táblázat: Közüzemi vízellátottságot és csatornázottságot jellemző mutatók a Püspökladányi kistérségben (1990-2004).....	106
36. táblázat: Villamos-energia ellátottság a Püspökladányi kistérségben (1990-2004).....	107
37. táblázat: Az évi gázfogyasztás alakulása a Püspökladányi kistérségben (1990-2004)	107
38. táblázat: 1000 lakosra jutó kereskedelmi vendégéjszakák száma a Püspökladányi kistérségben (1990-2004).....	108
39. táblázat: A népesség iskolai végzettsége és annak változása a Püspökladányi kistérségben (1990-2001)	109
40. táblázat: Termőterületek ökológiai jellemzői a Püspökladányi kistérségben	111
41. táblázat: A válaszadók fizetési nehézségei előfordulásának gyakorisága a Püspökladányi kistérségben (2006)	114
42. táblázat: A felmérésbe vont gazdaságok jövedelemtermelésére és életképességére vonatkozó mutatók a Püspökladányi kistérségben (FVM tipológia) (2006)	118
43. táblázat: SFH alapján számított üzemméret szerint a mintában szereplő termelők (egyéni gazdaságok) gazdálkodására vonatkozó átlagadatok a Püspökladányi kistérségben (EU tipológia, 2006)	119
44. táblázat: Az árbevétel megoszlása az egyes ágazatok között a Püspökladányi kistérségben (2006).....	122
45. táblázat: A gazdaságból származó jövedelem felhasználásának megoszlása a megkérdezettek véleménye alapján a Püspökladányi kistérségben (2006)	123
46. táblázat: A gazdaságon kívülről származó háztartási bevételek forrásainak megoszlása a Püspökladányi kistérségben (2006).....	124
47. táblázat: A lakónépesség változásával és összetételével kapcsolatos mutatók a Püspökladányi kistérségben	126

48. táblázat: A lakónépesség változásával összefüggő mutatók a Püspökladányi kistérségben	127
49. táblázat: A lakásellátottságot kifejező mutatók a Püspökladányi kistérségben (1990-2004)	129
50. táblázat: A megkérdezettek változtatási hajlandósága jövedelemtől függetlenül a Püspökladányi kistérségben (2006).....	131
51. táblázat: A megkérdezettek változtatási hajlandósága jövedelemtől függően a Püspökladányi kistérségben (2006).....	131
52. táblázat: Az elköltözés irányára vonatkozó válaszok – az elköltözést választók közül – a Püspökladányi kistérségben (2006).....	133
53. táblázat: A megkérdezettek elképzelése gazdaság majdani továbbvitelével kapcsolatosan a Püspökladányi kistérségben (2006).....	136

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra: A Püspökladányi kistérség tájföldrajzi felosztása.....	3
2. ábra: A területfejlesztés részrendszerei.....	17
3. ábra: A vidékfejlesztés és területfejlesztés kapcsolata, részrendszerei	20
4. ábra: Az EU vidékfejlesztési támogatásai.....	24
5. ábra: A vidékfejlesztés tengelyei (2007-2013)	26
6. ábra: Európai Uniós források és kapcsolódó tervdokumentumai (2004-2006).....	36
7. ábra: A népességmegtartó- és népességeltartó képesség rendszere	63
8. ábra: A népességmegtartó képesség hatótényezői és terhelésük a Püspökladányi kistérségben (2006)	74
9. ábra: A foglalkoztatás ágazati megoszlásának változása a Püspökladányi kistérségben (1990-2001)	92
10. ábra: A foglalkoztatás nemzetgazdasági ágak szerinti megoszlása a Püspökladányi kistérségben a felmérésbe vontak válasza alapján(2006).....	93
11. ábra: A Püspökladányi kistérségben termesztett főbb szántóföldi növényfajok vetésterületének megoszlása ..	96
12. ábra: A termesztett főbb növényfajok vetésterületének aránya a növényenkénti összes betakarított területen belül, településcsoportonként a Püspökladányi kistérségben	97
13. ábra: A Püspökladányi kistérségben a haszonállatok megoszlása állategység alapján	98
14. ábra: A tenyésztett állatfajok településcsoportonkénti megoszlása az összlétszámon belül a Püspökladányi kistérségben.....	99
15. ábra: Termék és szolgáltatáscsoportok vásárlásának megoszlása a Püspökladányi kistérségben (2006)	104
16. ábra: Szükségletek kielégítésének helyszíne a Püspökladányi kistérségben (2006).....	108
17. ábra: A gyermekek óvodai/iskolai elhelyezése a Püspökladányi kistérségben (2006)	110
18. ábra: A háztartások megélhetésének színvonala a Püspökladányi kistérségben (2006).....	113
19. ábra: A fizetési nehézségek megoldása és annak megoszlása a válaszok között a Püspökladányi kistérségben (2006).....	114
20. ábra: A lakóhely elhagyásának indokai a Püspökladányi kistérségben (2006).....	115
21. ábra: Annak mértéke, hogy a megkérdezettek mennyire szeretnek lakóhelyükön élni a Püspökladányi kistérségben (2006).....	117
22. ábra: A kumulált Standard Fedezeti Hozzájárulás (SFH) alakulása a gazdaság értékének függvényében a Püspökladányi kistérségben (2006).....	121
23. ábra: A gazdaságból származó jövedelem összetevőinek megoszlása a Püspökladányi kistérségben (2006) ..	123
24. ábra: A vizsgálatba vont gazdálkodók megélhetési színvonalának alakulása a Püspökladányi kistérségben (2006).....	125
25. ábra: Az egyes településcsoportok korfái a Püspökladányi kistérségben (2001).....	128
26. ábra: Jövedelemtől függetlenül, ill. attól függően választott nemzetgazdasági ág a Püspökladányi kistérségben (2006).....	130
27. ábra: A megkérdezettek jövőbeli kilátásai a lakóhelyükön maradva a Püspökladányi kistérségben (2006)....	132
28. ábra: A megkérdezettek elköltözésre irányuló szándéka a közeljövőben, a Püspökladányi kistérségben (2006)	133
29. ábra: A középiskola választásának helyszíne a Püspökladányi kistérség megkérdezetteinek válasza alapján (2006).....	134
30. ábra: A megkérdezett gazdák termelői szerveződésekben való részvétele a Püspökladányi kistérségben (2006)	135
31. ábra: A Püspökladányi kistérség fejlesztési szükségletei a lakosság véleménye alapján (2006).....	137
32. ábra: a Püspökladányi kistérség fejlesztési szükségletei a települési önkormányzatok dolgozói véleménye alapján (2006)	138
33. ábra: A vásárolt szántóterületek nagysága a gazdaságok értékének függvényében a Püspökladányi kistérségben (2006).....	139

MELLÉKLETEK

- 1. melléklet:** KSH adatok alapján képzett indikátorkészlet
- 2. melléklet:** Önkormányzati interjú összesítő
- 3. melléklet:** Lakossági kérdőív a Püspökladányi kistérség népességmegtartó képességének vizsgálatára. 2006.
- 4. melléklet:** Települési önkormányzati kérdőív a Püspökladányi kistérség népességmegtartó képességének vizsgálatára. 2006.
- 5. melléklet:** Mezőgazdasági termelői kérdőív a Püspökladányi kistérség népességeltartó képességének vizsgálatára. 2006.
- 6. melléklet:** Egyéni gazdaságok országos átlagadatai (az SFH alapján számított) üzemméret és termelési rány szerint
- 7. melléklet:** Képek a Püspökladányi Statisztikai Kistérség bemutatására
- 8. melléklet:** Komplex „DPSIR” alaprendszer

1. melléklet: KSH adatok alapján képzett indikátorkészlet

Demográfia

1. Lakónépesség (fő) 1990, 2001, 2004
2. Népeségyszám változás (%) 1990-2004
3. Népsűrűség (fő/km²) 1990, 2004
4. Természetes szaporodás, ill. fogyás (fő) 1990, 2001
5. Belföldi vándorlási különbözet (fő) 1990, 2001
6. Roma kisebbség aránya (%), 2004
7. Előregedési mutató (%) 1990, 2001
8. A városi népesség aránya a teljes népességen belül (%) 1990-2004
9. Munkavállalási korú lakosság aránya az összlakossághoz viszonyítva (%) 1990, 2001
10. Egyetemi/főiskolai végzettséggel rendelkezők a 25+x év felettek közül (%) 1990, 2001
11. Ált. isk-át sem végezte el a 10+x év felettek közül (%) 1990, 2001
12. Legalább ált. isk. végzettséggel a 15+x év felettek közül (%) 1990, 2001

Lakás, infrastruktúra

1. Lakásállomány változása (%) 1990-2004
2. Egy lakásban élők átlaga (fő) 1990, 2004
3. Egy éven belül épített lakások aránya a lakásállomány alapján (%) 1990, 2004
4. Egy háztartásra jutó lakás (db) 1990, 2001
5. Lakások felszereltségének változása (%) 1990-2001
6. Vívezeték csatornára kötött lakások (%) 1990, 2004
7. Közüzemi vízhálózatba bekapcsolt lakások aránya (%) 1990-2004
8. 1 főre jutó vízfogyasztás (m³) 1990, 2004
9. 1 közüzemi vízhálózatba kapcsolt lakásra jutó vívezeték (m) 1990, 2004
10. Szennyvízcsatornába bekötött lakások (%) 1990, 2004
11. 1 szennyvízcsatorna-hálózatba kapcsolt lakásra jutó szennyvízcsatorna (m) 1990, 2004
12. 1km vívezeték-hálózatra jutó csatornahálózat hossza (km) 1990, 2004
13. Évi energiafogyasztás lakásonként (MWh/lakás) 1990, 2004
14. 1 főre jutó villamos energia (MWh) 1990, 2004
15. Évi gázfogyasztás lakásonként (1000 m³/lakás) 1990, 2004
16. 1 főre jutó gázfogyasztás (1000 m³) 1990, 2004
17. vezetékcsatlósba bekapcsolt lakások aránya (%) 1990-2004

Oktatás, egészségügy

1. 1000 lakosra jutó szociális segélyben részesülők aránya (%) 2001, 2004
2. 1 óvónőre jutó óvodás gyermek (fő) 1990, 2004
3. 100 óvodai férőhelyre jutó óvodás gyermek (fő) 1990, 2004
4. 1000 lakosra jutó óvodai férőhely (db) 1990, 2004
5. 1000 lakosra jutó óvodás gyermek (fő) 1990, 2004
6. 1 pedagógusra jutó általános iskolai tanuló (fő) 1990, 2004
7. 1 osztályteremre jutó általános iskolai tanuló (fő) 1990, 2004
8. 1000 lakosra jutó általános iskolai osztályterem (db) 1990, 2004
9. 1000 lakosra jutó általános iskolai tanuló (fő) 1990, 2004
10. 1000 lakosra jutó háziorvos és házi gyermekorvos (fő) 1990, 2004
11. 1 háziorvosra és házi gyermekorvosra jutó lakosok száma (fő) 1990, 2004

Vállalkozások

1. Működő gazdasági szervezetek számának változása (%) 2002-2004
2. 1000 lakosra jutó működő gazdasági szervezetek száma (db) 2002, 2004
3. Működő vállalkozások területi sűrűsége (db/km²) 1996, 2004
4. 1000 lakosra jutó működő vállalkozás (db) 1996, 2004
5. Működő vállalkozások változásának dinamikája (%) 1996-2004
6. Működő vállalkozások a mg-ban az össz. működő vállalkozásokon belül (%) 2000, 2004
7. 1000 lakosra jutó kiskereskedelmi üzletek száma (db) 1990, 2004
8. 1000 lakosra jutó kereskedelmi vendégéjszaka (db) 1990, 2004
9. 1000 lakosra jutó kereskedelmi szálláshely férőhely száma (db) 1990, 2004

Közlekedés, hírközlés

1. Belterületi utak kiépítettsége (%) 2002
2. Külsőterületi utak kiépítettsége (%) 2002
3. 1000 lakosra jutó személygépkocsi és annak változása (db, %) 1992, 2004
4. 1000 lakosra jutó távbeszélő fővonal és annak változása (db, %) 1996, 2004

Foglalkoztatás, munkanélküliség

1. Gazdaságilag aktívok számának változása (%) 1990-2001
2. Gazdaságilag aktívok lakónépességen belüli aránya (%) 1990, 2001
3. Inaktívok aránya a munkavállalási korú lakónépességen belül (%) 1990, 2001
4. 100 fő foglalkoztatottra jutó inaktív (fő) 1990, 2001
5. Foglalkoztatottak lakónépességen belüli aránya (%) 1990, 2001
6. Aktív népességen belül a foglalkoztatottak aránya (%) 1990, 2001
7. Helyben foglalkoztatottak aránya a foglalkoztatottakon belül (%) 1990, 2001
8. Mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya az össz. foglalkoztatotton belül (%) 1990, 2001
9. Mezőgazdasági foglalkoztatottak számának változása (%) 1990-2001
10. Iparban foglalkoztatottak aránya az össz. foglalkoztatotton belül (%) 1990, 2001
11. Ipari foglalkoztatottak számának változása (%) 1990-2001
12. Szolgáltatásban foglalkoztatottak aránya az össz. foglalkoztatotton belül (%) 1990-2001
13. Szolgáltatásban foglalkoztatottak számának változása (1990=100%) 1990, 2001
14. Munkanélküliségi ráta (%) 1990, 2001
15. Tartós munkanélküliek aránya a lakónépességen belül (%) 1993, 2004
16. Legfeljebb ált. isk. végzettséggel rendelkezők aránya a munkanélkülieken belül (%) 1990, 2001
17. 1 fő adózóra jutó főállásból származó éves jövedelem (Ft) 2000, 2003

Mezőgazdaság

1. Mezőgazdasági terület aránya az összterületből (%) 2000
2. Szántóterületek aránya a mg-i területeken belül (%) 2000
3. A szántóterületek átlagos aranykorona értéke (AK/ha) 2004
4. 1 lakosra jutó mg-i terület (ha/fő) 2000
5. 1 mg-i foglalkoztatottra jutó szántóterület 2000
6. Kert aránya az összes mg-i területen belül (%) 2000, 2004
7. Gyümölcsös aránya az összes mg-i területen belül (%) 2000, 2004
8. Gyepterületek aránya az összes mg-i területen belül (%) 2000, 2004
9. Szántóföldi növényfajok vetésterületének megoszlása (%) 2004
10. 1000 lakosra jutó mg-i egyéni gazdaság (db) 2000
11. Mg-i egyéni gazdaságok aránya a gazdasági szervezeteken belül (%) 2000
12. Állattartó gazdaságok aránya a gazdasági szervezeteken belül (%) 2000
13. Haszonállatok állategységben kifejezett számának megoszlása (%) 2004

Természeti tényezők

1. Erdőterületek aránya az összes területből (%) 2000
2. Földminőség (AK/ha) 2004
3. Természetvédelmi területek aránya az összes területből (%) 2004
4. Kedvezőtlen Adottságú Területek (KAT) aránya az összes területből (%) 2004
5. Érzékeny Természeti Területek (ÉTT) aránya az összes területből (%) 2004
6. Natura 2000 programba bevont területek aránya az összes területből (%) 2004

2. melléklet: Önkormányzati interjú összesítő

Gazdasági szférát érintő kérdések

1. Tavalyi év folyamán beadott fejlesztéssel kapcsolatos pályázatok:

Település	A benyújtott pályázat témája	Nyert/nem nyert	Milyen összefogáson alapult?
Báránd	Motoros fűkaszák beszerzése parlagfű irtásra	Nem	-
	Piac tér kialakítás	Nyert	-
	Belterületi útépítés	Nem	-
	A mozi épületének közösségi házzá történő átalakítása	Nem	-
	Működési célú támogatás lehívása a Bárándért Egyesületnek	Nyert	-
	Eszközbeszerzés a Gyermekjóléti Szolgáltatónak	Nem	-
	Utcai burkolat felújítás	Nyert	-
	Működési célú támogatás lehívása a Bárándi Önkéntes Tűzoltó Egyesületnek	Nyert	
	Vis maior (önkormányzati épületek)	Nyert	-
	Belvízrendezési terv elkészítése	Nem	-
	Sárrétudvari, Báránd, Szerep szélessávú adatátviteli infrastruktúrájának fejlesztése	Elbírálás alatt	Sárrétudvari, Báránd, Szerep
Bihardancsháza	Szociális földprogram	Nyert	Észak-Alföldi Régió
	Szociális földprogram	Nyert	Humánfejl. Kollégium
	Belvíz elvezetés	Nyert	-
	Községháza felújítása	Nem	
	Falugazdász hálózat gépjármű cseré	Nem	
Biharnagybajom	Információs kultúra az általános iskolában	Nem	Iskola-önkorm.
	Általános iskolai étkező építés	Nyert	Önkormányzati (TRFC)
	Belvízrendezési terv	Nyert	Önkormányzati (TRFC)
	Aszfaltozott kézilabda pálya	Nyert	TEKI
	Táncsics u. szilárd burkolat	Nyert	Önkormányzati (TRFC)
	Deák F. u. útépítés	Nyert	Önkormányzat
	Várkert utcai parkoló	Nyert	Önkormányzat (TEKI)
Sportöltöző	Nyert	Önkormányzat (TEKI)	
Bihartorda	Bihartorda parlagfűvel szennyezett területének mentesítése	Nem	
	Víg és Bocskai u. útépítés	Nyert	-
	Bihartorda Népház és Kultúrház felújítása	Nyert	-
	Bihartorda kulturális, hagyományörző családi nap 2006.	Nyert	-
Földes	Karácsony S. iskolaépület felújítása	Nyert	
	Földesi Szabadidő központ területén vizesblokk építés	Nyert	
	Strandfürdő korszerűsítés I. ütem	Nem	
	Fő út korszerűsítése I. ütem	Nyert	
	Helyi piac kialakítása Földesen	Nyert	
Kaba	Diplomások HB megyéért, fiatal diplomás foglalkoztatása	Nem	
	Közmunka pályázat	Nem	
	Helytörténeti kiállítás	Nem	
	Piac felújítás	Nem	
	Tájérendezési terv	Nem	
	Információs szolgáltató tevékenység fejlesztése	Nyert	17 település összefogása
	Térfigyelő rendszer	Nem	
	Oktatási program kialakítása	Nyert	
	Kultúriskola felújítás	Nem	
	Orvosi műszer	Nyert	CÉDE
Ivóvíz minőségjavítás	Nem		

	Mezőgazdasági úthálózat fejlesztése	Elbírálás alatt	AVOP
	Kaba Város Önkormányzat bölcsődéjének építése	Nem	
	Belvízkár elleni védekezés Vismaior	Nem	
	Lakosság elemkár Vismaior	Nem	
	Kaba-Báránd-Tetétlen szennyvízberuházás	Elbírálás alatt	
	Orvosi rendelő akadálymentesítés	Nem	
	Játszótérépítés	Nem	
	Mezőgazdasági úthálózat fejlesztése	Elbírálás alatt	
	Parlagfűvel fertőzött területek fizikai mentesítéséhez motoros fűkaszák beszerzése	Nyert	
	Parlagfűvel fertőzött területek GPS meghatározása	Nyert	
	Régiófejlesztési célok Fürdő-vízforogató projekt	Nyert	
	Kaba Városi gyógyfürdő korszerűsítése	Nyert	
	Önk-i belterületi szilárd burkolatú útfelújítás	Nyert	
	Európa napok	Nyert	
Nádudvar	Vízforogató berendezés létesítése és gépház épületének építése a strandfürdón (GKM)	Nyert	
	Főtér rekonstrukció	Nem	
	Városháza rekonstrukció	Nem	
	Parlagfű mentesítés, fűkaszák igénylése	Nem	
	Parlagfű mentesítés, GPS eszközök igénylése	Nem	
	Térinformatikai alrendszer megvalósítása	Nyert	
	Nádudvar szennyvízcsatorna hálózat bővítés II/1 ütem (TEKI)	Nyert	
	Nádudvar Város szennyvízcsatorna hálózat bővítés II/1. ütem. (TRFC)	Nyert	
	Nádudvar Jókai u. felújítása	Nyert	
	Népi Kismesterségek és Szolgáltató Mesterségek Szakiskolája Kossuth u-i épületének felújítása	Nyert	
	Vízforogató berendezés telepítése és gépház építése a Nádudvari Strandfürdón (TEKI)	Nem	
Nagyrabé	Sóskút u. útépítése	Nyert	
	Liszt F. u. vízelvezető korszerűsítése	Nyert	
	Óvoda parketta burkolatainak felújítása	Nyert	
	Arany J. u. burkolat-felújítása	Nyert	
Püspökladány	Parlagfűvel fertőzött területek fizikai mentesítésére alkalmas motoros fűkaszák beszerzése	Nem	
	Parlagfűvel fertőzött területek fizikai mentesítéséhez szükséges helymeghatározást segítő GPS eszközök beszerzése	Nyert	Települési
	Polgármesteri Hivatal belső felújítása és korszerűsítése	Nyert	Települési
	Püspökladány, Baross u. útburkolatának megerősítése	Nyert	Települési
	17 db szelektív hulladékgyűjtő sziget kialakítása Püspökladány városban	Nyert	Települési
	Idősek Klubja kialakítása	Nyert	Települési
	Püspökladányi Tájékoztató Központ Stúdiófejlesztése	Nem	Települési
	2005. aug. 23-i és 26-i felhőszakadás által okozott kár önkormányzati többletkiadásainak Vis maior keretből való támogatása	Nyert	Települési
	Püspökladányi Gyógyfürdő korszerűsítése	Nyert	
Sáp	Sportpálya felújítás	Nem	Települési
	Útépitések	Nyert	Települési
	Játszótérépítés	Nem	Települési
	Egészségnap szervezés	Nyert	Települési

	Szociális földprogram	Nyert	Térségi szintű
	Cigánytelepek rehabilitációja	Nyert	Települési
	Ivóvízminőség javítás	Nyert	Térségi szintű
	Szelektív hulladéklerakó	Nyert	Térségi szintű
Sárrétudvari	Általános iskola konyha felújítása	Nem	Önkormányzati
	Polgármesteri Hivatal felújítása	Nem	Önkormányzati
	Belvízrendezési tervkészítés	Nyert	Önkormányzati
	Radnóti-Csokonai útépítés	Nyert	Önkormányzati
	Nagy-Réti úton külterületi útépítés	Nyert	Önkormányzat és gazdálkodók
	Informatikai eszközök beszerzés	Nyert	Önkormányzati
	Szélessávú internet hozzáférés kábeltér kiépítés	Nem	Báránd-Szerep-Sárrétudvari
Szerep	Orvosi rendelő felújítása	Nyert	
	Óvoda és konyha felújítása	Nyert	
	Iskolai számítógéppark felújítása	Nyert	
	2 db önkormányzati út megépítése	Nyert	
	Ivóvízminőség javítás	Nyert	
	Sportpálya felújítás	Nyert	
	Játszóterépipítés	Nyert	
Tetétlen	Szelektív hulladékgyűjtő szigetek kialakítása	Nyert	
	Orvosi rendelő felújítása	Nyert	
	Az intézményi pedagógiai programok módosításához és jóváhagyásához, minőségirányítási programok jóváhagyásához szakértő igénybevétele	Nyert	
	Tetétlen központjának felújítása	Nyert	
	Tetétlen tájházának kialakítása	Nyert	
	Ivóvízminőség javító beruházás	nyert	

2. Elmúlt 5 év fejlesztései

Település	Elmúlt 5 év megvalósult fejlesztései
Báránd	Útépítés, útburkolat felújítás, önkormányzati épületek felújítása, piaccsarnok építés
	Szelektív hulladékgyűjtő szigetek kialakítása
	Működési célú támogatások
	Tervek, programok kidolgozása
Bihardancsháza	Útépítés, Közösségi Ház felújítás, belvízelvezető csatornaépítés
Biharnagybajom	Belvízcsatorna, utak, járda, épület felújítás
	Gépjármű beszerzés, tervezői munkák, eszközbeszerzés
Bihartorda	Általános iskola felújítás-bővítés I. II. ütem, szilárd burkolatú utak építése, felújítása, parkoló építés, főtér felújítás (folyamatban), Kultúrház és Könyvtár felújítása (folyamatban), Teleház kialakítása, Sportöltöző felújítás
Földes	Általános iskola épületének tető-homlokzat felújítása és nyílászáróinak cseréje, Karácsony Sándor ÁMK tetőfelújítása és belső festése, Árpád Mozi tetőfelújítása és belső festése
	Vízminőség javító beruházás 4 ütemben, szelektív hulladékgyűjtő edények vásárlása és a hulladékgyűjtő szigetek kialakítása, szennyvízcsatornázás
	Szociális blokk kialakítása a Szabadidőközpont területén
	Fő u. korszerűsítés I. ütem, Millenniumi Emlékpark kialakítása a település szívében, parkosítás, padok, szeméttárolók kihelyezése
Kaba	7,9 km szennyvízhálózat épült meg – 450 lakás csatlakozott
	3,7 km úthálózat felújítása, 1,3 km új út építése
	Temető ravatalozó épületének felújítása, művelődési ház korszerűsítése, középületek felújítása, orvosi rendelő korszerűsítése, fürdő fejlesztése
Nádudvar	Gondozási Központ létrehozása, Bocskai-Bartók-Csemete útépítés, Puskin úti óvoda bővítése, Boldizsár iskola rekonstrukció, Széchenyi-Ságvári-Mártírok útépítés, településrendezési terv készítése, Népi Kismesterségek és Szolgáltató Mesterségek Szakiskolájának rekonstrukciója, Vízforgató berendezés telepítése a Nádudvari strandfürdön, Térinformatikai alrendszer az e-közigazgatás megvalósításához,
	Szennyvízcsatorna hálózat és szennyvíztisztító telep építése, szennyvízcsatorna hálózat bővítése,
Nagyrabé	Útépítések, Művelődési Ház teljes körű felújítása, Piac megépítése, piactér kialakítása, harangláb

	felújítása, ivóvízhálózat fejlesztése, belterületi csapadékvíz elvezető csatornák építése, felújítása, közvilágítás teljes korszerűsítése, szelektív hulladékgyűjtő szigetek kialakítása
Püspökladány	Szent István emlékmű létrehozása Püspökladányban, millenniumi lovas-túra és millenniumi rendezvények, Püspökladány fürdőfejlesztés I. ütem engedélyes tervdokumentumok elkészítése, Főtér rekonstrukció, zöldövezet felújítása, VI. sz. jóléti tó kialakítása, gyógyfürdőfejlesztés I. ütem, Térségi Turisztikai, Információs és Rendezvény Központ engedélyes tervének elkészítése, Turisztikai információs táblarendszer készítése, Püspökladány új városrendezési tervének elkészítése, sportpálya rekonstrukciója, kerékpárút-hálózat engedélyes tervdokumentációinak elkészítése, gyógyfürdőcentrum fejlesztés II. ütem engedélyes tervének elkészítése, Turisztikai kiadvány készítése, kistérségi asztali naptár készítése, kistérségi honlap aktualizálása, városközpont rehabilitáció
	Püspökladány Déli Városrész szennyvízelvezetés, Püspökladány Keleti városrész szennyvízhálózatának kiépítése, Petri-telepi városrész I. ütem, Petőfi-Árpád utcák által határolt terület és Déli városrész bővítés, szennyvízcsatorna hálózat kiépítése, Petri-telepi városrész II. ütem, Keleti városrész II. ütem és Balaton u. térsége szennyvízcsatorna hálózat építése, Püspökladány újtelepi mély fekvésű városrész belvíz-elvezetésének kiépítése
	Egyesített Óvodai Intézmény tagóvoda bővítése, Karacs F. G. Sz. Sz. K. tanműhely tetőfelújítás, Városi Könyvtár elektromos felújítása, Művelődési Ház és Könyvtár tetőszigetelés felújítása, Tanműhely tetőszigetelés, Közvilágítás korszerűsítés, önkormányzati bérlakás-állomány növelése (6 lakásos társasház építése), térségi feladatot ellátó Tüdőgondozó áthelyezése, Petőfi S. Ált. Isk. elektromos hálózatának felújítása, 2004. aug. 26-i viharkár következtében keletkezett károk helyreállítása
	ALOKA SSD-1400 ultrahangos készülék beszerzése
Sáp	Úthálózat fejlesztés, Iskola épület felújítás, Idősklub épület felújítás, Tárgyi eszköz beszerzés, Szociális földprogram működtetés, Cigány telepek rehabilitációja
Sárrétudvari	Bocskai-Zöldfa útépítés, Településrendezési tervkészítés, Művelődési Ház felújítás, Kártelevi csatorna rekonstrukciója, Vis maior, Dózsa u-i útépítés, Szabadság u. útépítés, környezetvédelmi program kidolgozás, hulladékgyűjtő szigetek kialakítása, Rákóczi u. útépítés, burkolat-felújítás, orvosi rendelő felújítás
	Szoboröntés, Falunap megrendezés,
	Számítógép beszerzés, közhasznú foglalkoztatás
Szerep	Iskolabővítés, könyvtár felújítás, orvosi rendelő felújítás, belterületi útépítés, járdák felújítása
Tetétlen	Polgármesteri Hivatal felújítása, útépítés, óvodatető felújítása, tetőtér beépítése, tornaszoba, nevelői szobák, foglalkoztató kialakítása, faluház építése, szociális bérlakások építése, 8 tantermes, tornatermes Általános Iskola építése, Tetétlen központjának kialakítása, Tájház kialakítása
	Belvízelvezető csatorna kiépítése, szelektív hulladékgyűjtő sziget kialakítása
	Szociális étkeztetés tárgyi eszközeinek beszerzése

Település	Elkövetkező évekre vonatkozó fejlesztési tervek
Báránd	Infrastrukturális fejlesztések (útépítés, szennyvízelvezetés, Közöségi Ház kialakítása, óvoda felújítás és bővítés, főtér rekonstrukció) Munkahelyteremtő beruházások
Bihardancsháza	Óvoda felújítás
Biharnagybajom	Szennyvíz program (a település 80%-ának csatornázása, szennyvíztelep létesítése) Középületek felújítása (óvoda, egészségház, ált. iskola 6 tanterem), önkormányzati lakások felújítása, belterületi utak építése, kerékpárút építés, ipari telepítésre kijelölt terület közművesítése
Bihartorda	Polgármesteri Hivatal felújítás, szennyvízhálózat kiépítése, tisztítótelep, ivóvízminőség javítás, útfelújítás, iskola felújítás III. ütem, játszótér kialakítás, iskolai sportpályaépítés, belvízelvezető csatorna felújítása
Földes	Fő u. II. ütem, Dózsa Gy. u. szilárdburkolattal való ellátása, piac létesítése, strandkorszerűsítés II.-III. ütem, tornacsarnok létesítése, tanuszoda létesítése, várossá nyilvánítás feltételeinek megteremtése
Kaba	Közúthálózat továbbfejlesztése – aszfaltos utak felújítása, új utak építése, főtér rekonstrukciója, Kultúrházi Iskola teljes felújítása, Tornacsarnok megépítése szennyvízhálózat projekt megvalósítása – Kaba-Tetétlen-Báránd együttműködésével hálózatépítés és tisztítótelep kialakítása; ivóvíz hálózat korszerűsítése – gerinc hálózat cseréje, ill. mangán, vas és ammóniamentesítési program végrehajtása
Nádudvar	Városközpontot tehermentesítő körgyűrű építése, település-rehabilitáció, Ipari Park kialakítása, meglévő iparterületek rekonstrukciója kereskedelmi központok létrehozása, idegenforgalmi

	kínálat és infrastruktúra fejlesztése, gyógyfürdő fejlesztése, közműhálózatok fejlesztése, országos vonzású művésztelepek és alkotótáborok létrehozása, város műemlékeinek és környezetüknek rekonstrukciója, helytörténeti múzeum fejlesztése, Művelődési Központ rekonstrukciója, új városi sport és szabadidő központ kialakítása, agyagbányászati területek, vályogvető- és volt nemeztelep rehabilitációja, új piac létesítése, helyi termékek mintaboltja
Nagyrábé	Általános iskola magas-tető ráépítése, iskola konyha és étkező építése, szennyvízhálózat kiépítése, földutak burkolása (5 utca), középületek akadálymentesítése
Püspökladány	
Sáp	Sportpálya épület felújítás, Játsszótér kiépítés, Úthálózat fejlesztés, Polgármesteri Hivatal épület felújítás
Sárrétudvari	Polgármesteri Hivatal felújítása, Erzsébet úti útépítés, Falunap megrendezés, szélessávú internet kiépítése, iskola-óvodabővítés, teljes rekonstrukció, szennyvízhálózat kiépítés
Szerep	Új orvosi rendelő létesítés, tornaterem felújítás
Tetétlen	

3. Rendelkezik-e a településfejlesztési stratégiával (írott formában)?

Település	Rendelkezik-e fejlesztési stratégiával?
Báránd	nincs
Bihardancsháza	nincs
Biharnagybajom	Településfejlesztési koncepcióban
Bihartorda	nincs
Földes	Igen – településfejlesztési koncepció és stratégia
Kaba	Igen – középtávú fejlesztési stratégiával
Nádudvar	Igen – településrendezési tervhez településfejlesztési koncepció is készült
Nagyrábé	Igen – településfejlesztési koncepció
Püspökladány	Igen – Püspökladány Város településfejlesztési koncepciója
Sáp	Igen – Általános Rendezési Terv része
Sárrétudvari	Igen – 4 éves gazdasági program
Szerep	Igen
Tetétlen	Nem

4. Az egyes gazdasági szférák fejlődése érdekében milyen tervekkel rendelkezik a település?

Település	
Báránd	Elkészítése folyamatban van
Bihardancsháza	Nincs
Biharnagybajom	Mezőgazdaság: tárolók, mezőgazdasági termék feldolgozás
Bihartorda	Nincs
Földes	Településrendezési terv egyes részeiben utalás
Kaba	Településszintű tervek nem léteznek – az érdekeltségi körbe tartozó egységek saját tervei pótolják mindezt
Nádudvar	Településrendezési Terv és Településfejlesztési Koncepció
Nagyrábé	Településrendezési Tervben
Püspökladány	Középtávú gazdaságfejlesztési program
Sáp	Nincs
Sárrétudvari	Nincs
Szerep	Mezőgazdaság és állattenyésztés fejlesztése (projekt)
Tetétlen	nincs

5. Internet hozzáférési lehetőség a településen van-e? Hol? Kihasznátság hogyan alakul? Teleház van-e a településen? Milyen tervek vannak az internettel kapcsolatban?

Település	Internet	Hol?	Kihasznátság	Teleház	Internettel kapcs. tervek
Báránd	Van	Intézmények, lakosság	Alacsony	Van	Mikrohullámú sugárzású internet szolgáltatás indítása; szélessávú adatátviteli infrastruktúra fejlesztése (Sárrétudvar és Szerep társulásával)
Bihardancsháza	Van	Teleház, Polgárm. Hiv.	Elvárttól alacsonyabb	van	-

Biharnagybajom	Van	Műv. ház, könyvtár, iskola, községháza, lakosság		nincs	
Bihartorda	Van	Teleház		van	
Földes	Van	Községi Könyvtár	60%-os	nincs	
Kaba	Van	Intézmények, lakosság	Jó	Nincs	Minél több szolgáltató működjön a településen és lehetőleg hálózathoz független internet hozzáférési lehetőség is rendelkezésre álljon
Nádudvar	Van	Intézmények, Művelődési Központ, lakosság	Folyamatos igénybevétel		Jelenleg nincs konkrét elképzelés a bővítésre
Nagyrábé	Van	Intézmények, lakosság	Megfelelő	Van	Hivatalban kialakítani az e-ügyintézés feltételeit
Püspökladány	Van		80%-os		
Sáp	Van	Könyvtárban		Nincs	
Sárrétudvari	Van	Teleház, E-Magyarország pont, önkormányzat, iskolában, lakosság	Megfelelő	Van	Szélessávú Internet hozzáférés megteremtése
Szerep	Van	Könyvtár		Nincs	Szélessávú Internet hozzáférés biztosítása
Tetétlen	Van	Iskola			Kábeltévé kiépítésével a lakossági Internet-hozzáférés biztosítása

6. Vasútállomás van-e a településen?

Település	Vasút	Vasútvonal
Báránd	Van	Püspökladány-Biharkeresztes nemzetközi vasútvonal
Bihardancsháza	nincs	
Biharnagybajom	Van	Püspökladány és Szeghalom irányába
Bihartorda	nincs	
Földes	Nincs	
Kaba	Van	Budapest-Záhony nemzetközi vasútvonal
Nádudvar	Nincs	
Nagyrábé	Nincs	
Püspökladány	Van	Budapest-Záhony nemzetközi vasútvonal, Szeghalom, Biharkeresztes irányából is megközelíthető
Sáp	Van	Püspökladányon keresztül Budapest felé, Biharkeresztesen át Nagyvárad felé
Sárrétudvari	Van	Püspökladány-Szeghalom vonal
Szerep	Van	Püspökladány-Szeghalom vonal
Tetétlen	nincs	

7. Milyen helyi és helyközi tömegközlekedési lehetőség biztosított a településen? Erre vonatkozóan vannak-e fejlesztési tervek?

Település	Helyi tömegközlekedés	Helyközi tömegközlekedés
Báránd	Nincs	Vasút: Biharkeresztes-Budapest Autóbusz: Püspökladány-Földes
Bihardancsháza	Nincs	Autóbusz: Püspökladány-Földes
Biharnagybajom	Nincs	Vasút: Püspökladány, Szeghalom Autóbusz: Püspökladány-Berettyóújfalu
Bihartorda	Nincs	Autóbusz: Püspökladány-Berettyóújfalu
Földes	Nincs	Autóbusz: Püspökladány-Földes
Kaba	Nincs	Autóbusz: Püspökladány-Berettyóújfalu

Nádudvar	Nincs	Autóbusz: Hajdúszoboszló, Kaba, Püspökladány, Debrecen, Jászberény viszonylatban
Nagyrábé	Nincs	Autóbusz: Püspökladány-Berettyóújfalu, Nagyrábé-Földes, Nagyrábé-Debrecen viszonylatban
Püspökladány	Van, autóbusz	Vasút: Budapest-Záhony, Biharkeresztes, Szeghalom Autóbusz
Sáp	Nincs	Vasút: Budapest, Nagyvárad irányába Autóbusz: Püspökladány-Földes
Sárrétudvari	Nincs	Vasút: Püspökladány-Szeghalom irányában Autóbusz: Püspökladány-Berettyóújfalu
Szerep	Nincs	Vasút: Püspökladány-Szeghalom irányában Autóbusz: Püspökladány-Berettyóújfalu
Tetétlen	Nincs	Autóbusz

8. Külföldi beruházások a településen, és várható alakulása?

Település	Külföldi beruházás	Várható alakulás
Báránd	Nincs	Gazdasági fejlesztési terv részét képezi a külföldi tőke bevonását célzó stratégia kialakítása.
Bihardancsháza	Nincs	Nem várható
Biharnagybajom	1993 óta felsőruházati konfekciógyártás	Nyomott piaci árak miatt nehéz helyzetben
Bihartorda	Nincs	Nem várható
Földes	Nincs	Az elkövetkező 5 évben sor kerülhet külföldi tőkebevonásra a gazdasági élet területein
Kaba	Nincs	1-1,5 éven belül svéd tőke bevonásával Bioetanol üzem létesülése van kilátásban
Nádudvar	Nincs	Jelenleg tárgyalások folynak
Nagyrábé	Nincs	Nem várható
Püspökladány	Nincs	
Sáp	Nincs	Nem várható
Sárrétudvari	Nincs	Nem várható
Szerep	Nincs	Nem várható
Tetétlen	Nincs	Közeljövőben várható

9. Növénytermesztésben, állattenyésztésben vannak-e speciális, a természeti adottságoktól függő, településre jellemző termékek (bio-termékek, gyógynövények, hungarikumok)

Település	Növénytermesztés	Állattenyésztés
Báránd	Nincs	Juh, szarvasmarha biotermékek (Geo Terra '96 Kft)
Bihardancsháza	Nincs	Nincs
Biharnagybajom	Nincs	IMKI-FOOD „BAJOMI” márkajelű termékei
Bihartorda	Nincs	Nincs
Földes	Gyógynövények, kistermelői biogazdálkodás	
Kaba	Nincs	Nincs
Nádudvar	Nincs	Nádudvari túró, sajtkrém, stb. (Nagisz Rt. termékei)
Nagyrábé	Nincs	Nincs
Püspökladány	Nincs	Nincs
Sáp	Nincs	Nincs
Sárrétudvari	Nincs	Nincs
Szerep	Nincs	Nincs
Tetétlen	Nincs	Nincs

10. Minőségbiztosítással rendelkező vállalkozások száma a településen, és várható alakulása

Település	Vállalkozások száma	Várható alakulás
Báránd	n. a.	n. a.
Bihardancsháza	1 (szociális konyha)	2 bolt esetében folyamatban van

Biharnagybajom	2	
Bihartorda	nincs	
Földes	2	Lassú növekedés várható
Kaba	n. a.	n. a.
Nádudvar	Nagyobb vállalkozások	Nem várható változás
Nagyrábé	n. a.	n. a.
Püspökladány	Vállalkozások 1/3-a rendelkezik	Számuk növekszik
Sáp	Nincs	Nincs
Sárrétudvari	n. a.	
Szerep	Nincs	
Tetétlen	3	Emelkedés várható

11. Turizmus megjelenése a településen – milyen formái? Illetve a turizmussal kapcsolatos jövőbeni elképzelések.

Település	Turizmus formái	Jövőbeni elképzelések
Báránd	Átmenő forgalomra építő falusi turizmus	Rekreációs park kialakítása Termálvíz kihasználása
Bihardancsháza	Falusi turizmus	4 apartman kialakítása folyamatban
Biharnagybajom	Nem jellemző (1 család falusi turizmus)	
Bihartorda	Nincs	Nem várható
Földes	Falusi turizmus, strand turizmus, szabadidő turizmus	Állandó, évenként megrendezésre kerülő országos jelentőségű fesztiválok rendezése (pl. motoros találkozó, Kárpát-medencei Vőfélytalálkozó, Sportnapok, Néptánc csoportok találkozója)
Kaba	Gyógy-turizmus, strand-turizmus	Az egészségturizmus, pihenő turizmus fejlődése, fejlesztése várható, részben az önkormányzat fürdőfejlesztései révén, részben magánszemélyek ez irányú előfejlesztése révén. Van lehetőség 11 ha-os horgásztó kihasználásával horgászturizmus fejlesztésére.
Nádudvar	Gyógy-turizmus, strand-turizmus, falusi turizmus	Fürdő bővítés, rekreációs zóna, üdülőterületi központ kijelölésével, ifjúsági- és sportturizmus feltételeinek megteremtése, idegenforgalmi szezon megnyújtása. Kulturális turizmus megteremtése, sajátos, Nádudvart jellemző programok szervezésével (mezőgazdasági és népművészeti kultúra bemutatása). Ökoturizmus kialakítása – regionális jelentőségű élménypark létesítésével (Hajdúszoboszlóval közösen). Vadászati és horgászturizmus fejlesztése.
Nagyrábé	Falusi turizmus	Kistérségi összefogással javítani a jelenlegi helyzetet; fürdőfejlesztés.
Püspökladány	Gyógy-turizmus, egészségturizmus	Gyógyfürdőcentrum fejlesztés, szálláshelyfejlesztés
Sáp	Nincs	Nincs
Sárrétudvari	Falusi turizmus (1 szálláshely)	Falusi turizmus fejlesztése
Szerep	Minimális – falusi turizmus	Falusi turizmus fejlesztése – 19. századi pákász falu bemutatása, kerékpárutak
Tetétlen	Nincs	A falusi turizmus kialakulása jelentős bevételi forrást jelentene a lakosságnak

12. Közszolgáltatásban foglalkoztatottak száma? Ebből: hivatalnokok, település fenntartási tevékenységet végzők? Ennek várható alakulása?

Település	Közszolgáltatásban foglalkoztatottak	ebből:	
		hivatalnokok	Település fenntartási tevékenységet végzők
Báránd	70	10	Közcélú, közhasznú munka keretében
Bihardancsháza	5		
Biharnagybajom	105	13	2
Bihartorda	41	7	4

Földes			
Kaba	180	25	17
Nádudvar	61	42	
Nagyrábé	96	14	19
Püspökladány	592	52	
Sáp	39	7	
Sárrétudvari	86	12	
Szerep	56	11	45
Tetétlen	28	8	

13. Hogyan alakul a segélyben részesülők aránya a településen? Mi várható a jövőben?

Település	Segélyben részesülők	Várható tendencia
Báránd	200 család	Folyamatos elszegényedés
Bihardancsháza	35%	Javulás nem várható
Biharnagybajom	128 fő	
Bihartorda		Növekvő tendencia
Földes	300-400 fő	Lassú emelkedés várható
Kaba	450 fő	Csak ipartelepüléssel várható ennek csökkenése, melynek reális esélyei vannak
Nádudvar	400 fő	
Nagyrábé	5%	Növekvő tendencia
Püspökladány	5295 fő	Stagnáló
Sáp	40%	További növekedés várható
Sárrétudvari	30-35%	
Szerep	11%	Javulás nem várható
Tetétlen	60%	Javulás nem várható

Társadalmi szférát érintő kérdések

14. Népeségcsökkenés főbb okai, elvándorlás milyen területek felé történt? (falú, város, megyeszékhely, főváros), illetve népességnövekedés főbb okai

Település	Népeségcsökkenés okai	Elvándorlás iránya
Báránd	Előregedés	Megyeszékhely
	Csökkenő születésszám	Nagyobb városok
	Fiatalok elvándorolnak	
Bihardancsháza	Születéscsökkenés	Falu
	Halálozás nő	Városok
	Elvándorlás	
Biharnagybajom	Elvándorlás	Fővárosi agglomeráció falvai, kisvárosai
	Munkanélküliség	Megyeszékhely
	Infrastruktúra hiánya	Városok
Bihartorda	Magas elhalálozás	Városok
	Alacsony születésszám	
	Elvándorlás	
Földes	Előregedés	Városok (Debrecen, Berettyóújfalú, Hajdúszoboszló, Budapest)
	Születésszám csökkenés	Dunántúl
	Elvándorlás	Nyugat-Európa
Kaba	Fiatalok elvándorlása	Nagyobb városok
	munkahelyhiány	
Nagyrábé	Munkahelyhiány	Város
	Elvándorlás	Megyeszékhely
Püspökladány	Előregedés	Megyeszékhely
	Elvándorlás	Főváros
	Alacsony jövedelmek	
	Kevés munkahely	
Sárrétudvari	Magas halálozás	Munkahely irányába
	Alacsony születésszám	

	Diplomások elvándorlása	
	Munkahelyhiány	
	Házasságkötés	
Tetétlen	Elvándorlás	Megyeszékhely és annak vonzáskörzete

Település	Népességnövekedés okai
Nádudvar	Lakásépítési támogatás bevezetése
Sáp	Születések számának növekedése
Szerep	Roma lakosság betelepítése és gyermekvállalása

15. Rendezvénynaptára van-e a településnek? Ha igen, kérek egyet mellékelni.

Település	Rendezvénynaptár
Báránd	nincs
Bihardancsháza	nincs
Biharnagybajom	van
Bihartorda	nincs
Földes	van
Kaba	van
Nádudvar	Nincs
Nagyrábé	Van
Püspökladány	Van
Sáp	Nincs
Sárrétudvari	Van
Szerep	Nincs
Tetétlen	nincs

16. Települési kulturális rendezvények száma (éves szinten):

Település	Kulturális rendezvények száma (éves)
Báránd	5
Bihardancsháza	3
Biharnagybajom	38
Bihartorda	8-10
Földes	8-10
Kaba	15
Nádudvar	n. a.
Nagyrábé	129
Püspökladány	198
Sáp	5-10
Sárrétudvari	9
Szerep	8
Tetétlen	10-12

17. Kulturális rendezvények látogatottsága:

Település	Kulturális rendezvények látogatottsága
Báránd	A Bárándért Egyesület szervezte egész napos rendezvények népszerűek, a környező településekről is nagyszámú az érdeklődés
Bihardancsháza	Jó (25-30%-os)
Biharnagybajom	jó
Bihartorda	közepes
Földes	Jó
Kaba	Jó 100-3000 főig alakul, rendezvénytől függően
Nádudvar	Változó, rendezvénytől függően, a nagyobb ünnepi rendezvények látogatottsága kiemelkedően magas
Nagyrábé	100-500 főig terjed egy-egy rendezvény látogatottsága, átlagosan 80%-os a sikeresség.
Püspökladány	120-900 főig terjed rendezvénytől függően

Sáp	Jelentős érdeklődés
Sérrétudvari	A közösségi ünnepek látogatottsága mérsékelt, a többi igen látogatott, népszerű
Szerep	Átlagosan a lakosság 15%-a
Tetétlen	jó

18. Milyen sport, kulturális, művészeti egyesületek vannak a településen?

Település	Sport	Kulturális	Művészeti
Báránd	Báránd Községi SE	Bárándért Egyesület	Bárándi Citerás Egyesület
		Csillagvirág Alapítvány	Bárándi Női Kar Egy.
Bihardancsháza	-	-	-
Biharnagybajom	Labdarúgó Sport Egyesület	Nyugdíjas Klub	Népdalkör
		Biharnagybajom Ifjúságáért Alapítvány	Karafitty Együttes
		Polgári Összefogással Biharnagybajomért	
Bihartorda	Lovas Klub		Népdalkör
Földes	Nagyközségi Sportegyesület	Karácsony Sándor Művelődési Társaság	Szélrózsa Néptánc Egyesület
	Horgász Egyesület	Nagyközségi Népfőiskola Egyesület	Felnőtt Szövő Szakkör
	Titán Erő és Fitness Klub	Földesi Ifjúsági Klub	Hagyományörző Kézimunka Szakkör
	Földesi Fitness Klub		
	Földesi Karate Csoport		
Kaba	Meteorit ES	Nyári Színház Egyesület	Néptánc Egyesület
	Kézilabda Sportegyesület	Nyugdíjas Egyesület	
	Fontana Kick-box egyesület		
Nádudvar	Nádudvari Sportjáért Egyesület	Nádudvari Ifjak Csoportja a Kultúráért	
Nagyrábé	Nagyrábéi Petőfi Sportkör	Nagyrábéi Baráti Kör és Egyesület	
Püspökladány	Püspökladányi Zöld Ászok Labdarúgó Egy.	Püspökladányi Ifjúsági Klub	„Id. Csenki Imre” Vegyes Kar Közhasznú Egyesület
	Püspökladányi Natural Testépítő Egyesület	„Püspökladányért – D. Szabó Lajos emlékére” Alapítvány	Sárréti Népi Együttes
	Püspökladányi MÁV Sakk Klub	Országos Széchenyi Kör Püspökladányi Köre	AFÉSZ Énekkari Egyesület
	Tünet Sportegyesület	Fiatal Alkotók Szöv.	Lajbi Együttes
	Püspökladányi Lovas Egyesület	Magyar- finn Társaság Püspökladányi Egyesülete	DY WISH Zenekar
	Püspökladány Városi Lövész és Tömegsport Egyesület	Cirbolya és Tádé Gyermekjáték Baráti Köre	
	Püspökladányi Sporthorgász Egyesület	„Törő Gábor” Hagyományörző Népdalkör	
	Püspökladányi Modellező Klub	Püspökladányi Kossuth Olvasókör	
	Püspökladányi Úszó és Vízilabda Egyesület	A Mánagyai Cigány Táncegyüttes	
	Püspökladányi Kézilabda Egyesület		
	Városi Kispályás Labdarúgó Szövetség		
	Püspökladányi Szent Flórián Közhasznú Tűzoltó és Sport Egy.		
	Püspökladányi Atlétika Klub		
	Püspökladányi Birkózó Klub Egyesület		

Sáp	Labdarúgó Szakosztály		
Sárrétudvari	„Sport” Horgászegyesület		Nótakör Egyesület Sárrétudvari
	Községi Sport Egyesület		Nyugdíjasklub és Népdalkör Egyesület
			Parasztkórus Egyesület
Szerep	Futball csapat		
Tetétlen	AGROKVALIT Sportegyesület		

19. Rekreációs övezetek vannak-e, vagy rekreációra kijelölt területek?

Település	Rekreációs övezetek	Rekreációra kijelölt területek
Báránd	nincs	Van (településrendezési tervben)
Bihardancsháza	Nincs	nincs
Biharnagybajom	Községi sporttelep, lovas-pálya, iskolai sportudvar és tornaterem	
Bihartorda	Nincs	nincs
Földes	Strandfürdő, Szabadidőközpont, Kemping, Lovarda, horgásztó, Keleti-főcsatorna	
Kaba	Helyi sporttelep, pihenő park (Kaba-Hajdúszoboszló között), horgásztó	
Nádudvar	Gyógyfürdő, Hortobágyi Nemzeti Park	
Nagyrábé	Strandfürdő és környéke	
Püspökladány	Jóléti tavak, gyógyfürdő, Farkasszigeti Arborétum	
Sáp	Nincs	Nincs
Sárrétudvari	Nincs	Van
Szerep	Nincs	Nincs
Tetétlen	Nincs	nincs

20. Idegenforgalmi vonzerők a településen és várható alakulásuk

Település	Idegenforgalmi vonzerők
Báránd	Műemlékek, református és római katolikus templom (barokk), szoborpark, Nepomuki Szent János szobor, Polgármesteri Hivatal épülete, közpark (szökőkút, falukapu), Trianoni emlékmű
Bihardancsháza	Tiszta környezet, református templom
Biharnagybajom	Szűcs Sándor Emlékház, Kovács Múzeum
Bihartorda	nincs
Földes	Strandfürdő (gyógyvizes), vadállomány nagy száma, horgásztó, Keleti-főcsatorna és környéke
Kaba	Meteorit kő, gyógyvíz, strandfürdő, horgásztó, gazdag kulturális- és sportélet
Nádudvar	Gyógyfürdő, természeti értékek (HNP), országos és világhírű népi iparművészet – fekete kerámia, vadászati hagyományok
Nagyrábé	Falumúzeum, Füsti kastély, Füstpusztai erdő, kb. 250 éves természeti védelem alatt álló kocsányos tölgy, református templom, Echerolles kastély
Püspökladány	Gyógyvízre épült Gyógyfürdő, Farkasszigeti Arborétum, Jóléti tavak
Sáp	Nincs
Sárrétudvari	Fogat-, lovashajtó bajnokság, kórustalálkozó, szüreti multság, falunap, aratóverseny
Szerep	Árpád kori templom rom, 19. századi pákász falu
Tetétlen	Gróf Zichy Géza egykori kastélya, fenyőfa, melyet egykor Liszt Ferenc ültetett, műemlékvédelem alatt álló épületek

21. Milyen civil szervezetek vannak a településen?

Település	Civil szervezetek
Báránd	Báránd Községi Önkéntes Tűzoltó Egyesület, Mozgáskorlátozottak Egyesülete, Magyar Máltai Szeretetszolgálat Bárándi Csoportja, Família 99 Nagycsaládosok Egyesülete, Rákosi Irén Alapítvány, Sárréti Falusi Turizmus Egyesület
Bihardancsháza	Bihardancsháza Jövőjéért Egyesület, Önkéntes Tűzoltó Egyesület, Vöröskereszt helyi szervezete
Biharnagybajom	Bűnmegelőzési Egyesület, Gazdakör, Tejszövetkezet, Erdőbirtokossági Társulás, Vöröskereszt Helyi Szervezete, Létminimum Alatt Élők Társasága, Iskolatáska Alapítvány, Baráti Kör a

	Szülőfaluért Alapítvány, Biharnagybajomból Elszármazottak Baráti Köre, Önkéntes Tűzoltó Egyesület
Bihartorda	2 alapítvány, 1 lovas klub
Földes	Balázsházy János Kertbarátkör, Biokultúra Egyesület, Egészségmegőrző Csoport, Felnőtt Szövő Szakkör, Földesi Asszonyklub, Földesi Fitness Klub, Földesi Karate Csoport, Földesi Horgász Egyesület, Hagyományörző Kézimunka Szakkör, Karácsony Sándor Művelődési Társaság, Nagyközségi Sportegyesület, Nagyközségi Népfőiskola Egyesület, Önkéntes Tűzoltó Egyesület, Ószirózsa Nyugdíjas Klub, Polgárórség Földesi Szervezete, Szélrózsa Néptánc Együttes, Titán Erő és Fitness Klub, Földesi Nimród Vadásztársaság
Kaba	Polgárórség, Önkéntes Tűzoltóság, Nyugdíjas Egyesületek
Nádudvar	Nádudvar Turizmusáért Egyesület, Nádudvar Sportjáért Egyesület, Tegyük Nádudvarért Egyesület, Nádudvari Ifjak Csoportja a Kultúráért
Nagyrábé	Nagyrábéért Alapítvány, Nagyrábéi Baráti Kör és Egyesület, Továbbtanulásért Alapítvány, Nagyrábéi Móricz Alapítvány, Önkéntes Tűzoltó Egyesület, Nagyrábéi Petőfi Horgászegyesület, Nagyrábéi Petőfi Sportkör, Petőfi Vadásztársaság, AMENCA-Velünk Európába Szervezet
Püspökladány	Püspökladányi Tűzoltók Nyugdíjas Egyesülete, MÁV Nyugdíjas Szervezet, Csenki Imre Nyugdíjas Klub, Pedagógus Nyugdíjas Klub, Püspökladányi 56-os Vitézi Lovagrend Szervezete, Elhagyott Állatokért Első Sárreai Regionális Állatvédő Egyesület, Városvédő és Szépítő Közhasznú Egyesület, Sárreai Cigányság Felemelkedéséért Egyesület, Városi Rádiós Klub, Magyar Ellenállók Antifasiszta Szövetsége, Mozgáskorlátozottak Egyesülete, Püspökladányi Természetvédő Csoport Közhasznú Egyesület, Vonzáskör Egyesület, Református Nőszövetség, Püspökladány Város Kollégiumáért Alapítvány, Püspökladányi Galamb és Kisállattenyésztők Egyesülete, Földtulajdonosok és Gazdálkodók Egyesülete, Magyar Vakok és Gyengénlátók Szövetségének Püspökladányi Szervezete, Muszka János Alapítvány, Vasúti Polgárórség Egyesülete, Püspökladány és Vidéke Méhészek Egyesülete, „Add a kezed” Püspökladányi Nagycsaládok Egyesülete, Rokkantanypújdíjasok Országos Egyesülete Püspökladányi Szervezete, Zöld Energia Egyesület, HBM-i Nevelőszülőkért, Gyermekéért Egyesület Püspökladányi Csoportja, HBM-i Cigányok Érdekszövetsége
Sáp	Tűzoltó Egyesület, Polgárőr Egyesület, Nagycsaládok Egyesülete
Sárrétudvari	Sárrétudvari Mozgáskorlátozottak Közhasznú Egyesülete, Nagycsaládok Sárrétudvari Egyesülete, Tűzoltó Egyesület, Polgárórség, Gazdakör Egyesület, HBM-i Mozgáskorlátozottak Sárrétudvari Csoportja, Sárrétudvariból Elszármazottak Baráti Köre
Szerep	Polgárórség, Ifjúsági Szervezet, Nagycsaládok Egyesülete, Nyugdíjasok Egyesülete
Tetétlen	Tetétlen Község Fejlődéséért Alapítvány, Országos Polgárőr Szövetség helyi szervezete

22. Bűnesetek számának alakulása, jövőbeni várható alakulása

Település	Bűnesetek száma	Jellemző bűnesetek
Báránd	Növekvő tendencia	Tulajdon elleni szabálysértések, bűncselekmények
Bihardancsháza	alacsony	
Biharnagybajom	Emelkedőben	Tulajdon elleni szabálysértések
Bihartorda	Nem jellemző	
Földes	Emelkedőben	Besurranásos lopások
Kaba	Kedvezőtlen	
Nádudvar	Emelkedőben	Vagyon elleni bűncselekmények
Nagyrábé	37, növekvő	
Püspökladány	n. a.	
Sáp	Növekszik	
Sárrétudvari	Csekély	Kisebb lopások, betörések
Szerep	Stagnál	
Tetétlen	45	Vagyon elleni bűncselekmények

23. A kisebbség aránya a lakosságon belül a településen és kapcsolatuk a település lakosaival

Település	Kisebbség aránya	Kapcsolat
Báránd	5%	
Bihardancsháza	0%	
Biharnagybajom	18%	Feszültségtől terhes, de kezelhető
Bihartorda	18%	Kapcsolatuk a lakossággal jó - beilleszkedtek
Földes	2-3%	Kiegyensúlyozott

Kaba	8%	Nem tudnak beilleszkedni
Nádudvar	n. a.	Kiemelkedő konfliktusról nincs tudomás
Nagyrábé	12%	Megfelelő, konfliktus ritkán alakul ki
Püspökladány	9,2%	Nincs konfliktus
Sáp	27%	Megfelelő
Sárrétudvari	10%	Elfogadható
Szerep	30%	Elfogadható
Tetétlen	40%	Jól beilleszkednek a településen élők közé, jó kapcsolat

Környezettel kapcsolatos kérdés:

24. Környezetvédelmi jogsértések számának alakulása, jövőbeni várható alakulása

Település	Környezetvédelmi jogsértések
Báránd	Nem jelentős
Bihardancsháza	nincs
Biharnagybajom	Illegális szemételepek, környezeti igénytelenség
Bihartorda	nincs
Földes	Nincs
Kaba	Nem jellemző
Nádudvar	2005-ben 1 volt
Nagyrábé	Nincs
Püspökladány	n. a.
Sáp	5
Sárrétudvari	Nincs
Szerep	6 – a jövőben emelkedni fog
Tetétlen	Illegális hulladéklerakók évek óta problémát jelentenek

3. melléklet: LAKOSSÁGI KÉRDŐÍV

A Püspökladányi kistérség népességmentartó képességének vizsgálatára
2006

Tisztelt Válaszadó! A kérdőív kitöltésekor kérem, értelemszerűen, amely válaszlehetőség mellett kis négyzetet lát, ott a megfelelő választ egy x-szel megjelölni szíveskedjen (kérem, vegye figyelembe, hogy bizonyos kérdéseknél csupán egy választ kérek megjelölni), illetve, amennyiben a kérdésben 1-5-ig történő értékelés szerepel, úgy egy számot kérek a négyzetbe beírni! Tájékoztatom, hogy a kérdőív kitöltése névtelenül történik, az adatok felhasználása kutatási célt szolgál. Együttműködését köszönöm!

1. Település megnevezése: _____

2. A válaszadó:

2.1. Neme: férfi (1) nő (2)

2.2. Kora: - 20-29 év (1) - 30-49 év (2) - 49-60 év (3) - 60 év felett (4)

2.3. Iskolai végzettsége: - 8 általános alatt (1)
- alapfokú (8 általános) (2)
- középfokú (3)
- felsőfokú (főiskola/egyetem) (4)

2.4. A válaszadóval egy háztartásban élő családtagok száma (a válaszadó nélkül): _____ fő (1)

Ebből: - 15-60 év közötti: _____ fő (2) - munkanélküli: _____ fő(3)
- nyugdíjas: _____ fő (4) - 15 év alatti és egyéb eltartott: ___ fő(5)

3. Foglalkozásra vonatkozó kérdések

3.1. Kérem, jelölje meg, hogy iskolai végzettségét mely gazdasági szférában szerezte, jelenleg melyik gazdasági szférában dolgozik, illetve amennyiben jelenleg munkanélküli/nyugdíjas/eltartott, utoljára mely gazdasági szférában dolgozott!

Végzettség (1)	Jelenleg foglalkoztatott ☐ (2), munkanélküli ☐ (3), nyugdíjas ☐ (4), eltartott ☐ (5)	
	Teljes munkaidőben dolgozik/dolgozott (a)	Részmunkaidőben dolgozik/dolgozott (b)
Mezőgazdaság ☐ (1)	Mezőgazdaság ☐ (1)	Mezőgazdaság ☐ (1)
Ipar ☐ (2)	Ipar ☐ (2)	Ipar ☐ (2)
Szolgáltatás ☐ (3)	Szolgáltatás ☐ (3)	Szolgáltatás ☐ (3)
Kereskedelem ☐ (4)	Kereskedelem ☐ (4)	Kereskedelem ☐ (4)

3.2. Amennyiben jelenleg a mezőgazdaságon kívül dolgozik, úgy dolgozott-e korábban munkavállalóként a mezőgazdaságban?

- teljes munkaidőben (1) - részmunkaidőben (2) - nem, soha (3)

3.3. Jelenlegi munkahelye: - lakóhelyén található (1)
- másik településen található (2)
- közeli városban található (3)
- megyeszékhelyen található (4)

3.4. Ha a jelenlegi munkahelye nem a lakóhelyén található, akkor naponta mennyit ingázik? ___ km

3.5. Az Önnel egy háztartásban élő dolgozó családtagjai közül:

- lakóhelyen dolgozik _____ fő (1)
- másik településen dolgozik _____ fő (2)
- közeli városban dolgozik _____ fő (3)
- megyeszékhelyen dolgozik _____ fő (4)

3.6. Ha jövedelemtől függetlenül választhatna, melyik összevont gazdasági ágban dolgozna legszívesebben? **(csak 1 válasz megjelölendő)**

- mezőgazdaság (1) - ipar (2) - szolgáltatás (3) - kereskedelem (4)

3.7. Ha viszont figyelembe veszi a jövedelmet, akkor melyik összevont gazdasági ágban vállalna munkát? **(csak 1 válasz megjelölendő)**

- mezőgazdaság (1) - ipar (2) - szolgáltatás (3) - kereskedelem (4)

3. melléklet: LAKOSSÁGI KÉRDŐÍV

A Püspökladányi kistérség népességmentartó képességének vizsgálatára
2006

3.8. Amennyiben lehetősége nyílna, hogy az Ön által kedvelt területen dolgozhasson (jövedelmet nem figyelembe véve), hajlandó lenne **(csak 1 válasz megjelölendő)**

- mindennap ingázni a munkahelye és lakóhelye között (1)
- lakóhelyet változtatni (2)
- elégedett vagyok a jelenlegi helyzetemmel/munkámmal (3)
- nem vagyok hajlandó változtatni (4)

3.9. Amennyiben a jövedelmet is figyelembe veszi az előző kérdéssel kapcsolatban, hajlandó: **(csak 1 válasz megjelölendő)**

- mindennap ingázni a munkahelye és lakóhelye között (1)
- lakóhelyet változtatni (2)
- elégedett vagyok a jelenlegi helyzetemmel/munkámmal (3)
- nem vagyok hajlandó változtatni (4)

4. Jövedelemmel összefüggő kérdések

4.1. **Háztartásának** bevételi forrásainak hány %-a

1. jövedelem (munkabér)	_____%
2. támogatás	_____%
3. családi pótlék	_____%
4. nyugdíj	_____%
5. rokkant nyugdíj	_____%
6. egyéb, éspedig.....	_____%

(együttesen 100%)

4.2. Kérem, határozza meg, hogy éves jövedelmének kb. hány százalékát fordítja:

1. Élelmiszerekre és alkoholmentes italokra	_____%
2. Szeszes italokra, dohányárura	_____%
3. Ruházkodási cikkek (ruha, cipő)	_____%
4. Lakásfenntartásra (rezsi, lakásfelújítás, háztartási energia)	_____%
5. Tartós fogyasztási cikkek (lakberendezési, háztartási és egyéb gépek, eszközök)	_____%
6. Járműfenntartásra, közlekedésre	_____%
7. Hobbira, sportra, kulturális kiadásokra, oktatásra (tankönyv, íróeszközök, nyomtatványok, iskoláztatás stb), vendéglátóhelyekre	_____%
8. Üdülésre, nyaralásra	_____%
9. Törlesztésekre (hitel, kölcsön)	_____%
10. Egyéb kiadásokra (a felsoroltakon kívüli kiadások)	_____%

(együttesen 100%)

4.3. Jelenlegi helyzetével, jövedelmével elégedett (1)   nincs megelégedve (2)

4.4. Kérem, minősítse családjá megélhetésének színvonalát! **(csak 1 válasz megjelölendő)**

- a család napi megélhetési (élelmiszer, gyógyszerellátás, rezsi kifizetés) gondokkal küzd (1)
- alapvető szükségletek fedezete megoldott, de a nagyobb kiadások gondot jelentenek (2)
- a család megélhetése biztonságos, de a megtakarítás mértéke szerény (3)
- a család jövedelme fedezetet nyújt megtakarításra és az életminőség javítására is (pihenés, gyermekek taníttatása, üdültetése, stb.) (4)

4.5. Előfordul-e, hogy fizetési nehézségei akadnak? **(csak 1 válasz megjelölendő)**

- nem (1)
- évente egyszer (2)
- évente többször (3)
- havi rendszerességgel (4)
- többször, mint havi rendszerességgel (5)

4.6. Fizetési nehézségeit hogyan oldja meg?

- megtakarított pénzből (1)
- család, ismerősök segítségét kéri (kölcsön formájában) (2)
- többet dolgozik, alkalmi munkát vállal (3)
- banki hitelt vesz fel (4)
- segélyt kér önkormányzattól (5)

3. melléklet: LAKOSSÁGI KÉRDŐÍV

A Püspökladányi kistérség népességmegtartó képességének vizsgálatára
2006

4.7. Kérem, határozza meg, a realitásokat figyelembe véve, hogy mekkora lenne az a havi nettó jövedelemösszeg, mely a család megélhetésének elfogadható színvonalát jelenti! _____ Ft.

4.8. Kérem, adjon meg néhány információt lakásával kapcsolatosan!

1. Lakásának típusa:	társasházi/bérházi lakás ☐ (1)	ház ☐ (2)	hátrész ☐ (3)
2. Szoba:	db		
3. Szint:	db		
4. Lakás kora:	év		
5. Összes alapterület:	m ²		
6. Lakás kb. értéke:	millió Ft		

4.9. A gazdálkodó családja, illetve háztartása rendelkezik-e az alábbiakkal?

Automata mosógép (1)	igen ☐ (1)	nem ☐ (2)
Fagyasztóláda (2)	igen ☐ (1)	nem ☐ (2)
Mikrohullámú sütő (3)	igen ☐ (1)	nem ☐ (2)
Színes TV (4)	igen ☐ (1)	nem ☐ (2)
Videó (5)	igen ☐ (1)	nem ☐ (2)
Mobiltelefon (6,7,8)	előfizetéses _____db (1) kártyás _____db (1)	nem ☐ (2)
Telefon (9)	igen ☐ (1)	nem ☐ (2)
Fax (10)	igen ☐ (1)	nem ☐ (2)
Számítógép (11)	igen ☐ (1)	nem ☐ (2)
DVD, CD lejátszó (12)	igen ☐ (1)	nem ☐ (2)

4.10. Megművelhető földje (szántó, gyep) - van: _____hektár (1, a) - nincs (2)

4.11. Megművelhető földterületéből (szántó, gyep):

- saját tulajdonában van: _____hektár (a) - bérelt: _____hektár (b)

4.12. Amennyiben van megművelhető földterülete (szántó, gyep), azt

- saját maga műveli: _____hektár (1, a) - bérbe adja: _____hektár (2, b) - egyik sem (3)

4.13. Amennyiben saját maga műveli a földterületet, a művelés célja, és annak megoszlása:

- önellátás _____% (a) - értékesítés _____% (b) (együttesen 100%)

5. A település népességmegtartásával kapcsolatos kérdések

5.1. Mióta él a településen? _____ éve

5.2. Hány családtagja, rokona, barátja él a településen? _____ fő

5.3. Bizalmat érez	(1) a helyi közösség tagjaival szemben	igen ☐ (1)	nem ☐ (2)
	(2) a helyi közintézményekkel szemben	igen ☐ (1)	nem ☐ (2)
	(3) a helyi közszerelőkkel szemben	igen ☐ (1)	nem ☐ (2)

5.4. Szükségleteit (élelmiszer, egyéb fogyasztási cikk, szolgáltatások) (csak 1 válasz megjelölendő)

- lakóhelyén ki tudja elégíteni hiánytalanul (1)
- lakóhelyén és a környező településeken elégíti ki (2)
- lakóhelyén és a közeli városokban tudja kielégíteni (3)
- lakóhelyén egyáltalán nem tudja kielégíteni (4)

5.5. Amennyiben az előző pontban nem az (1) választ jelölte meg, kérem, sorolja fel azt a 10 legfontosabb terméket és szolgáltatást, amelynek véleménye szerint lakóhelyén feltétlenül beszerezhetőnek és elérhetőnek kellene lenni és jelenleg nem az!

1. _____	6. _____
2. _____	7. _____
3. _____	8. _____

3. melléklet: LAKOSSÁGI KÉRDŐÍV
A Püspökladányi kistérség népességmegtartó képességének vizsgálatára
2006

4.	9.
5.	10.
5.6. Milyen helyi értékeket tud felsorolni?	
1.	5.
2.	6.
3.	7.
4.	8.

5.7. Véleménye szerint az alább felsorolt tényezők milyen mértékben befolyásolják lakóhelyének élhetőségét? Kérem, osztályozza ezeket 1-5-ig (**1: nem befolyásolja, 2: kismértékben befolyásolja, 3: befolyásolja, 4: fontos tényező, 5: kiemelkedően fontos tényező**)

- munkahely és foglalkoztatási lehetőség (1)
- önfoglalkoztatás (háztáji, melléküzemági tevékenység, családi mikrovállalkozások) (2)
- megélhetés elfogadható színvonalát biztosító jövedelem (3)
- lakóhely, lakás komfortja, fizikai állapota (4)
- települési infrastruktúra (utak, közlekedés, közművesítés, távközlés, kereskedelmi üzletek) (5)
- tartós fogyasztási cikkek elérhetősége (6)
- településen kívüli utak minősége (7)
- települési önkormányzatok működése (8)
- fejlesztési támogatások (9)
- alapvető szolgáltatások (10)
- tömegközlekedés kiépítettsége (11)
- városok közelsége (12)
- oktatási intézmények léte, iskolázási feltételek (13)
- társadalmi-politikai légkör (14)
- háziorvos, egészségügyi ellátás elérhetősége a településen (15)
- etnikai csoportok jelenléte (16)
- civil szerveződési lehetőségek (17)
- szabadidő mennyisége, eltöltésének minősége (18)
- közbiztonság (19)
- kulturális, művelődési lehetőségek (20)
- identitás tudat (nemzetiségi, származási, kulturális, vallási tudat, ezekkel való azonosulás) (21)
- társadalmi kohézió (mindenki ismer mindenkít, segítenek egymásnak) (22)
- természeti környezet minősége (vidéki környezet, jó levegő, klíma, zaj, hulladékgazdálkodás) (23)
- természeti katasztrófákkal szembeni biztonságérzet (árvíz, hurrikán, földrengés) (24)
- falukép (25)

5.8. A közeljövőben tervezi-e, hogy elköltözik a településről?

- igen (1)
- igen, de jelenleg nincs rá lehetősége (2)
- nem, mert érzelmileg kötődik a településhez (3)
- nem, mert megfelelő megélhetést biztosít számára a település (4)

5.9. Amennyiben szándékában áll elköltözni a településről, mivel indokolja ezt a döntését?

- munkahely és foglalkoztatási lehetőség hiánya (1)
- megfelelő jövedelem hiánya (2)
- más, távolabbi településen talált munkahelyet (3)
- alapvető szükségletek kielégítése nem megoldott (4)
- rossz viszony a helyi közösség tagjaival (5)
- nem megfelelő iskolázási feltételek (6)
- elégtelen egészségügyi ellátás (7)
- egyéb , éspedig _____ (8)

3. melléklet: LAKOSSÁGI KÉRDŐÍV

A Püspökladányi kistérség népességmegtartó képességének vizsgálatára
2006

5.10. Amennyiben szándékában áll elköltözni a településről, hová tervezi a költözést? **(csak 1 válasz megjelölendő)**

- a térségen belül egy másik településre (1)
- a térségen belül városba (2)
- a térségen kívül faluba (3)
- a térségen kívül városba (4)
- a fővárosba (5)
- külföldre (6)

5.11. Amennyiben vannak óvodás/iskoláskorú gyermekei, hová járnak iskolába? **(csak 1 válasz megjelölendő)**

- a településre (helyben) (1)
- másik településre (2)
- közeli városba (3)
- megyeszékhelyre (4)
- fővárosba (5)

5.12. Amennyiben még általános iskolás(ok) a gyermek(ek), tervezik-e a tanulmányok folytatását középiskolában? **(csak 1 válasz megjelölendő)**

- nem (1)
- igen, szakmunkásképzőben (2)
- igen, szakközépiskolában (3)
- igen, gimnáziumban (4)

5.13. Ha tervezik a tanulmányok folytatását, azt hol tervezik? **(csak 1 válasz megjelölendő)**

- a térségben található középiskolában (1)
- másik térségben található középiskolában (2)
- a megyeszékhelyen (3)
- a fővárosban (4)

5.14. A tanulmányok folytatásával és a középiskola megválasztásával kapcsolatban a szülő-gyermek akarat milyen arányban érvényesül? (együttesen 100%)

- a szülők akarata _____% (1)
- a gyermek akarata _____% (2)

5.15. A településen maradva hogyan ítéli meg jövőbeni kilátásait?

- pozitívan (1)
- negatívan (2)
- nem tudja (3)

5.16. Véleménye szerint Európai Unió tagságunk elősegíti-e a település fejlődését, a lakosság megtartását?

- igen (1)
- igen, de csak hosszabb távon (2)
- nem (3)
- nem tudja (4)

5.17. Európai Unió csatlakozásunkat követően tapasztalt-e változást/fejlődést lakóhelyén?

- igen (1)
- nem (2)

5.18. Ismeri-e a település fejlesztésre vonatkozó terveit? igen (1) nem (2)

5.19. Véleménye szerint mit kellene elsődlegesen fejleszteni az Ön lakóhelyén?

1. oktatás ☐	2. egészségügy ☐	3. szociális ellátás ☐
4. lakásellátás ☐	5. helyi közlekedés ☐	6. gazdaságfejlesztés ☐
7. szabadidős létesítmény ☐	8. parkoló, járda, útépítés ☐	9. közvilágítás, telefon, kábel tv ☐
10. park-, településszépítés ☐	11. rendőrség, tűzoltóság, templom, temető ☐	
12. telekparcellázás ☐	13. közszolgáltatás ☐	

14. egyéb, éspedig: _____

5.20. Kérem, 1-5 –ig terjedő skálán értékelje, mennyire szeret a településen élni!

(1: nem szeret a településen élni, 2: elégséges, 3: közepes, 4: szeret, 5: nagyon szeret a településen élni)

4. melléklet: TELEPÜLÉSI ÖNKORMÁNYZATI KÉRDŐÍV
A Püspökladányi kistérség népességmegtartó képességének vizsgálatára
2006

Tisztelt Válaszadó! A kérdőív kitöltésekor kérem, értelemszerűen, amely válaszlehetőség mellett kis négyzetet lát, ott a megfelelő választ egy x-szel megjelölni szíveskedjen (kérem, vegye figyelembe, hogy bizonyos kérdéseknél csupán egy választ kérek megjelölni), illetve, amennyiben a kérdésben 1-5-ig történő értékelés szerepel, úgy egy számot kérek a négyzetbe beírni! Együtműködését köszönöm!

1. Település megnevezése: _____

2. A válaszadó:

2.1. Neme: férfi (1)   nő (2)

2.2. Kora: - 20-29 év (1) - 30-49 év (2) - 49-60 év (3) - 60 év felett (4)

2.3. Iskolai végzettsége: - 8 általános alatt (1)
- alapfokú (8 általános) (2)
- középfokú (3)
- felsőfokú (főiskola/egyetem) (4)

2.4. A válaszadóval egy háztartásban élő családtagok száma (a válaszadó nélkül): _____ fő (1)

Ebből: - 15-60 év közötti: _____ fő(2)   - munkanélküli: _____ fő (3)
- nyugdíjas: _____ fő(4)   - 15 év alatti és egyéb eltartott: _____ fő(5)

3. Foglalkozásra vonatkozó kérdések

3.1. Kérem, határozza meg, hogy a településen élők kb. hány százalékáa

- munkanélküli (1) _____%   - nyugdíjas (2) _____%   eltartott (3) _____%
- foglalkoztatott (4) _____% ebből a mezőgazdaságban dolgozik _____% (5)

(1-4-ig együttesen 100%)

3.2. Kérem, határozza meg, hogy a település lakosainak munkahelye milyen arányban található

- a településen (1) _____%
- másik településen (2) _____%
- közeli városban (3) _____%
- megyeszékhelyen (4) _____%

(együttesen 100%)

4. Jövedelemmel összefüggő kérdések

4.1. A település háztartásai bevételi forrásainak kb. hány %-a

1. jövedelem (munkabér) _____%
2. támogatás _____%
3. családi pótlék _____%
4. nyugdíj _____%
5. rokkant nyugdíj _____%
6. egyéb, éspedig..... _____%

(együttesen 100%)

4.2. Kérem, határozza meg, hogy a települési háztartások átlagosan, jövedelmük hány százalékát fordítja:

1. Élelmiszerekre és alkoholmentes italokra _____%
2. Szeszes italokra, dohányárura _____%
3. Ruházkodási cikkek (ruha, cipő) _____%
4. Lakásfenntartásra (rezsi, lakásfelújítás, háztartási energia), _____%
5. Tartós fogyasztási cikkek (lakberendezési, háztartási és egyéb gépek, eszközök) _____%
6. Járműfenntartásra, közlekedésre _____%
7. Hobbira, sportra, kulturális kiadásokra, oktatásra (tankönyv, íróeszközök, nyomtatványok, iskoláztatás stb), vendéglátóhelyekre _____%
8. Üdülésre, nyaralásra _____%
9. Törlesztésekre (hitel, kölcsön) _____%
10. Egyéb kiadásokra (a felsoroltakon kívüli kiadások) _____%

(együttesen 100%)

4. melléklet: TELEPÜLÉSI ÖNKORMÁNYZATI KÉRDŐÍV
A Püspökladányi kistérség népességmegtartó képességének vizsgálatára
2006

4.3. Véleménye szerint, a településen élők többsége jelenlegi helyzetével, jövedelmével
elégedett (1)   nincs megelégedve (2)

4.4. Kérem, határozza meg, hogy a helyi lakosok megélhetése hogyan alakul!

- a család napi megélhetési (élelmiszer, gyógyszerellátás, rezsikifizetés) gondokkal küzd (1) _____%
  - alapvető szükségletek fedezete megoldott, de a nagyobb kiadások gondot jelentenek (2) _____%
  - a család megélhetése biztonságos, de a megtakarítás mértéke szerény (3) _____%
  - a család jövedelme fedezetet nyújt megtakarításra és az életminőség javítására is (pihenés, gyermekek taníttatása, üdültetése, stb.) (4) _____%
- (együttesen 100%)

4.5. A településen élők körében kb. milyen arányban fordul elő, hogy fizetési nehézségek merülnek fel?

1. - nem fordul elő _____%
  2. - évente egyszer _____%
  3. - évente többször _____%
  4. - havi rendszerességgel _____%
  5. - többször, mint havi rendszerességgel _____%
- (együttesen 100%)

4.6. Fizetési nehézségeket hogyan oldják meg?

1. - megtakarított pénzből _____%
  2. - család, ismerősök segítségét kéri (kölcson formájában) _____%
  3. - többet dolgozik, alkalmi munkát vállal _____%
  4. - banki hitelt vesz fel _____%
  5. - segílyt kér önkormányzattól _____%
- (együttesen 100%)

4.7. Kérem, határozza meg, hogy mekkora lenne az a havi nettó jövedelemösszeg, mely egy helyi család megélhetésének elfogadható színvonalát jelenti! _____ Ft.

5. A település népességmegtartásával kapcsolatos kérdések

5.1. A lakosok általában bizalmat éreznek

1. a helyi közösség tagjaival szemben   igen (1)   nem (2)
2. a helyi közintézményekkel szemben   igen (1)   nem (2)
3. a helyi közszerelőkkel szemben   igen (1)   nem (2)

5.2. Szükségleteiket (élelmiszer, egyéb fogyasztási cikk, szolgáltatások) **(csak 1 válasz megjelölendő)**

- lakóhelyen ki tudják elégíteni hiánytalanul (1)
- lakóhelyen és a környező településeken elégítik ki (2)
- lakóhelyen és a közeli városokban tudják kielégíteni (3)
- lakóhelyen egyáltalán nem tudják kielégíteni (4)

5.3. Jelölje meg azt a 10 legfontosabb terméket és szolgáltatást amelynek véleménye szerint lakóhelyén feltétlenül beszerezhetőnek és elérhetőnek kellene lenni és jelenleg nem az!

1. _____	6. _____
2. _____	7. _____
3. _____	8. _____
4. _____	9. _____
5. _____	10. _____

5.4. Véleménye szerint az alább felsorolt tényezők milyen mértékben befolyásolják lakóhelyének élhetőségét? Kérem, osztályozza ezeket 1-5-ig **(1: nem befolyásolja, 2: kismértékben befolyásolja, 3: befolyásolja, 4: fontos tényező, 5: kiemelkedően fontos tényező)**

- munkahely és foglalkoztatási lehetőség (1)
- önfoglalkoztatás (háztáji, melléküzemági tevékenység, családi mikrovállalkozások) (2)
- megélhetés elfogadható színvonalát biztosító jövedelem (3)
- lakóhely, lakás komfortja, fizikai állapota (4)
- települési infrastruktúra (utak, közlekedés, közművesítés, távközlés, kereskedelmi üzletek) (5)
- tartós fogyasztási cikkek elérhetősége (6)

4. melléklet: TELEPÜLÉSI ÖNKORMÁNYZATI KÉRDŐÍV
A Püspökladányi kistérség népességmegtartó képességének vizsgálatára
2006

- településen kívüli utak minősége (7)
- települési önkormányzatok működése (8)
- fejlesztési támogatások (9)
- alapvető szolgáltatások (10)
- tömegközlekedés kiépítettsége (11)
- városok közelsége (12)
- oktatási intézmények léte, iskolázási feltételek (13)
- társadalmi-politikai légkör (14)
- háziorvos, egészségügyi ellátás elérhetősége a településen (15)
- etnikai csoportok jelenléte (16)
- civil szerveződési lehetőségek (17)
- szabadidő mennyisége, eltöltésének minősége (18)
- közbiztonság (19)
- kulturális, művelődési lehetőségek (20)
- identitás tudat (21)
- társadalmi kohézió (mindenki ismer mindenkit, segítenek egymásnak) (22)
- természeti környezet minősége (vidéki környezet, jó levegő, klíma, zaj, hulladékgyűjtés) (23)
- természeti katasztrófákkal szembeni biztonságérzet (árvíz, hurrikán, földrengés) (24)
- falukép (25)

5.5. Véleménye szerint hogyan alakul az alábbiak aránya:

- közeljövőben tervezi, hogy elköltözik a településről (1) _____%
  - tervezi, hogy elköltözik, de jelenleg nincs rá lehetősége (2) _____%
  - nem tervezi, mert érzelmileg kötődik a településhez (3) _____%
  - nem, mert megfelelő megélhetést biztosít számára a település (4) _____%
- (együttesen 100%)

5.6. Azok, akik elköltöz(né)nek a településről, milyen okból teszik azt?

- munkahely és foglalkoztatási lehetőség hiánya (1)
- megfelelő jövedelem hiánya (2)
- más, távolabbi településen talált munkahelyet (3)
- alapvető szükségletek kielégítése nem megoldott (4)
- rossz viszony a helyi közösség tagjaival (5)
- nem megfelelő iskolázási feltételek (6)
- elégtelen egészségügyi ellátás (7)
- egyéb , éspedig _____ (8)

5.7. Azok, akiknek szándékában áll elköltözni a településről, véleménye szerint hová költöznének többnyire szívesen? **(csak 1 válasz megjelölendő)**

- a térségen belül egy másik településre (1)
- a térségen belül városba (2)
- a térségen kívül faluba (3)
- a térségen kívül városba (4)
- a fővárosba (5)
- külföldre (6)

5.8. Akiknek a település lakosai közül vannak óvodás/iskoláskorú gyermekei, többnyire hová járnak iskolába? **(csak 1 válasz megjelölendő)**

- a településre (helyben) (1)
- másik településre (2)
- közeli városba (3)
- megyeszékhelyre (4)
- fővárosba (5)

4. melléklet: TELEPÜLÉSI ÖNKORMÁNYZATI KÉRDŐÍV
A Püspökladányi kistérség népességmegtartó képességének vizsgálatára
2006

5.9. Az általános iskolás gyermekek esetében, általában tervezik-e a családok a középiskolai továbbtanulást, és kb. milyen arányban?

1. - nem tervezik	_____ %
2. - tervezik, szakmunkásképzőben	_____ %
3. - tervezik, szakközépiskolában	_____ %
4. - tervezik, gimnáziumban	_____ %

(együttesen 100%)

5.10. Ha tervezik a tanulmányok folytatását, azt többnyire hol tervezik? **(csak 1 válasz megjelölendő)**

- a térségben található középiskolában (1)
- másik térségben található középiskolában (2)
- a megyeszékhelyen (3)
- a fővárosban (4)

5.11. A tanulmányok folytatásával és a középiskola megválasztásával kapcsolatban a szülő-gyermek akarat milyen arányban érvényesül az Ön ismeretei szerint a településen?

- a szülők akaratát _____% (1)   - a gyermek akaratát _____% (2)

5.12. Véleménye szerint Európai Unió tagságunk elősegíti-e a település fejlődését, a lakosság megtartását?

- igen (1)   - igen, de csak hosszabb távon (2)   - nem (3)   - nem tudja (4)

5.13. Európai Unió csatlakozásunkat követően tapasztalt-e változást/fejlődést a településen?

- igen (1)   - nem (2)

5.14. Véleménye szerint mit kellene elsődlegesen fejleszteni a településen?

1. oktatás ☐	2. egészségügy ☐	3. szociális ellátás ☐
4. lakásellátás ☐	5. helyi közlekedés ☐	6. gazdaságfejlesztés ☐
7. szabadidős létesítmény ☐	8. parkoló, járda, útépítés ☐	9. közvilágítás, telefon, kábel tv ☐
10. park-, településszépítés ☐	11. rendőrség, tűzoltóság, templom, temető ☐	
12. telekparcellázás ☐	13. közszolgáltatás ☐	

14. egyéb, éspedig: _____

5.15. Milyennek ítéli meg a települési önkormányzat működési feltételeit? Kérem, értékelje 1-5-ig! **(1: nem megfelelő, 2: elégséges, 3: megfelelő, 4: jó, 5: kiváló)**

1. - pénzügyi feltételek	____
2. - tárgyi feltételek	____
3. - személyi feltételek	____

5.16. Kérem értékelje a településen belüli és a települések közötti összefogást, együttműködést 1-5-ig! **(1: ellenséges viszony, 2: semleges viszony, 3: minimális együttműködés, 4: elfogadható együttműködés, 5: kiváló együttműködés)**

1. - településen belüli együttműködés	____
2. - települések közötti együttműködés	____

5.17. Kérem, 1-5 –ig terjedő skálán értékelje, véleménye szerint mennyire szeretnek a lakosok a településen élni!
(1: nem szeret a településen élni, 2: elégséges, 3: közepes, 4: szeret, 5: nagyon szeret a településen élni)

5. melléklet: MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐI KÉRDŐÍV
A Püspökladányi kistérség népességeltartó képességének vizsgálatára
2006

3. A gazdaságra vonatkozó kérdések

3.1. Hány éve foglalkozik mezőgazdasági tevékenységgel? _____ éve

3.2. Milyen vállalkozási formában végzi tevékenységét?

- östermelő (1)- egyéni vállalkozó (2)   - Bt (3)   - Kft (4)
- Rt (5)   - szövetkezet (6)   egyéb, éspedig _____ (7)

3.3. Alkalmazásban állók száma:

1. - teljes munkaidős _____ fő
2. - részmunkaidős _____ fő
3. - segítő családtag _____ fő

3.4. Földterület adatai:

	a. Saját (ha)	b. Rokontól bérelt (ha)	c. Idegentől bérelt (ha)	d. Összesen (ha)	e. Átlagos AK	f. Átlagos bérleti díj (Ft/ha)
1. Szántó						
1.1. ebből: parlag terület (nem hasznosított)						
2. Kert						
3. Szőlő						
4. Gyümölcsös						
5. Gyep						
5.1. ebből: parlag terület (nem hasznosított)						
6. Erdő						
7. Nádas						
8. Halastó						
9. Művelés alól kivett terület						

3.5. Amennyiben rendelkezik bérelt földterülettel, a bérleti szerződés hány évre szól? _____ év

3.6. Ad-e bérbe földet? - igen, _____ hektárt (1)   - nem (2)

3.7. Ha igen, milyen okból? _____

3.8 Milyen növényt, mekkora mennyiségben termel, mennyit és milyen átlagáron értékesít? **(a szürke cellákat nem kell kitölteni!)**

	a. Betakarított terület (ha)	b. Termelt mennyiség (t)	c. Értékesített mennyiség (t)	d. Saját felhasználás (t)	e. Átlagár (Ft)
1. Árpa					
2. Búza					
3. Kukorica					
4. Silókukorica					
5. Napraforgó					
6. Repce					
7. Rozs					
8. Cukorrépa					
9. Burgonya					
10. Lucerna					
11. egyéb:					
12. Zöldség:					
13.					
14. Gyümölcs:					
15.					
16. Melléktermék:					
17.					

5. melléklet: MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐI KÉRDŐÍV
A Püspökladányi kistérség népességeltartó képességének vizsgálatára
2006

3.9. Tenyésztett állatok, állatállomány, fajlagos hozam **(a szürke cellákat nem kell kitölteni!)**

	a. Éves átlaglétszám (db)	b. Fajlagos hozam
1. Sertés		kg/hízó/év (értékesített)
1.1. ebből: koca		db hízó/koca/év
1.2. 25 kg-nál kisebb szaporulat		
1.3. hízott sertés 25-110 kg közt		
1.4. ivartalanított sertés		
2. Szarvasmarha (tejhasznú)		borjú/év
2.1. ebből: tehén		l /tehén/év
2.2. borjú 6 hónapos korig		
2.3. 6-24 hónapos üsző/bika		
2.4. 24 hónapnál idősebb tehén/bika		
3. Szarvasmarha (húshasznú)		kg/vágómarha/év (érték.)
3.1. ebből: tehén		db vágómarha/tehén/év
3.2. borjú 6 hónapos korig		
3.3. 6-24 hónapos üsző/bika		
3.4. 24 hónapnál idősebb tehén/bika		
4. Juh		kg/bárány (ért.)
4.1. ebből: anya		bárány/év
4.2.		gyapjú kg/anya
5. Tyúkfélék		értékesített brojler (kg/m ²)
5.1. ebből: tojó		tojás/tojó/év
5.2. Pecsényecsirke (brojler)		kg/csirke (ért)
6. Kacsa		kg/kacsa (ért)
7. Lúd		kg/liba (ért)
7.1.		g toll/liba
8. Pulyka		kg/pulyka (ért)
9. Egyéb:		

3.10. Értékesítés és belső felhasználás

	a. Értékesített mennyiség		b. Saját felhasználás		c. Átlagár (Ft/kg v. Ft/db)
	db (1)	tömeg (2)	db (1)	tömeg (2)	
1. Hízósertés					
2. Tenyészszüldő					
3. Üsző					
4. Hízómarha					
5. Tej					
6. Hízóbárány					
7. Brojlercsirke					
8. Lúd					
9. Tojás					
10. Kacsa					
11. Pulyka					
12. Egyéb:					

3.11. Gazdálkodás célja:

- önellátás (1)   - felesleget értékesítő (2)   - értékesítés (3)   - szolgáltatás nyújtása (4)

3.12. Termékeinek értékesítését   1. szerződéses kapcsolat keretében végzi _____ %
2. szabad piacon végzi _____ %

3.13. Éves árbevétel arányainak alakulása az egyes ágazatokban:

1. Növénytermesztés	2. Állattenyésztés	3. Kertészet	4. Szolgáltatás	5. Egyéb
%	%	%	%	%

(együttesen 100%)

5. melléklet: MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐI KÉRDŐÍV
A Püspökladányi kistérség népességeltartó képességének vizsgálatára
2006

3.14. A mezőgazdasági alaptevékenységen kívül végez-e egyéb tevékenységet?

- nem (1)   - termék-feldolgozás (2)   - kereskedelem (3)   - falusi turizmus (4)
- egyéb, éspedig _____ (5)

3.15. Külső gépi szolgáltatást igénybe vesz-e?   - igen (1)   - nem (2)

3.16. Amennyiben igénybe vesz, azt milyen területen teszi?

- talajművelés (1)   - vetés (2)   - szárítás (3)   - kombájolás (4)
- egyéb, éspedig _____ (5)

3.17. Tagja-e valamilyen termelői szerveződésnek?

- nem (1)   - TÉSZ (2)   - BÉSZ (3)   - Termelői csoport (4)
- Gépkör (5)   - egyéb, éspedig _____ (6)

3.18. Amennyiben tagja termelői szerveződésnek, kérem jelölje meg az alábbiak közül, az ön számára **3** legfontosabb előnyét a szerveződésnek!

1. biztosítva van a termelés kereslethez történő igazítása mennyiségben és minőségben
2. segít a termékek piacon történő elhelyezésében
3. csökkennek a termelési költségek
4. környezetbarát termesztési módszerek alkalmazásának segítése
5. terméktárolás biztosítása
6. a termékek áruvá történő előkészítésének segítése
7. közös beszerzésből adódó előnyök
8. közös értékesítés előnyei
9. termelést orientáló szaktanácsadás
10. egyéb, éspedig _____
11. nincs semmilyen előnye

3.19. Amennyiben nem tagja termelői szerveződésnek, mi ennek az oka?

1. nincsenek megfelelő ismeretei
2. környezetében nem tud ilyen szervezések létezéséről
3. nem bízik ilyen együttműködésekben
4. szeretett volna belépni, de nem vették be
5. nincs rá szüksége

3.20. A gazdálkodás fenntartásához igénybe vesz-e külső pénzforrást?

- nem (1)   - hitel, beruházások finanszírozásához (2)
- hitel, folyó évi költségek finanszírozásához (3)   - támogatás (4)

3.21. Ha igénybe vesz külső pénzforrást, milyen céllal?

1. Földvásárlás céljából
2. Építmények létesítésére
3. Ültetvény telepítése céljából
4. Gépvásárlás céljából
5. Tenyészállat vásárlásra
6. A termelés finanszírozására
7. Egyéb célból

3.22. A gazdaságban az alábbi eszközök közül melyek állnak rendelkezésre?

- telefon (1)   - mobil telefon (2)   - számítógép (3)   - internet (4)   - fax (5)

3.23. Az elmúlt évben (2005) volt olyan terméke, melynek termelése veszteségként jelentkezett?

- igen (1)   nem (2)

5. melléklet: MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐI KÉRDŐÍV
A Püspökladányi kistérség népességeltartó képességének vizsgálatára
2006

4.8. A gazdálkodó családja, illetve háztartása rendelkezik-e az alábbiakkal?

1. Automata mosógép (1)	igen ☐ (1)	nem ☐ (2)
2. Fagyasztóláda (2)	igen ☐ (1)	nem ☐ (2)
3. Mikrohullámú sütő (3)	igen ☐ (1)	nem ☐ (2)
4. Színes TV (4)	igen ☐ (1)	nem ☐ (2)
5. Videó (5)	igen ☐ (1)	nem ☐ (2)
6. Mobiltelefon (6,7,8)	előfizetéses _____db (1) kártyás _____db (1)	nem ☐ (2)
7. Telefon (9)	igen ☐ (1)	nem ☐ (2)
8. Fax (10)	igen ☐ (1)	nem ☐ (2)
9. Számítógép (11)	igen ☐ (1)	nem ☐ (2)
10. DVD, CD lejátszó (12)	igen ☐ (1)	nem ☐ (2)

4.9. Az utóbbi 2 évben a gazdaságból származó jövedelmét milyen arányban fordította

1. - a gazdaság fenntartására, fejlesztésére	_____%
2. - személyes (családi) fogyasztásra	_____%
3. - megtakarításra	_____%
4. - egyéb célra, éspedig _____	_____%
	(együttesen 100%)

5. Fejlesztésekkel kapcsolatos kérdések

5.1. Utóbbi 2 évben növelte-e szántó, ill. gyepterületét?

1. szántó:	- nem ☐ (1)	- igen, vásárlással _____ha (2)	- igen, bérlettel _____ha (3)
2. gyepterület:	- nem ☐ (1)	- igen, vásárlással _____ha (2)	- igen, bérlettel _____ha (3)

5.2. A vásárolt szántó, ill. gyepterület finanszírozása

1. szántó:	- saját forrásból _____% (1)	- idegen forrásból _____% (2)
2. gyepterület:	- saját forrásból _____% (1)	- idegen forrásból _____% (2)

5.3. Tervezi-e a jövőben növelni a szántó, ill. gyepterületét?

1. szántó:	- nem ☐ (1)	- igen, vásárlással _____ha (2)	- igen, bérlettel _____ha (3)
2. gyepterület:	- nem ☐ (1)	- igen, vásárlással _____ha (2)	- igen, bérlettel _____ha (3)

5.4. Az utóbbi 2 évben hajtott-e végre fejlesztéseket a gazdaságban?

- nem (1)
- igen, épület-felújítást (2)
- igen, új épület létesítését (3)
- igen, gépbeszerzést (4)
- igen, ültetvény létesítését (5)
- igen, állatlétszám növelést (6)

5.5. Amennyiben hajtott végre állatlétszám növelést, mely faj létszámát növelte?

- szarvasmarha (húshasznú) (1)
- szarvasmarha (tejhasznú) (2)
- sertés (3)
- juh (4)
- baromfi (tojó) (5)
- baromfi (pecsenye) (6)
- egyéb, éspedig _____ (7)

5.6. A végrehajtott fejlesztések finanszírozásának megoszlása:

- saját forrás _____% (1)
- hitel _____% (2)
- támogatás _____% (3)
- (együttesen 100%)

5.7. A jövőben tervez-e fejlesztéseket a gazdaságban?

- nem (1)
- igen, épület-felújítást (2)
- igen, új épület létesítését (3)
- igen, gépbeszerzést (4)
- igen, ültetvény létesítését (5)
- igen, állatlétszám növelést (6)

5.8. Amennyiben tervez állatlétszám növelést, mely faj növelését tervezi?

- szarvasmarha (húshasznú) (1)
- szarvasmarha (tejhasznú) (2)
- sertés (3)
- juh (4)
- baromfi (tojó) (5)
- baromfi (pecsenye) (6)
- egyéb, éspedig _____ (7)

5. melléklet: MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐI KÉRDŐÍV
A Püspökladányi kistérség népességeltartó képességének vizsgálatára
2006

5.9. Ha fejleszt, alkalmaz-e újabb embereket, munkaerőforrást?

- nem (1)   - igen, családtagokat (2)   igen, barátokat, ismerősöket (3)
- igen, külső munkaerőt (4)

5.10. Ha alkalmaz új munkaerőt, azt milyen minőségben teszi?

- főállásban (1)   - alkalmilag (2)

5.11. Mi az alapvető követelménye az új munkaerővel szemben?

- szakképzett legyen (1)   - gyakorlati tapasztalattal rendelkezzen (2)
- megbízható legyen (3)   - olcsó legyen (4)   - egyéb, éspedig _____ (5)

5.12. Szokott-e előre tervezni a gazdálkodással kapcsolatban?

- nem (1)   - igen, 1 évre (2)   - igen, 1-3 évre (3)   - igen, 3-5 évre (4)

5.13. Mérlegelve a környezetében lévő egyéb lehetőségeket, távlatilag is a megélhetés fő forrásának tekinti-e a mezőgazdasági gazdálkodást?

- nem (1)   - igen (2)

5.14. Amennyiben igen, a megélhetés szempontjából hosszú távon az alábbi tevékenységek közül melyiket (melyeket) tartja viszonylag biztonságosnak?

1. a mezőgazdasági alaptevékenységet
2. a mezőgazdasági termeléshez kötődő termékfeldolgozást, szolgáltatást
3. egyéb, nem mezőgazdasági tevékenységet
4. a fentiek kombinálását

5.15. Az Európai Unió csatlakozással hogyan változott gazdaságának helyzete?

- javult (1)   - romlott (2)   - nem változott (3)

5.16. Az elmúlt 2 évben pályázott-e fejlesztési, EU-s támogatásra?

- nem (1)   -igen, AVOP (2)   - igen, NVT (3)   - egyéb, éspedig _____ (4)

5.17. Ha igen, milyen célból?

1. Támogatás célja	2. Támogatás formája		3. Nyert	4. Nem nyert	5. Összege (ezer Ft)
	Egyszeri összeg	Kamattámogatás			
1.	☐ (1)	☐ (2)	☐	☐	
2.	☐ (1)	☐ (2)	☐	☐	
3.	☐ (1)	☐ (2)	☐	☐	
4.	☐ (1)	☐ (2)	☐	☐	

5.18. Ha nem pályázott, kérem, jelölje meg ennek okait!

1. nem volt rá szüksége
2. nem tudott a lehetőségről
3. nem volt megfelelő felkészültsége a pályázatíráshoz
4. nem látta biztosítottak a szükséges önerőt
5. eleve reménytelennek tartotta a pályázat sikerét
6. idegenkedik a pályázati eljárástól
7. egyéb, éspedig _____

5.19. Pályázott-e az elmúlt évben földalapú támogatásra?   - nem (1)   - igen (2)

5.20. Ha igen, akkor a terület hány %-ára kapta meg? _____ %

6. melléklet: Egyéni gazdaságok országos átlagadatai (az SFH alapján számított) üzemméret és termelési irány szerint

Megnevezés	Mértékegység	ΣSFH (eFt)			Összesen	
		≤2500	>2500-7000	>7000		
üzemszám a mintában		301	552	693	1546	
Standard Fedezeti Hozzájárulás	1000 Ft/üzem	1321,97	3957,19	12991,60	2638,69	
Eszközlelátottság	összes terület	ha/üzem	13,76	40,20	127,07	26,69
	bérelt terület	ha/üzem	3,63	14,97	62,14	9,91
	mezőgazdasági terület	ha/üzem	13,06	39,16	125,12	25,84
	szántó, összesen	ha/üzem	10,18	32,24	106,16	21,07
	gyep, összesen	ha/üzem	2,15	5,45	15,19	3,68
	szőlő, gyümölcsös, összesen	ha/üzem	0,73	1,47	3,77	1,08
	MT átlagos AK	AK/ha	17,67	19,32	20,15	18,99
	munkaerőállomány	ÉME/üzem	0,78	1,36	2,58	1,01
	segítő családtag	csÉME/üzem	0,66	0,95	1,22	0,75
	munkaerőállomány	ÉME/100 ha MT	5,95	3,47	2,06	3,91
	Termelési szerkezet	vetésterület összesen	ha/üzem	9,64	31,36	104,76
kalászos gabonafélék		ha/üzem	4,13	13,33	43,85	8,65
szemeskukorica		ha/üzem	2,75	8,63	26,07	5,48
olajos, hüvelyes és rostonvények		ha/üzem	1,42	5,94	24,86	3,93
ebből: napraforgó		ha/üzem	0,92	4,82	19,28	2,95
burgonya		ha/üzem	0,08	0,23	0,48	0,13
cukorrépa		ha/üzem	0,00	0,20	1,10	0,12
silókukorica		ha/üzem	0,01	0,32	0,74	0,12
lucerna		ha/üzem	0,74	1,33	3,00	1,01
egyéb szántóföldi takarmánynöv.		ha/üzem	0,10	0,33	0,77	0,19
parlag terület		ha/üzem	0,54	0,83	1,34	0,65
állatállomány		sz.á./100 ha MT	27,12	20,14	16,45	21,47
sertés		sz.á./100 ha MT	8,50	3,80	3,83	5,60
ebből: hízősertés		sz.á./100 ha MT	5,00	2,45	2,35	3,38
tenyészkoca		sz.á./100 ha MT	2,07	0,71	0,62	1,20
szarvasmarha		sz.á./100 ha MT	9,57	8,12	4,44	7,35
ebből: tejelő tehén		sz.á./100 ha MT	1,97	1,50	1,57	1,71
növendék- és hízőállat		sz.á./100 ha MT	7,59	6,56	2,83	5,61
juh		sz.á./100 ha MT	5,52	6,68	5,92	5,96
baromfi		sz.á./100 ha MT	1,33	1,20	2,11	1,57
Hozamok, értékesítési árak	búza	t/ha	4,17	4,46	4,65	4,46
	rozs	t/ha	2,88	2,17	1,92	2,47
	őszi árpa	t/ha	3,86	3,95	4,07	3,95
	szemeskukorica	t/ha	7,33	8,00	8,36	7,87
	napraforgó	t/ha	2,04	2,20	2,21	2,17
	burgonya	t/ha	13,39	21,96	24,40	18,78
	cukorrépa	t/ha	24,70	54,23	58,56	56,30
	tejhozam	liter/tehén	3412,57	3943,33	4909,79	4033,34
	malac (felnevelt)	db/koca	12,28	14,01	15,97	13,29
	tyúktojás	db/tojó	249,74	277,70	261,40	255,01
	búza	Ft/kg	19,82	19,84	20,30	20,04
	rozs	Ft/kg	17,26	17,72	18,23	17,62
	őszi árpa	Ft/kg	19,96	19,94	20,18	20,05
	szemeskukorica	Ft/kg	20,71	21,01	20,67	20,78
	napraforgó	Ft/kg	49,46	49,40	49,64	49,54
	burgonya	Ft/kg	29,15	30,51	27,59	29,09
	cukorrépa	Ft/kg	9,35	9,01	9,42	9,31
	tehéntej	Ft/liter	80,55	73,48	64,79	73,68
	vágósertés	Ft/kg	274,60	278,10	278,02	276,05
	tyúktojás	Ft/db	15,26	14,78	14,94	15,16

Forrás: Keszthelyi, 2006

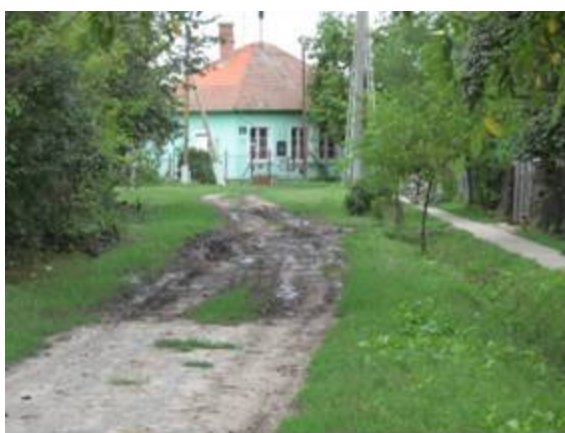
7. melléklet: Képek a Püspökladányi Statisztikai Kistérség bemutatására

Püspökladány

Kaba

Szerep

Sárrétudvari

Biharnagybajom

Nagyrábé

Bihardancsháza

Sárréti momentumok

Sárréti momentumok

Forrás: saját készítés

8. melléklet: Komplex „DPSIR” alaprendszer

HATÓTÉNYEZŐK („D”)		
Funkció	Megnevezés	Mértékegység
GAZDASÁGI TÉNYEZŐK	1. Működő gazdasági szervezetek számának változása	%
	2. 1000 lakosra jutó működő gazdasági szervezetek száma	db
	3. Működő vállalkozások területi sűrűsége	db/km ²
	4. 1000 lakosra jutó működő vállalkozás	db
	5. Működő vállalkozások változásának dinamikája	%
	6. Működő vállalkozások a mg-ban az össz. működő vállalkozásokon belül	%
	7. Külföldi beruházások számának alakulása	db
	8. Mezőgazdasági terület aránya az ösztérületből	%
	9. Szántóterületek aránya a mg-i területeken belül	%
	10. Kert aránya az összes mg-i területen belül	%
	11. Gyümölcsös aránya az összes mg-i területen belül	%
	12. Gyepterületek aránya az összes mg-i területen belül	%
	13. 1000 lakosra jutó mg-i egyéni gazdaság	db
	14. Mg-i egyéni gazdaságok aránya a gazdasági szervezeteken belül	%
	15. Állattartó gazdaságok aránya a gazdasági szervezeteken belül	%
	16. Gazdaságok értéke	Ft
	17. Gazdaságok felszereltsége	
	18. Gazdaságilag aktívak számának változása	%
	19. Gazdaságilag aktívak lakónépességen belüli aránya	%
	20. Inaktívak aránya a munkavállalási korú lakónépességen belül	%
	21. Települési önkormányzatok működésének pénzügyi feltételei	V
	22. Települési önkormányzatok működésének személyi feltételei	V
	23. Települési önkormányzatok működésének tárgyi feltételei	V
	24. Települések belüli és települések közötti együttműködés	V
	25. Az egyes gazdasági szférák fejlesztésére vonatkozó önkormányzati tervek	V
	26. Vízvezeték csatornára kötött lakások	%
	27. Közüzemi vízhálózatba bekapcsolt lakások aránya	%
	28. Szennyvízcsatornába bekötött lakások	%
	29. Villamos energia hálózat kiépítettsége	%
	30. Vezetékes gázellátásba bekapcsolt lakások aránya	%
	31. Belterületi utak kiépítettsége	%
	32. Külterületi utak kiépítettsége	%
	33. Helyi és helyközi tömegközlekedés (vasút, autóbusz)	V
	34. 1000 lakosra jutó személygépkocsi és annak változása	db, %
	35. 1000 lakosra jutó távbeszélő fővonal és annak változása	db, %
	36. Internet hozzáférés	V
	37. 1000 lakosra jutó kiskereskedelmi üzletek száma	db
	38. 1000 lakosra jutó kereskedelmi szálláshely férőhely száma	db
SZOCIÁLIS-TÁRSADALMI TÉNYEZŐK	1. 1000 lakosra jutó házi orvos és házi gyermekorvos	fő
	2. 1 házi orvosra és házi gyermekorvosra jutó lakosok száma	fő
	3. 1 óvónőre jutó óvodás gyermek	fő
	4. 100 óvodai férőhelyre jutó óvodás gyermek	fő
	5. 1000 lakosra jutó óvodai férőhely	db
	6. 1000 lakosra jutó óvodás gyermek	fő
	7. 1 pedagógusra jutó általános iskolai tanuló	fő
	8. 1 osztályteremre jutó általános iskolai tanuló	fő
	9. 1000 lakosra jutó általános iskolai osztályterem	db
	10. 1000 lakosra jutó általános iskolai tanuló	fő
ÖKOLÓGIAI-KÖRNYEZETI TÉNYEZŐK	1. Napsütéses órák száma	óra
	2. Évi átlagos középhőmérséklet	°C
	3. Évi csapadék	mm
	4. Erdőterületek aránya az összes területből	%
	5. Földminőség	AK/ha
	6. Természetvédelmi területek aránya az összes területből	%
	7. Környezeti jogsértések száma	db

V= vélemény típusú mutató

TERHELÉS („P”)		
Funkció	Megnevezés	Mértékegység
GAZDASÁGI TÉNYEZŐK	1. 100 fő foglalkoztatottra jutó inaktív	fő
	2. Foglalkoztatottak munkavállalási korú lakónépességen belüli aránya	%
	3. Aktív népességen belül a foglalkoztatottak aránya	%
	4. Helyben foglalkoztatottak aránya a foglalkoztatottakon belül	%
	5. Mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya az össz. foglalkoztatottakon belül	%
	6. Mezőgazdasági foglalkoztatottak számának változása	%
	7. Iparban foglalkoztatottak aránya az össz. foglalkoztatottakon belül	%
	8. Ipari foglalkoztatottak számának változása	%
	9. Szolg.-ban foglalkoztatottak aránya az össz. foglalkoztatottakon belül	%
	10. Szolgáltatásban foglalkoztatottak számának változása	%
	11. Munkanélküliségi ráta	%
	12. Tartós munkanélküliek aránya a lakónépességen belül	%
	13. Legfeljebb ált. isk. végzettséggel rendelkezők aránya a munkanélkülieken belül	%
	14. 1 lakosra jutó mg-i terület	ha/fő
	15. 1 földterületet használó gazdaságra jutó szántóterület	ha/gazdaság
	16. Szántóföldi növényfajok vetésterületének megoszlása	%
	17. Haszonállatok állategységben kifejezett számának megoszlása	%
	18. Speciális mezőgazdasági termékek	
	19. Termékértékesítés formája	%
	20. Külső gépi szolgáltatás igénybevétele	%
	21. A termelők külső munkaerő iránti igénye	%
	22. Mezőgazdasági termelők külső pénzforrás iránti igénye	%
	23. 1 fő adózóra jutó főállásból származó éves jövedelem	Ft/hó
	24. 1000 lakosra jutó szociális segélyben részesülők aránya	%
	25. Háztartások bevételi forrásai	%
	26. Háztartások vásárlási szokásai	%
	27. 1 közüzemi vízhálózatba kapcsolt lakásra jutó vízvezeték	m
	28. 1 főre jutó vízfogyasztás	m ³
	29. 1 szennyvízcsatorna-hálózatba kapcsolt lakásra jutó szennyvízcsatorna	m
	30. 1km vízvezeték-hálózatra jutó csatornahálózat hossza	km
	31. Évi energiafogyasztás lakásonként	MWh/lakás
	32. 1 főre jutó villamos energiafogyasztás	MWh
	33. Évi gázfogyasztás lakásonként	1000 m ³ /lakás
	34. 1 főre jutó gázfogyasztás	1000 m ³
	35. 1000 lakosra jutó kereskedelmi vendégszáka	db
	36. Szükségletek kielégítésének lehetőségei	%
SZOCIÁLIS-TÁRSADALMI TÉNYEZŐK	1. Egyetemi/főiskolai végzettséggel rendelkezők a 25+x év felettek közül	%
	2. Ált. isk-át sem végezte el a 10+x év felettek közül	%
	3. Legalább ált. isk. végzettséggel a 15+x év felettek közül	%
	4. A végzettség ágazati megoszlása	%
	5. Mezőgazdasági gyakorlati tapasztalat	%
	6. Idegen nyelv ismerete	%
	7. A gyermekek iskolájának helyszíne	V
	8. Tanulmányok folytatására vonatkozó tervek	V
	9. Kulturális rendezvények száma	db
	10. Civil szervezetek, sport-, kulturális-, művészeti egyesületek száma	db
ÓKOLÓGIAI-KÖRNYEZETI TÉNYEZŐK	1. Kedvezőtlen Adottságú Területek (KAT) aránya az összes területből	%
	2. Érzékeny Természeti Területek (ÉTT) aránya az összes területből	%
	3. Natura 2000 programba bevont területek aránya az összes területből	%
	4. Rekreációs övezetek száma	db
	5. Idegenforgalmi vonzerők száma	db
	6. Falukép	V

V=véleménytípusú mutató

ÁLLAPOT („S”)		
	Megnevezés	Mértékegység
	NÉPESSÉGMEGTARTÓ KÉPESSÉG	
	1. Megélhetés színvonala	V
	2. Fizetési nehézségek felmerülésének gyakorisága	V
	3. Fizetési nehézségek megoldása	V
	4. Elégedettség (helyzettel, jövedelemmel)	V
	5. Elfogadható megélhetési színvonalat biztosító jövedelem	Ft
	6. Lakóhelyen eltöltött évek száma	év
	7. Bizalom (helyi lakosokkal, közintézményekkel, közszereplőkkel szemben)	V
	8. Lakóhely elhagyásának szándékát kialakító tényezők	V
	9. Fejlődés észlelése adott településen	V
	10. Fejlesztési tervek ismerete	V
	11. Lakóhely szeretete	V
	12. Érzelmi kötődés a lakóhelyhez	V
	NÉPESSÉGELTARTÓ KÉPESSÉG	
	1. Jövedelemtermelő képesség	SFH
	2. Életképesség	EUME
	3. Mezőgazdasági termelés árbevétele ágazati megoszlása	%
	4. Mezőgazdasági termelők háztartási bevételeinek összetevői	%
	5. A termelésből származó jövedelem összetevői	%
	6. A gazdálkodásból származó jövedelem felhasználásának megoszlása	%
	7. Gazdaságon kívülről származó háztartási bevételek fő forrásainak megoszlása	%
	8. Mezőgazdasági termelők megélhetési színvonala	V
	9. Mezőgazdasági termelők elégedettsége (helyzettel, jövedelemmel)	V

HATÁS („I”)		
	Megnevezés	Mértékegység
	1. Népeesszám változás	%
	2. Népsűrűség	fő/km ²
	3. Természetes szaporodás, ill. fogyás	fő
	4. Belföldi vándorlási különbözet	fő
	5. Roma kisebbség aránya	%
	6. Elöregedési mutató	%
	7. Munkavállalási korú lakosság aránya az összlakossághoz viszonyítva	%
	8. Lakásállomány változása	V
	9. Egy lakásban élők átlaga	V
	10. Egy éven belül épített lakások aránya a lakásállomány alapján	V
	11. Egy háztartásra jutó lakás	%
	12. Lakások felszereltségének változása	fő
	13. Jövedelemtől függetlenül, ill. attól függően választott nemzetgazd.-i ág	V
	14. Változtatási hajlandóság jövedelemtől függetlenül, ill. attól függően	V
	15. Jövő megítélése	V
	16. Elköltözéssel kapcsolatos szándék	%
	17. Elköltözés iránya	db
	18. Középiskola megválasztásának iránya	V
	19. Mezőgazdasági termelők szövetkezési hajlandósága	V
	20. Tervezés a mezőgazdaságban	V
	21. EU csatlakozás hatása a gazdálkodásra	V
	22. A mezőgazdasági termelés távlati szerepének megítélése	V
	23. A gazdaság majdani továbbvitelének kérdése	V

VÁLASZ („R”)		
	Megnevezés	Mértékegység
	1. Önkormányzatok fejlesztési törekvései	V
	2. Lakosság fejlesztéssel kapcsolatos igényei	V

V=véleménytípusú mutató